KOTTAYAM PUBLIC LIBRARY

Call No. M08

Acc. No. 12536

Author ബാലകൃഷ്ണൻ നായർ, എൻ

Title രാജാരവിവർമ്മ

ം വിവരം

(...തിപ്പ്) 12336

...-detailed text for 1958 Examination

...-university Class — Madras

(...de Gazettee dated 28-11-'56)

By

എൻ. ബാലകൃഷ്ണൻ നായർ

KPBD

1-50

കമലാലയാ ബുക്ക് ഡിപ്പോ.

തിരുവനന്തപുരം.

RAJA RAV

BY

N. Balakrishnan Na

(Second Edition 1957 April)

Copies 1000

KAMALALAYA BOOK DEPOT.

TRIVANDRUM,

Printed at the Kamalalaya Printing Works, Trivandrum.

പ്രസ്താവന

1953-ൽ എൻെറ 'രാജാരവിവമ്മ' എന്ന ജീവിതചരിത്രഗ്രന്ഥം പുറത്തു വന്നപ്പോൾ അതിൻെറ വിദ്യാർത്ഥികളുടെ ഉപയോഗത്തിനായി സംഗ്രഹിച്ച് ഒരു പതിപ്പു തയ്യാറാക്കിയാൽ നന്നായിരിക്കുമെന്നു വിദ്യാഭ്യാസതൽപരരായ എൻെറ ചില മിത്രങ്ങൾ എന്നോടു പറയുകയുണ്ടായി. വിദ്യാർത്ഥികളിൽ ഉൽക്കർഷേച്ഛയും ... വളർത്തുന്നതിന് രവിവർമ്മയുടെ ജീവചരിത്രം ... സഹായിക്കുന്നതാണെന്ന അഭിപ്രായം മൂലഗ്രന്ഥം എഴുതിക്കൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾതന്നെ എനിക്കു തോന്നാതിരുന്നില്ല. എന്നാൽ ആ ഗ്രന്ഥം പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തി ഏകദേശം ഒന്നരക്കൊല്ലം കഴിയുവോളം സംഗ്രഹപതിപ്പിൻെറ കാര്യത്തെപ്പററി ആലോചിക്കാനുള്ള സാവകാശം എനിക്കു കിട്ടിയിരുന്നില്ല. അതുകൊണ്ടാണ് ഇതിന് ഇത്രയും താമസിച്ചത്.

ദിനക്കുറിപ്പുകളേയും മററു അംഗീകൃതരേഖകളേയും ആശ്രയിച്ച് ... പ്പെട്ടിട്ടുള്ളതാണ് മൂലഗ്രന്ഥം. ആ ഗ്രന്ഥത്തിൽ വിസ്തരിച്ചു പറയുന്ന ചില സംഗതികൾ ഈ സംഗ്രഹപതിപ്പിൽ ചുരുക്കിപ്പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു എന്നുമാത്രം. പ്രതിപാദനരീതിക്കോ, വാചകങ്ങൾക്കോ കാര്യമായ യാതൊരു മാററവും വരുത്തിയിട്ടില്ല. രസകരമായ ഒരു കഥാപുസ്തകംപോലെ വിദ്യാർത്ഥികൾ വായിച്ചുപോകത്തക്കവണ്ണം ഒന്നു തട്ടി നിരപ്പാക്കുകയാണ് ഞാൻ ഇതിൽ ചെയ്തിട്ടുള്ളത്.

തിരുവനന്തപുരം,
7—5—'53

എന്ന്
എൻ. ബാലകൃഷ്ണൻനായർ

രാജാ രവിവൎമ്മ

പ്രാരംഭം

തിരുവിതാംകൂർ രാജകുടുംബത്തിലെ പ്രതാപശാലികളായ ശ്രീവീരമാർത്താണ്ഡവർമ്മയുടെയും, കാർത്തികതിരുനാൾ രാമവർമ്മ 'ധർമ്മരാജാ'വിന്റെയും പിതാക്കന്മാർ മലബാറിലെ ബേപ്പൂർസ്വരൂപത്തിന്റെ ശാഖയായ തട്ടാരിക്കോവിലകത്തെ രണ്ടു യോദ്ധാക്കന്മാരായിരുന്നു. അവരിൽ ധർമ്മരാജാവിന്റെ പിതാവായ രവിവർമ്മ, തിരുവിതാംകൂർ ചരിത്രത്തിൽ ഒരു രക്തസാക്ഷിയായി വർണ്ണിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്. തിരുവിതാംകൂർ സിംഹാസനത്തിന് അവകാശികളായ കാർത്തികതിരുനാൾ രാജകുമാരനേയും റാണിയേയും മാർഗ്ഗമദ്ധ്യേ നിഗ്രഹിക്കുവാനടുത്ത രാജശത്രുക്കളുമായി നടത്തേണ്ടിവന്ന ഖഡ്ഗസമരത്തിലായിരുന്നു യോദ്ധാവായ രവിവർമ്മ നിപതിച്ചു്. ആ വീരയോദ്ധാവിന്റെ മരണം തികച്ചും തിരുവിതാംകൂർ രാജകുടുംബത്തിനുവേണ്ടിയായിരുന്നു. അതിനുശേഷം ക്രിസ്തുവർഷം 1742-ൽ കായംകുളം രാജാവും ഡച്ചുകാരും ചേർന്ന് കിളിമാനൂർ കോട്ടയെ ആക്രമിച്ചപ്പോൾ തിരുവിതാംകൂർ രാജാവിനുവേണ്ടി ആളും അർത്ഥവും ശേഖരിച്ചു യുദ്ധം വിജയിപ്പിക്കുവാൻ അക്ഷീണയത്നം ചെയ്ത മറ്റൊരു ധീരനാണ് വീരസ്വർഗ്ഗം പ്രാപിച്ച രവിവർമ്മയുടെ സഹോദരൻ—കേരളവർമ്മ. ആ ജ്യേഷ്ഠാനുജന്മാരുടെ സുധീരസേവനങ്ങൾക്കു ശ്രീവീരമാർത്താണ്ഡവർമ്മ മഹാരാജാവിനാൽ തിരുവനന്തപുരം തലസ്ഥാനത്തുനിന്നും 24 നാഴിക വടക്ക് 17 ചതുരശ്രനാഴികയ്ക്കകത്തടങ്ങുന്ന ഒരു ഭൂവിഭാഗം കരമൊഴി

ഴിവായി നൽകപ്പെട്ടു. അങ്ങനെ തിരുവിതാംകൂറിൽ മലബാറിലെ ബെപ്പൂർ സ്വരൂപക്കാർക്ക് ക്രിസ്തുവർഷം 1753-ൽ ലഭിച്ചതാണ് കിളിമാനൂർ പ്രദേശം.

കിളിമാനൂർരാജകുടുംബം സംസ്ഥാപിതമായതിനുശേഷം ആ കുടുംബാംഗങ്ങൾക്കു വാൾ തൊടേണ്ട ആവശ്യം വന്നിട്ടുള്ളതായി അറിവില്ല. വാളിന്റെ സ്ഥാനം തൂലിക കരസ്ഥമാക്കി. അവിടത്തെ പുരുഷന്മാർ നിഷ്ഠാപൂർവം സംസ്കൃതത്തിലും തദ്ദ്വാരാ വിവിധ ഭാരതീയശാസ്ത്രങ്ങളിലും പ്രാവീണ്യം സമ്പാദിക്കുന്നവരായി; സ്ത്രീകൾപോലും ശബ്ദാർത്ഥസുന്ദരമായ കവിതകൾ രചിക്കുമാറായി. സാഹിത്യസംഗീതാദിലളിതകലകൾ സമ്മിളിതമായ ഒരു സംസ്കാരപാരമ്പര്യം ആ കൊട്ടാരത്തിന്റെ ഒരു പ്രത്യേകതയായി. അതേ; മാറി മാറി നടത്തിയിരുന്ന കഥകളി, ഓട്ടംതുള്ളൽ, ചാക്യാർക്കൂത്ത്, ശാസ്താംപാട്ട്, തിരുവാതിരക്കളി, കൈകൊട്ടിക്കളി, സംഗീതക്കച്ചേരികൾ എന്നിവ വിജ്ഞാനത്തിന്റെ ഒരു നവസൗരഭ്യം അവിടെ നിത്യം സുലഭമാക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. മലയാളസാഹിത്യത്തിൽ ലബ്ധപ്രതിഷ്ഠനും 'രാവണവിജയം' ആട്ടക്കഥയുടെ കർത്താവുമായ കിളിമാനൂർ വിദ്വാൻ കോയിത്തമ്പുരാൻ നമ്മുടെ ചരിത്രപുരുഷനായ 'രാജാരവിവർമ്മ'യുടെ ഒരു അഭിവന്ദ്യപൂർവ്വികനാകുന്നു.

രാജാ രവിവർമ്മയുടെ മാതാവ് ഒരു ചിത്രകലാകാരിയും, കവയിത്രിയുമായ കിളിമാനൂർ കൊട്ടാരത്തിലെ മകീരംതിരുനാൾ ഉമാഅംബാബായി തമ്പുരാട്ടി (1007-1062) ആകുന്നു. 'പാർവ്വതീസ്വയംവരം' ഓട്ടൻ

ഉള്ളതിന്നുപുറമേ, മററനേകം ശ്ലോകങ്ങളും കീർത്തനങ്ങളും ശ്രീമതി ഉമാംബാതമ്പുരാട്ടിയുടെ നാമത്തോടു അനുബന്ധിച്ചു പറവാനുണ്ടു്. അവർ ധർമ്മമായി ചെയ്തുപോന്നിരുന്ന ബാലചികിത്സകൊണ്ടു് കിളിമാനൂർ പ്രദേശങ്ങളിൽ, ഉമാംബയെ, 'ഗുണവതിയായ തമ്പുരാട്ടി' എന്നു ജനങ്ങൾ നന്ദിപൂർവ്വം ഇപ്പോഴും സ്മരിച്ചുപോരുന്നു. അഞ്ഞിമംഗലത്തു നമ്പൂതിരിപ്പാടിൻെറ കനിഷ്ഠപുത്രിയായ ആ തമ്പുരാട്ടിയെ വേട്ട ഉത്തരതിരുവിതാംകൂറിൽ ചേർന്ന കുന്നത്തുനാടു താലൂക്കിൽ കണ്ടനൂർദേശത്തു എഴമാവിൽഇല്ലത്തു നീലകണ്ഠൻ ഭട്ടതിരിപ്പാടു്, അവൾക്കു് അനുരൂപനായ ഒരു ഭർത്താവായിരുന്നു. സംസ്കൃതത്തിൽ ഉറച്ച പാണ്ഡിത്യം നേടിയിരുന്ന നീലകണ്ഠൻ ഭട്ടതിരിപ്പാടു് ഒരു മഹാവൈദികനുമായിരുന്നു.

ഉമാംബാ തമ്പുരാട്ടിയുടേയും എഴമാവിൽ നീലകണ്ഠൻ ഭട്ടതിരിപ്പാടിൻേറയും ദാമ്പത്യജീവിതത്തിലെ ആദ്യസന്താനമായി ക്രിസ്തുവർഷം 1848 ഏപ്രിൽ 29-ാംനു- പൂരുരുട്ടാതിനാളിൽ നമ്മുടെ കഥാപുരുഷനായ രാജാരവിവർമ്മ ജാതനായി. മാതൃമുഖത്തിൽനിന്നു കീർത്തനാലാപങ്ങളും, പിതൃമുഖത്തിൽനിന്നു പ്രണവധ്വനികളും ശ്രവിച്ചുകൊണ്ടു വളരുന്നതിന്നു് ആ ശിശുവിനു സാധിച്ചു. സംഗീതം കേട്ടാൽ കുട്ടിക്കു് ഉണ്ടാകുന്ന ആനന്ദം പറയാവതല്ലായിരുന്നു. വർണ്ണപ്പകിട്ടുള്ള ഒരു സാധനം ദൃഷ്ടിയിൽപെട്ടാൽ അതിലേയ്ക്കു കണ്ണെടുക്കാതെ നോക്കുന്നതും ആ ബാലകനെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം ശൈശവംമുതലുള്ള ഒരു പ്രത്യേകതയായിരുന്നു.

അദ്ധ്യായം 1.

കലാവാസനയാൽ പുളകോന്മത്തമായ രാജാരവിവർമ്മയുടെ ബാല്യകാലത്തെപ്പററി കിളിമാനൂർ കൊട്ടാരവുമായി ഉററ സമ്പർക്കം പുലർത്തിയിരുന്ന സഹൃദയനായ മടവൂർ പി. നാരായണപിള്ള ഇപ്രകാരം രേഖപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു:

"അന്നു് അവിടേയ്ക്കു വസ്ത്രധാരണമേ ഇല്ലായിരുന്നു. ചിലപ്പോൾ പൊടിയും കരിയും അണിഞ്ഞുനടക്കും. വാട്ടിയ വാഴഇലയോ കുമ്പാളയോ കൊണ്ടുള്ള കൗപീനംമാത്രം ധരിച്ചിരിക്കും. ഉത്സാഹം തന്നെ മൂർത്തീകരിച്ച ലക്ഷണപൂർണ്ണനായ അരോഗദൃഢഗാത്രൻ. ചൊടിപ്പും ചുറുചുറുപ്പും കണിശവും ജന്മസിദ്ധമോ എന്നു തോന്നും. കൊട്ടാരത്തിന്റെ ബഹിർഭാഗത്തു കാവിവസ്ത്രംധരിച്ച വല്ല ഗോസായികളോ, കാവടിക്കാരോ പല നിറത്തിലുള്ള ഭാണ്ഡങ്ങളും തലക്കെട്ടുകളും വഹിച്ച മീശക്കൊമ്പന്മാരായി കാണപ്പെടുന്ന 'ലാട'ന്മാരോ പാണ്ടിക്കാരോ മറ്റോ വന്നാൽ കൊച്ചുതമ്പുരാൻ ധൈര്യസമേതം അവരുടെ മുമ്പിൽചെന്നുനിന്നു് അവരെ ആപാദചൂഡം നോക്കുകയും ചിലപ്പോൾ അവരോടു് "അവിടെ നിൽക്കൂ, ഞാനൊന്നു കാണട്ടെ" എന്നു പറയുകയും ചെയ്യുമായിരുന്നു. അങ്ങനെ വിശേഷാൽ കാണപ്പെടുന്നവരുടെ ഛായകൾക്കു് അടുത്തനിമിഷങ്ങളിൽ കൊട്ടാരത്തിലെ ഏതെങ്കിലും ഒരു ഭിത്തിയെ അലംകരിക്കാൻ ഭാഗ്യം ലഭിക്കുമെന്നുള്ളതിനു സംശയം ഇല്ല.

"............കൊച്ചുതമ്പുരാന്റെ കുറിപ്പുകൾക്കു പല മാററങ്ങളും വന്നുതുടങ്ങി. അവിടുന്നു വളരുന്ന

ചിലപ്പോൾ പൂച്ചകൾ വായ് പിളർന്ന് ഒരുവശത്തെ മുൻകാൽ പൊക്കി നഖങ്ങൾ വിടർത്തി നില്ക്കുന്നതും, പട്ടികൾ വായ് പൊളിച്ചു ദംഷ്ട്രപ്പല്ലുകളെ വെളിക്കു കാണിച്ചുകൊണ്ടു നില്ക്കുന്നതും, പശു പോത്ത് ഇവയുടെ രൂപങ്ങൾ തലതിരിച്ചു ചിറയുന്ന ഭാവം കാണിക്കുന്നതും,......ഒരു ദിവസം ചിത്രമെഴുത്തു രാജരാജവർമ്മക്കോയിത്തമ്പുരാൻ കടന്നുപോയ ഒരു ചിത്രപ്രാന്തത്തിന്റെ ഒരു ഭാഗത്തെ ഭിത്തിയിൽ ഒട്ടധികം കരിക്കട്ട കുറിപ്പുകൾ കണ്ടു്, അടുത്തു ചെന്നു സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി, "ഇതാരുടെ വേല" എന്നു് ചോദിച്ചു."

ചിത്രമെഴുത്തു രാജരാജവർമ്മ, (കിളിമാനൂർകൊട്ടാരത്തിലെ ആദ്യത്തെ ചിത്രകാരൻ) രാജാ രവിവർമ്മയുടെ മാതുലനാണു്. ചോദ്യം കൊട്ടാരത്തിലെ വൃദ്ധനായ ഒരു ആശ്രിതനോടായിരുന്നു. ചോദ്യം കേട്ടിട്ട്, "വൃദ്ധൻ ഒന്നും മിണ്ടാതെ സംശയിച്ചു നിന്നു."

"തമ്പുരാൻ:—സത്യം പറയൂ; ഒരു വി[illegible]യവുമില്ല. ഇതിൽ ആലോചിക്കേണ്ട കാര്യമുണ്ടു്."

"വൃദ്ധൻ:—തിരുവുള്ളക്കേടാകുമോ എന്നു ഭയമുണ്ടു്."

"തമ്പുരാൻ:—അതിനു കാരണം?"

"വൃദ്ധൻ—കൊച്ചുതമ്പുരാനോട്"

"ഇതൊക്കെ കൊച്ചുതമ്പുരാന്റെ വേലയാണു്. ഇതു് അടിയൻ ഇപ്പോഴേ കാണുന്നുള്ളൂ. അപ്പുറത്തു വരച്ചിരുന്നതത്രയും തേച്ചുകഴുകിക്കളഞ്ഞു."

"തമ്പുരാൻ:—ഇതൊക്കെ രവിവർമ്മൻ വരച്ചതാണോ? അവൻ ഇങ്ങനെ അധികം വരച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നോ?"

"വൃദ്ധൻ:—ഒരുപാട്ട് വരച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. എന്നും ഇതു തന്നെ വേല...... വളരെ നാളായി ഇവിടത്തെ ചുവരുകളെല്ലാം ഇങ്ങനെ വരച്ചു ചീത്തയാക്കുന്നു. പല തവണ ഗുണദോഷിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഒന്നും കേൾക്കുകയില്ല. കല്പിച്ചു ഒന്നു ശട്ടംകെട്ടിയാലേ ഈ വരപ്പു നിൎത്തിവയ്ക്കൂ."

"തമ്പുരാൻ:—ആട്ടെ; ഇനി അവൻ വരയ്ക്കുന്നതൊന്നും നീ അഴിച്ചുകളയരുതു്. അതേവിധം ഇരിക്കട്ടെ"

അടുത്തദിവസം ആ വൃദ്ധൻ ബാലനായ രവിവൎമ്മയോട്ട് ഇപ്രകാരമൊരു ഭീഷണിപ്രയോഗം നടത്തി.

"........ഇനി ചുവരിലെങ്ങും കരിക്കട്ടകൊണ്ടു വരയ്ക്കരുതേ! വരയ്ക്കുന്നതൊന്നും അഴിച്ചുകളയരുതെന്നു കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു. കൊച്ചുതമ്പുരാനെ അവിടെ കൊണ്ടു നിൎത്തി അടിക്കാനാണേ അങ്ങനെ കല്പിച്ചിരിക്കുന്നതു."

"രവിവൎമ്മ:—അടിക്കട്ടെ. ഞാൻ വരയ്ക്കുകതന്നെ ചെയ്യും."

രവിവൎമ്മയുടെ മാതുലനായ ചിത്രമെഴുത്തു രാജരാജവൎമ്മയും, വൃദ്ധനുമായി ചുവരുകളിലെ വരകളെപ്പററി ചോദ്യോത്തരങ്ങൾ നടന്നിട്ട് ദിവസങ്ങൾ ആറേഴുകഴിഞ്ഞു. ശ്രീ. രാജരാജവൎമ്മ വൃദ്ധനെ വിളിച്ചു ചോദിച്ചു.

"രവിവൎമ്മൻ പിന്നീടു് ഏതെല്ലാം ചുവരുകളിൽ വരച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു നോക്കിവരൂ."

"വൃദ്ധൻ:—നാലഞ്ചു ചുവരുകളിൽ വരച്ചിട്ടുണ്ട്."

വൃദ്ധൻ, രാജരാജവൎമ്മയെ ഭിത്തികൾ ഒന്നൊന്നായി കാണിച്ചുകൊടുത്തു.

"പട്ടി, പൂച്ച, കാക്ക, കോഴി, കാള, പശു, ആട്, ആന, കുതിര മുതലായ ഒട്ടധികം രൂപവിശേഷങ്ങളെ ഒന്നു രണ്ടു തവണ നടന്ന് സാവധാനമായി പരിശോധിച്ചു തമ്പുരാൻ അത്ഭുതാനന്ദവിവശനായി. അവിടന്നു സ്വന്തം ചിത്രശാലയിൽ എഴുതിവച്ചിരുന്നതും, അപ്പോൾ എഴുതിക്കൊണ്ടിരുന്നതുമായ പല ചിത്രങ്ങളുടേയും കുറിപ്പുകൾ അവിടെ കാണപ്പെട്ടു. ക്ഷേത്രത്തിന്റെ ശ്രീകോവിൽ ഭിത്തിയിൽ അവിടുന്ന് എഴുതിയിട്ടുള്ള ഒരു അശ്വത്തിന്റെ ഛായ ഒരു ചുവരിൽ കരിക്കട്ടയും ചെങ്കല്ലും ഉപയോഗിച്ചു വരച്ചിരിക്കയാണെങ്കിലും, തത്തുല്യമായി കാണുകയുണ്ടായി. അവിടെ ഒരു മുററത്തു കിടക്കുന്ന ചില തടിച്ച പശുക്കളുടെ കിടപ്പിന്റേയും, അവയുടെ കൊമ്പിന്റേയും ഉടലിന്റേയും ഛായകളും വളരെ ശരിയായിരിക്കുന്നുവെന്നു അവിടുന്നു സ്വയം സന്തോഷിച്ചു."

രാജരാജവർമ്മ ദീർഘദർശനം ചെയ്തുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു:—

"ഇവൻ ചിത്രമെഴുത്തു അഭ്യസിച്ചാൽ ഒരു മഹാചിത്രകാരനായി ഭവിക്കും. സംശയം ഇല്ല. അവനെ ഇന്നുമുതൽ തന്നെ ചിത്രമെഴുത്തു പഠിപ്പിക്കണം."

അനന്തരം, രവിവർമ്മകുമാരന്റെ അത്ഭുതകരമായ കലാവാസനയെപ്പറ്റി ശ്രീ. രാജരാജവർമ്മ, അപ്പോൾ ആ രാജകുടുംബത്തിലെ പ്രധാനിയായ 'വലിയതമ്പുരാ'നെ അറിയിച്ചു. പ്രായക്കുറവിനെ പരിഗണിക്കാതെ താൻ രവിവർമ്മനു ഉടനേ ചിത്രമെഴുത്തിനെ സംബന്ധിക്കുന്ന പാഠങ്ങൾ നൽകാൻ പോവുകയാണെന്നും വലിയതമ്പുരാനോടു രാജരാജവർമ്മ പറഞ്ഞു.

അഞ്ചാംവയസ്സിൽ രവിവർമ്മയുടെ വിദ്യാഭ്യാസം ആരംഭിച്ചിരുന്നു. അമരകോശം, സിദ്ധരൂപം, ധാതുരൂപം ഇവ ശരിയായി ഉരുവിട്ടു പഠിച്ചുവെങ്കിലേ ശബ്ദപ്രപഞ്ചമായ ഭാഷയിൽ തെററു കൂടാതെ എഴുതുവാനും വ്യവഹരിക്കുവാനും സാദ്ധ്യമാവൂ എന്നു പണ്ഡിതനായ പിതാവു ശഠിച്ചു. പുത്രനു് ഒരു കാലത്തു് വേദവേദാംഗശാഖകളിൽ ജ്ഞാനം ഉണ്ടാകുന്നതിനുള്ള പഴുതുകൾ ബാല്യത്തിലെ ഉറപ്പിച്ചുകൊടുക്കണമെന്നായിരുന്നു അച്ഛന്റെ ആഗ്രഹം. എന്നാൽ, പുത്രനെ മടിയിൽ പിടിച്ചിരുത്തി സംഗീതാത്മകമായ കീർത്തനങ്ങളും സ്തോത്രങ്ങളും അർത്ഥവിശദീകരണത്തോടുകൂടി ചൊല്ലിക്കേൾപ്പിച്ചു് ആ വഴി ദേവന്മാരുടേയും ദേവിമാരുടേയും രൂപസങ്കല്പങ്ങൾ മനസ്സിൽ ഉദിപ്പിച്ചു് തന്റെ കുടുംബാംഗങ്ങൾക്കു് പ്രത്യേകമായി അഭിരുചിയുള്ള ചിത്രകലയിലും, സംഗീതത്തിലും സാഹിത്യത്തിലും വാസന ഉളവാക്കുന്നതിനായിരുന്നു മാതാവിന്റെ ശ്രമം. ഏതെങ്കിലും ഒരു കേശാദിപാദവർണ്ണന കേട്ടാൽ, ബദ്ധശ്രദ്ധനായി അതു ശ്രവിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതിനിടയിൽ ബാലൻ എണീററു് ഓടുമായിരുന്നു. എന്തിനാണു് ആ ഓട്ടം ഓടുന്നതു്? പുറകേ പോയി നോക്കുകയാണെങ്കിൽ, ആ ബാലഹൃദയത്തിൽ പതിഞ്ഞ രൂപത്തെ ഉടനേ ചെന്നു ചുവരിൽ പകർത്തുവാനാണെന്നു കാണാൻ പ്രയാസമില്ല. (പിൽക്കാലത്തു ചിത്രകലയിൽ സ്വഭാവ തദ്വൽക്കരണ (Realism) പ്രസ്ഥാനത്തെ രവിവർമ്മ അവലംബിക്കാൻ കാരണം ബാല്യത്തിൽതന്നെ കേൾക്കാനും ആലാപിക്കാനും ഇടങ്ങിയ കേശാദിപാദവർണ്ണനകൾ മനസ്സിൽ അതേപടി

വരച്ചുവച്ചിട്ടുള്ള രൂപങ്ങളെ ഭാവമാത്രപ്രധാനമായ അലംകാരചിത്രങ്ങളാക്കി മാററാനുള്ള വൈമുഖ്യംകൊണ്ടാണെന്നു വിചാരിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. എന്തായാലും ആറാംവയസ്സിൽ സൗന്ദയ്യലഹരീസ്തോത്രങ്ങൾ മിക്കതും കാണാതെ ചൊല്ലാൻ ശീലിച്ച രവിവമ്മയുടെ കലാബോധത്തിനു കേശാദിപാദവർണ്ണനകൾ ധാരാളം പ്രചോദനംകൊടുത്തിട്ടുണ്ടു്. ഒരു രൂപം മനസ്സിൽ പതിഞ്ഞുകഴിഞ്ഞാൽ അതുടനെ വരച്ചുനോക്കണം; ദൃഷ്ടിയെ ഒരു രൂപം ആകർഷിച്ചുകഴിഞ്ഞാൽ അതും ഉടനേ വരച്ചു സംതൃപ്തിയടയണം. കവി, എഴുതി ആഹ്ലാദിക്കുമ്പോൾ, ചിത്രകാരൻ വരച്ചു് ആനന്ദിക്കുന്നു. രണ്ടുപേരുടേയും ലക്ഷ്യങ്ങൾ ഒന്നുതന്നെ. ഒരാൾ വാക്കുകൾകൊണ്ടു കവിത ഉണ്ടാക്കുന്നു; മറേറയാൾ ചായംകൊണ്ടു കവിത പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നു.

രവിവമ്മയെ, ചിത്രമെഴുത്തു പഠിക്കുവാനിരുത്തുമ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനു വയസ്സു ഏഴു പൂത്തിയായിരുന്നില്ല. അദ്ദേഹത്തോടൊത്തു കിളിമാനൂർ കൊട്ടാരത്തിലെ മറേറതാനും രാജകുമാരന്മാരെയും അന്നു രാജരാജവമ്മ ചിത്രമെഴുത്തിനിരുത്തുകയുണ്ടായി. കലാഭ്യസനത്തിനായി അന്നു തൻെറ ചിത്രശാലയിൽ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുചെന്ന കുമാരന്മാരോടു രാജരാജവമ്മ ചോദിച്ചു:

“നിങ്ങൾക്കു ചിത്രമെഴുത്തു പഠിക്കുവാൻ താല്പയ്യമുണ്ടോ?” കുമാരന്മാർ ഓരോരുത്തരും തങ്ങൾക്കു അതീവ താല്പയ്യമുണ്ടെന്നു പറഞ്ഞതുകേട്ടിട്ടു് ഒരു ചാക്കുകട്ട എടുത്തു പലകയിൽ നാലഞ്ചു കുത്തുകൾ ഇട്ടിട്ടു് ആ കലാചായ്യൻ അവരോടു് ഇപ്രകാരം ഒരു ചോദ്യം ചോദിച്ചു.

"ഒരു മനുഷ്യൻ എങ്ങനെ നിന്നാൽ അടയാളപ്പെട്ടുത്തിയ സ്ഥാനങ്ങളിൽ അവൻെറ കാലുകൾ മുമ്പിലും കൈകൾ പിറകിലും തല മദ്ധ്യഭാഗത്തുമായിരിക്കും?"

ആ ചോദ്യത്തിനു ഉത്തരം നൽകുവാൻ അവരിൽ ഏറ്റവും പ്രായംകുറഞ്ഞ നമ്മുടെ രവിവർമ്മയ്ക്കു മാത്രമേ സാധിച്ചുള്ളു. രവിവർമ്മ നൽകിയ ഉത്തരം ഇപ്രകാരമായിരുന്നു:

"ഒരാൾ തൊഴുകുത്തി നിന്നാൽ മുമ്പിൽ രണ്ടു കാലും പിറകിൽ രണ്ടുകയ്യും, മദ്ധ്യത്തു് തലയും ആയിരിക്കും"

മാത്രമല്ല, പറഞ്ഞപ്രകാരം ആ രൂപം വരച്ചു കാണിച്ചുകൊടുക്കുകയുംകൂടി ചെയ്തപ്പോൾ നിറഞ്ഞു കവിയുന്ന സന്തോഷത്തോടുകൂടി രാജരാജവർമ്മ സപാഠിനേയനെ മടിയിൽ എടുത്തിരുത്തികൊണ്ടു "നീതന്നേയാണു് ബുദ്ധിമാൻ. നീ ഭാവിയിൽ ഒരു മഹാചിത്രകാരനായി ഭവിക്കും" എന്നിങ്ങനെ ആശംസിച്ചു. അന്നു മുതൽ രവിവർമ്മയ്ക്കു് ചിത്രമെഴുത്തിനെ സംബന്ധിക്കുന്ന പാഠങ്ങൾ നൽകാനും തുടങ്ങി.

അക്കാലത്തു സഹവിദ്യാർത്ഥികളിൽ ആരിലും കാണാൻ കഴിയാത്ത മറ്റൊരു പ്രത്യേകതയും രവിവർമ്മയിൽ കണ്ടിരുന്നു. കൊട്ടാരനാടകശാലയുടെ ചാണകം മെഴുകിയ നിലത്തു വെള്ളപാക്കുകട്ടകൊണ്ടു ഒരു നെടിയ വരവരച്ചു്, ഇരുവശങ്ങളിലായി ബാലന്മാരെ നിരത്തിഇരുത്തി ഓരോരുത്തരുടേയും മുൻപിൽ ഓരോ രൂപങ്ങൾ വരച്ചതിൻശേഷം, അതുപോലെ നോക്കി വരയ്ക്കുവാൻ പറഞ്ഞിട്ടു ഗുരു തൻെറ ചിത്രശാലയി

ലേയും പോകമായിരുന്നു. എന്നാൽ, രണ്ടാമത്തു ഇന്ന് ആ സ്ഥലത്തേയ്ക്കു വരുമ്പോൾ രവിവമ്മയെ അല്ലാതെ മറ്റാരെയും അവിടെ കാണുമായിരുന്നില്ല. 'വരച്ചുനോക്കിയിട്ട് ഒക്കുന്നില്ല' എന്നു സ്വയം ശപിച്ചുകൊണ്ടു സഹവിദ്യാത്ഥികൾ കുറച്ചുനേരത്തിനുള്ളിൽ നിദ്രാവശഗരാവം അഭിനയിച്ചു നിഷ്ക്രമണം ചെയ്യുമ്പോൾ, ഉന്മേഷവാനായിരുന്നു വരയ്ക്കുന്ന ഏകബാലൻ രവിവമ്മ ആയിരുന്നു. വരച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതു മുഴമിക്കാൻ സാദ്ധ്യമാകാതെ നേരം ഇരുട്ടിപ്പോവുകയാണെങ്കിൽ, തന്നെ ഏല്പിച്ച കൃത്യം താൻ ചെയ്തുതീത്തില്ലല്ലോ എന്നോത്തു രവിവമ്മ അവിടെ ഇരുന്നു ഏങ്ങി ഏങ്ങിക്കരയുകയുംകൂടി ചെയ്തിരുന്നു.

"ആദ്യം നാലഞ്ചുമാസത്തോളം ഒരുവക ചുണ്ണാമ്പുകല്ലുകൊണ്ടു നിലത്തു പല ആകൃതികളും എഴുതിപ്പിക്കുകയും, പിന്നീടു പെൻസിൽകൊണ്ടു പക്ഷിമൃഗാദികളുടേയും മററും ഛായകൾ കടലാസ്സിൽ കുറിച്ചു ശീലിപ്പിക്കുകയും ആയിരുന്നു പതിവ്. ഇങ്ങനെ രണ്ടു മൂന്നു കൊല്ലം കഴിഞ്ഞതിനുശേഷം കൊച്ചുതമ്പുരാൻ തണ്ണിച്ചായത്തിൽ എഴുതിത്തുടങ്ങുകയും ക്രമേണ പല പടങ്ങളും സ്വയമായി എഴുതി അസാമാന്യമായ വാസനയെ പ്രദശിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു. ഇതിനിടയ്ക്കു രാജരാജവമ്മകോയിത്തമ്പുരാന്റെ സഹോദരനും......കിളിമാനൂർ കൊട്ടാരത്തിൽ മൂപ്പുമായ വിശാഖംതിരുനാൾ വലിയകോയിത്തമ്പുരാൻ, കൊച്ചുതമ്പുരാക്കന്മാരെ കാവ്യങ്ങൾ മുതലായവ പഠിപ്പിക്കുവാൻ പരിശ്രമിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന കൂട്ടത്തിൽ ഈ കൊച്ചുതമ്പുരാനും രഘു

വംശം, മാഘം തുടങ്ങിയുള്ള കാവ്യങ്ങൾ വായിച്ചു സംസ്കൃതത്തിൽ സാമാന്യവ്യുൽപ്പത്തി സമ്പാദിക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു.”

ബാലന്മാരെ എഴുത്തിനിരുത്തുമ്പോൾ, അക്ഷരങ്ങൾ നിലത്തെഴുതി ശീലിപ്പിച്ചിരുന്നതുപോലെ, അക്കാലത്തു ചിത്രകല അഭ്യസിക്കാൻ തുടങ്ങുന്ന വിദ്യാർത്ഥികളെക്കൊണ്ടു ആദ്യമായി രൂപങ്ങൾ വരപ്പിച്ചിരുന്നു. ലതകൾ, മരങ്ങൾ, കാട്ടുകൾ, പക്ഷിമൃഗാദികൾ, ഗൃഹങ്ങൾ എന്നിങ്ങനെ നിരവധി രൂപങ്ങൾ എഴുതിക്കഴിഞ്ഞതിനുശേഷമേ മനുഷ്യാവയവങ്ങൾ എഴുതിപ്പിക്കുമായിരുന്നുള്ളൂ. വരകൾക്കു സ്ഫുടതയും, വടിവും ലഭിക്കുന്നു എന്നു കാണുമ്പോൾ കടലാസ്സിൽ വരപ്പിച്ചു ശീലിപ്പിക്കും. അനന്തരം, കമ്പോളത്തിൽ വാങ്ങാൻ കിട്ടുന്ന ചായങ്ങൾകൊണ്ടു കടലാസ്സിൽ എഴുതിപ്പിക്കും. ആ പരിശീലനവും തൃപ്തികരമായി കണ്ടതിനുശേഷമേ ‘തണ്ണിച്ചായം’ അല്ലെങ്കിൽ ജലച്ചായത്തിൽ എഴുതി തുടങ്ങാൻ അനുവദിച്ചിരുന്നുള്ളൂ.

രവിവർമ്മ ചിത്രകല അഭ്യസിക്കാൻ തുടങ്ങി കേവലം ഒരു മാസം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ശ്രദ്ധേയമായ ഒരു സംഭവം ഉണ്ടായി. ഗുരുവായ മാതുലൻ, പകുതിയെഴുതിയ ഒരു ചിത്രത്തിനു ബാലനായ രവിവർമ്മ പൂർണ്ണത വരുത്തിയ ആ സംഭവത്തെപ്പററി കഥാനായകന്റെ ജീവിതദശയിൽ വിവിധഭാഷകളിൽ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയിട്ടുള്ള ലഘുജീവിതചരിത്രങ്ങളിലും, പത്രലേഖനങ്ങളിലും ഒക്കെ പറയുന്നുണ്ടെങ്കിലും ഈ അദ്ധ്യായാദ്യത്തിൽ ഉദ്ധരിച്ചിട്ടുള്ള ബാല്യവിവരണത്തിന്റെ തുടർച്ചയിൽ ചുവടേ വരുന്ന വരികളിൽനിന്നു മാത്രമേ

അതേപ്പററി ശരിയായ ഒരു വിവരണം നമുക്കു ലഭിക്കുന്നുള്ളു.

"ഒരുദിവസം മാത്തുലപ്പാദർ, മഹാവിഷ്ണുവിൻെറ ഒരു ചിത്രം പകുതി എഴുതിയതിനുശേഷം, നിത്യാനുഷ്ഠാനങ്ങൾക്കു പോയിരുന്ന സന്ദർഭത്തിൽ നമ്മുടെ കൊച്ചുതമ്പുരാൻ ആ ചിത്രത്തിൻെറ 'സ്കെച്ചി'ൽ ചില ഭേദഗതിചെയ്തു്:....താഴെ ഗരുഡൻെറ ചിത്രം എഴുതി; മഹാവിഷ്ണു ഗരുഡോപരി സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന വിധം ആ ചിത്രം പൂർത്തിയാക്കികൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ മാത്തുലപ്പാദർ പിന്നാലെ പുറകിൽ വന്നു് ചിത്രം കണ്ടു. അവിടത്തേയ്ക്കു അസാമാന്യമായ ആശ്ചര്യം ജനിച്ചു. ആ ചിത്രം തൻെറ പൂർവ്വനിശ്ചയത്തെ അതിജീവിച്ചു് എത്രയോ മനോഹരമായി കാണപ്പെട്ടു."

അദ്ധ്യായം ൨.

മാത്തുലൻ രാജരാജവർമ്മ ഛായങ്ങൾ പഴയ രീതിയിൽ സ്വന്തമായുണ്ടാക്കി ചിത്രം എഴുതിപ്പോന്നിരുന്ന കലാകാരനായിരുന്നു. ഇലകളിൽനിന്നും പൂക്കളിൽനിന്നും, മരത്തൊലി, രാസമണ്ണു് എന്നിവകളിൽനിന്നും അക്കാലങ്ങളിൽ ചിത്രകാരന്മാർ ഛായങ്ങൾ നിർമ്മിച്ചുപോന്നിരുന്നു. പ്രകൃതിയോടു തുല്യമായരീതിയിൽ സ്വാഭാവികതയ്ക്കു പൂർണ്ണത നൽകുന്നവിധം ചിത്രലേഖനം ചെയ്യണമെന്ന പുരാതനമായ കലാമർമ്മത്തെ അക്കാലങ്ങളിലും ദക്ഷിണേന്ത്യൻ ചിത്രകലാകാരന്മാർ മുറുകെ പിടിച്ചിരുന്നു. പ്രകൃതിയിൽ കണ്ണുകൊണ്ടു കാണുന്നതിനു് ശ്രമപ്പെടേണ്ടുന്ന കാഴ്ചകൾ അപൂർവമാ

കന്നു. ദക്ഷിണാപഥത്തിലെ ചിത്രകലാകാരന്മാർ ആ തത്വത്തെ ഒരിക്കലും വിസ്മരിച്ചിട്ടില്ലായിരുന്നു. എന്നാൽ, രാഷ്ട്രീയമായ പരിവർത്തനങ്ങൾമൂലം കലയിൽ വിലോപങ്ങളും, സങ്കരങ്ങളും ധാരാളം വന്നുചേർന്നിട്ടുള്ള ഉത്തരേന്ത്യൻ ആലേഖനരീതികളുടെ സ്ഥിതി അങ്ങിനെ അല്ലാതായിട്ടുണ്ട്. പ്രക്ഷ ഭാരതീയ ചിത്രകലയുടെ മർമ്മം, സ്വഭാവതദ്വൽക്കരണമാണെന്നു മഹാഭാഗവതത്തിൽ നിന്നും താഴെ ഉദ്ധരിക്കുന്ന പദ്യം വെളിവാക്കുന്നുണ്ട്.

"അനിരുദ്ധം വിലിഖിതം
വീക്ഷ്യോഷാഽവാംങ്മുഖീ ഹ്രിയാ
സോഽസാവസാവിതി പ്രാഹ
സ്മയമാനാ മഹീപതേ!"

[ആലേഖനം ചെയ്യപ്പെട്ട അനിരുദ്ധന്റെ ചിത്രം കണ്ടിട്ട് ചെറുപുഞ്ചിരിയോടുകൂടി അതു് അവൻതന്നെ, എന്നു പറഞ്ഞു ഉഷ ലജ്ജകൊണ്ടു തലതാഴ്ത്തി.]

ചിത്രകലയ്ക്കും രീതിഭേദങ്ങൾ ഉണ്ട്. സാഹിത്യത്തെപ്പോലെ വളർച്ചയുമുണ്ട്. എന്നാൽ സ്വഭാവതദ്വൽക്കരണരീതിയിൽ കലർത്താവുന്ന ഭാവനകൊണ്ടല്ലാതെ, കേവലം അലങ്കാരത്തിനായി മാത്രം ചിത്രകലയെ ഭാവനകൊണ്ടു മെച്ചപ്പെടുത്തുവാൻ നോക്കുന്നതു ശരിയായിരിക്കുകയില്ല. അപ്പോൾ ഉണ്ടാകാവുന്ന ദോഷം ചിത്രകലയുടെ ആത്മാവായ സ്വാഭാവികത വിസ്മരിക്കപ്പെട്ടു എന്നതായിരിക്കും.

ചിത്രലേഖനത്തിൽ നമ്മുടെ കഥാനായകന്റെ ഗുരുവായ രാജരാജവർമ്മ പ്രകൃതിയിൽ കാണുന്ന വൃക്ഷലതാദികളേയും മൃഗങ്ങളേയും ചിത്രീകരിക്കുന്നതിനായി

ന്നു അധികം ഇഷ്ടപ്പെട്ടിരുന്നതു്. മൃഗങ്ങളുടെ രൂപവിശേഷങ്ങളും, സ്വഭാവവൈവിദ്ധ്യങ്ങളും മനസ്സിലാക്കുന്നതിന്നായി അദ്ദേഹം കുന്നിൻപുറങ്ങളും പച്ചക്കാടുകളും, നെൽപ്പാടങ്ങളും ശാദ്വലപ്രദേശങ്ങളുംകൊണ്ടു മനോഹരമായ കിളിമാനൂർ പ്രദേശങ്ങളിലെ കാടുകളിൽ വേട്ടയ്ക്കായി പോകുമായിരുന്നു. കാടുകളിൽനിന്നും മൃഗങ്ങളെ അരികിൽവരുത്തി വെടിവെയ്ക്കുന്നതിനുള്ള ഒരു പൂർവ്വവിദ്യയും അദ്ദേഹം ശീലിച്ചിരുന്നു. ഓരോന്നിന്റേയും പ്രകൃതം പഠിക്കുന്നതിനും, അതിനുശേഷം അതതിന്റെ സ്വഭാവവിശേഷങ്ങളെ തൂലികകൊണ്ടു ചിത്രണംചെയ്യുന്നതിനുമായിരുന്നു അദ്ദേഹം ചെയ്തിരുന്ന ശ്രമങ്ങൾ.

സ്വാഭാവികതയെ പ്രതിനിധാനംചെയ്യുന്ന ഭാവനാപരങ്ങളായ ചിത്രങ്ങൾ ഒരുവിധത്തിൽ വരച്ചൊപ്പിക്കുവാൻ ഏതാണ്ടു പന്ത്രണ്ടു വയസ്സു പ്രായമായപ്പോൾ രവിവർമ്മ സാമർത്ഥ്യം പ്രകടിപ്പിച്ചുതുടങ്ങി. കഥകളിയിൽ കച്ചകെട്ടി ആടുക, താളംപിടിക്കുക, ചെണ്ടകൊട്ടുക, ഗായകന്മാരുമായി ഒത്തുനിന്നു പാടുക ഇവയൊക്കെ അക്കാലത്തു രവിവർമ്മയുടെ പ്രിയപ്പെട്ട വിനോദങ്ങളായിരുന്നു. കൊട്ടാരനാടകശാലയിൽ കഥകളി നടന്നുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ പ്രേക്ഷകരുടെ കൂട്ടത്തിൽ ചില ദിവസം കഥാനായകൻ മുൻപിൽചെന്നു് സ്ഥാനംപിടിക്കും. ദേവന്മാരുടേയും, ദേവിമാരുടേയും വേഷങ്ങൾ വരുമ്പോൾ അടുത്തിരുന്നു കാണുന്നതിനായിരിക്കും നേരത്തെക്കൂട്ടിയുള്ള ആ സ്ഥലംപിടിപ്പു്. അനന്തരകാലങ്ങളിലെ പ്രസിദ്ധങ്ങളായ, പുരാണചിത്രങ്ങളുടെ പല പൂർവ്വരൂപങ്ങളും ആ ബാല്യ-കൗമാരകാലങ്ങളിൽ രവിവർമ്മയുടെ മനസ്സിൽ, കേരളത്തിന്റെ പ്രത്യേക നാട്യ

കലാ...യ കഥകളി വരച്ചിട്ടുള്ളതാകുന്നു. രൂപമെന്നും ശബ്ദമെന്നും പ്രപഞ്ചത്തെ രണ്ടായി വിഭജിക്കുകയാണെങ്കിൽ രൂപങ്ങളുടെ യാഥാർത്ഥ്യങ്ങൾ അറിയാനായി രവിവർമ്മയുടെ മനോനേത്രങ്ങൾ സദാ പ്രവർത്തിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു.

കാവ്യങ്ങൾ പഠിക്കുന്നതിലും കഥാനായകന്ന് പ്രത്യേക കൌതുകമുണ്ടായിരുന്നു. വിശേഷിച്ചു കാളിദാസന്റെ രഘുവംശവും, ശാകുന്തളവും ഹൃദിസ്ഥമാക്കുന്നതിനുള്ള രസം ഒന്നു വേറെതന്നെയായിരുന്നു. ചിത്രമെഴുത്തിലാണു് വിദ്യാർത്ഥിക്കു് വാസനയെങ്കിലും, സാഹിത്യഗ്രന്ഥങ്ങൾ അഭ്യസിപ്പിക്കുന്നതിനായിരുന്നു ഗുരുക്കന്മാർ പ്രാധാന്യം നൽകിയിരുന്നതു്. പിതാവിൻെറയും, അഭിജ്ഞന്മാരായ മാതുലന്മാരായിരുന്നവരുടേയും അടുക്കൽനിന്നു സാഹിത്യവും, മാതാവിൻെറ ഗാനാലാപങ്ങളിൽനിന്നു സംഗീതവും, മാതുലൻെറ ചിത്രശാലയിൽനിന്നു ചിത്രമെഴുത്തും ഒരേ അവസരത്തിൽ വശമാക്കിക്കൊണ്ടിരുന്ന രവിവർമ്മയ്ക്കു് രാമായണാദി പുരാണകാവ്യങ്ങളിലെ കഥകൾ എത്ര കേട്ടാലും മതിവരികയില്ലായിരുന്നു.

ആദ്യമായി രവിവർമ്മയെ തിരുവനന്തപുരം തലസ്ഥാനനഗരത്തിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുവന്നതു് ക്രിസ്തുവർഷം 1862-ൽ തിരുവിതാംകൂർ മഹാരാജകുടുംബത്തിൽ നടന്ന രാജകീയവിവാഹ (പള്ളിക്കെട്ടു) ത്തിനു അല്പം മുമ്പായിരുന്നു. ആ രാജകീയവിവാഹത്തിൻെറ പ്രാരംഭത്തിൽ സംസ്ഥാനത്തെ രാജകുടുംബങ്ങളിൽനിന്നും ഏതാനും രാജകുമാരന്മാർ തിരുവനന്തപുരത്തു ആനയിക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. രാജകീയവധുവിനു വരനെ തെരഞ്ഞെടുക്കു

ന്നതിന്നായി കൊണ്ടുവരപ്പെട്ട രാജകുമാരന്മാരിൽ, "നിറം തെല്ലു കറുപ്പാണു്" എന്ന കാരണത്താൽ നമ്മുടെ കഥാനായകനായ രവിവൎമ്മ തള്ളപ്പെടുകയാണുണ്ടായതു്. എന്നാൽ അന്നത്തെ ആ നിഷേധം തന്റെ ജീവിതത്തിലെ ഏററവും വലിയ അനുഗ്രഹമായി പിന്നീടു് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞിരുന്നു. അന്തഃപുരങ്ങളിലെ ശില്പപര്യങ്കത്തിൽ വിരിത്ത ഹംസതൂലമെത്തയിന്മേൽ ഒതുങ്ങുന്ന ഒരു രാജകീയവരനായി താൻ തീൎന്നുപോയെങ്കിൽ "ചെറുണ്ണീ! എന്നെ ലോകം അറിയാൻ ഇടവരുമായിരുന്നോ" എന്നു് രവിവൎമ്മ തന്റെ സന്തതസഹചാരിയായിരുന്ന ഇളയസഹോദരൻ രാജരാജവൎമ്മയോടു പിന്നീടൊരിക്കൽ മൈസൂർസംസ്ഥാനത്തിന്റെ അതിഥിയായി താമസിക്കുന്ന കാലത്തു പറയുകയുണ്ടായിട്ടുണ്ടു്. പതിമ്മൂന്നു വയസ്സു പ്രായമുള്ള കാലത്തു രാജകീയവരന്റെ തെരഞ്ഞെടുപ്പിനു കൊണ്ടുപോയ ആ സംഭവത്തെ ഓൎത്തിട്ടു ജ്യേഷ്ഠൻ ഇപ്രകാരം തുടൎന്നു പറഞ്ഞതായി രാജരാജവൎമ്മ രേഖപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു.

"നാം പ്രവൎത്തിച്ചു്, നമ്മുടെ പ്രവൃത്തിമൂലം ലോകത്തിന്റെ ആദരവു നേടണം. അതാണു് നാമാൎജ്ജിക്കേണ്ട ബഹുമതി. അതിനപ്പുറത്തു് നമുക്കു ഒരു ബഹുമാനവും കിട്ടാനില്ല. എല്ലാ മനുഷ്യൎക്കും മാന്യതയും, പദവിയും വേണമെന്നാഗ്രഹമുണ്ടു്. അവ നമ്മുടെ പ്രവൃത്തികൊണ്ടും പെരുമാററംകൊണ്ടും നേടേണ്ടവയാകുന്നു. എന്നാൽ കുറുക്കുവഴികളിൽക്കൂടി അതു നേടുവാനാണു് നമ്മുടെ ആളുകൾ ശ്രമിക്കുന്നതു്. അതുകൊണ്ടു യഥാൎത്ഥത്തിൽ കിട്ടേണ്ടതു കിട്ടിയില്ലാ എന്നു് അവർ അറിയുന്നതു് വളരെ കഴിഞ്ഞതിനുശേഷമാണു്. അതിന്റെ

കാരണവും വ്യക്തമാണു്. പദവിക്ക നൽകിട്ടപ്പോന്നി ട്ടുള്ള തെററായ വിലതന്നെ ആകുന്നു ജനങ്ങളെ അങ്ങനെ വ്യാമോഹിപ്പിക്കുന്നതു്."

രവിവമ്മയെ ആദ്യമായി തിരുവനന്തപുരത്തേയ്ക്കു കൊണ്ടുവരുമ്പോൾ തിരുവിതാംകൂർ രാജ്യം ഭരിച്ചിരുന്ന മഹാരാജാവു്, ആധുനികതിരുവിതാംകൂറിൻെറ വിധാതാവു എന്നറിയപ്പെടുന്ന ആയില്യംതിരുനാളായിരുന്നു. പരിഷ്കാരിയും, വിവിധഭാഷാപണ്ഡിതനും, ലളിതകലാപ്രേമിയും ആയ ആ മഹാരാജാവു് സിംഹാസനാരോഹണം ചെയ്തിട്ടു് അപ്പോൾ ഒരു വഷം കഴിഞ്ഞിരുന്നു. സ്വാതിതിരുനാൾ മഹാരാജാവിൻെറ ചിത്രകാരനായ ചിത്രമെഴുത്തു രാജരാജവമ്മ ആയില്യംതിരുനാൾ മഹാരാജാവിൻെറയും പ്രത്യേകമായ സ്നേഹത്തിനു പാത്രമായിട്ടുള്ള ഒരാളായിരുന്നു. രവിവമ്മകുമാരനു നിറത്തിനു അഴകുപോരെന്നു പറഞ്ഞു് രാജകീയവധുവിന്റെ പാണിഗ്രഹണം നിഷേധിക്കപ്പെട്ടതിൽ ആ മാതുലപാദക്കു അല്പം കണ്ടിതവും തോന്നാതിരുന്നില്ല. എന്തെന്നാൽ, രവിവമ്മൻെറ സ്വാഭാവികമായ കലാവാസന, മററു കുമാരന്മാരിൽ ആരിലും കാണാൻ അദ്ദേഹത്തിനു സാധിച്ചിരുന്നില്ല. അതൊരു സാമ്യത ഇല്ലാത്ത ജന്മവൈശിഷ്ട്യം തന്നെയായിരുന്നു. അതിനാൽ രവിവമ്മയുടെ ആ വൈശിഷ്ട്യത്തെ ശരിയായ ശിക്ഷണംകൊണ്ടു പ്രകാശിപ്പിക്കുവാൻ മാഗ്ഗം എന്തെന്നു് അദ്ദേഹം പലപ്പോഴും ആലോചിക്കുകയായിരുന്നു. ചിത്രമെഴുത്തിൽ തനിക്കു നല്കാൻ കഴിയുന്നിടത്തോളം പരിശീലനം നൽകിക്കഴിഞ്ഞു എന്നു വരികിലും, അതുകൊണ്ടുമാത്രം സവ്വസ്വതന്ത്രമായും, ശാസ്ത്രീയമായും മനുഷ്യരുടെയും പ്രകൃതി

യെയും ചിത്രീകരിക്കുവാൻ സാധിക്കുന്നതല്ലെന്നു തന്റെ മാതൃസഹോദരിയിൽനിന്നു ചിത്രലേഖനം പരിശീലിച്ചു്, സ്വയം ചായങ്ങൾ ഉണ്ടാക്കി വിനോദാൎത്ഥം ചിത്രങ്ങൾ എഴുതിപ്പോന്നിരുന്ന രാജരാജവൎമ്മയ്ക്കു് അറിയാമായിരുന്നു. കലയിൽ വാസന പ്രകടിപ്പിക്കുന്ന ബാലികാബാലന്മാരെ എഴുതി ശീലിപ്പിക്കുമ്പോൾ അവരുടെ അരികിൽ മധുരപദാൎത്ഥങ്ങൾ കൂടി വച്ചുകൊടുക്കാൻ ആജ്ഞാപിക്കാറുണ്ടായിരുന്ന രാജരാജവൎമ്മയുടെ കലാപ്രേമത്തെപ്പററി പറയാൻ വിഷമമാണു്.

ആയിടയിൽ ഒരുദിവസം, രാജരാജവൎമ്മ ആയില്യംതിരുനാൾ മഹാരാജാവിനെ സന്ദൎശിക്കാൻ പോയിരുന്നപ്പോൾ, 'പള്ളിക്കെട്ടിനു നിറം തെല്ലു കറുപ്പായിപ്പോയ്' ആ കുമാരന്റെ. ഉള്ളിൽ കുടികൊള്ളുന്ന അപ്രമേയമായ കലാവാസനയെപ്പററിയും പറകയുണ്ടായി. അതുകേട്ടു കലാകുതുകിയായ മഹാരാജാവു് ആ കലാകോമളനെ തനിക്കു് ഒന്നു കാണ്മാനായി ഒരു ദിവസം തന്റെ കൊട്ടാരത്തിലേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരണമെന്നു രാജരാജവൎമ്മയോടു ആവശ്യപ്പെട്ടു.

1862 മേയ്മാസത്തിൽ നമ്മുടെ കഥാനായകനെ വീണ്ടും തിരുവനന്തപുരത്തേയ്ക്കു കൊണ്ടുവന്നു. മഹാരാജാവിനു കാഴ്ചവയ്ക്കാനായി താൻ എഴുതിയ മൂന്നു ചെറുചിത്രങ്ങളും ആ കലാകാമുകൻ കൊണ്ടുപോയിരുന്നു.

മഹാരാജാവിനു കാഴ്ചവയ്ക്കാനായി കൊണ്ടുചെന്നിട്ടുള്ള ആ കൊച്ചുചിത്രങ്ങളിൽ സൗന്ദൎയ്യത്തിന്റെയും സ്വാഭാവികതയുടേയും ചെറിയൊരു മിന്നൽവെളിച്ചം വീശുന്നുണ്ടായിരുന്നു. ഒരു ശിശുവും രണ്ടു ദേവതമാരു

ആയിരുന്ന ആലേഖ്യങ്ങളിലെ വിഷയങ്ങൾ. ചിത്രകലയിൽ നിത്യതയ്ക്കായുള്ള അടിസ്ഥാനശില്പമൊരുക്കുന്നതിനു വേണ്ടതായ പ്രോത്സാഹനങ്ങൾ എല്ലാം രവിവർമ്മയ്ക്കു നൽകണമെന്ന് ആനന്ദത്തിന്റെ ഉളംകിളിർപ്പുകളായ ആ ചിത്രതല്ലജങ്ങൾ കണ്ടമാത്രയിൽത്തന്നെ മഹാരാജാവ് അന്തരാ തീർച്ചപ്പെടുത്തിക്കഴിഞ്ഞു.

വജ്രകുണ്ഡലങ്ങളും, ചന്ദനക്കുറിയും അണിഞ്ഞു്, പാദം തഴുകുന്നവിധം പുളിയിലക്കരനേര്യതും ഉടുത്തു്, അത്ഭുതസൂചകങ്ങളായ നോട്ടങ്ങളോടുകൂടി തന്റെ മുൻപിൽ നിൽക്കുന്ന ത്രയോദശവയസ്കനായ രവിവർമ്മയേയും ചിത്രങ്ങളേയും മാറി മാറി നോക്കിയിട്ടു്, ഏതാണ്ടിപ്രകാരം മഹാരാജാവ് അരുളിച്ചെയ്തു:

"ആട്ടെ; രവിവർമ്മൻ തിരുവനന്തപുരത്തു താമസിച്ചു ചിത്രമെഴുതി പരിശീലിക്കണം. ഇവിടെ താമസിച്ചാൽ എണ്ണച്ഛായത്തിൽ എഴുതി പഠിക്കുവാൻ സൗകര്യങ്ങൾ ഉണ്ടായേയ്ക്കും. ഇവിടെ (കൊട്ടാരത്തിൽ) വന്നിരുന്നു് പലതും നോക്കി എഴുതി പഠിക്കുവാനും ഉണ്ടാവും."

തിരുവനന്തപുരം കോട്ടയ്ക്കകത്തു്, "തേവാരത്തുകോയിക്കൽ" കൊട്ടാരത്തിനു സമീപത്തു്, കിളിമാനൂർ കൊട്ടാരം വകയായി മൂടത്തുമഠം എന്നൊരു ഗൃഹം ഇപ്പോഴും ഉണ്ടു്. ആ ഗൃഹം നമ്മുടെ ചരിത്രനായകന്റെ ജീവിതത്തോടു വളരെ ബന്ധപ്പെട്ട ഒന്നാകുന്നു. മഹാരാജാവിന്റെ നിർദ്ദേശപ്രകാരം വലിയകൊട്ടാരത്തിൽ പരിശീലനാർത്ഥം പോകാൻ തുടങ്ങിയതുമുതൽ രവിവർമ്മ താമസം ആ ഗൃഹത്തിലാക്കി. രാജരാജവർമ്മയും ആ കാലങ്ങളിൽ അവിടെ ഉണ്ടായിരുന്നു. പണ്ഡിതസാർവ്വഭൗമനായ കേരളവർമ്മ വലിയകോയിൽത്തമ്പു

16X7X7 12536

രാൻ ചിത്രമെഴുത്തു രാജരാജവർമ്മയുടെ ഒരു സുഹൃത്തായിരുന്നു. ഭാഗിനേയൻ വരച്ച ചിത്രങ്ങളെ കേരളവർമ്മയ്ക്കു് കാണിച്ചുകൊടുക്കുന്നതിനും, അദ്ദേഹം ഉത്സാഹം പ്രദർശിപ്പിച്ചിരുന്നു. കിളിമാനൂരിലേയ്ക്കു് പിന്നീടു് രവിവർമ്മ പോകുന്നതു് ചില വിശേഷദിവസങ്ങളിൽ മാത്രമായി.

എല്ലാംകൊണ്ടും തിരുവനന്തപുരത്തെ പരിസരങ്ങൾ രവിവർമ്മയുടെ കലാഹൃദയത്തിന്റെ വികാസത്തിനു അനുകൂലമായിരുന്നു. വലിയകൊട്ടാരത്തിൽ അന്നു് ആധുനികമായ ചിത്രസമ്പത്തുകൾ കുറച്ചേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളൂ; എങ്കിലും പഴയരീതിയിൽ പനയോലയിലും, കണ്ണാടിയിലും എഴുതിയിട്ടുള്ള ചിത്രങ്ങളും, സ്വാതിതിരുനാളിന്റെ കാലത്തെഴുതിയിട്ടുള്ള തഞ്ചാവൂർ ചിത്രകാരന്മാരുടെ ആലേഖ്യങ്ങളും അവിടെ സുലഭങ്ങളായിരുന്നു. യൂറോപ്യൻ ഛായാചിത്രലേഖകന്മാർ എഴുതിയിട്ടുള്ള രണ്ടോ മൂന്നോ എണ്ണച്ഛായചിത്രങ്ങളും അന്നു് തിരുവനന്തപുരം കൊട്ടാരത്തിലെ "ചിത്രസമ്പത്തിൽ ഉൾപ്പെട്ടിരുന്നു. ഇവകൂടാതെ ശ്രീപത്മനാഭസ്വാമിക്ഷേത്രത്തിലെ ചുവർചിത്രങ്ങളും കലാവിദ്യാർത്ഥിയായ രവിവർമ്മയുടെ ശ്രദ്ധയെ ആകർഷിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. തിരുവനന്തപുരത്തെ വർണ്ണാഞ്ചിതമായ രാജകീയഘോഷയാത്രകളും, ഉത്സവകാലങ്ങളിലെ [illegible] വിലാസങ്ങളും സൗന്ദര്യാരാധകനായ രവിവർമ്മയ്ക്കു പ്രചോദനം നൽകുന്നവയായിരുന്നു.

വലിയകൊട്ടാരത്തിൽ രവിവർമ്മയ്ക്കായി ഒരു ചിത്രശാല അനുവദിക്കുന്നതിനും, യൂറോപ്യൻ ചിത്രകാരന്മാരുടെ ചിത്രങ്ങൾ അച്ചടിച്ചിട്ടുള്ള പുസ്തകങ്ങൾ വരുത്തി അവയുടെ പശ്ചാത്തലങ്ങളെ വിശദീകരിച്ചു കൊടുക്കുന്ന

തിലും കൊട്ടാരത്തിലെ ചിത്രങ്ങൾ നോക്കി ആലേഖനം ചെയ്യാൻ പ്രേരണ നൽകുന്നതിലും, വരയ്ക്കുന്ന ചിത്രങ്ങൾ നോക്കി അഭിപ്രായങ്ങൾ പുറപ്പെടുവിക്കുന്നതിലും ആയില്യംതിരുനാൾ മഹാരാജാവ് അത്യന്തം ഉൽസുകനായിരുന്നു. പുസ്തകങ്ങളിൽ ചേർത്തിട്ടുള്ള വിഖ്യാതന്മാരായ 'ഇത്താലി'യൻ ചിത്രകാരന്മാരുടെ ചിത്രങ്ങൾ കാട്ടികൊടുത്തിട്ട് അവരുടെ വർണ്ണവിപര്യയത്തിൻെറ ആകർഷണീയതയെപ്പററി, ചിത്രമെഴുത്ത് അഭ്യസിച്ചിട്ടില്ലെങ്കിലും, ഒരു ചിത്രകലാകാരൻെറ ദൃഷ്ടിയോടുകൂടി രവിവർമ്മയ്ക്കു ഉപദേശങ്ങൾ നൽകുവാനും കലാകുതുകിയായ ആയില്യം തിരുമനസ്സുകൊണ്ടു ശ്രമിച്ചിരുന്നു. ആ പരിശീലനം ഏകദേശം ഒരു ഒൻപതുകൊല്ലത്തോളം നീണ്ടുനിന്നു. എന്നാൽ, ആ കാലമത്രയും തന്നത്താൻ ചിത്രം എഴുതി പരിശീലനം നടത്തിക്കൊണ്ടിരുന്ന രവിവർമ്മ, തനിക്കു എന്നാണു് വിദഗ്ധനായ ഒരു ചിത്രകാരൻെറ സഹായം കിട്ടുവാൻ പോകുന്നതെന്ന വിചാരത്താൽ എത്രയും വിഷണ്ണനായി കഴിയുകയായിരുന്നു. എണ്ണച്ഛായങ്ങളും, തൂലിക (Brush)യുമാണെങ്കിൽ സുലഭങ്ങൾ അല്ലതാനും. ഒടുവിൽ ആ കലോപാസകൻ സ്വന്തമായി എണ്ണച്ഛായങ്ങൾ ഉണ്ടാക്കി ചിത്രങ്ങൾ എഴുതിനോക്കി. ആ പരീക്ഷണങ്ങൾ നടക്കുന്ന കാലത്തു് മദ്രാസ്സിൽ ഒരു കമ്പനിക്കാരുടെ കൈവശം എണ്ണച്ഛായങ്ങൾ വിൽക്കാനുണ്ടെന്നു അറിവുലഭിച്ചതനുസരിച്ച് കേരളവർമ്മ വലിയകോയിൽത്തമ്പുരാൻ എഴുതിഅയച്ചു കുറേ ചായങ്ങൾ വരുത്തിക്കൊടുത്തു. ഉടനെ അന്നെ എണ്ണച്ഛായം ഉപയോഗിച്ചു ചിത്രം എഴുതാൻ രവിവർമ്മ തന്നത്താൻ അഭ്യസിച്ചുതുടങ്ങി.

അദ്ധ്യായം 3.

"അപ്പോൾ തിരുവിതാംകൂറിലാകെക്കൂടി എണ്ണച്ചായത്തിൽ ചിത്രമെഴുതുന്നതിനെപ്പററി വല്ലതെങ്കിലും അറിയാവുന്നതായി ഒരു ചിത്രകാരൻ മാത്രമേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളു. മധുര സ്വദേശിയായ ആ ചിത്രകാരന്റെ പേർ രാമസ്വാമിനായിക്കർ എന്നായിരുന്നു. അദ്ദേഹം അപ്പോഴത്തെ യുവരാജാവിന്റെ ഒരു ആശ്രിതനുമായിരുന്നു. ചിത്രമെഴുത്തിനായി നായിക്കർക്ക് ഒരു ചിത്രശാലയും അനുവദിച്ചുകൊടുത്തിരുന്നു. ഒരിക്കൽ യുവാവായ നമ്മുടെ ചിത്രകാരൻ ഒരു വിഷമഘട്ടത്തിൽ സംശയനിവൃത്തിക്കായി രാമസ്വാമിനായിക്കരെ സമീപിച്ചു. എന്നാൽ ഭാവിയിൽ ആ യുവചിത്രകാരൻ തന്റെ എതിരാളിയായി തീരുമെന്ന നിലയിൽ വീക്ഷിക്കാൻ തുടങ്ങിയിരുന്ന രാമസ്വാമി, യാതൊരുതരമായ സംശയവും നിവൃത്തിച്ചുകൊടുക്കുകയില്ലെന്നറിയിക്കുകയാണ് ചെയ്കയുണ്ടായത്. ആ തിരസ്കരണത്തോടുകൂടി താൻ രാമസ്വാമിയെ വെല്ലുന്ന ഒരു ചിത്രകാരനായിത്തീരുമ്പോളും തന്റെ പരിശീലനസംരംഭങ്ങൾക്ക് ഇളപ്പം വരുത്തുന്നതല്ലെന്ന ഉറച്ച ഒരു തീരുമാനത്തിൽ രവിവർമ്മ എത്തിച്ചേർന്നു."

രാജാ രവിവർമ്മയുടെ ജീവിതത്തിലേയ്ക്കു നോക്കുമ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ തടസ്സങ്ങളെ തരണംചെയ്യാനുള്ള വൈരാഗ്യബുദ്ധി മറ്റെന്തിലും ഉപരിയായി പൊന്തിനിന്നിരുന്നതായി കാണാവുന്നതാണ്. രാമസ്വാമിനായിക്കർ ചിത്രമെഴുത്തിനെ സംബന്ധിച്ചു യാതൊന്നും പറഞ്ഞുകൊടുക്കുകയില്ല. എന്നു ശഠിച്ചതേ ഉള്ളൂ.

എന്നാൽ അപ്പോഴത്തെ മഹാരാജാവായ ആയില്യം തിരുനാളിനോടു വൈരം പുലർത്തിപ്പോന്നിരുന്ന യുവരാജാവു (വിശാഖംതിരുനാൾ) രാജ്യഭരണമേററപ്പോഠം, നമ്മുടെ കഥാനായകനു കൊട്ടാരത്തിൽനിന്നുള്ള പുറംതള്ളലിനെ തുടൎന്നു പലതരത്തിലുള്ള ഉപദ്രവങ്ങളും സഹിക്കേണ്ടതായി വന്നുകൂടി.

അന്നു, രാമസ്വാമിനായിക്കരെ കൂടാതെ ആറുമുഖംപിള്ള എന്നൊരു ചിത്രകാരനും തിരുവനന്തപുരം തലസ്ഥാനനഗരിയിൽ ഉണ്ടായിരുന്നു. ചിത്രമെഴുത്തു രാജരാജവൎമ്മ കഴിഞ്ഞാൽ, ആലേഖനവിഷയകമായ വിജ്ഞാനം വൎദ്ധിപ്പിക്കുവാൻ, യാവൽപ്പൂൎവ്വം രവിവൎമ്മയെ സഹായിച്ചിട്ടുള്ളതു് ആറുമുഖംപിള്ള എന്ന ആ ചിത്രകാരനായിരുന്നു.

ആയില്യം തിരുമനസ്സിലെ കൊട്ടാരമാണു് രവിവൎമ്മയ്ക്കു ചിത്രലേഖനത്തിലെ നവീനതത്വങ്ങൾ എന്തെല്ലാമാണെന്നും, ലോകചിത്രകല (പ്രധാനമായി യൂറോപ്യൻകല) എന്താണെന്നും ഉള്ള അറിവുകൾ ആദ്യമായി നൽകിയതു്. കിളിമാനൂർകൊട്ടാരം രവിവൎമ്മയുടെ നിത്യസ്മരണീയമായ പ്രാഥമികവിദ്യാലയമാണെങ്കിൽ, ആയില്യം തിരുമനസ്സിലെ കൊട്ടാരം ആലേഖ്യവിജ്ഞാനത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിനു് ഒരു സൎവ്വകലാശാലയായിരുന്നു. ശരീരശാസ്ത്രം, നരവംശശാസ്ത്രം തുടങ്ങി ഒരു ചിത്രകലാവിദ്യാൎത്ഥി അവശ്യം പഠിച്ചിരിക്കേണ്ട പല വിഷയങ്ങളും ഉണ്ടു്. രവിവൎമ്മയ്ക്കു് ആ ശാസ്ത്രങ്ങളിൽ അറിവുണ്ടാക്കിക്കൊടുക്കുന്നതിന്നായി ആയില്യംതിരുനാൾ ഇംഗ്ലീഷിൽ ആ വിഷയങ്ങളി

ച്ചുള്ള പുസ്തകങ്ങൾ വരുത്തി പ്രത്യേകമായി പഠിച്ചിരുന്നു എന്നാണു പറയപ്പെടുന്നതു്.

വിശ്രുതന്മാരായ ലോകചിത്രകാരന്മാരിൽ നമ്മുടെ കഥാനായകനെപ്പോലെ ശരിയായ ഒരു ഗുരുവിന്റെ സഹായം ഇല്ലാതെ സ്വന്തം വാസനയുടെ പ്രചോദനത്തെമാത്രം ആസ്പദമാക്കി വൈരാഗ്യപൂർവ്വമുള്ള അഭ്യാസംകൊണ്ടു പൂർണ്ണത നേടാൻ യത്നിച്ചിട്ടുള്ളവർ വിരളമാണു്. ചിത്രമെഴുത്തു് ജീവിതകൃത്യമായി സ്വീകരിക്കണം എന്ന ആഗ്രഹം അക്കാലത്തെങ്ങും രവിവർമ്മയ്ക്കു് ഇല്ലായിരുന്നു. കേരളത്തിൽ അതിനുമുമ്പു ചിത്രമെഴുത്തിനായിമാത്രം ജീവിതം ചെലവിട്ടിട്ടുള്ളവർ ആരെങ്കിലും ഉണ്ടായിരുന്നതായും അറിയപ്പെട്ടിട്ടില്ല. ഒരു വിനോദം എന്ന നിലയിൽ അല്ലാതെ രവിവർമ്മയുടെ കാലംവരെ ചിത്രമെഴുത്തിനു കേരളീയജനങ്ങൾ സ്ഥാനം നല്കിയിരുന്നില്ല.

തിരുവനന്തപുരത്തെ ആ പരിശീലനകാലങ്ങളിൽ നമ്മുടെ കഥാനായകൻ മാവേലിക്കര രാജകുടുംബത്തിലെ പൂരുരുട്ടാതിനാൾ തമ്പുരാട്ടിയെ വിവാഹം (1866-ൽ) ചെയ്തു. വിവാഹത്തിനുശേഷം മാവേലിക്കരയും, തിരുവനന്തപുരത്തുമായി അദ്ദേഹം താമസമായി. സുന്ദരഭാവനകളുടെ പൊന്മയ ഭവനമായ രവിവർമ്മ, ആ മധുവിധുകാലത്തും രാമസ്വാമിനായിക്കരെപ്പോലുള്ള ഒരു ചിത്രകാരനായിത്തീരണമെന്ന വിചാരത്താൽ ഭരിതനായിരുന്നു. വിശ്രമകാലങ്ങളിലും ചിത്രശാലയിൽ തൂലികയുമായിട്ടല്ലാതെ രവിവർമ്മയെ കാണാൻ പ്രയാസമാണു്. ജീവിതമപ്പിച്ചുള്ള ആ കലാപ്രേമം നമ്മുടെ ചരിത്രനായകന്റെ പത്നിയെ ചില ദിവസങ്ങളിൽ ശുണ്ഠിപിടിപ്പിക്കുകപോലും ഉണ്ടായിട്ടുണ്ടു്.

ക്രിസ്തുവർഷം 1868-ൽ 'തിയോഡർജൻസൻ' എന്ന പാശ്ചാത്യഛായാചിത്രകാ (Portrait Painter) രൻ, അപ്പോഴത്തെ ഇന്ത്യാവൈസ്രോയി സർ. ജാൺ ലാറൻസിൻെറ ഒരു ആമുഖകത്തുമായി വന്നു് ആയില്യംതിരുനാൾ മഹാരാജാവിനെ സന്ദർശിക്കുകയുണ്ടായി.

തിയോഡർ ജൻസൻ ഒന്നാംകിടയിലുള്ള ഒരു ഛായാചിത്രകാരൻ ആയിരുന്നില്ല. ആ വസ്തുത വെളി പ്പെട്ടതു് ജൻസൻ എഴുതിയ ആയില്യംതിരുനാൾ മഹാരാജാവിൻേറയും, അവിടുത്തെ പത്നിയുടേയും ചിത്രങ്ങൾ പിന്നീടു രവിവമ്മ എഴുതിക്കണ്ടപ്പോഴാണു്. എണ്ണച്ചായത്തിൽ ചിത്രങ്ങൾ സന്ദേഹംകൂടാതെ എഴു താൻ രവിവമ്മ തുടങ്ങിയതുതന്നെ ജൻസൻ കൊട്ടാര ത്തിൽവെച്ചു് മഹാരാജാവിൻേറയും പത്നിയുടേയും ഛായകൾ എഴുതിക്കൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾ, ആ ചിത്രകാ രൻെറ വൎണ്ണസംയോജനരീതി നോക്കിനിന്നതിനുശേഷ മായിരുന്നു. അല്ലാതെ, മററു ശാസ്ത്രീയമായ പരിശീല നം ഒന്നും എണ്ണച്ചായംകൊണ്ടെഴുതുന്നതിൽ നമ്മുടെ ചരിത്രനായകനു് ലഭിച്ചിരുന്നില്ല. എണ്ണച്ചായം ഉപ യോഗിക്കുന്നതിൽ, അതിനുമുമ്പു് ഒരു ഏകദേശജ്ഞാനം മാത്രമേ സ്വപരിശ്രമംകൊണ്ടു സിദ്ധിച്ചിരുന്നുള്ളു: എത്ര ശ്രമിച്ചിട്ടും വർണ്ണസംയോജനത്തിലെ സാങ്കേ തികസംശയങ്ങൾ പൂർണ്ണമായി അകററുവാൻ ആരും സഹായിക്കുവാനുണ്ടായില്ല. ആ നിസ്സഹായാവസ്ഥ യിൽ രവിവമ്മ യുക്ക വർഷങ്ങൾതന്നെ എണ്ണിക്കഴിക്കേ ണ്ടിവന്നു. അപ്പോഴാണു് തിയോഡർ ജൻസൻ ആയി ല്യംതിരുനാളിൻെറ കൊട്ടാരത്തിലേക്കു വന്നതു്. ആ

പാശ്ചാത്യചിത്രകാരന്റെ ആഗമനത്തിൽ മഹാരാജാവ് സന്തോഷിച്ചു. തന്റെ രവിവർമ്മയെ അഭ്യസിപ്പിക്കാൻ ജൻസൻ ഇഷ്ടപ്പെടുമെന്ന് മഹാരാജാവ് വിശ്വസിച്ചു. യുവാവായ രവിവർമ്മ വരച്ചിട്ടുള്ള കുറേ ചിത്രങ്ങൾ ജൻസനെ, മഹാരാജാവു കാണിച്ചു കൊടുക്കുകയുംചെയ്തു. ആ ചിത്രങ്ങൾ കണ്ടിട്ട്, അവ വരച്ച ചിത്രകാരനാർണോ താൻ പറഞ്ഞുകൊടുക്കേണ്ടതെന്ന് ജൻസൻ മഹാരാജാവിനോട്ട് ആശ്ചര്യത്തോടുകൂടി ചോദിച്ചു. 'അതേ' എന്ന മറുപടി കേട്ടിട്ട് അല്പനേരം ആലോചിച്ചതിനു ശേഷം, "ഞാൻ കൊട്ടാരത്തിലേയ്ക്കു എഴുതുന്ന ചിത്രങ്ങൾ നോക്കിനില്ലാൻ അനുവദിക്കുകയല്ലാതെ, എണ്ണച്ചായമെഴുത്ത് മററുതരത്തിൽ പഠിപ്പിക്കുവാൻ പ്രയാസമാ"ണെന്ന് അദ്ദേഹം പ്രതിവചിച്ചു.

രവിവർമ്മ അസാധാരണബുദ്ധിപ്രഭാവനായ ഒരു ചിത്രകലാകാരനാണെന്ന്, ജൻസൻ ഗ്രഹിച്ചുകഴിഞ്ഞു. അങ്ങനെയുള്ള ഒരു കലാവിദ്യാർത്ഥിയെ താൻ ആലേഖ്യവിഷയകമായ സാങ്കേതികതത്വങ്ങൾകൂടി ഗ്രഹിപ്പിച്ചാൽ മേലിൽ യൂറോപ്പിൽനിന്നും ചിത്രകാരന്മാർ ആരും ഇന്ത്യയിലേയ്ക്കു വരികേവേണ്ട എന്നു അദ്ദേഹം ഭയപ്പെട്ടു. അതിനാൽ "തൊഴിൽരഹസ്യങ്ങൾ പറഞ്ഞു കൊടുക്കാൻ നിർബന്ധിക്കരുതു്" എന്നു ഖണ്ഡിതമായി ജൻസൻ പറഞ്ഞതിനുശേഷമായിരുന്നു ആ നോക്കിനില്പിനുപോലും രവിവർമ്മയെ അനുവദിച്ചതു്. എന്നാൽ, ആ നോക്കിനില്പിൽ കൂടുതൽ ഒന്നും രവിവർമ്മയ്ക്കു ആവശ്യമില്ലായിരുന്നു; ജൻസൻ, ചിത്രത്തിനു വിഷയമാക്കിയ അതേ നായികാനായകന്മാരെ രവിവർമ്മ എഴുതിയപ്പോൾ, ജൻസന്റേതിനേക്കാൾ മെച്ചമായി

ന്നു. ഇന്ത്യയിലേയ്ക്കു വരുന്ന യൂറോപ്യൻ ഛായാചിത്രവിദഗ്ദ്ധന്മാരെ രക്ഷിക്കുവാൻവേണ്ടി, "തൊഴിൽരഹസ്യം" (Trace secret) പുറത്തുവിടാൻ മടിച്ചു ജൻസൻെറ ലക്ഷ്യം തീരെച്ചും തെററി; പിന്നീട് അധികകാലം ചെല്ലുന്നതിനുമുമ്പ് മദ്രാസുഗവർണ്ണരായിരുന്ന ബക്കിംഗ്ഹാംപ്രഭു:(Duke of Buckingham) വിൻെറ ഛായാചിത്രം, രവിവർമ്മ വരച്ചു. സമർത്ഥന്മാരായ കലാകാരന്മാരാൽ ആലേഖനംചെയ്യപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ഇംഗ്ലീഷുഭരണാധികാരികളുടെ ചിത്രങ്ങളുടെ നടുവിൽ മദ്രാസ്സുഗവർണ്മെണ്ടു മന്ദിരത്തിൽ വയ്ക്കുന്നതിനായിരുന്നു അതു്. ആ എണ്ണച്ഛായ, മദ്രാസ്സിൽ അനാച്ഛാദനംചെയ്തു ദിവസം സമ്മതി ആർജ്ജിച്ചിട്ടുള്ള പാശ്ചാത്യചിത്രകാരന്മാർ പലരും അവിടെ സന്നിഹിതരായിരുന്നു. അവരൊക്കെയും ആ അഭിനവ ഭാരതീയ ചിത്രകാരൻെറ കലാചാതുരിയിൽ അത്ഭുതപ്പെട്ടു. ഗവർണ്ണർ ബക്കിംഗ്ഹാംപ്രഭു ഇപ്രകാരം പ്രഖ്യാപിച്ചു:

"ഒരിക്കൽ പ്രശസ്തനായ ഒരു യൂറോപ്യൻചിത്രകാരൻെറ മുൻപിൻ പതിനെട്ടുതവണ 'നോക്കി എഴുതുന്ന'തിന്നായി എനിക്കു് ഇരുന്നുകൊടുക്കേണ്ടിവന്നിട്ടുണ്ടു്; എന്നിട്ടും കലാകാരനായ രവിവർമ്മ എഴുതിയതിൻെറ പകുതിയെങ്കിലും ഭംഗിയായി എൻെറ ഛായയെ പ്രതിഫലിപ്പിക്കുവാൻ അദ്ദേഹത്തിനു കഴിഞ്ഞില്ല. ഒരു ഛായാചിത്രം എഴുതുന്നതു് ഇത്ര വേഗത്തിൽ ആകാമെന്നു് ഞാനറിയുന്നതും രവിവർമ്മ ഇപ്പോൾ എൻെറ എണ്ണച്ഛായ എഴുതിയപ്പോൾ മാത്രമാണു്."

:—:o*o:—

അദ്ധ്യായം 4.

തിയോഡർജൻസനുമായുള്ള സമാഗമത്തിനുശേഷം എണ്ണച്ചായത്തിൽ മൂന്നുവർഷം രവിവർമ്മ എഴുതി പരിശീലിച്ചു. ആ പരിശീലനത്തിന്റെ അവസാനദശയിൽ, ചിത്രമെഴുത്തു ജീവിതവൃത്തിയായി സ്വീകരിച്ചു്, കലയിൽ പ്രവർത്തിച്ചുതുടങ്ങുന്നതിനു മുൻപു വിദ്യാദേവതയായ സരസ്വതീദേവിയെ ഭജിക്കുന്നതിനായി മൂകാംബികയിലേക്കു ഒരു തീർത്ഥയാത്ര പോകാൻ അദ്ദേഹം തീരുമാനിച്ചു.

കലാവാസന വികസ്വരമാകുന്നതിനൊപ്പം, ഈശ്വരവിശ്വാസവും രവിവർമ്മയിൽ ദൃഢമൂലമായിത്തീർന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. എവിടെ താമസിച്ചാലും വെളുപ്പാൻ നാലു മണിക്കുണർന്നു് കാലും മുഖവും കഴുകി, സിദ്ധിവരുത്തിയിട്ടുള്ള 'സ്വയംവരമന്ത്ര'വും 'സൌന്ദര്യലഹരീസ്തോത്ര'ങ്ങളും ഉരുക്കഴിക്കുന്നതിനു് അദ്ദേഹം മുടക്കം വരുത്തുകയുണ്ടായിട്ടില്ല. ബ്രാഹ്മമുഹൂർത്തത്തിലുള്ള ആ പ്രാർത്ഥനയ്ക്കുശേഷം, പുലരുന്നതുവരേയും പുസ്തകം വായിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കും. പുലർന്നു കഴിഞ്ഞാൽ പ്രഭാതഭക്ഷണത്തിനുള്ള സമയംവരെ ചിത്രം എഴുതുകയായി. സമയം വൃഥാ ചെലവിടുക എന്നതു് ആ ജീവിതത്തിൽ ഒരു കാലത്തും ഉണ്ടായിട്ടേ ഇല്ല.

രാജാ രവിവർമ്മയ്ക്കു, പ്രസിദ്ധ കലാകാരനായി പുകൾകൊണ്ട രാജരാജവർമ്മയെ കൂടാതെ ഗോദവർമ്മ എന്നൊരു സഹോദരൻകൂടി ഉണ്ടായിരുന്നു. നേരേ ഇളയ സഹോദരൻ ഗോദവർമ്മയാകുന്നു. അതിനടുത്ത ആളാണു് രാജരാജവർമ്മ. ഓരോരുത്തർക്കും ആറു വയസ്സുവീതം

പ്രായക്കാറവുണ്ട്. 83-ാം ജന്മദിനം ആഘോഷിച്ചിട്ടും തൂലിക ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടില്ലാത്ത കലാവിദുഷിയായ ശ്രീമതി മംഗളാബായിതമ്പുരാട്ടി, ഉമാഅംബാബായി തമ്പുരാട്ടിയുടെ നാലാമത്തെ സന്താനമാകുന്നു. ആ നാലു സഹോദരങ്ങളിൽ ഗോദവർമ്മയുടെ താല്പര്യം—മററു മൂന്നു പേരെപ്പോലെ ചിത്രകലയോടല്ല—സംഗീതസാഹിത്യാദികളോടായിരുന്നു.

സംശയനിവാരണത്തിനു ആരും ഇല്ലാതെ ക്ലേശിച്ചിരുന്ന കാലങ്ങളിലാണ് രവിവർമ്മയിൽ ഈശ്വരവിശ്വാസം പ്രവൃദ്ധമായിത്തീരാൻ തുടങ്ങിയതു്. അന്നു് ആരംഭിച്ച പുലർച്ചയ്ക്കുള്ള ധ്യാനത്തിനും സൗന്ദര്യലഹരീസ്തോത്രജപത്തിനും പിന്നീടു് ഒരിക്കലും അദ്ദേഹം മുടക്കംവരുത്തിയിട്ടില്ല. ബഹിർലോകത്തു് അവലംബമില്ലാതെ വരുമ്പോൾ ഉൽക്കണ്ഠാകുലർ ആത്മബലത്തെ സമാശ്രയിക്കുന്നതു സ്വാഭാവികമാകുന്നു. എന്നാൽ കഥാപുരുഷനിൽ ജന്മനാ തന്നെ ഈശ്വരപ്രേമം അങ്കുരിച്ചിരുന്നു. കിളിമാനൂർ കൊട്ടാരത്തിൽ ജനിച്ചു്, അതേ പരിസരങ്ങളിൽ വളൎന്ന അവിടത്തെ മററു കുമാരന്മാരിൽ ആരിലും ആ യുവപ്രായത്തിൽ നമ്മുടെ കഥാനായകനിൽ കണ്ടിരുന്ന ഈശ്വരഭക്തി ദർശിക്കാൻ കഴിഞ്ഞിരുന്നില്ല. ഫലത്തിൽനിന്നും സ്വയമേവ രസം ഊറിയിറങ്ങുംപോലെ, ഭാവനാത്മകമായ ഹൃദയത്തിന്റെ വികാസത്തിൽ നിന്നും തനിയേ ഉണ്ടാകുന്നതാണു് ഈശ്വരപ്രേമം.

കേരളസംസ്ഥാനത്തിന്റെ ഉത്തരപരിധിയിൽ കർണ്ണാടകജില്ലയിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന മൂകാംബികയിലേ യാത്രയ്ക്കു് ഇന്നത്തെപോലെ അക്കാലങ്ങളിൽ വാഹന

സൗകര്യങ്ങൾ ഇല്ലായിരുന്നു. എന്നാൽ കിളിമാനൂർ നിന്നു്, ആററിങ്ങലേയ്ക്കും തിരുവനന്തപുരത്തേയ്ക്കും, ചിലപ്പോൾ പത്നീഭവനമായ മാവേലിക്കരയ്ക്കും കുതിരപ്പുറത്തു ധാരാളമായി സഞ്ചരിച്ചു നല്ലതുപോലെ ശരീരത്തിനു് ആയാസവും ദൃഢതയും വന്നിട്ടുള്ള യുവാവായ രവിവർമ്മയ്ക്കു യാത്രാക്ലേശങ്ങൾ നിസ്സാരങ്ങളായിരുന്നു.

1870 ആഗസ്റ്റ്മാസം അവസാനം ശ്രീ മൂകാംബികയെ ഉപാസിക്കുവാനുള്ള ആ തീർത്ഥയാത്ര ആരംഭിച്ചു. യാത്രയിൽ കിളിമാനൂർ കൊട്ടാരത്തിൽനിന്നും സഹോദരസ്ഥാനീയനായ ഒരു യുവാവും, മാവേലിക്കര കൊട്ടാരത്തിൽനിന്നു സ്യാലൻ കുഞ്ഞാനുതമ്പുരാനും മററു രണ്ടാശ്രിതന്മാരും, രവിവർമ്മയോടൊത്തുണ്ടായിരുന്നു. ജലമാർഗ്ഗമായി കൊച്ചിയിൽ എത്തിയിട്ടു്, അവർ അവിടെനിന്നും കരമാർഗ്ഗം കാൽനടയായി മൂകാംബിയിലേയ്ക്കു തിരിച്ചു. യാത്രയെ ഉല്ലാസകരമാക്കുന്നതിനായി കഥകളും സ്ഥലപുരാണങ്ങളും ഫലിതവും അവർ പരസ്പരം പറഞ്ഞുരസിച്ചു. നദീതീരങ്ങളിലെ കാടുകൾ കാണുമ്പോൾ രവിവർമ്മ, ശാകുന്തളത്തിലെ ഋഷിവാടത്തേയും മാൻപേടകളോടൊത്തു വളന്ന സൗന്ദര്യത്തിന്റെ പരിമളച്ചാർത്തായ ശകുന്തളയേയും, കാളിദാസഭാഷയിൽ വിശദീകരിച്ചു തോഴരെ കേൾപ്പിച്ചു ഉത്സാഹഭരിതരാക്കി. ഇടയിൽ, സരസ്വതീസ്തോത്രങ്ങളും ആലാപിക്കും. ചിലപ്പോൾ, ആഹ്ളാദപ്രദമായി തോന്നുന്ന വസ്തുക്കളെ നോക്കി കവിത രചിക്കുവാനും രവിവർമ്മ ഉത്സാഹിച്ചിരുന്നു. ആ കവിതകൾ അധികവും ചില മഹാകവികളുടെ പദ്യങ്ങളെ അനുകരിച്ചുള്ളതായിരുന്നു. അങ്ങാ

രിക്കൽ ഒരു ആനയെ നോക്കിനിന്നിട്ട് നമ്മുടെ കഥാനായകൻ രചിച്ച ഒരു പദ്യം ചുവടേ ഉദ്ധരിക്കാം.

"കമ്പംവിട്ടു തളച്ച ചങ്ങലപറിച്ചാ-
　　ലോല്യ കോലാഹലം .
കൊമ്പൻ കേറിവരുന്ന നേരമകലത്തോട്ടു
　　ന്നിതെല്ലാവരും,
കമ്പും കയ്യിലെടുത്തൊരുത്തനുടേ വമ്പും
　　പറഞ്ഞെത്തുകിൽ
തുമ്പില്ലാത്ത ജനത്തിൽമുമ്പനവനെന്ന-
　　ല്ലാതെ ചൊല്ലാവതോ"

സംസ്കൃതത്തിലും അനായാസേന രവിവർമ്മയ്ക്കു കവിത എഴുതുവാൻ സാധിച്ചിരുന്നു.

ആ തീർത്ഥയാത്ര കഴിഞ്ഞു മടങ്ങുമ്പോഴാണ് കോഴിക്കോട്ടു സബ്ബ്ജഡ്ജിയായിരുന്ന കിഴക്കേപ്പാലാട്ട് കൃഷ്ണമേനോനുമായി നമ്മുടെ കഥാനായകൻ പരിചയമാവുന്നതു്. ശ്രീ. കൃഷ്ണമേനോൻ ചേററൂർ സർ സി. ശങ്കരൻനായരുടെ ഭാര്യാപിതാവായിരുന്നു. കൃഷ്ണമേനോനവർകളുടെ ആഗ്രഹപ്രകാരം രവിവർമ്മ കോഴിക്കോട്ടു താമസിച്ചു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഒരു ഛായാപടം അപ്പോൾ തന്നെ എഴുതിക്കൊടുത്തു. അതിനു പ്രതിഫലവും നൽകപ്പെട്ടു. രവിവർമ്മയ്ക്കു ചിത്രമെഴുത്തിൽ പ്രതിഫലം കിട്ടിയതു് അന്ന് ആദ്യമായിരുന്നു.

അദ്ധ്യായം 5.

ചിത്രമെഴുത്തു രവിവർമ്മ തിരുവിതാംകൂർ മഹാരാജാവുമായി അടുത്തബന്ധം പുലർത്തുന്ന ഒരു മാന്യവ്യക്തിയായി തുടർന്നു തിരുവനന്തപുരത്തു താമസമായി. കൊട്ടാരത്തിലെ വിശേഷച്ചടങ്ങുകളിൽ രവിവർമ്മയ്ക്കും ഒരു അതിഥിയുടെ സ്ഥാനം നൽകപ്പെട്ടു. പത്നിയായ മാവേലിക്കര പൂരുരുട്ടാതിനാൾ തമ്പുരാട്ടി, റാണി ലക്ഷ്മിബായിയുടെ സഹോദരിയായതുകൊണ്ടും, രവിവർമ്മയ്ക്കു കൊട്ടാരത്തിൽ ചെറിയൊരു പ്രാമാണ്യത്തിനു അർഹതയുണ്ടായിരുന്നു. അപ്പോൾ പൂരുരുട്ടാതിനാൾ തമ്പുരാട്ടി തന്റെ മൂത്തസഹോദരിയായ റാണി ലക്ഷ്മീബായിത്തമ്പുരാട്ടിയോടുകൂടി തിരുവനന്തപുരത്തു വന്നു താമസിക്കുകയായിരുന്നു. രവിവർമ്മ, പത്നിയും ഒരുമിച്ചു ഏററവും സന്തോഷമായി കഴിഞ്ഞിരുന്ന കാലങ്ങളിൽ ഒന്നു് അതായിരുന്നു.

ആയില്യംതിരുനാൾ മഹാരാജാവിന്റേയും മന്ത്രി സർ. ടി. മാധവരായരുടേയും ഭരണസാമർത്ഥ്യംകൊണ്ടു തിരുവിതാംകൂർ, ഇന്ത്യൻ നാട്ടുരാജ്യങ്ങളിൽ "മാതൃകാസംസ്ഥാനം" എന്ന പേർ നേടി. തിരുവനന്തപുരം രാജധാനി ആധുനികപരിഷ്കാരങ്ങൾക്കു സ്വാഗതമരുളുന്നതിൽ മുന്നിട്ടുനിന്നു. ഇംഗ്ലീഷ് വിദ്യാഭ്യാസത്തിനായി നവീനമായ ഒരു കലാലയം തലസ്ഥാനത്തു് ആരംഭിക്കുന്നതിന്റെ പ്രാരംഭഘട്ടമായിരുന്നു അതു്. യൂറോപ്യന്മാരുടെ ഗമനാഗമനങ്ങൾക്കു് എവിടേയും അമിതമായ പ്രാധാന്യം നൽകപ്പെട്ടിരുന്നു. പാശ്ചാത്യമര്യാദകൾ ശീലിക്കാത്ത ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാർ യോഗ്യന്മാരായി കരു-

...ണിക്കപ്പെടുന്ന പതിവില്ല. തീൻമേശകളിൽ പാശ്ചാത്യന്മാരോടൊപ്പമിരുന്നു മദ്യം കുടിക്കുവാൻ, അല്ലെങ്കിൽ കുടിക്കുന്നു എന്നു നടിക്കുവാൻ എങ്കിലും, അഭ്യസിച്ചിട്ടില്ലാത്ത രാജകുമാരന്മാർക്കു് മാന്യന്മാരുടെ കൂട്ടത്തിൽ അന്തസ്സു അവകാശപ്പെടുവാൻ അർഹതയില്ല! അന്തസ്സിനു അവശ്യം വേണ്ടതായിരുന്ന ആ പരിശീലനത്തിനു് അന്നു കൊട്ടാരം ഏററവും അനുകൂലമായിരുന്നു. സേവകന്മാരെയും, ഉയൎന്ന ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാരെയും സൽക്കരിക്കാനായി കൊട്ടാരത്തിൽ കൂടെക്കൂടെ തീൻമേശകൾ ഒരുക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. അതിഥിയായി ചിത്രമെഴുത്തു രവിവൎമ്മയും ക്ഷണിക്കപ്പെടാറുണ്ടു്. ആ സൽക്കാരസദസ്സുകളിൽ ഭാഗഭാക്കാകുമെങ്കിലും, ഒരു മാന്യതയും അന്തസ്സും പരിപാലിക്കണമെന്നു് രവിവൎമ്മയ്ക്കു അവിടങ്ങളിലും നിർബ്ബന്ധമായിരുന്നു.

ഇക്കാലങ്ങളിൽ സംഗീതജ്ഞന്മാരെക്കൊണ്ടു സംഗീതമാലാപിച്ചു കേൾക്കുന്നതിനും, കഥകളിരംഗങ്ങൾ അഭിനയിച്ചു കാണുന്നതിനും, പഴയ കുടുംബങ്ങളിൽ ശേഷിച്ചിട്ടുള്ള ആലേഖ്യങ്ങൾ കിട്ടാവുന്നിടത്തോളം ശേഖരിച്ചു പരിശോധിക്കുന്നതിനും, മഹാകാവ്യങ്ങളിലെ നാടകീയരംഗങ്ങൾ വ്യാഖ്യാനിച്ചുകേൾക്കുന്നതിനുമായിരുന്നു നമ്മുടെ കഥാനായകൻ തന്റെ സമയത്തിൽ അധികവും ചെലവഴിച്ചിരുന്നതു്. സൗന്ദൎയ്യധാമങ്ങളുടെ ആലേഖ്യങ്ങൾ എഴുതിത്തുടങ്ങിയതും ഈയവസരം മുതൽക്കായിരുന്നു. ചില സുന്ദരിമാരുടെ അസാമാന്യമായ ഭാവങ്ങൾ, എണ്ണച്ചായത്തിൽ വരയ്ക്കുന്നതിനായി നമ്മുടെ ചരിത്രപുരുഷന്റെ ചിത്രക്കുറിപ്പു

കളിൽ ആദ്യമായി സ്ഥലം പിടിക്കുന്നതും അപ്പോഴായിരുന്നു. മൂകാംബിയാത്രയ്ക്കുശേഷം, തിരുവനന്തപുരം കൊട്ടാരത്തിൽ രവിവർമ്മ എഴുതിയ കലാസുന്ദരമായ ഛായകളിൽ ഒന്ന് ഒരു സൗന്ദര്യധാമത്തിന്റേതായിരുന്നു. ആ സൌന്ദര്യധാമം ആയില്യംതിരുനാൾ മഹാരാജാവിന്റെ പത്നിയല്ലാതെ മററാരുമല്ല.

തിയോഡർ ജൻസന്റെ ഛായാചിത്രങ്ങളെ അധഃകരിച്ചുകൊണ്ടു രവിവർമ്മ എഴുതിയ ആയില്യംതിരുമനസ്സിന്റെയും പത്നിയുടേയും ഛായകൾ, തിരുവനന്തപുരം കൊട്ടാരത്തിൽ വരുന്ന ഏവരുടേയും പ്രശംസയ്ക്കു പാത്രമായി. മഹാരാജാവു് ആ ഛായകൾ എഴുതിയ യുവചിത്രകാരനു് വീരശൃംഖല സമ്മാനിച്ചു. അതു് നഗരത്തിൽ ഒരു പൊതുസംസാരവിഷയമായി. ചിത്രമെഴുത്തിനു വീരശൃംഖല ലഭിക്കുന്നതു് അന്നു് ആദ്യമായിരുന്നു. 'രവിവർമ്മാചിത്ര'ങ്ങൾ എന്ന ശബ്ദം നഗരിയിലെ ജനങ്ങളുടെ ഇടയിൽ ഒരു ചൈതന്യം ഉളവാക്കി. "മൂടത്തുമഠത്തിൽച്ചെന്നാൽ, ദേവസുന്ദരിമാരെ 'ചിത്രങ്ങൾ' കാണാം" എന്നു് നഗരവാസികൾ പറയാൻ തുടങ്ങി.

1873-ാംവർഷം നമ്മുടെ കഥാനായകന്റെ ആദ്യത്തെ വിജയവർഷമായിരുന്നു. ആ വർഷത്തിൽ മദ്രാസ് ഗവർണ്ണർ ഹോബാർട്ടു് പ്രഭുവിന്റെ രക്ഷാധികാരിത്വത്തിൽ മദ്രാസ്സുനഗരത്തിൽ ഒരു കലാപ്രദർശനം സംഘടിക്കപ്പെട്ടു. ആ വാർത്ത തിരുവനന്തപുരംകൊട്ടാരത്തിലറിഞ്ഞു. പൊതുജനപ്രശംസയോടുകൂടിയ ഉൽക്കർഷസോപാനത്തിലേയ്ക്കു രവിവർമ്മ ആരോഹണംചെയ്തു കാണ്മാനായി ആഗ്രഹി

ക്കുന്ന മഹാരാജാവ് ആ അവസരത്തെ പ്രയോജനപ്പെടുത്തണമെന്നു ആഗ്രഹിച്ചു. പ്രദൎശനത്തിനയയ്ക്കുന്നതിന്, എഴുതീട്ടുള്ള വയിൽ ഏതു ചിത്രം കൊള്ളാമെന്നും അല്ലെങ്കിൽ പുതുതായി എന്തുവിഷയത്തെക്കുറിച്ചാണു് എഴുതേണ്ടതെന്നും പ്രദൎശനവാൎത്ത കേട്ടതുമുതൽ രവിവൎമ്മ ആലോചനയായി. തഴക്കമുള്ള യൂറോപ്പ്യൻ ചിത്രകാരന്മാരുൾപ്പെടെ പല കലാകാരന്മാരും പ്രദൎശനത്തിൽ ചിത്രങ്ങൾകൊണ്ടു മത്സരിക്കുന്നുണ്ടാവും. അക്കൂട്ടത്തിൽ താൻ എന്താണയയ്ക്കേണ്ടതെന്നും, എന്താണെഴുതേണ്ടതെന്നും രവിവൎമ്മയ്ക്കു ഒരു രൂപവുമില്ലായിരുന്നു. തന്മയത്വമായി എഴുതിഫലിപ്പിച്ചിട്ടുള്ളതാണെങ്കിൽ പുരാണചിത്രങ്ങൾ കൊള്ളാം, അതു് ആലേഖനം ചെയ്തു ഫലിപ്പിച്ചിട്ടില്ല. ചില സൗന്ദൎയ്യക്കുരുന്നുകളുടെ ചിത്രങ്ങൾ വിനോദത്തിനായി എഴുതിയിട്ടുണ്ടു്; പക്ഷെ അവ, ഒരു കലാമത്സരത്തിനു അയയ്ക്കാവുന്ന യോഗ്യതകൾ തികഞ്ഞവയല്ല. ചിത്രകലയിൽ ദേശീയതയ്ക്കുള്ള സ്ഥാനം രവിവൎമ്മ ഗ്രഹിച്ചിട്ടുണ്ടു്; പ്രദൎശനം നടക്കുന്നതു മദ്രാസ്സിലുമാണു്; കേരളത്തിന്റെ പ്രത്യേകതയെ അനുസ്മരിപ്പിക്കുന്ന ഒരു സൗന്ദൎയ്യധാമത്തിന്റെ ചിത്രം എണ്ണച്ചായത്തിൽ ഒന്നു പ്രത്യേകമായി വരയ്ക്കുവാൻ ആ കലാകാരൻ തീരുമാനിച്ചു.

പ്രദൎശനത്തിനു് വേണ്ടി രവിവൎമ്മ പുതുതായി എണ്ണച്ചായത്തിൽ എഴുതിയ ചിത്രം, മനോഹരിയായ ഒരു മലയാളവനിത കേരളീയരീതിയിൽ മുൻപോട്ടു ചരിച്ചു കെട്ടിയിട്ടുള്ള ധമ്മില്ലഭാരത്തിന്മേൽ കനത്ത പിച്ചിപ്പൂമാല്യം അണിഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഒരു രംഗമായിരുന്നു. മുൻപ്പ് എഴുതിയിട്ടുള്ള മറ്റൊരു ചിത്രവും

കൂടിചേൎത്തു് അങ്ങനെ രണ്ടു ചിത്രങ്ങൾ പ്രദൎശനത്തിനായി ഒരുക്കിവച്ചു.

പലസ്ഥലത്തുനിന്നും ചിത്രങ്ങൾ വന്നുചേരുന്ന ആ പ്രദൎശനരംഗം നേരിട്ടു കാണുന്നതിനായി തനിക്കു മദ്രാസ്സിൽ ഒന്നു പോയാൽ കൊള്ളാമെന്ന ആഗ്രഹത്തേയും രവിവൎമ്മ മഹാരാജാവിനെ അറിയിച്ചു. ആ രക്ഷാപുരുഷൻ ആ നിവേദനം അംഗീകരിച്ചു. രവിവൎമ്മയ്ക്കു മദ്രാസ്സിൽ ചെന്നാൽ താമസസൌകൎയ്യമുണ്ടാക്കിക്കൊടുക്കുന്നതിനും യോഗ്യന്മാരുമായി പരിചയപ്പെടുത്തുന്നതിനുമായി ദക്ഷിണഇന്ത്യയിലെ "വന്ദ്യവയോവൃദ്ധൻ" എന്നു അറിയപ്പെട്ടിരുന്ന ദിവാൻ ബഹദൂർ ആർ. രഘുനാഥറാവുവിനു മഹാരാജാവു തിരുമനസ്സുകൊണ്ടു് ഒരു സ്വകാൎയ്യക്കത്തും എഴുതിക്കൊടുത്തു യഥാകാലം ആ കലാകുതുകിയെ യാത്രയാക്കി.

അപ്പോൾ രവിവൎമ്മയ്ക്കു മാതൃഭാഷയും, സംസ്കൃതവും തമിഴും അല്ലാതെ, പിൽക്കാലത്തു അദ്ദേഹം വശമാക്കിയ ഹിന്ദുസ്ഥാനി, മറാത്തി, ഗുജറാത്തി, ജൎമ്മൻ, ഇംഗ്ലീഷ് എന്നീ ഭാഷകൾ ഒന്നുംതന്നെ അറിയാമായിരുന്നില്ല. അതിനാൽ, മദ്രാസ്സിൽനിന്നു മടങ്ങുവോളം, ആതിഥേയന്റേയും ചിലപ്പോൾ ദ്വിഭാഷിയുടേയും സ്ഥാനം ദിവാൻ ബഹദൂർ റാവു തന്നെ വഹിക്കേണ്ടിവന്നു. നമ്മുടെ കഥാനായകൻ, ഇന്ത്യയിലെ ബ്രിട്ടീഷുഭരണകാലത്തു് ഇംഗ്ലീഷു പഠിക്കാനായി സമയം വ്യയം ചെയ്യാതെ ലോകയശസ്സാൎജ്ജിക്കുകയും; അതിനുശേഷം ആ ഭാഷ കൂടാതെ വിദേശമിത്രങ്ങളോടു് അഭിമുഖമായി ആശയവിനിമയം ചെയ്യാൻ നിവൃത്തി ഇല്ലെന്നു കണ്ടപ്പോൾമാത്രം ഇംഗ്ലീഷ് പഠിക്കുകയും ചെയ്ത ഒരാളാകുന്നു.

ആംഗലഭാഷ സ്വാധീനമാക്കിയ കാലത്തും തനിക്കറിയാവുന്ന ഏതെങ്കിലും ഇന്ത്യൻഭാഷ സംസാരിക്കാൻ സാധിക്കുന്നവർ ഇംഗ്ലീഷിൽ സംസാരിക്കുമ്പോൾ അദ്ദേഹം അവരുടെ മാതൃഭാഷയിൽ മറുപടി പറഞ്ഞിരുന്നു.

രവിവർമ്മയുടെ കലാജീവിതത്തിന് അന്നത്തെ ഇന്ത്യൻരാഷ്ട്രീയനേതാക്കന്മാർ അതുല്യമായ വിലയാണു കല്പിച്ചിരുന്നതെന്നുള്ളതിന് ഒരു സംഭവം വിവരിക്കാം.

ഒരിക്കൽ കൽക്കട്ടാനഗരത്തിൽ രവിവർമ്മ തീവണ്ടിയിറങ്ങിയപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തെ സ്വീകരിപ്പാൻ കാത്തുനിന്നിരുന്നവരിൽ ഒരാൾ, സുപ്രസിദ്ധവാഗ്മിയായിരുന്ന ശ്രീ. സുരേന്ദ്രനാഥബാനർജിയായിരുന്നു. കലാനായകൻ തീവണ്ടിയിൽനിന്നു താഴെ ഇറങ്ങിയ ഉടൻ ആലിംഗനം ചെയ്തുകൊണ്ടു ശ്രീ സുരേന്ദ്രനാഥബാനർജി പറഞ്ഞു.

“ഞാൻ അങ്ങയെ വിടുകയില്ല. എത്രകാലമായി അങ്ങയെ ഒന്നു കാണണമെന്നു ആഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു! അങ്ങു ചിത്രശാല * മുഖാന്തിരം ചെയ്യുന്ന ഭാരതത്തിന്റെ സാംസ്കാരികമായ ഉയിർത്തെഴുന്നേല്പിനായുള്ള സേവനംതന്നെ ഞങ്ങൾ ഏറെക്കുറെ പ്രഭാഷണങ്ങൾ കൊണ്ടു നിർവ്വഹിക്കുന്നു അങ്ങയുടെ സേവനത്തിനു ദൃശ്യമായ സൗന്ദര്യം ഉണ്ടെന്നു് ഒരു മെച്ചം അധികമായുണ്ടു്.”

മദ്രാസ്സിൽ നടന്ന ആകലാപ്രദർശനത്തിന്റെ ഒന്നാംസമ്മാനമായ സുവർണ്ണമുദ്ര, രവിവർമ്മയുടെ ‘മുല്ലപ്പൂ

* (ബ്രഷുകൾ)

ചൂടിയ നായർവനിത’ക്കു് (ആലേഖ്യത്തിനു) [illegible]
ണമെന്നു്; പ്രഖ്യാപിക്കപ്പെട്ടു. യൂറോപ്യൻ ചിത്രകാര
ന്മാർ പലരും ആ പ്രദർശനത്തിനു ചിത്രങ്ങൾ അയ
ച്ചു. അവരുടെ ചിത്രങ്ങൾക്കൊന്നും ഒന്നാംസമ്മാനം
ലഭിച്ചില്ലെന്നുള്ള സ്ഥിതിക്കു് നമ്മുടെ രാമസ്വാമിനാ
യിക്കക്കു് തീരെയും നിരാശയ്ക്കു വകയില്ല!

ഗവർണ്ണർ ഹോബാർട്ടുപ്രഭു ഒന്നാംസമ്മാനം
നേടിയ ചിത്രകാരനു് ഒരു അഭിമുഖ സന്ദർശനം അനു
വദിച്ചു. അപ്പോൾ മദ്രാസ്സ്സർവ്വീസിലിരുന്ന ഡാക്ടർ
ഷർണൽ എന്ന കലാപ്രേമിയായ പാശ്ചാത്യഭിഷഗ്വ
രൻ രവിവർമ്മയുടെ ചിത്രങ്ങൾ കണ്ടിട്ടു് അന്നുതന്നെ
ചിത്രകാരനുമായി പരിചയപ്പെട്ടുവാൻ ദിവാൻബഹദൂർ
രഘുനാഥറാവുവിനെ സമീപിച്ചവരിൽ ഒരാളായിരുന്നു.

ആദ്യമായി പ്രദർശനത്തിനയച്ച രവിവർമ്മയുടെ
ചിത്രം മദ്രാസ്സിലെ കാഴ്ചക്കാരെ അത്രമാത്രം ആകർഷി
ക്കുകയും, അതു നഗരത്തിലെ പൊതുസംഭാഷണവിഷ
യമായിത്തീരുകയും ചെയ്തു” എന്നാണു് കഥാനായ
കന്റെ സമകാലീനനായ ആദ്യജീവിതചരിത്രകാരൻ
പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുള്ളതു്.

വിജയശ്രീലാളിതനായി മദ്രാസ്സിൽനിന്നും തിരു
വനന്തപുരത്തേയ്ക്കു മടങ്ങിവന്ന രവിവർമ്മയ്ക്കു ആയില്യം
തിരുനാൾ മഹാരാജാവു വിലപിടിച്ച സമ്മാനങ്ങൾ
പലതും നൽകി. ചിത്രമെഴുത്തു് ഇങ്ങനെ കീർത്തിക്കു
കവാടം തുറന്നുകൊടുക്കുമെന്നു അതുവരേയും നാട്ടിൽ
ആരും അറിഞ്ഞിട്ടേ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല.

അദ്ധ്യായം 6

ക്രിസ്തുവർഷം 1873-ൽ യൂറോപ്പിലെ വീയന്നാ നഗരത്തിൽ ഒരു ലോകകലാപ്രദർശനം നടക്കേവാൻ പോകുന്നതായി രവിവർമ്മയ്ക്കു് അറിവു ലഭിച്ചു. വിദേശത്തു നടക്കുന്ന ആ പ്രദർശനത്തിൽ തനിക്കും ചിത്രങ്ങൾ അയച്ചാൽ കൊള്ളാമെന്നു ഒരു മോഹം കഥാനായകനിൽ ഉദിച്ചു. അന്നത്തെ യൂറോപ്പിന്റേയും ബ്രിട്ടീഷുഭരണത്തിൻകീഴിലെ ഇന്ത്യയുടേയും അവസ്ഥകൾക്ക തമ്മിൽ ഒരു കാര്യത്തിലും സാമ്യത എന്നതേ പറയാനുണ്ടായിരുന്നില്ല. പതിനാലാം നൂററാണ്ടോടു കൂടിമാത്രം ഇന്ത്യ തുടങ്ങിയ കിഴക്കൻ രാജ്യങ്ങളിൽ നിന്നും ചായങ്ങളെപ്പററിയുള്ള അറിവുലഭിച്ച യൂറോപ്പു കലയിൽ നേടിയ സ്ഥാനം അസൂയാർഹമായിരുന്നു. കലാസമ്പത്തുകൾകൊണ്ടു ലോകത്തെ വിസ്മയിപ്പിച്ചു കൊണ്ടിരുന്ന ഇന്ത്യയാകട്ടെ കലാവിഷയകമായി വളച്ചുമുട്ടി നിദ്രയിലായ കാലങ്ങളിൽ സ്വന്തമായി ഒരു ചിത്രകല എന്നതു് ഇല്ലാതിരുന്ന ഇംഗ്ലീഷുരാജ്യം യൂറോപ്പിലെ മററു രാജ്യങ്ങളിൽനിന്നും കലയെപ്പററി പഠിച്ചു സ്വകീയമായ ഒരു കലാവിഭാഗം ഉയർത്തിക്കൊണ്ടുവന്നു. പുതിയ പുതിയ ആലേഖ്യാലേഖനസമ്പ്രദായങ്ങളും യൂറോപ്യൻ കലയിൽ സ്വീകരിക്കപ്പെട്ടുകൊണ്ടിരുന്നു. കണ്ണിനും മനസ്സിനും ആനന്ദം കൊടുക്കുന്ന ചിത്രനിർമ്മാണരീതികൾ ഏതും അവർ സ്വാഗതം ചെയ്തു. അതതു തീരിപ്പിൽ രീതികൾ തിരിച്ചറിഞ്ഞു് ഓരോന്നിനും അതു് അർഹിക്കുന്ന സ്ഥാനം നൽകുവാനും അവർ തയ്യാറായിരുന്നു. കല ഒരു രാജ്യത്തിന്റെമാത്രം വകയാ

ണെന്ന് അവർ വിചാരിച്ചില്ല. ചില ചിത്രകാരന്മാർ 'ക്ലാസ്സിക്ക' രീതിയിൽ എഴുതി, ചിലർ 'റെമാന്റിക്ക' രീതിയിൽ എഴുതി. മററു ചിലർ എല്ലാററിനേയും ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടു 'റിയലിസ' രീതിയെ സ്വീകരിച്ചു; വേറെ ഒരു കൂട്ടൎക്കു കലയുടെ വളൎച്ചയെ കാട്ടുന്നതിനു Impressionism വേണമെന്നായി. എല്ലാവരുടെ രീതിയിലും ഭാവനയെ ആവേശത്താൽ ജാജ്വല്യമാനമാക്കി സ്വാഭാവികത വരുത്തുക എന്നതാണ് മുഖ്യമായി കാണപ്പെട്ടതു്. ഒരുകൂട്ടർ തങ്ങളുടെ രീതി സ്വീകരിക്കാത്ത മററു കൂട്ടരെ ആക്ഷേപിക്കുവാൻ പുറപ്പെട്ടില്ല. മൈക്കൽ ആൻജേയിലോ, റഫേൽ ആദിയായ ചിത്രകാരന്മാരുടെ ചിത്രങ്ങൾ യൂറോപ്പിൽ ചിത്രകലയുടെ വിജയമഹോത്സവം ആഘോഷിക്കുന്നവയാകുന്നു.

വിജയവിശ്വാസത്തോടും ആത്മധൈൎയ്യത്തോടും കൂടിയായിരുന്നില്ല നമ്മുടെ കഥാനായകൻ വീയന്നായിലെ പ്രദൎശനത്തിന് ചിത്രങ്ങൾ അയയ്ക്കുവാൻ ആഗ്രഹിച്ചതു്. യൂറോപ്പിൽ മാത്രമല്ല, ഇന്ത്യയിലും എണ്ണച്ഛായംകൊണ്ടുള്ള ചിത്രലേഖനം ശീലിച്ചവരുണ്ടെന്നും, ദീൎഘകാലത്തെ മ്ലാനതയ്ക്കുശേഷം ചിത്രകലാന്തരീക്ഷം നവമായി ഭാരതത്തിൽ ആരംഭിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും ലോകത്തെ അറിയിക്കുവാൻ സാധിച്ചാൽ അതുതന്നെയാണു് തൻെറ വിജയവും സമ്മാനവുമെന്നു്; ജൻസൻ എന്ന ഛായാചിത്രകാരൻെറ സമീപത്തുള്ള നോക്കിനിൽപ്പു" കൊണ്ടുമാത്രം ഉപരിപരിശീലനം സാധിച്ച അതുല്യബുദ്ധിപ്രഭാവനായ രവിവൎമ്മ വിചാരിച്ചു. (മദ്രാസ്സിൽ സുവൎണ്ണമുദ്ര നേടിയ 'പിച്ചിപ്പൂ ചൂടിയ നായർവനിത'

യുടെ ചിത്രംതന്നെ വീയന്നായിലേയ്ക്കും അയയ്ക്കുവാൻ നിശ്ചയിച്ചു. വിദേശത്തു നടക്കുന്ന പ്രദർശനങ്ങൾക്ക് ഒരു ഗവർണ്മെന്റുകേന്ദ്രം മുഖേനയല്ലാതെ ചിത്രങ്ങൾ അയയ്ക്കുവാൻ പാടില്ലാ എന്നു വ്യവസ്ഥ ഉണ്ടായിരുന്നതിനാൽ അതിലേയ്ക്കായി പുതിയ തിരുവിതാംകൂർ ദിവാൻജി സർ. ശേഷയ്യാ ശാസ്ത്രിയെക്കൊണ്ടു തലസ്ഥാനത്തെ ബ്രിട്ടീഷ് റസിഡണ്ടുമായി എഴുത്തുകുത്തുകൾ നടത്തിക്കുകയും, ആലേഖ്യം യഥാസമയംതന്നെ യൂറോപ്പിലേയ്ക്ക് അയയ്ക്കുകയും ചെയ്തു.

തമിഴപ്രദേശങ്ങളിലെ ജനങ്ങളുടെ ജീവിതരീതി ആദ്യമായി നമ്മുടെ ചരിത്രനായകന് കണ്ടറിയുവാൻ സാധിച്ചതു് 1873-ൽ നടന്ന പ്രദർശനകാലത്തായിരുന്നു. ഒരു തമിഴപ്രഭുകുടുംബത്തിലെ അംഗനാരത്നം, ഭവനമുറ്റത്തു നിൽക്കുന്ന യാചകസ്ത്രീക്ക് ഒരു വെള്ളിനാണയം ഇട്ടുകൊടുക്കുന്ന ആ കൊടുപ്പിൽനിന്നും, വാങ്ങുന്നവരുടെ താഴ്മയും താഴ്ചയും, കൊടുക്കുന്നവരുടെ ഉയർച്ചയും സ്വഭാവവും വിശദപ്പെടുത്തുന്ന "ഔന്നത്യവും—താഴ്ചയും" എന്ന ഒരു ചിത്രം ആ യാത്രാനന്തരം അദ്ദേഹം വരയ്ക്കുകയുണ്ടായി.

രവിവർമ്മാചിത്രകലയിൽനിന്നും ഉദിച്ചുയർന്നിട്ടുള്ള ചിരകാലഖ്യാതി നേടിയ "ദക്ഷിണേന്ത്യയിലെ തെണ്ടിവർഗ്ഗം" എന്ന പ്രഖ്യാതചിത്രത്തിലെ വിഷയവും ഒരു ദക്ഷിണേന്ത്യൻ സഞ്ചാരമദ്ധ്യേ തന്റെ ചിത്രക്കുറിപ്പിൽ വരച്ചിരുന്നതിൽനിന്നും രൂപം പ്രാപിച്ചിട്ടുള്ളതാണു്.

വീയന്നായിലെ ലോകകലാപ്രദർശനത്തിനയച്ച രവിവർമ്മാചിത്രം സമ്മാനാർഹമായി പ്രഖ്യാപിക്കപ്പെട്ടു. ഒരു കീർത്തിമുദ്രയും, പ്രശസ്തിപത്രവും ഇന്ത്യായ

പ്രതിനിധീകരിച്ചുകൊണ്ട് ചിത്രം അയച്ച ആ ഭാരതീയചിത്രകാരനു വീയന്നായിൽനിന്നു ലഭിച്ചു. ആ വിജയവാർത്തയിൽ കാര്യഗ്രഹണസാമർത്ഥ്യമുള്ള എല്ലാപേരും, ഇന്ത്യയിലാഹ്ലാദിച്ചു. കൽക്കട്ട,(അപ്പോഴത്തെ ഇന്ത്യയുടെ ബ്രിട്ടീഷുതലസ്ഥാനം) ബാംബെ, മദ്രാസ്സു എന്നിവിടങ്ങളിൽനിന്നും പുറപ്പെട്ടിരുന്ന പത്രങ്ങൾ രവിവർമ്മയുടെ വിജയത്തെ മുക്തകണ്ഠം പ്രശംസിച്ചു. മലയാളക്കരയിലാകെക്കൂടി അന്നു് ഒരു ഇംഗ്ലീഷുവാരികയല്ലാത്ത നാട്ടുവർത്തമാനപത്രങ്ങൾ ഇല്ലായിരുന്നു.

അടുത്ത വർഷവും ലളിതകലയുടെ ഒരു പ്രദർശനം മദ്രാസ്സിൽ നടത്തപ്പെട്ടു. അപ്പോഴും ഒന്നാം സമ്മാനമായ സ്വർണ്ണമുദ്ര രവിവർമ്മയ്ക്കു ലഭിച്ചു. ആ പ്രാവശ്യം രവിവർമ്മ അയച്ചിരുന്ന ചിത്രം, ഒരു തമിഴുമഹിള ഒരു സംഗീതോപകരണം സ്വരിപ്പിച്ചു, ഗാനത്തിൽ ലീനയായിരിക്കുന്നതായിരുന്നു. രവിവർമ്മയുടെ യൌവ്വനകാലത്തെ കല്പനാശക്തിയെപ്പറ്റി കീർത്തിക്കുന്നവർക്കു അതൊരു ഒന്നാംതരം ചിത്രമാകുന്നു.

1875-ൽ, ഇംഗ്ലീഷുരാജകുമാരൻ (ചക്രവർത്തി എഡേവർഡു് ഏഴാമൻ) സന്ദർശനാർത്ഥം ഇന്ത്യയിലേക്കു വന്നു. തിരുവിതാംകൂർ മഹാരാജാവു് ഇംഗ്ലീഷുരാജകുമാരനെ, മദ്രാസ്സിൽ ചെന്നു് സന്ദർശിച്ചു. ഭാവിചക്രവർത്തിയായ ഇംഗ്ലീഷുരാജകുമാരനു് അപ്പോൾ തിരുവിതാംകൂർ മഹാരാജാവു കാഴ്ചവസ്തുക്കളായി നൽകിയതു് രവിവർമ്മ എണ്ണച്ചായത്തിൽ വരച്ച മൂന്നു ചിത്രങ്ങളായിരുന്നു. രണ്ടാമത്തെ പ്രാവശ്യം മദ്രാസ്സിൽനിന്നും സ്വർണ്ണമുദ്ര ലഭിക്കുന്നതിനിടയായ 'തമിഴുമഹിളയുടെ സംഗീ

താലാപം' എന്ന ചിത്രവും അതിൽ ഉൾപ്പെട്ടിരുന്നു. ആ അധീശരാജകുമാരൻ ചിത്രങ്ങൾ കണ്ടു് ചിത്രകാരന്റെ ഭാവനയെ സ്തുതിച്ചുകൊണ്ടു ഏതാനും വാചകങ്ങൾ അവ സമ്മാനിച്ച തിരുവിതാംകൂർ മഹാരാജാവിനോടു പറയുകയുണ്ടായി.

1876-ൽ മദ്രാസ്സിൽ നടന്ന കലാപ്രദർശനത്തിൽ രവിവർമ്മ അയച്ചതു് 'ശകുന്തളയുടെ പ്രേമലേഖനം' അല്ലെങ്കിൽ കാളിദാസൻെറ 'ശകുന്തളാപത്രലേഖനം' എന്ന ചിത്രമായിരുന്നു. * കമിഴ്ന്നു കിടന്നുകൊണ്ടു ശകുന്തള തൻെറ പ്രേമവൈവശ്യതയെ താമരദളത്തിൽ അംഗുലിയാൽ കുത്തികുറിക്കുന്നതാണു് രംഗം; അടുത്തു് ഭാവമനോഹരയായ അനസൂയ ഇരിപ്പുണ്ടു്; പിന്നി ന്നിടത്തു സ്ഥാനമില്ലാത്തവളെപ്പോലെ പ്രിയംവദ പുറംതിരിഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനാൽ പ്രേക്ഷകർക്കു് ആ തോഴിയുടെ മുഖം ശരിയായി കണ്ടുകൂടാ; മുഗ്ദ്ധയും മൃദുപല്ലവഗാത്രിയുമായ ശകുന്തള, തലയുയർത്തി ലേഖനം പൂർത്തിയാക്കാനായി വീണ്ടും ആലോചിക്കുമ്പോൾ ചിത്രകാരൻ തൂലികയെ പിൻവലിച്ചിരിക്കുന്നു!

ആധുനികഭാരതീയചിത്രകലയുടെ അനശ്വരനേട്ടമായി പ്രേക്ഷകലോകം കൊണ്ടാടിയ പ്രസ്തുത ചിത്രം പ്രദർശനപന്തലിൽവച്ചുതന്നെ എന്തുവിലയും കൊടുത്തു വാങ്ങുന്നതിനു പ്രഭുക്കന്മാരായ പലരും ആഗ്രഹിച്ചു. എന്നാൽ, അപ്പോഴത്തെ മദ്രാസ്സു് ഗവർണ്ണർ ബക്കിംഗ്

---

* കണ്വാശ്രമത്തിലെ ശകുന്തളയെ രാജാ രവിവർമ്മ മൂന്നുതരത്തിൽ ആലേഖനം ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. ശകുന്തള കാലിൽ ദർഭമുന തറച്ചു എന്ന വ്യാജേന പിൻതിരിഞ്ഞു നോക്കുന്ന സുപ്രസിദ്ധമായ ചിത്രം തിരുവനന്തപുരം ശ്രീചിത്രാലയത്തിൽ പ്രദർശിപ്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

ഘാംപ്രഭ ചിത്രം കണ്ട ഉടൻ പ്രദർശനം തീൎന്നാൽ ആ വിശിഷ്ടാലേഖ്യം താൻ വിലയ്ക്കു വാങ്ങുന്നതാണെന്നു നേരത്തേ പ്രസ്താവിച്ചു പോയിരുന്നു. ആ ചിത്രത്തെപ്പററി കേട്ടിട്ടു്, സമീപപ്രവിശ്യകളിൽനിന്നു് പണ്ഡിതന്മാരും കലാരസികന്മാരുമായ അനവധി പ്രേക്ഷകർ മദ്രാസിലേക്കു വരികയുണ്ടായി. ശകുന്തളാപത്രലേഖനം പണ്ഡിതപാമരഭേദമെന്യേ ഒരു വിസ്മയവസ്തുവായിരുന്നു. ഇന്ത്യയിൽ അതുവരേയും സാഹിത്യത്തിൽനിന്നും, അമ്മാതിരി നാടകീയരംഗങ്ങൾ തെരഞ്ഞെടുത്തു് എണ്ണച്ചായത്തിൽ എഴുതാൻ ഒരു ചിത്രകാരനും തുനിഞ്ഞിരുന്നില്ല. കാളിദാസഭാവനയുടെ മഴവില്ലൊളി അത്ര സജ്ജീവമായി മടങ്ങാത്തവണ്ണം പ്രതിഫലിപ്പിക്കുന്നതിനു് രവിവൎമ്മയ്ക്കു സ്വന്തമായ കവിഹൃദയം അല്ലാതെ, മാൎഗ്ഗദൎശികൾ ആരും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. ദേവാലയങ്ങളിലും രാജഭവനഭിത്തികളിലും പണ്ടുപണ്ടേ പുരാണകഥകൾ, ചിത്രങ്ങൾ എന്ന പേരിൽ എഴുതിവയ്ക്കുന്ന പതിവുണ്ടായിരുന്നു; അവ ജനങ്ങൾ ചില അവസരങ്ങളിൽ ചെന്നു കാണുകയും ചെയ്തിരുന്നു; പക്ഷേ രവിവൎമ്മയുടെ 'ശകുന്തളാപത്രലേഖനം' കണ്ടപ്പോൾ പുരാണപുരുഷന്മാരെപ്പോലെയോ പുരാണസംഭവങ്ങളെപ്പോലെയോ പ്രേക്ഷകനിൽനിന്നു അകലെയായി തോന്നിച്ചിരുന്ന ചുവരിലെഴുത്തിലെ ചിത്രകല പൂൎണ്ണമായ കല അല്ലെന്നും, യഥാൎത്ഥമായ കല, നാസികയ്ക്കു് സുഗന്ധവാഹിയായ പുഷ്പം എന്നപോലെ, നേത്രങ്ങളെ നിർവാണമണ്ഡലത്തിലേയ്ക്കു ആനയിക്കുന്നതാണെന്നും പ്രേക്ഷകൎക്കു അറിയാറായി. മനുഷ്യജീവിതവുമായി കല

യ്ക്കു് അടുത്ത ബന്ധമുണ്ടെന്ന പരമാൎത്ഥം ജനങ്ങൾക്ക മനസ്സിലാക്കിക്കൊടുക്കുവാനുള്ള രവിവൎമ്മയുടെ ആദ്യശ്രമമായി സൎവ്വപ്രസിദ്ധമായ ശകുന്തളാപത്രലേഖനത്തെ നിരീക്ഷകന്മാർ കീൎത്തിച്ചു. കാളിദാസൻ അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളത്തിൽ ആ ഭാഗം എങ്ങനെ വിഭാവനം ചെയ്തിട്ടുണ്ടോ, അതേവിധം രവിവൎമ്മ എഴുതിക്കാട്ടി. അതു് ജനത ഒന്നടങ്കം ആനന്ദാവേശപൂൎവ്വം സ്വീകരിച്ചു. രവിവൎമ്മാ ചിത്രകലയിൽ തന്നത്താൻ ജനങ്ങൾക്ക രസിക്കുവാൻ സാധിച്ചു. കലയിൽ ജനങ്ങൾക്കു് അഭിരുചി തോന്നിക്കേണ്ടതു് എത്രയും ആവശ്യമായിരുന്ന ആ കാലത്തു് 'ചിത്രം മനസ്സുകൊണ്ടു കണ്ടുകൊള്ളണം' എന്ന 'അലങ്കാരചിത്രലേഖനരീതി'യെ നമ്മുടെ ചരിത്രനായകൻ സ്വീകരിച്ചിരുന്നുവെങ്കിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സേവനം ഇത്രത്തോളം വിജയപൂൎണ്ണമായി കലാശിക്കുകയില്ലായിരുന്നു. വിഖ്യാതമായിത്തീൎന്ന 'ശാകുന്തളാപത്രലേഖനം', 'സർ മാണിയർവില്യംസ്' എന്ന പാശ്ചാത്യപണ്ഡിതന്റെ അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളം തൎജ്ജമ (ഇംഗ്ലീഷു)യുടെ മുഖവശത്തു ചേൎക്കുന്നതിന്നായി ചിത്രകാരനോടു് അനുവാദം ചോദിക്കുകയും, ആയതിലേയ്ക്കു് രവിവൎമ്മ സസന്തോഷം തന്റെ സമ്മതം നൽകുകയും ചെയ്തതു് ആ സന്ദർഭത്തിലെ ഒരു മുഖ്യസംഭവമായിരുന്നു. സുചേതോഹരമായ വിഷയചിത്ര (Subject Pictures)ങ്ങൾ എഴുതുന്നതിലും, അതുപോലെതന്നെ സ്വഭാവം മുഖത്തുനിന്നു പഠിക്കത്തക്കവണ്ണം യഥാവസ്ഥയിൽ ഛായകൾ സജീവമായി ആലേഖനംചെയ്യുന്നതിലും സമൎത്ഥനായ, യുവാവായ രവിവൎമ്മ

യെ (ഇരുപത്തിയെട്ടുവയസ്സ) ഗവർണ്ണർ ബക്കിംഗ്ഹാം പ്രഭു തൻെറ ആത്മമിത്രങ്ങളിൽ ഒരാളായി പരിഗണിച്ചു. മദ്രാസ്സുഗവർമ്മെണ്ടു മന്ദിരത്തിൽ അനാച്ഛാദനം ചെയ്യുന്നതിനായി ചരിത്രപുരുഷൻ, എഴുതിയ ബക്കിംഗ്ഹാം പ്രഭുവിൻെറ ഛായാചിത്രം അവരുടെ മൈത്രീബന്ധത്തെ സുന്ദരതരമാക്കിത്തീക്കുന്ന ഒരു സുവർണ്ണശൃംഖലയായിരുന്നു എന്നുതന്നെ പറയാം.

അദ്ധ്യായം 7.

അടുത്ത രണ്ടുമൂന്നു കൊല്ലക്കാലം നമ്മുടെ കഥാനായകനു് ഛായാചിത്രലേഖനങ്ങൾക്കായി അധികം സമയം വ്യയം ചെയ്യേണ്ടിവന്നു എന്നാൽ, വിശാലമായി സാധാരണജനങ്ങളിൽ സൗന്ദര്യബോധം ഉളവാക്കുന്നതിനായിരുന്നു രവിവർമ്മ തൻെറ കലാജീവിതം കൊണ്ടുദ്ദേശിച്ചതു്. അദ്ദേഹം ചിത്രശാലയിൽ എഴുതിക്കൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ ഏതൊരാൾക്കും അവിടെ കടന്നുചെല്ലാനും, അദ്ദേഹത്തോടു സംഭാഷണം ചെയ്യാനും സമയം നോക്കി നിൽക്കേണ്ട ആവശ്യമില്ലായിരുന്നു. വെററില മുറുക്കി തുപ്പി, ഒന്നു പൊടിവലിച്ച ശേഷം ഉടുത്തിരിക്കുന്ന നേര്യതുപുടവയുടെ അററംകൊണ്ടു നാസികയെ മൃദുവായി തലോടിയിട്ടു രവിവർമ്മ തൂലിക കയ്യിൽ എടുക്കുമ്പോൾ ചിത്രശാലയിൽ ആശ്രിതന്മാർ നിൽക്കുന്നുണ്ടാവും; ഏതാനും മിത്രങ്ങൾ കസാലകളിൽ ഇരിക്കുന്നുണ്ടാവും; അവരോടൊക്കെയും അദ്ദേഹം യഥോചിതം സംസാരിക്കുന്നുണ്ടാവും. ഫലിതം നിറഞ്ഞ ആ

സംഭാഷണം കേട്ട് ആശ്രിതന്മാർ മന്ദഹസിക്കുകയും, മിത്രങ്ങൾ പൊട്ടിച്ചിരിക്കുകയും ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കും. അതിന്നിടയിൽ, ഭാവനാചക്രവാളത്തെ സ്പർശിച്ചുകൊണ്ടുള്ള ചായത്തൂലികയുടെ പ്രവർത്തനം മുറയ്ക്കു നടത്തുന്നതിന്ന് അദ്ദേഹത്തിന്ന യാതൊരു പ്രയാസവും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല.

രവിവർമ്മ ഒരിക്കലും ഒരു രാഷ്ട്രീയചിന്തകൻ അല്ലായിരുന്നു. എന്നാൽ അവിചാരിതമായി ചില സന്ദർഭങ്ങളിൽ അദ്ദേഹത്തിൽനിന്നും പുറത്തുവരുന്ന ധീരവും, സ്വതന്ത്രവും, ദീർഘദർശനപരവുമായ അഭിപ്രായങ്ങൾ രാഷ്ട്രീയചിന്തകന്മാർക്കു മാത്രമല്ല, ബോധമുള്ള ഏവർക്കും ഗുരൂപദേശങ്ങൾപോലെ വിലപിടിച്ചതായിരുന്നു. കലയെ തിളങ്ങുന്ന ഭാവനകൾകൊണ്ടെന്നപോലെ, കാര്യങ്ങളെ ദീർഘവീക്ഷണത്തോടുകൂടി അദ്ദേഹം സമീപിച്ചിരുന്നു. "പ്രയത്നത്തിനാണ് വില. മര്യാദയ്ക്കാണ് മാന്യത" എന്ന് അന്തേവാസികളെ കൂടെക്കൂടെ ഓർമ്മപ്പെടുത്തിയിരുന്ന രവിവർമ്മ ഒരു പുതുവ്യവസ്ഥിതിയിലെ പൗരാവലിക്കു മാർഗ്ഗദർശനം നൽകുകയാണോ എന്നു തോന്നിച്ചിരുന്നു.

ആശ്രിതജനങ്ങളുടെ അലസസ്വഭാവം കണ്ടിട്ട് ഒരിക്കൽ രവിവർമ്മയിൽനിന്നും പുറത്തുവന്ന വാക്കുകളിലും പ്രവൃത്തിയുടെ മഹത്വം പരിസ്ഫുരിച്ചിരുന്നു. അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു:

"നോക്കുക, പാണ്ടിനാട്ടിൽ നമ്മുടെ നാട്ടിലെപ്പോലെ ഉടുത്തൊരുങ്ങി വെറുതേ നടക്കുന്നവരെ ഒരിടത്തും എനിക്കു കാണാൻ കഴിഞ്ഞിട്ടില്ല. അവർ അധ്വാ

നിക്കുന്നു. അവരുടെ സുഖം അദ്ധ്യയനത്തിലാണെങ്കിൽ നമ്മുടെ ആളുകളുടെ സുഖം വെറുതേ ഇരിക്കുന്നതിലാണു്."

ഓരോരുത്തരും അവരവരുടെ ബുദ്ധിശക്തിയും പാണ്ഡിത്യവും ഉപയോഗിച്ചു ജോലിചെയ്യണമെന്ന ആദർശം, ഇന്ത്യയിലെ പ്രബലപദവിയുള്ള രാജകുടുംബാംഗങ്ങളിൽ ആദ്യമായി സ്വജീവിതംകൊണ്ടു കാണിച്ചുകൊടുത്തതു് നമ്മുടെ കഥാപുരുഷനാകുന്നു. സ്ത്രീകളും അവൎക്കു ഹിതകരമായ ജോലിയിൽ പരിജ്ഞാനം നേടുവാൻ അദ്ദേഹം ആവശ്യപ്പെട്ടിരുന്നു.

1879-ാംവൎഷത്തിന്റെ അവസാനത്തിലും, അതിനടുത്ത വത്സരപുലൎച്ചയിലും നമ്മുടെ കഥാനായകൻ സംസ്ഥാനത്തിനു പുറമേ താമസിക്കുകയായിരുന്നു. ചില ഛായാചിത്രങ്ങൾ എഴുതുന്നതിനായി മദ്രാസ്സിലേയ്ക്കു പോയി. വിശ്രമാൎത്ഥം അവിടെനിന്നും കാവേരിതീരത്തു (തൃശ്ശിനാപ്പള്ളി) കുറെക്കാലം താമസിച്ചു. അപ്പോൾ ചിത്രമെഴുത്തു് അഭ്യസിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ശ്രീ സി. രാജരാജവൎമ്മ ജ്യേഷ്ഠനെ എവിടേയും അനുഗമിക്കുവാൻ തുടങ്ങിയതു് ആ യാത്രമുതൽക്കായിരുന്നു. പ്രായത്തിൽ കഥാപുരുഷനെക്കാളും രാജരാജവൎമ്മയ്ക്കു പന്ത്രണ്ടു വയസ്സു കുറവാണെങ്കിലും ആംഗലഭാഷാപാണ്ഡിത്യം, സംഗീതാഭിരുചി, ജന്മസിദ്ധമായ ചിത്രകലാവാസന, ഇവകൾ അദ്ദേഹത്തെ ഏതു സദസ്സിലും കയറിച്ചെല്ലാൻ യോഗ്യനാക്കിതീൎത്തിരുന്നു. രവിവൎമ്മയുടെ കാൎയ്യദൎശിയായി പിൻതുടൎന്നിരുന്ന ശ്രീ. സി. രാജരാജവൎമ്മ ഒരു ഇംഗ്ലീഷു ഗ്രന്ഥകാരൻകൂടി ആകുന്നു.

രവിവൎമ്മയും സഹോദരനും കാവേരിത്തീരത്തു താമസിക്കുമ്പോൾ, തിരുവിതാംകൂർ ദിവാൻപട്ടം വിട്ടുപോയ സർ. ശേഷയ്യാശാസ്ത്രി, രാജപ്രതിപുരുഷനായി പുതുക്കോട്ട സംസ്ഥാനത്തിന്റെ ഭരണച്ചുമതല വഹിക്കുകയായിരുന്നു. സർ. ശാസ്ത്രി, രവിവൎമ്മയെ പുതുക്കോട്ട സംസ്ഥാനത്തിന്റെ അതിഥിയായി ക്ഷണിച്ചു്, അവിടത്തെ രാജകുടുംബാംഗങ്ങളുടെ ഛായകൾ എഴുതിച്ചു ഗണ്യമായ ഒരു തുക അദ്ദേഹത്തിനു നല്കി. നാലുമാസത്തോളം രവിവൎമ്മ പുതുക്കോട്ടസംസ്ഥാനത്തിന്റെ അതിഥിയായി താമസിച്ചു. ഭരണകാൎയ്യധുരന്ധരനായ സർ. ശേഷയ്യാശാസ്ത്രിക്കു രവിവൎമ്മയുടെ മൈത്രി സമ്പാദിക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞതിൽ പിന്നീടു അദ്ദേഹം ഒരു കലാപ്രേമിയായി പരിവൎത്തനം ചെയ്യപ്പെട്ടു എന്നുകൂടി പറയാം. കഥാനായകനോടു് അദ്ദേഹം പുലൎത്തിയിരുന്ന മമതാബന്ധം ദീർഘകാലം നിലനിന്നിരുന്നു. വാൎദ്ധക്യകാലത്തു് സർ. ശേഷയ്യാശാസ്ത്രി ചരിത്രപുരുഷനു് എഴുതിയിട്ടുള്ള കത്തുകളിൽനിന്നും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഹൃദയം കലോപലാളിതമായ ഒരു അവസ്ഥയിലെത്തിയിരുന്നു എന്നു കാണാം.

ഇന്ത്യയുടെ പല ഭാഗത്തുമുള്ള വ്യക്തിപ്രഭാവന്മാരെയും രവിവൎമ്മയുടെ തൂലികയ്ക്കു് കലാപ്രേമികളാക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. ലോകത്തിന്റെ വിവിധ സ്ഥലങ്ങളിൽനിന്നും രവിവൎമ്മയ്ക്കു വന്നിട്ടുള്ള കത്തുകൾ മിക്കവാറും ഇതേ സ്വഭാവത്തിലുള്ളതായിരുന്നു. ചിത്രങ്ങൾ എഴുതിക്കിട്ടുന്നതിനുള്ള അപേക്ഷകൾ, കിട്ടിയതിനുശേഷമുള്ള ആഹ്ലാദപ്രകടനങ്ങൾ, താമസം വരുന്നതിൽനിന്നുമുളവാകുന്ന നിരാശാപ്രകടനങ്ങൾ എന്നിവയാണു് അധികവും

ആ കത്തുകളിലെ ഉള്ളടക്കങ്ങൾ. രവിവർമ്മയ്ക്കുള്ള തപാലുരുപ്പടികളുടെ വൈപുല്യംനിമിത്തം ഇന്ത്യാഗവൺമെൻറിന് പ്രത്യേകമായി കിളിമാനൂരിൽ ഒരു പോസ്റ്റാഫീസ് തന്നെ തുറക്കേണ്ടിവന്നു. ചരിത്രനായകന്റെ കാര്യദർശിയായ സഹോദരൻ ശ്രീ സി. രാജരാജവർമ്മ പിൽക്കാലത്തെ ഒരു ദിനക്കുറിപ്പിൽ ഇങ്ങനെ എഴുതിയിരിക്കുന്നു:

"……എനിക്കു വളരെ അധികം ജോലിചെയ്യാനുണ്ട്. എൻെറ ജ്യേഷ്ഠനുവേണ്ടിയുള്ള ഇംഗ്ലീഷ് എഴുത്തുകുത്തുകൾ എല്ലാം എനിക്കു നടത്താനുണ്ട്. ചില സമയങ്ങളിൽ കത്തുകൾ വളരെ അധികം ഉണ്ടായിരിക്കും. ഇന്ത്യയുടെ അതിർത്തികളിൽ ഉത്തരദിക്കിൽ ക്വറ്റാ, പെഷാവാർ എന്നിവിടങ്ങൾവരെയുള്ള സ്ഥലങ്ങളിൽനിന്നും, തെക്കും കിഴക്കുമുള്ള കൊളമ്പ് റംഗൂൺ തുടങ്ങിയ ദിക്കുകളിൽനിന്നും, ഇന്ത്യയ്ക്കുപ്പുറമുള്ള രാജ്യങ്ങളിൽനിന്നും കത്തുകൾ വന്നുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. ഓരോന്നിനും മറുപടി എഴുതേണ്ടതെങ്ങനെ എന്നു എനിക്കറിയാം. എഴുതിക്കഴിഞ്ഞതിനു ശേഷം ഞാൻ അവയെ ജ്യേഷ്ഠൻെറ അടുത്തുകൊണ്ടുപോയി വായിച്ചുകേൾപ്പിക്കുകയും ഒപ്പു വാങ്ങുകയും ചെയ്യുന്നു……എനിക്കു കിട്ടുന്ന എല്ലാ വിശ്രമവേളകളേയും എനിക്കു വളരെ പ്രിയമായ ഇംഗ്ലീഷുപുസ്തകങ്ങളും, വർത്തമാനപത്രങ്ങളും, കലാപ്രസിദ്ധീകരണങ്ങളായ മാസികകളും വായിക്കാനായി ഞാൻ ചെലവിടുന്നു. ദിവസേന എന്റെ ജോലികൾ ചെയ്തുതീർക്കാൻ എനിക്കു നല്ലവണ്ണം ശ്രമിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു."

1880 മേമാസം 30-ാംനു മഴവന്നും ഒരു 'ദുൎദ്ദിന'മായിരുന്നു. അന്തരീക്ഷത്തിൽ ഗതിനിലച്ച മേഘമാലകൾ നിറഞ്ഞുകണ്ടിരുന്നു. നമ്മുടെ കഥാപുരുഷനു തന്റെ കലാജീവിതത്തിന്റെ അടിസ്ഥാനശില്പം ഉറപ്പിക്കുവാൻ ആത്മാൎത്ഥമായി യത്നിച്ചിരുന്ന, രക്ഷാപുരുഷനായ ആയില്യംതിരുനാൾ മഹാരാജാവു് ഇഹലോകവാസം വെടിഞ്ഞതു് അന്നായിരുന്നു. ആ ദിനംപോലെ ഹൃദയം നോവിച്ചദിവസങ്ങൾ അതിനുമുമ്പു രവിവൎമ്മയ്ക്കു് ഉണ്ടായിട്ടില്ല. ജനിച്ചവനു മരണവും, മരിച്ചവനു ജനനവും നിശ്ചയമാകയാൽ അപരിഹാൎയ്യമായ ആ കാൎയ്യത്തിൽ ദുഃഖിച്ചതുകൊണ്ടു പ്രയോജനമില്ല എന്ന ഹൈന്ദവ പ്രമാണമല്ലാതെ അപ്പോൾ രവിവൎമ്മയെ സമാധാനപ്പെടുത്തുവാൻ മറ്റൊന്നിനും ശക്തിയില്ലായിരുന്നു.

അദ്ധ്യായം ൮.

വിശാഖംതിരുനാൾ തിരുവിതാംകൂർരാജ്യത്തിന്റെ ഭരണം കൈയേറ്റതോടുകൂടി നമ്മുടെ ചരിത്രനായകനു് കൊട്ടാരത്തിൽനിന്നു ലഭിച്ചിരുന്ന ആനുകൂല്യങ്ങൾ നിലച്ചു. ആയില്യം തിരുനാൾ മഹാരാജാവിന്റെ പ്രോത്സാഹനത്തെ ആശ്രയിച്ചു് ഉയൎന്നിട്ടുള്ളവരുടെ യോഗ്യതകളെ തെല്ലും പരിഗണിക്കാതെ, അവരുടെമേൽ ഒരു വിരുദ്ധനയം പുതിയ മഹാരാജാവു കയ്ക്കൊണ്ടു.

അന്നത്തെ മൂടത്തുമഠം കേരളീയരീതിയിൽ തട്ടും നിരയുംകൊണ്ടുള്ള ഒരു പഴയ ഭവനമായിരുന്നു. തിരുവ

നന്തപുരത്തു വരുമ്പോൾ രവിവർമ്മയ്ക്കു അധികവും ആ ഭവനത്തിൽതന്നെ കഴിയേണ്ടിവന്നു. ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാരും, കൊട്ടാരസിൽബന്ധികളും എന്നല്ല, പൊതുവിൽ തിരുവനന്തപുരം തലസ്ഥാനം മുഴുവനും പുതിയ മഹാരാജാവിന്റെ വ്യത്യസ്ഥനയമറിഞ്ഞു പെരുമാറിത്തുടങ്ങി.

വിശാഖംതിരുനാൾ ഭരണമേറ്റ അതേവർഷത്തിൽതന്നെ മദ്രാസ്സുഗവർണ്ണർ ബക്കിംഗ്ഹാം പ്രഭു തിരുവിതാംകൂർ സന്ദർശനത്തിനായി, തിരുവനന്തപുരം തലസ്ഥാനത്തു വരികയുണ്ടായി. അപ്പോൾ തിരുവിതാംകൂർഭരണത്തെപ്പറ്റി വിധി എഴുതുന്നതിനുള്ള അവകാശം മദ്രാസ്സ ഗവർണ്ണർക്കായിരുന്നു. നാട്ടുരാജ്യങ്ങളിലെ മഹാരാജാക്കന്മാർ അധികാരദണ്ഡുകൊണ്ടുള്ള അഭ്യാസങ്ങൾ എത്രതന്നെ കാട്ടിയാലും അവർ അന്നത്തെ ബ്രിട്ടീഷു അധീശത്വത്തിലെ ഗവർണ്ണറന്മാരുടെ 'കൈവിളയാട്ട' ങ്ങളാൽ നിമിഷനേരംകൊണ്ടു ഹതവീര്യന്മാരായി തീൎന്നുപോകുന്നതു സാധാരണയായിരുന്നു. അന്നത്തെ തിരുവിതാംകൂറിൻെറ രാഷ്ട്രീയമാദ്ധ്യനില അങ്ങിനെയായിരുന്നു.

തലസ്ഥാനനഗരിയിൽ വന്ന ഗവർണ്ണർ ബക്കിംഗ്ഹാംപ്രഭു, ചിത്രമെഴുത്തു രാജാ രവിവർമ്മയുടെ ചിത്രശാല സന്ദർശിക്കാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നതായി മഹാരാജാവിനെ അറിയിച്ചു. ഒരു ഗവർണ്ണർക്കു വന്നുകാണത്തക്ക വണ്ണം രവിവർമ്മയ്ക്കുണ്ടോ ഒരു ചിത്രശാല! വലിയകൊട്ടാരത്തിൽ അനുവദിക്കപ്പെട്ടിരുന്ന ചിത്രശാല നിൎത്തലാക്കിയിരുന്നു. എഴുതിയതും, എഴുതാൻ തുടങ്ങുന്നതുമായ ചിത്രങ്ങളും ചിത്രക്കുറിപ്പുകളും, കുറേ സംസ്കൃതഗ്രന്ഥങ്ങളും എല്ലാംകൂടി മൂടത്തുമഠത്തിലെ വരാന്തയിലും,

ചിലന്തിവലയും പൊടിയും നിറഞ്ഞ ആ ഭവനത്തിലെ ഒരു മുറിയിലുമായി കിടക്കുകയായിരുന്നു.

രവിവർമ്മയുടെ ചിത്രശാല കാണുവാനുള്ള ഗവർണ്ണരുടെ ആഗ്രഹം, മഹാരാജാവിനെ ഈൎഷ്യാകുലനാക്കി. കിരീടധാരിയായ മഹാരാജാവിനെക്കാൾ വലിപ്പമുള്ളവർ രാജ്യത്തുണ്ടാകുമോ എന്ന ആശങ്കയാണു് മഹാരാജാവിന്റെ മനശ്ശല്യത്തിനു കാരണമായി തീൎന്നതു്. അതൊരു സഹിക്കുവാനാവാത്ത ഈൎഷ്യയായിരുന്നു. രാജ്യചരിത്രത്തിൽ അതു ആദ്യത്തെ ഒരു സംഭവമായിരുന്നു! സംസ്ഥാനത്തിന്റെ ഭാഗധേയം നിൎണ്ണയിക്കുവാനുള്ള അധികാരത്തോടുകൂടിയ അധീശശക്തിയുടെ പ്രതിനിധിയായ ഗവർണ്ണർ, മഹാരാജാവു സൎവ്വാധികാരത്തോടുകൂടി ഭരണം നടത്തുന്ന ഒരു സംസ്ഥാനത്തിലെ പ്രജയെ ഭവനത്തിൽ ചെന്നു കാണാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നതു് അത്ഭുതപൂൎവ്വവും, ആശ്ചൎയ്യകരവുമായി രാജസേവകന്മാരും വ്യാഖ്യാനിച്ചു! "സ്വരാജ്യേ പൂജ്യതേ രാജാ-വിദ്വാൻ സൎവ്വത്ര പൂജ്യതേ" എന്ന പദ്യഖണ്ഡം ഉരുക്കഴിച്ചിട്ടുള്ളവർ കൊട്ടാരത്തിൽ അസംഖ്യം ഉണ്ടായിരുന്നു! പക്ഷെ അവരുടെ എല്ലാഗുണപാഠങ്ങളും, അടിമമനസ്ഥിതി വളർത്തിയിരുന്ന ഇരുട്ടിൽ മറഞ്ഞുപോയി!

ഗവർണ്ണർ ബക്കിംഗ്ഹാംപ്രഭുവും നമ്മുടെ ചരിത്രനായകനും തമ്മിൽ തിരുവനന്തപുരത്തുവെച്ചു് കണ്ടതിനെപ്പററി പിൽക്കാലങ്ങളിൽ രവിവർമ്മതന്നെ തന്റെ ബന്ധുക്കളോടും മിത്രങ്ങളോടും പറയുക ഉണ്ടായിട്ടുണ്ടു്:

രവിവർമ്മയെ വിശാഖം തിരുമനസ്സിലെ കൊട്ടാരത്തിലേയ്ക്കു ചെല്ലുവാൻ ആവശ്യപ്പെടുന്നുവെന്നു് ഒരു

ളൂരൻ മൂടത്തുമഠത്തിൽചെന്നു അറിയിച്ചു. അപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തു കളിക്കാൻ ഭാവിക്കുകയായിരുന്നു. തേച്ചു കഴിഞ്ഞ എണ്ണയേ തുണികൊണ്ടു തുടച്ചെടുത്തിട്ട്, എന്തിനാണെന്നറിയാതെ കഥാപുരുഷൻ സംശയത്തോടുകൂടി കൊട്ടാരത്തിൽചെന്നു മഹാരാജാവിനെ കണ്ടു. ആയില്യം തിരുമനസ്സിലെ ആശ്രിതന്മാൎക്ക് അനിഷ്ടങ്ങൾ ധാരാളം സംഭവിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന കാലമായിരുന്നു അതു. അതായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭയത്തിനു കാരണം. 'ഗവർണ്ണൎക്ക് നിങ്ങളുടെ ചിത്രശാല കാണണമെന്ന് ഉവിടെ അറിയിച്ചിരിക്കുന്നു' എന്നു മഹാരാജാവു ഒരു ഹാസ്യസ്വരത്തിൽ രവിവൎമ്മയോടു പറഞ്ഞു. ആ പരിഹാസഭാവം മനസ്സിലാക്കിക്കൊണ്ടു 'എന്റെ മൂടത്തുമഠത്തിലെ ചിത്രശാല കാണിച്ചുകൊടുക്കാം' എന്ന ഒരു മറുപടി നല്കാൻ രവിവൎമ്മ അറച്ചില്ല. ഒടുവിൽ ചിത്രങ്ങളുമായി വൈകുന്നേരം റസിഡൻസിയിലേയ്ക്കു ചെന്നാൽ മതിയെന്നു മഹാരാജാവു കല്പിച്ചു. അതനുസരിച്ച് അന്നു വൈകുന്നേരം മൂന്നുനാലു ചിത്രങ്ങൾ ഒരു വണ്ടിയിൽ റസിഡൻസിയിലേയ്ക്കയച്ചിട്ട്, പുറകേ മറെറാരു വണ്ടിയിൽ ഗവർണ്ണരെ കാണാനായി രവിവൎമ്മ പുറപ്പെട്ടു. റസിഡൻസിഭവനത്തിന്റെ മുൻവശത്തു ചെന്നപ്പോൾ, അകത്തെ ഹാളിൽ ഗവർണ്ണരും മഹാരാജാവുമായി സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുകയായിരുന്നു. ഗവർണ്ണർ നടയിൽ വന്നിറങ്ങുന്ന രവിവൎമ്മയെ കണ്ടിട്ട് ക്ഷണത്തിൽ വെളിയിലേയ്ക്കു വന്നു ആഗതനെ ഹസ്തദാനംചെയ്തു സ്വീകരിച്ച് ഹാളിനുള്ളിലേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി. രവിവൎമ്മയോടു ഗവർണ്ണർ ഇരിക്കുവാൻ ആവശ്യപ്പെട്ടു. തന്റെ മഹാരാജാവിന്റെ

സന്നിധിയിൽ താൻ ഇരിക്കുന്നതല്ലെന്ന് അദ്ദേഹം തീൎത്തുപറഞ്ഞു. എന്നാൽ, നമുക്ക് എല്ലാപേക്കും നിന്നു സംസാരിക്കാം' എന്നു് ഗവൎണ്ണർ അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. അതനുസരിച്ച്, ആ സംഭാഷണം തീരുന്നതുവരെയും മഹാരാജാവിനും എണീററുനില്ക്കേണ്ടിവന്നു. ഇതു് വിശാഖംതിരുനാൾ മഹാരാജാവിനു തീരാത്ത അന്തഃക്ഷോഭത്തിന്നിടയാക്കി. അടുത്ത ദിവസം രവിവൎമ്മയ്ക്കു തലസ്ഥാനനഗരംവിട്ടു താമസത്തിനായി മാവേലിക്കരയ്ക്കു പോകേണ്ടതായിട്ടും വന്നുകൂടി.

തന്റെ കലയെ സംബന്ധിക്കുന്നതല്ലാത്ത കാൎയ്യങ്ങളിൽ ഇടപെടുന്നതിനു നമ്മുടെ ചരിത്രനായകൻ ഒരിക്കലും ഇഷ്ടപ്പെട്ടിരുന്നില്ല. ഏറവുമുട്ടലുകൾക്കോ, ഉപജാപങ്ങൾക്കോ അദ്ദേഹം സന്നദ്ധനായിരുന്നില്ല. നേർവഴിയിൽനിന്നു വ്യതിചലിച്ചുള്ള പെരുമാററങ്ങളും, അദ്ദേഹം വെറുത്തിരുന്നു. എന്നാൽ ശുദ്ധഗതികൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന കടുത്ത മുൻകോപത്തെ നിയന്ത്രിക്കുവാൻ അദ്ദേഹം അശക്തനുമായിരുന്നു. ഹൃദയത്തിൽ തോന്നുന്നതു് അതുപോലെ പറയുകയും, തന്നോടും മററുള്ളവർ അപ്രകാരം പറയണമെന്നു അദ്ദേഹം ആവശ്യപ്പെടുകയും ചെയ്തിരുന്നു. കാണുന്നതിൽ കൂടുതൽ അദ്ദേഹം ചിന്തകൊണ്ടു കാണുമായിരുന്നു.

ജന്മഭവനമായ മാവേലിക്കര കൊട്ടാരത്തിൽ താമസിക്കുമ്പോഴും രവിവൎമ്മയുടെ ശ്രദ്ധ, ചിത്രലേഖനത്തിലും, ചിത്രങ്ങൾക്കു, വിഷയങ്ങൾ കണ്ടെത്തുന്നതിലും പതിഞ്ഞിരുന്നതുപോലെ, മററൊന്നിലും പോയിരുന്നില്ല. അദ്ദേഹം അപ്പോൾ നാലു സന്താനങ്ങളുടെ പിതാവായിത്തീൎന്നിരുന്നു. അക്കാലത്തു് തന്റെ ഏട്ട

വയസ്സായ മൂത്ത മകഠം ഇളയസഹോദരങ്ങളോടുകൂടി, അപ്പൻറയായി വിനോദത്തിലേപ്പെട്ടിരുന്നു. കുട്ടികളുടെ നിഷ്കളങ്കമായ ചിരികണ്ടു രസിക്കുന്നതു രവിവമ്മയ്ക്കു വളരെ ഇഷ്ടമാണു്. ചിത്രങ്ങഠംക്കു മാതൃക സ്വീകരിക്കാനായിരിക്കും ചിലപ്പോഠം കഥാനായകൻ ഗാർഹികരംഗങ്ങളിലേയ്ക്കു നോക്കുന്നതു്. പിൽക്കാലത്തെ "അപ്പൻ അതാ വരുന്നു" (There comes the papa) എന്ന സമ്മോഹനചിത്രത്തിൽ രവിവമ്മ തൻെറ പുത്രവതിയായ മകളെത്തന്നെയാണു് മാതൃകയാക്കിയിട്ടുള്ളതു്. കുട്ടികളെ ശാസിക്കുകയോ, താഡിക്കുകയോ ചെയ്യുന്നതിൽ നമ്മുടെ കഥാനായകൻ വിമുഖനായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ കനിഷ്ഠപുത്രൻ ചിത്രമെഴുത്തു രാമവമ്മ അതേപ്പററി ഇപ്രകാരം പറയുന്നു. "സന്താനങ്ങളുടെമേൽ യാതൊരുനിയന്ത്രണവും അദ്ദേഹം എടുത്തിരുന്നില്ല. സന്താനങ്ങഠം മാതാവിൻെറ പരിപൂർണ്ണനിയന്ത്രണത്തിലാണു് വളന്നതു്. സ്നേഹനിർഭരമായ പെരുമാററമാണു് ആദ്യംമുതൽ സന്താനങ്ങളോടു് അദ്ദേഹം കാണിച്ചുപോന്നിട്ടുള്ളതു്."

ഔദാര്യവും, സൽഭാവനയും രസപരിപൂരിതമായ സംഭാഷണവുംകൊണ്ടു ആരേയും ആകർഷിക്കുകയല്ലാതെ, ഒരാളെയും അദ്ദേഹം നിയന്ത്രിക്കാൻ നോക്കിയിരുന്നില്ല. എന്നാൽ ന്യായവിരുദ്ധമായി കൂടെയുള്ളവർ എന്തെങ്കിലും പറയുകയോ പ്രവത്തിക്കുകയോ ചെയ്താൽ ക്ഷിപ്രകോപം അദ്ദേഹത്തെ ഉടനേ കീഴ്പെടുത്തിക്കഴിയും. ചിലപ്പോഠം അതിലും വ്യത്യസ്തതകഠം കണ്ടിരുന്നു. തെററിൻെറ സ്വഭാവം എങ്ങനെയെങ്കിലും നീതികരിക്കുവാൻ സാധിക്കുമെങ്കിൽ, രവിവമ്മ കപിതനാവുകയേ ഉണ്ടാവുകയില്ല.

ഗവർണ്ണർ ബക്കിംഗ്ഹാംപ്രഭു മടങ്ങിപ്പോയതിനെത്തുടന്നു, ബറോഡായിൽനിന്നും സർ ടി. മാധവറാവു, പുതിയ തിരുവിതാംകൂർ മഹാരാജാവിനെ കാണുന്നതിനായി തിരുവനന്തപുരത്തു വന്നുചേൎന്നു. താൻ തിരുവിതാംകൂർ മന്ത്രിപദം വഹിച്ചിരുന്ന കാലങ്ങളിൽ വരുത്തിയിട്ടുള്ള പരിഷ്കാരങ്ങൾ രാജ്യത്തെ ഏതുഘട്ടത്തിൽ എത്തിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു കണ്ടറിയുന്നതിനുംകൂടിയായിരുന്നു സർ. മാധവരായരുടെ ആഗമനം. വിശാഖംതിരുനാൾ മഹാരാജാവിനാകട്ടെ തന്റെ ആംഗലഭാഷാദ്ധ്യാപകനും അന്തരിച്ചുപോയ ജ്യേഷ്ഠൻ മഹാരാജാവിനാൽ പിരിച്ചയയ്ക്കപ്പെട്ട മന്ത്രിവര്യനുമായ മാധവരായവർകളോടുള്ള സ്നേഹബഹുമാനം അപാരമായിരുന്നുവെന്നു പറയേണ്ടതില്ലല്ലോ.

സർ. മാധവറാവു, അനന്തശയനാദി പുണ്യക്ഷേത്രങ്ങൾ ദശിച്ചും, മഹാരാജാവുമായി രാജ്യകാൎയ്യചൎച്ചകൾ നടത്തിയും ഏതാനും ദിവസം തിരുവനന്തപുരത്തു, രാജകീയാതിഥിയായി താമസിച്ചു. മഹാരാജാവുമായുള്ള സംഭാഷണങ്ങൾക്കിടയിൽ കലാപ്രദർശനങ്ങൾ വഴി പ്രസിദ്ധനായി തീൎന്നിരിക്കുന്ന രവിവൎമ്മയുടെ സുഖസ്ഥിതികളെപ്പറ്റിയും സർ. മാധവറാവു ചോദിച്ചു.

ഒട്ടുമൻപു, സ്വാമിത്രമായ സർ. ശേഷയ്യാശാസ്ത്രികൾ രവിവൎമ്മ അയച്ച ഒരു കത്തിൽ തനിക്കു തിരുവിതാംകൂറിലെ പുതിയ മഹാരാജാവിന്റെ ഭരണകാലത്തു ഒരു പ്രോത്സാഹനവും കിട്ടുകയില്ലെന്നു പ്രസ്താവിക്കുകയുണ്ടായിട്ടുണ്ടു്. അതു് സർ ശാസ്ത്രി സർ മാധവരായൎക്കു് ആയിടയിൽ എഴുതിയ ഒരു കത്തിൽ സന്ദർഭവശാൽ ഉൾപ്പെടുത്തിയിരുന്നു. ആ വസ്തുത ഉള്ളിൽവ

ച്ചുകൊണ്ടുമായിരുന്നു സർ. റാവു രവിവർമ്മയെ മഹാരാജാവുമായുള്ള സംഭാഷണമദ്ധ്യേ ആനയിക്കുകയുണ്ടായതു്.

രവിവർമ്മയാൽ ആലേഖനം ചെയ്യപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ചിത്രങ്ങളെക്കൊണ്ടു വർദ്ധമാനമായ, തിരുവനന്തപുരം വലിയ കൊട്ടാരത്തിലെ കലാസമ്പത്തു് സർ. മാധവറാവുവിന്റെ നേത്രങ്ങളെ ആകർഷിച്ചു. ആ ചിത്രസമ്പത്തിൽ 'സീതാഭൂപ്രവേശനം' എന്നൊരു പുരാണചിത്രവും ഉണ്ടായിരുന്നു. ബറോഡാമഹാരാജാവിനായി ആ ചിത്രം വിശാഖം തിരുനാളിൽനിന്നും വാങ്ങുന്നതിനു സർ. മാധവറാവുവിനു വിപുതായ തന്ത്രം ഒന്നും പ്രയോഗിക്കേണ്ടിവന്നില്ല. കലാകാരന്റെ സംസ്കാരവും, ഭാവനയുടെ അഗാധതയും, വർണ്ണ്യവിഷയത്തിന്റെ സ്വാഭാവികതയും സമുജ്ജ്വലമാംവിധം പ്രകാശിപ്പിച്ചിട്ടുള്ള "സീതാഭൂപ്രവേശം" വിലകൊടുത്തു വാങ്ങിയതിനുപുറമേ, ഒരു നായർ സൗന്ദര്യധാമത്തിന്റെ മറെറാരു ചിത്രം തനിക്കു സംഭാവനയായും സർ. റാവു, മഹാരാജാവിൽനിന്നും നേടിക്കൊണ്ടു തിരുവിതാംകൂറിൽനിന്നും മടങ്ങി.

അദ്ധ്യായം 9.

സർ ടി. മാധവറാവു തിരുവിതാംകൂറിൽനിന്നും കൊണ്ടുപോയ 'സീതാഭൂപ്രവേശം' എന്ന ചിത്രം ബറോഡാകൊട്ടാരത്തിൽ എവക്കും ഒരു വിസ്മയവസ്തുവായി. ഹൈന്ദവലോകത്തിനു് ആദർശനിലയനങ്ങളാണു് സീതയും ശ്രീരാമനും; ശ്രീരാമന്റെ നാമം ഹൈന്ദവജനകോടികൾ പരിശു

ധികളായി ദിനവും ഉച്ചരിക്കുന്ന പുണ്യമന്ത്രമാണു്; സീതാവിയോഗം ഭാരതീയകവിശ്രേഷ്ഠൻ ഏററവും ദുഃഖകരമായി വർണ്ണിച്ചിട്ടുള്ള ഒരു കാവ്യഭാഗവുമാണു്. അവസാനം, പരിശുദ്ധിയെ തെളിയിച്ചുകൊടുക്കുന്നതിനായി, മാതാവായ ധരണീദേവിയുടെ മാറിൽ സീത അമരുന്നതായ—ശോകസമുദ്രത്തിൽ ആറാടുന്നതായ—ആ സംഭവത്തെയാണു് ചിത്രത്തിൽ രവിവർമ്മ വരച്ചു കാണിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ചിത്രകാരനായ രവിവർമ്മയുടെ നാമം, ബറോഡാ കൊട്ടാരത്തിലും ആ രാജ്യത്തുള്ള സ്ഥാനമെങ്ങും ഒരുപോലെ കീർത്തിക്കപ്പെട്ടു; അതു മാറെറാലിക്കൊണ്ടു.

സർ. മാധവറാവു തനിക്കായി കൊണ്ടുപോയ നായർസൗന്ദര്യധാമത്തിന്റെ ചിത്രവും നമ്മുടെ കഥാനായകന്റെ യശസ്സു വർദ്ധിപ്പിക്കുന്ന ഒന്നായിരുന്നു. ആ വർഷ(1880)ത്തിൽ പൂനയിൽ നടന്ന കലാപ്രദർശനത്തിൽ മാധവരായരവർകൾ പ്രസ്തുത ചിത്രം പ്രദർശിപ്പിക്കുന്നതിനായയച്ചുകൊടുത്തു. കേരളീയവനിതകളുടെ ലാവണ്യാതിരേകവും, സംഗീതം ആസ്വദിക്കുന്നതിൽ അവർക്കുള്ള ആവേശവും പ്രകടിപ്പിക്കുന്ന ആ ചിത്രം കാണുന്നതിനായി മാത്രം പ്രദർശനസ്ഥലത്തേയ്ക്കു് ആകൃഷ്ടരായ ജനതതിക്കു് അവസാനമില്ലായിരുന്നു. ആലംകാരാധിക്യം കൊണ്ടു പരമാർത്ഥത്തെ ലഘുവാക്കിക്കളയുന്ന കലാവിഷ്കരണസമ്പ്രദായത്തിൽനിന്നും, കലാശൂന്യമായ ചായംപുരട്ടലിൽനിന്നും വ്യത്യസ്തമായ രവിവർമ്മാചിത്രത്തിന്റെ ആകർഷണീയത, മറാത്തി, ഹിന്ദുസ്ഥാനി, ഗുജറാത്തി എന്നീ വിവിധഭാഷകൾ സംസാരിക്കുന്ന പ്രേക്ഷകജനാവലിക്കു് ഒന്നുപോലെ ഹൃദ്യമാ

യിരുന്നു. ചിത്രം ഉടനേ വിലകൊടുത്തു വാങ്ങുന്നതിനു് ബോംബെയിൽനിന്നു വന്ന പല ധനികന്മാരും ആഗ്രഹിച്ചു. കലാപരമായി നവമായ ഒരു ഉണർവ്വു വിവിധ ഭാഷകൾ സംസാരിക്കുന്ന ജനങ്ങളിൽ സംജാതമാക്കുന്നതിനു് ആ ചിത്രം ഉപകരിച്ചു; കലാവാസനയുള്ളവരെ അതു കോൾമയിർക്കൊള്ളിച്ചു.

പൂനാപ്രദർശനത്തിലെ ഒന്നാംസമ്മാനമായ 'ഗയിക്കുവാർ സുവർണ്ണമുദ്ര' രവിവർമ്മാചിത്രത്തിനു ലഭിച്ചു. ചിത്രം സ്വന്തമാക്കാൻ കൊതിച്ചവരിൽ ഒന്നാമൻ ബോംബെ ഗവർണ്ണറായ സർ. ജെയിംസ് ഫർഗ്ഗുസൺ ആയിരുന്നു. പക്ഷേ, ഗവർണ്ണർക്കും ആ ചിത്രം കിട്ടാൻ ഇടയായില്ല. ചിത്രത്തിൻെറ ഉടമസ്ഥൻ സർ. മാധവ റാവു ആണെന്ന വിവരം പിന്നീടാണു് അദ്ദേഹം അറിയുന്നതു്. എങ്കിൽ, ആ ചിത്രകലാകാരനെക്കൊണ്ടു് അതേ ചിത്രത്തിൻെറ ഒരു പ്രതികൃതി തനിക്കായി എഴുതിച്ചുതരണമെന്നു് ഗവർണ്ണർ സർ. ഫർഗ്ഗുസൺ, സർ. മാധവറാവുവിനോടു് ആവശ്യപ്പെട്ടു. സർ. മാധവ റാവു ആ വിവരം ചിത്രകാരനെ അറിയിച്ചു. അധികം താമസിയാതെതന്നെ കഥാനായകൻ പ്രസ്തുത ചിത്രത്തിൻെറ ഒരു പ്രതികൃതി എഴുതി ബോംബെ ഗവർണ്ണർക്കു് ഒരു ഉപായനമായി അയച്ചുകൊടുത്തു. ചിത്രലബ്ധിയിൽ സന്തുഷ്ടനായ സർ. ഫർഗ്ഗുസൻ തൻെറ നന്ദിയെ പ്രകടിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു ചിത്രകാരനു് ഒരു കത്തെഴുതി. അതു കൂടാതെ രവിവർമ്മയ്ക്കു ബ്രിട്ടീഷു രാജകുടുംബാംഗങ്ങളുടെ ഫോട്ടോകൾ അടങ്ങിയ രജതരേഖാങ്കിതമായ ഒരു ചിത്രസഞ്ചയം സൗഹൃദസ്മാരകമായി അയച്ചുകൊടുക്കുകയും ചെയ്തു.

പൂനയിലേയും ബറോഡായിലേയും തന്റെ വിജയവാത്തകളെപ്പറ്റി രവിവമ്മ അറിഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കുകയായിരുന്നു. സഹ്യാദ്രിക്കകത്തടങ്ങുന്ന തൻെറ മാതൃരാജ്യത്തു്, രാജാവിൻെറ അമഷശരങ്ങൾക്കു ലക്ഷ്യമായും, പ്രോത്സാഹനശൂന്യനായും നിഷ്ക്രിയനായും അങ്ങനെ കഴിഞ്ഞുകൂടാനുള്ളവനല്ല താൻ എന്ന ഒരു സന്ദേശം നവമായ ആ വിജയവാത്തയിൽ അടങ്ങിയിട്ടുള്ളതായി അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. പക്ഷമതിയായ സർ. ശേഷയ്യാശാസ്ത്രി കൊട്ടാരത്തിൽനിന്നും തിരസ്കൃതനായ രവിവമ്മയെപ്പററി സർ. മാധവരാവുവിനു എഴുതിയതും, ഉടനേ ഉണ്ടായ അദ്ദേഹത്തിന്റെ തിരുവിതാംകൂർ സന്ദശനവും എത്രയും ശുഭോദക്കങ്ങളായിരുന്നു:

1881-ൽ, ബറോഡാ യുവരാജാവു, മഹാരാജാവായി സ്ഥാനാരോഹണം ചെയ്യപ്പെട്ടു. സ്ഥാനാരോഹണച്ചടങ്ങിൽ സംബന്ധിക്കുന്നതിനു പ്രത്യേകം ക്ഷണിച്ചിരുന്ന അതിഥികളിൽ നമ്മുടെ കഥാനായകനും ഉൾപ്പെട്ടിരുന്നു. ആ ക്ഷണത്തെ യഥാത്ഥമായ ഒരു ബഹുമാനമായി കരുതി, രവിവമ്മ, സഹോദരനോടുകൂടി ബറോഡയിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു.

ബറോഡായിലെ സ്ഥാനാരോഹണം സംബന്ധിച്ചു ദർബ്ബാർ തുടങ്ങിയ എല്ലാ ചടങ്ങുകളിലും സാംസ്ഥാനികാതിഥിയായ രവിവമ്മ പങ്കുകൊണ്ടു. ഒരു കലാകാരനു് അത്ര വൻപിച്ച ഒരു ബഹുമാനം ലഭിച്ചിട്ടുള്ള സന്ദർഭം അതിനുമൻപു ഇന്ത്യയിൽ ഉണ്ടായിട്ടില്ല. മഹാരാജാക്കന്മാർ, പ്രഭുക്കന്മാർ, വ്യവസായപ്രമുഖന്മാർ, പൗരമുഖ്യന്മാർ എന്നിങ്ങനെ 'രവിവമ്മ' എന്ന നാമംമാത്രം

കേട്ടിരുന്നവക്ക്, ആളെ നേരിൽ കാണുന്നതിനു ലഭിച്ച ആദ്യസന്ദർഭമായിരുന്നു അതു്. കത്തിയവാർ സംസ്ഥാനപ്രധാനികളിൽ ഗണ്യനായിരുന്ന ഭവനഗർമഹാരാജാവു രവിവർമ്മയെ തന്റെ സംസ്ഥാനത്തിന്റെ അതിഥിയായി ക്ഷണിക്കണമെന്നു് തീരുമാനിച്ചതു് അപ്പോഴായിരുന്നു. ഏതാണ്ടു് ആ ഘട്ടംമുതൽ മഹാരാജാക്കന്മാർ രവിവർമ്മയുടെ തൂലികയിൽനിന്നും ഒരു ചിത്രം എഴുതികിട്ടുന്നതിനു അഹമഹമികയാ ഒരു മത്സരംതന്നെ ആരംഭിച്ചു. ചില മഹാരാജാക്കന്മാർ അതിൽ നിരാശരായിട്ടുമുണ്ടു്. ആകെക്കൂടി * പത്തു നാട്ടുരാജ്യങ്ങളുടെ ആതിഥ്യം രവിവർമ്മ സ്വീകരിച്ചിട്ടുണ്ടു്. എന്നാൽ കലാരസികന്മാരായ ബറോഡയിലേയും, മൈസൂറിലേയും മഹാരാജാക്കന്മാരുമായി മാത്രമേ അദ്ദേഹം സുദീർഘമായ മൈത്രി പുലർത്തിപ്പോന്നിരുന്നുള്ളു.

ബറോഡായിലെ സ്ഥാനാരോഹണാഘോഷങ്ങൾ അവസാനിച്ചു്, രവിവർമ്മ തിരിച്ചുപോകുന്നതിനുള്ള ഒരുക്കമായി. 'സീതാഭൂപ്രവേശം' വരച്ച മാന്യാതിഥിയായ ചിത്രകാരനെ അത്ര പെട്ടെന്നു വേർപിരിയുവാൻ ഗയിക്കുവാർ മഹാരാജാവു് സന്നദ്ധനായിരുന്നില്ല. രവിവർമ്മ തിരിച്ചുപോകാൻ ഒരുങ്ങുന്ന വിവരം ഗയിക്കുവാർ അറിഞ്ഞപ്പോൾ തന്റെ സംസ്ഥാനാതിഥിയായി തുടർന്നു കുറച്ചുകാലംകൂടി താമസിക്കണമെന്നു് അഭ്യർത്ഥിക്കുവാൻ അദ്ദേഹം സർ. ടി. മാധവരാവുവിനോടു ആവശ്യപ്പെട്ടു. സ്നേഹബഹുമാനത്തോടുകൂടിയ ആ അഭ്യർത്ഥ

* (1) പുതുക്കോട്ട (2) മൈസൂർ (3) ബറോഡ (4) ഭവനഗർ (5) പാലിയത്താന (ബഞ്ചാബ്ബ്സംസ്ഥാനങ്ങൾ) ജയപ്പൂർ (6) ആൾവാർ (7) ഗ്വാളിയർ (8) ഇൻഡോർ (9) രത്തൻ (10) ഉദയപ്പൂർ.

നയ്ക്കും കഥാനായകന് വിധേയനാകാതിരിപ്പാൻ സാധി ച്ചില്ല.

യഥാൎത്ഥത്തിൽ രവിവൎമ്മയെ വിട്ടുപിരിയുവാൻ ഗയിക്കവാർ വൈമുഖ്യം കാണിച്ചതിൽ ഒരു രഹസ്യം അന്തർഭവിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. അതു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ യും, ആ രാജകുടുംബത്തിലെ മററംഗങ്ങളുടേയും ഛായാ പടങ്ങൾ എഴുതിക്കണമെന്നതു തന്നെയായിരുന്നു.

തുടൎന്നുള്ള താമസത്തിനായി ഉദ്യാനത്തോടുകൂടിയ ഒരു സൗധം രവിവൎമ്മയ്ക്കും സഹോദരനും നല്കപ്പെട്ടു. ദിവസവും വിഭവസമൃദ്ധമായ സദ്യയ്ക്കു വേണ്ട കോപ്പു കൾ സൗധത്തിൽ എത്തിച്ചുകൊടുക്കുന്നതിനും ആജ്ഞ യായി. സംസ്ഥാനംവകയായുള്ള ഒരു സാററിട്ടവണ്ടിയും, കുതിരകളും; രവിവൎമ്മയുടേയും സഹോദരന്റേയും ആവ ശ്യത്തിനായി ആ സൗധത്തിലേക്കു അയച്ചുകൊടുത്തു. അങ്ങനെ രവിവൎമ്മ നാലുമാസക്കാലം ബറോഡയിൽ താമസിച്ചു. ആ നാലുമാസക്കാലത്തിനുള്ളിൽ ഗയിക്ക വാർ തുടങ്ങി ബറോഡാരാജകുടുംബത്തിലെ എല്ലാ അംഗങ്ങളുടേയും, അപ്പോൾ അവിടെ റസിഡണ്ടായി രുന്ന മി. മെൽവില്ലിയുടേയും മന്ത്രിവൎയ്യനായ സർ. ടി. മാധവറാവുവിന്റേയും ആകാരവലിപ്പത്തിലുള്ള ഛായാ പടങ്ങൾ രവിവൎമ്മ എഴുതിതീൎത്തു. കഥാപുരുഷൻ എഴു തിയ ഏട്ടു ഛായാചിത്രങ്ങൾ ഇപ്പോൾ ബറോഡാ കൊട്ടാരത്തിൽ കാണ്മാനുണ്ടു്. ആ ഛായാപടങ്ങൾമാത്ര മല്ല, 'സീതാഭൂപ്രവേശം' എഴുതിയ കൈകളിൽ നിന്നും ഇന്ത്യൻചിത്രകലയിൽ, ഒരു നവയുഗം സമാരംഭിക്കുന്ന തിന്റെ പ്രാരംഭമായി, 'ദമയന്തി' 'സൈരന്ധ്രി' 'സര സ്വതി', 'ലക്ഷ്മി', 'സീതാസിദ്ധി' ഇങ്ങനെ അഞ്ചു

മഹാചിത്രങ്ങൾകൂടി എണ്ണച്ഛായത്തിൽ അന്നു ബറോഡായ്ക്കു ലഭിച്ചു. ചിത്രങ്ങൾക്കെല്ലാററിനുംകൂടി ചിത്രകാരന്നു വൻപിച്ച ഒരു തുക ബറോഡാ ഗയിക്കവാർ നൽകി. പ്രതിഫലത്തിനുപുറമെ വിലപിടിച്ച സമ്മാനങ്ങളും കൊടുത്തു. രവിവർമ്മയെക്കൊണ്ടു അക്കാലത്തു ബറോഡായെപ്പോലെ ഇന്ത്യയിലെ മറെറാരു സംസ്ഥാനവും അത്രത്തോളം അഭിമാനിച്ചിട്ടില്ല. ആ സംസ്ഥാനത്തു ജനിച്ചുവളൎന്ന പൌരന്മാർക്കൊപ്പം നമ്മുടെ കഥാനായകനും, സഹോദരനും ബറോഡാഭരണാധികാരിയേയും, പുരാണചിത്രങ്ങൾക്കദാഹിച്ചിരുന്ന ആ സംസ്ഥാനജനതയേയും സ്നേഹിച്ചിട്ടുണ്ടു്. രവിവർമ്മയോടു ഗയിക്കവാർ മഹാരാജാവിനുണ്ടായിരുന്ന ആദരാതിശയങ്ങളും, ആ സംസ്ഥാനത്തോടും ഭരണാധിനാഥനോടും കഥാപുരുഷനു തോന്നിയിട്ടുള്ള നിർവ്യാജമായ സ്നേഹബഹുമാനങ്ങളും അവിടെ അവസാനിക്കുന്നില്ല. രവിവർമ്മയുടെ ജീവിതത്തിൽ ബറോഡ അത്യന്തം പ്രാധാന്യമുള്ള ഒരു ഘടകമാകുന്നു. ആ കലാജീവിതത്തിലെ വിജയപതാക നിവൎത്തു ബറോഡയായിരുന്നു.........

ബറോഡായിൽനിന്നും ആ സഹോദരന്മാർ ഭവനഗർ മഹാരാജാവിൻെറ ക്ഷണം അനുസരിച്ചു് ആ സംസ്ഥാനത്തേയ്ക്കു പോയി. രണ്ടു മാസത്തോളം ഭവനഗർ മഹാരാജാവിൻെറ അതിഥിയായി താമസിച്ചു് ഏതാനും എണ്ണച്ഛായകൾ വരയ്ക്കുകയുണ്ടായി. ബറോഡായിൽവച്ചു തന്നെ ഉത്തരേന്ത്യയിലെ പല നാട്ടുരാജ്യങ്ങളുടെ ഭരണാധികാരികളിൽനിന്നും രവിവൎമ്മയ്ക്കു ക്ഷണനക്കത്തുകൾ കിട്ടിയിരുന്നു. എന്നാൽ രണ്ടുമൂന്നു

നാട്ടുരാജ്യങ്ങൾകൂടി സന്ദർശിക്കാനേ അപ്പോൾ, സാധി ച്ചുള്ളൂ.

ആദ്യത്തെ ആ ബറോഡായാത്രയിൽ ഉത്തരേന്ത്യയിൽ ഒരു കാലത്തു പ്രവൃദ്ധമായിരുന്ന മുഗൾ, രജപുത്ത് എന്നീ ചിത്രലേഖനാരീതികളെപ്പറ്റി രവിവർമ്മ സാമാന്യമായി പഠിക്കുകയുണ്ടായി. ഏതുരീതിയിലുള്ള ആലേഖനസമ്പ്രദായത്തേയും അഭിനന്ദിക്കുന്ന ഒരു കലാകാരനാണ് നമ്മുടെ കഥാനായകൻ. എന്നാൽ അദ്ദേഹം അവയിൽനിന്നും ഒന്നുമേ സ്വീകരിക്കുവാൻ ഉദ്യുക്തനായതില്ല എന്നു പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഏതാനും അലംകാരചിത്രങ്ങൾ പരിശോധിച്ചിട്ട്, ഒരിക്കൽ രവിവർമ്മ ഇപ്രകാരം സഹോദരനോടു (രാജരാജവർമ്മ) പ്രസ്താവിക്കുകയുണ്ടായി:

"ചില ചിത്രങ്ങളിൽ ഭാവന വളരെ ഉന്നതമായി പ്രകാശിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ട്. അവയിൽ അലംകാരങ്ങൾക്കായി വളരെ ജോലിയും ചെയ്തിട്ടുണ്ട്". ഒരു കാര്യം പറയാം. ധാത്രിയുടെ ജോലി ശിശുവിനെ സാന്ത്വനപ്പെടുത്തി ആനന്ദിപ്പിക്കുകയാകുന്നു. പുഞ്ചിരി ശിശുമുഖത്തിൽ സ്വയം ഉദിക്കേണ്ടതാണ്. ചിത്രം ഇന്ന ദൃഷ്ടികൊണ്ടു നോക്കിയാലേ കാണാവൂ എന്നു നിഷ്കൎഷിക്കരുത്. ഏതു ദൃഷ്ടിയിലും കാണണം."

ഇവിടെ, പിൽക്കാലത്തു് നമ്മുടെ കഥാനായകനെ അതിനിശിതമായി ആക്ഷേപിച്ചവരുടെ സിദ്ധാന്തങ്ങൾ ഓർമ്മയിൽവരുന്നു. ഇത്രയുമായിട്ടും, 'അജന്താ' ഇടങ്ങിയ ഗുഹകളിൽ വരച്ചിരിക്കുന്ന ബുദ്ധമതകാലത്തെ ചിത്രങ്ങൾക്കു് എത്രയോ ശതാബ്ദങ്ങൾക്കുമുൻപിൽ

ഭാരതത്തിൽ ചിത്രകല ഉണ്ടായിരുന്നുവെന്നും, വ്യാസൻ, ഭാസൻ, കാളിദാസൻ ഭവഭൂതി ആദിയായ കവീശ്വരന്മാരുടെ ഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ ചിത്രങ്ങളെപ്പററി പ്രതിപാദിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും, പ്രകൃതിക്കു തുല്യമായി ആലേഖനം ചെയ്യുന്ന രീതി മററു എല്ലായിടത്തും എന്നപോലെ ഭാരതത്തിനുമുണ്ടെന്നും, ചില ഭാരതീയകലാനിരൂപകന്മാർ ഇനിയും മനസ്സിലാക്കേണ്ടതായിട്ടാണിരിക്കുന്നതു്. രവിവർമ്മാചിത്രകലയെ "ആംഗ്ലോ-ഇന്ത്യൻ" എന്നു പറഞ്ഞു ആക്ഷേപിച്ച മി: ഈ. ബി. ഹാവൽ എന്നു ആംഗ്ലേയനിരൂപകൻ തന്നെ പറയുന്നതു് "കല ഒരു കണക്കിനു സാർവ്വലൌകികമായ ഒരു ഭാഷയാകുന്നു" എന്നാണു്.

മി: ഈ. ബി. ഹാവൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭാരതീയ ചിത്രകലകളെക്കുറിച്ചെഴുതിയിട്ടുള്ള ഗ്രന്ഥത്തിൽ തുടന്നു ഇങ്ങനെ പ്രസ്താവിക്കുന്നു:

"എന്നാൽ അതിലെ മൂല്യഭാവങ്ങൾ ദേശീയ ജീവിതത്തിനോടും, വിചാരഗതികളോടും അഭേദ്യമാം വിധം നിബന്ധിതമായിരിക്കുന്നു: അതിനാൽ, കലാസമ്പത്തുകളുടെ സുവ്യക്തമായ ദേശീയവീക്ഷണം ഗ്രഹിക്കാതെ, തികച്ചും അകന്നുനിന്നുകൊണ്ടു് അതേപ്പററി എന്തെങ്കിലും അറിയാൻസാധിച്ചു എന്നു ഭാവിക്കുവാൻ ശക്യമല്ല. ആധുനികഭാരതത്തിൻെറ കലാബോധത്തിനു് ഉത്തേജനം നൽകിയ രവിവർമ്മയാണെങ്കിൽ, "എത്രതന്നെ മോശമായ ചിത്രം എഴുതി അദ്ദേഹത്തിൻെറ അടുക്കൽ കൊണ്ടുചെന്നാലും അതിനെ ആക്ഷേപിക്കുക പതിവില്ല. എന്നു മാത്രമല്ല........ ചിത്രകാരൻ തൻെറ ഉപബോധമനസ്സിൽ ലയിച്ചു്

അതിൽ അറിയാതെ പ്രവൎത്തിച്ചിരിക്കുന്നതു സൂക്ഷിച്ചു മനസ്സിലാക്കണം” എന്നാണു് തന്റെ പുത്രൻ രാമവൎമ്മ തുടങ്ങിയ ശിഷ്യന്മാരോടു അദ്ദേഹം പറഞ്ഞുപോന്നിരുന്നതു്.

അദ്ധ്യായം 1൬.

ബറോഡായാത്ര കഴിഞ്ഞു് ചരിത്രനായകനും സഹോദരനും കിളിമാനൂർ കൊട്ടാരത്തിൽ വന്നുചേൎന്നപ്പോൾ അവിടെ കണ്ട ആഹ്ലാദഭരിതമായ രംഗങ്ങൾ വൎണ്ണനാതീതമായിരുന്നു. മരുമക്കത്തായം ലിപിയിലും പൊരുളിലും ഒരുപോലെ പാലിച്ചുപോരുന്ന ഒരു കൂട്ടുകുടുംബമാണു് രവിവൎമ്മയുടെ ഭവനം. കുടുംബാംഗങ്ങൾ മിക്കപേരും അവിടെത്തന്നെ താമസമാണു്. ആശ്രിതന്മാരും ഭൃത്യന്മാരുമായി ഒട്ടനേകംപേർ ഉണ്ടു്. ശൈശവത്തിൽ എടുത്തുകൊണ്ടു നടന്നിരുന്ന അച്ചി (ഭൃത്യ)മാർമുതൽ ഓടിനടന്നു ചുവരുകൾതോറും വരച്ചിരുന്ന രൂപങ്ങളെ മായ്ക്കുവാൻ ബാല്യകാലങ്ങളിൽ രവിവൎമ്മയുടെ പുറകേ പോയിരുന്ന ആ വൃദ്ധൻവരെ അവിടെ ഉണ്ടു്.

ഓരോരുത്തൎക്കും ഓരോ വിശേഷസാധനങ്ങൾ രവിവൎമ്മ സമ്മാനിച്ചു. “നീ ഭാവിയിൽ ഒരു മഹാചിത്രകാരനായിഭവിക്കും” എന്നു ദീൎഘദൎശനംചെയ്ത മാതുലൻ രാജരാജവൎമ്മയ്ക്കു് അയ്യായിരംരൂപാ ഗുരുദക്ഷിണയായി കാൽക്കൽവച്ചു കഥാപുരുഷൻ നമസ്കരിച്ചു. സൎവ്വാഭീഷ്ടപ്രദമായ ഒരു മംഗളോത്സവം ആ ഗാൎഹികരംഗങ്ങളിൽ

നൃത്തമാടി. പിന്നീടു ദീർഘയാത്രകഠംകഴിഞ്ഞു രവിവർമ്മ കിളിമാനൂർ കൊട്ടാരത്തിലേയ്ക്കു വരുമ്പോഴൊക്കെയും അവിടത്തെ ആബാലവൃദ്ധജനങ്ങളും സന്തുഷ്ടരായിത്തീരത്തക്കവണ്ണം അദ്ദേഹം ദാനങ്ങളും സമ്മാനങ്ങളും നൽകുന്നതു അതുമുതൽ ഒരു പതിവാക്കിത്തീർത്തു.

ആദ്യത്തെ ബറോഡായാത്ര കഴിഞ്ഞു മടങ്ങുമ്പോഠം, തൻെറ ചിത്രക്കുറിപ്പിൽ മാറാത്തശക്തിയുടെ നടുനായകമായിരുന്ന ശിവജിയുടെ ഒരു ചിത്രത്തിനായി രവിവർമ്മ പശ്ചാത്തലം വിഭാവനംചെയ്തിരുന്നു. പിന്നീടു് ലോകമാന്യബാലഗംഗാധരതിലകൻ മറാത്താജനതയെ തട്ടി ഉണർത്തുന്ന കാലഘട്ടങ്ങളിൽ, രവിവർമ്മയുടെ ചിത്രശാലയിൽനിന്നും പുറത്തുവന്ന ശിവജിയുടെ ചിത്രത്തെപ്പറ്റി കഥാപുരുഷൻെറ സമകാലീനനായ ഒരു ഭാരതീയകലാപ്രേമി ഇപ്രകാരം എഴുതിയിരിക്കുന്നു:—

“......പൊതുജനപ്രതീക്ഷയെ അതിലംഘിച്ചു പൂർണ്ണതയിൽ എത്തിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ഇപ്പോഴത്തെ ചിത്രം പതിനേഴാംനൂററാണ്ടിലെ ചരിത്രസംഭവങ്ങളിലേയ്ക്കു പ്രേക്ഷകനെ ആനയിക്കുന്നു. അഴകുള്ള കറുത്ത അശ്വപ്രവരൻെറ മേൽ ‘ഭവാനി’ എന്ന ഖഡ്ഗവും ഊരിപ്പിടിച്ചു വിശ്വസ്തരായ മൂന്നു അനുചരന്മാരോടുകൂടി പ്രസ്ഥാനസന്നദ്ധനായി നിലകൊള്ളുന്ന വിപുലമായ ഒരു സാമ്രാജ്യം സ്ഥാപിച്ച ആ വീരപുരുഷൻ—ചരിത്രകാരന്മാരാൽ ചിത്രീകരിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളവിധം—തീക്ഷ്ണങ്ങളായ നേത്രങ്ങഠം, ശുകതുണ്ഡാകൃതിനാസിക, മനോഹരമെങ്കിലും സൂര്യാതപം വേവിച്ച ആകാരസുഷമ—ഇവകളെ പ്രകൃതിക്കനുസരണമായി........

.... ചിത്രണംചെയ്യപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു ....
രംഗം മുഴുവനും ജാജ്വല്യവും, ചൈതന്യസംപൂർണ്ണവും ശിവജിയുടെ ദിനങ്ങളിൽ ഒന്നിനെ ഓർമ്മിപ്പിക്കുന്നതുമാകുന്നു. മഹാനായ ആ ഭരണാധിനായകനെ ഇത്ര ആത്മാർത്ഥതയോടുകൂടി ആലേഖനം ചെയ്തതിൽനിന്നും രവിവർമ്മയ്ക്കുണ്ടായിരിക്കുന്ന വിജയത്തിൽ അദ്ദേഹത്തെ അനുമോദിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു."

യാത്രകളിൽ, കലാസമ്പത്തുകൾ സൂക്ഷിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ള നിലയനങ്ങളെപ്പറ്റി അറിവുലഭിച്ചാൽ രവിവർമ്മ അവിടങ്ങൾ സന്ദർശിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. എന്നാൽ ഹൈദവസംസ്കാരമുൾക്കൊള്ളുന്ന നവീനചിത്രസമ്പത്തുകൾ കാണാൻ രവിവർമ്മ ആശിച്ചുവെങ്കിൽ അതിൽ അദ്ദേഹത്തിനു നിരാശയ്ക്കേ വകയുണ്ടായിട്ടുള്ളു. മുസ്ലീംഭരണത്തോടുകൂടി, ടർക്കി, പേർഷ്യ എന്നിവിടങ്ങളിലെ ആലേഖനസമ്പ്രദായത്തോടു ബന്ധപ്പെട്ടുവളന്ന ഡക്കാണിലെ ചിത്രകലയ്ക്കു മകുടംചാർത്തിയ കലാനേട്ടങ്ങൾ, ഹൈദ്രാബാദ് നൈസാമിൻെറ കൊട്ടാരത്തിൽ സൂക്ഷിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടെന്നു് അറിഞ്ഞു പിൽക്കാലത്തു് കഥാനായകനും സഹോദരനും അതു കാണുന്നതിനായി പോയി നിരാശരായി മടങ്ങിയ ഒരു സംഭവം ഉണ്ടായിട്ടുണ്ടു്.

ബറോഡയിൽ നിന്നും മടങ്ങി വന്നതിനു ശേഷം അടുത്ത മൂന്നുകൊല്ലത്തേയ്ക്കു രവിവർമ്മ സംസ്ഥാനംവിട്ടു പുറത്തുപോകുകയുണ്ടായില്ല. പത്നീഭവനമായ മാവേലിക്കരയും, സ്വകുടുംബമായ കിളിമാനൂരും മാറിമാറി താമസിച്ചുകൊണ്ടു് പുരാണങ്ങളും സംസ്കൃതമഹാകാവ്യങ്ങളും പാരായണം ചെയ്യുന്നതിലും, മതത്തിനു് അതിമാത്രമായ പ്രാധാന്യം നൽകുന്ന ഭാരതീയരുടെ അഭിരു

ഷിക്കനുസരണമായി പുരാണചിത്രങ്ങൾക്കു വിഷയങ്ങൾ കണ്ടുപിടിക്കുന്നതിലും ആയിരുന്നു ഇക്കാലങ്ങളിൽ അദ്ദേഹം അധികമായി വ്യാപരിച്ചിരുന്നതു്. എന്നാൽ ച്ഛായാചിത്രങ്ങൾക്കുള്ള അപേക്ഷകളുടെ സംഖ്യ നാൾക്കുനാൾ വർദ്ധിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ഇപ്പോൾ, തിരുവനന്തപുരം ശ്രീചിത്രാലയത്തിൽ കാണുന്നതായ കേരളവൎമ്മ വലിയകോയിൽതമ്പുരാൻെറയും, മഹാറാണി ലക്ഷ്മിബായിയുടേയും ഛായാചിത്രങ്ങൾ എണ്ണച്ഛായത്തിൽ എഴുതിയതു് ആദ്യത്തെ ബറോഡായാത്ര കഴിഞ്ഞ കാലത്തായിരുന്നു. നവയൗവ്വനയുക്തകളായ സൗന്ദൎയ്യധാമങ്ങളെ മനോരാജ്യമഗ്നകളായും വ്രീളാബദ്ധരായും, കാമുകസമാഗമോത്ക്കണ്ഠിതരായും, സംഗീതരസാസ്വാദിതരായും ദൃഷ്ടിഭ്രമം തോന്നുന്നരീതിയിൽ എത്രതന്നെ ആലേഖനം ചെയ്തിട്ടും രവിവൎമ്മയ്ക്കു അലംഭാവം ഉണ്ടായുന്നില്ല. ഭാരതീയജനകോടികൾ ചരിത്രാതീതകാലം മുതൽ ആരാധിച്ചുപോരുന്ന വിദ്യാദേവതയായ സരസ്വതിയേയും, ധനദേവതയായ മഹാലക്ഷ്മിയേയും ബറോഡാകൊട്ടാരത്തിനെ അലങ്കരിക്കുവാനായി രവിവൎമ്മ എണ്ണച്ഛായത്തിൽ വരച്ച വസ്തുത മുൻപു പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. വേദേതിഹാസങ്ങളിൽ ഒളിഞ്ഞുകിടന്നിരുന്നിട്ടും, ജനങ്ങളുടെ നിത്യാരാധനാപാത്രങ്ങളുമായ വാഗ്ധനദേവതമാരെ, ഭാരതോല്പത്തിക്കുശേഷം ഒരു ചിത്രകാരനും എണ്ണച്ഛായത്തിൽ ആലേഖനം ചെയ്തിട്ടില്ല. താൻ നിത്യം ഉരുവിടുന്ന ലക്ഷ്മിയുടേയും സരസ്വതിയുടേയും സ്തോത്രങ്ങൾ മനസ്സിൽ വരച്ചിട്ടുള്ള രൂപങ്ങൾ രവിവൎമ്മ എണ്ണച്ഛായത്തിലാക്കി ആനന്ദിച്ചു എന്നേ ഉള്ളൂ. ആ ആരാധനാചിത്രങ്ങൾ ഭാരതീയജനങ്ങൾ

വളരെക്കാലമായി ആവശ്യപ്പെട്ടുകൊണ്ടിരിക്കുകയാണെന്നു അവ വരച്ച ചിത്രകാരൻ അറിഞ്ഞിട്ടില്ല. 'സീതാഭ്രപ്രവേശ'ത്തോടുകൂടി രവിവമ്മയെ "ഇന്ത്യയുടെ പുരാണചിത്രകാരൻ" എന്നു ലോകം പറയാൻതുടങ്ങിയിട്ടുണ്ട്. ഇന്ത്യയ്ക്കുവേണ്ടി ഒരു കലാസേവനം അനുഷ്ഠിക്കുവാൻ രവിവമ്മയെ ക്ഷണിച്ചുകൊണ്ടു അക്കാലത്തു് ബറോഡായിൽനിന്നു സർ. ടി. മാധവറാവു എഴുതി:

"അങ്ങയുടെ ആലേഖ്യങ്ങൾ സ്വായത്തമാക്കുവാൻ കൊതിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നവരായി എന്റെ സുഹൃത്തുക്കളിൽ അസംഖ്യംപേരുണ്ട്. അവിടുത്തെ ഹസ്തലാഘവങ്ങൾ കൊണ്ടുമാത്രം അത്ര വിപുലമായ ഒരാവശ്യം നിറവേററുന്നതിനു വളരെ പ്രയാസമായിരിക്കും. അതിനാൽ അവിടുന്നെഴുതിയിട്ടുള്ള ചിത്രങ്ങളിൽ ഏതാനും എണ്ണം തെരഞ്ഞെടുത്തു യൂറോപ്പിലേയ്ക്കയച്ചു് 'ഓലിയോഗ്രാഫിൽ' മുദ്രണംചെയ്യുവരുത്തുക. അതുമൂലം അങ്ങയുടെ കീത്തി വിപുലമാകുക മാത്രമല്ല, യഥാത്ഥമായ ഒരു സേവനം മാതൃഭൂമിക്കുവേണ്ടി അങ്ങു് അനുഷ്ഠിക്കുകയുംകൂടി ആയിരിക്കും".

അത്യന്തം ശ്ലാഘനീയമായ ഈ കത്തിനു നന്ദി പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് രവിവമ്മ അയച്ച മറുപടിയിൽ, ചിത്രങ്ങൾ മുദ്രണംചെയ്യുന്നതിനു് ഒരവസരം അടുത്തുതന്നെ സമാഗതമാകുമെന്നു് താൻ വിശ്വസിക്കുന്നതായി പ്രസ്താവിക്കുകമാത്രം ചെയ്തിരുന്നു. താൻ ഇന്ത്യയിലിരുന്നുകൊണ്ടു് ചിത്രങ്ങൾ എഴുതി യൂറോപ്പിൽ അയച്ചു മുദ്രണം ചെയ്യിച്ചു വരുത്തുക എന്ന ആശയത്തോടു രവി

ചിന്തിക്കുവാൻ സാവകാശം തരണമെന്നും ഏതുകാര്യവും സ്വതന്ത്രമായി ചിന്തിച്ചുനോക്കുന്ന രവിവർമ്മ കത്തിൽ പ്രതിപാദിച്ചിരുന്നു.

സന്തോഷാധിക്യത്തിനിടയിൽ സന്താപഹേതുക്കളും വന്നു ഭവിക്കാറുണ്ടല്ലോ. അതു് 1884-ാംവർഷത്തിൽ കിളിമാനൂർകൊട്ടാരത്തെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം എത്രയും അർത്ഥവത്തായിരുന്നു. കഥാപുരുഷൻ ബറോഡായിൽനിന്നും മടങ്ങിവന്നപ്പോൾ എത്രമാത്രം ആ കൊട്ടാരം ആഹ്ലാദിച്ചുവോ, അതിൽ കൂടുതൽ 1884-ാംവർഷത്തിൽ ദുഃഖിച്ചു. ആ ദുഃഖം രവിവർമ്മയെ അഗാധമായ കദനക്കടലിൽ മജ്ജനം ചെയ്യിച്ചു. അഭിവന്ദ്യഗുരുവും, പ്രിയമാതുലനുമായ രാജരാജവർമ്മ ഇഹലോകവാസം വെടിഞ്ഞതായിരുന്നു ആ മഹാദുഃഖകാരണം. അദ്ദേഹം വാർദ്ധക്യത്തിൽ മുനിവൃത്തിയെ അവലംബിച്ചിരിക്കുകയായിരുന്നു. എങ്കിലും, അരോഗദൃഢഗാത്രനായ മാതുലൻ * രാജരാജവർമ്മയുടെ ദേഹവിയോഗം അപ്പോഴൊന്നും സംഭവിക്കുമെന്നു് ആരും വിചാരിച്ചിരുന്നില്ല. ആ മഹാനുഭാവൻ, ഇല്ലായിരുന്നുവെങ്കിൽ, ആധുനികകാലങ്ങളിൽ ഒരു നിമ്നഗർത്തത്തിലേയ്ക്കു അധഃപതിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ചിത്രകലയെ........ഇത്രവേഗം പ്രാമുഖ്യത്തിലും പൊതുജനശ്രദ്ധയിലും പെടുത്തുവാനായി” ഒരു രാജാരവിവർമ്മയെ ഇന്ത്യയ്ക്കു ലഭിക്കുമായിരുന്നോ എന്നു സംശയമാണു്.

* രാജാരവിവർമ്മ ആലേഖനം ചെയ്തതായ മാതുലൻ രാജാരവിവർമ്മയുടെ ഒരു എണ്ണച്ഛായാചിത്രം തിരുവനന്തപുരം ശ്രീചിത്രാലയത്തിൽ കാണാം.

കഥാപുരുഷൻ ആ വർഷം മുഴുവനും മാതുലദുഃഖാചരണമായി നാട്ടിൽ തന്നെ കഴിച്ചു..............................

ബറോഡാകൊട്ടാരം സൗന്ദര്യത്തിന്റെ സന്ദേശവാഹകനായ രാജാരവിവർമ്മയ്ക്കു നൽകിയ ആതിഥ്യത്തെപ്പററിയും, അദ്ദേഹത്തെകൊണ്ടു അവിടെ ആലേഖനംചെയ്യിച്ച ഛായാചിത്രങ്ങളെപ്പററിയും തന്റെ സംസ്ഥാനത്തെ ബ്രിട്ടീഷ്റസിഡന്റിൽ നിന്നുമായിരുന്നു മൈസൂർ മഹാരാജാവായ സർ. ചാമരാജേന്ദ്ര ഉഡയർ വ്യക്തമായി അറിഞ്ഞതു്. അതിനുമുമ്പു പ്രദർശനങ്ങളിൽ ഒന്നാംസമ്മാനം നേടുന്ന ആ ചിത്രകാരനെപ്പററി അദ്ദേഹം പത്രങ്ങളിൽ വായിച്ചറിയാതെ അല്ല. വെയിത്സുരാജകുമാരൻ (എഡേ്വർഡ് ഏഴാമൻ) ഇന്ത്യയിൽ നിന്നുകൊണ്ടു പോയ ചിത്രങ്ങളും ആ കലാകാരന്റേതാണെന്നും അദ്ദേഹം കേട്ടിട്ടുണ്ടു്. എന്നാൽ ബ്രിട്ടീഷുറസിഡണ്ടിന്റെ വർണ്ണനകൾ കേട്ടപ്പോൾ സവ്വാദരണീയനായിത്തീർന്നുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ആ യശോമകുടനെ തന്റെ കൊട്ടാരത്തിലേയ്ക്കു ക്ഷണിക്കണമെന്നു് സർ. ചാമരാജേന്ദ്രഉഡയറിനു ആഗ്രഹമായി. താമസിയാതെതന്നെ ഒരു ക്ഷണനക്കത്തു മൈസൂർകൊട്ടാരത്തിലേക്കു അയച്ചു. അതു 1884-ാംവർഷം അവസാനത്തിലായിരുന്നു.

1885-ാംവർഷത്തിന്റെ ആരംഭത്തിൽ, രവിവർമ്മ സ്വസഹോദരനോടുകൂടി മൈസൂർ സംസ്ഥാനത്തേയ്ക്കുപോയി. മഹാരാജാ ചാമരാജേന്ദ്രഉഡയർ കഥാപുരുഷനേയും സഹോദരനേയും തന്റെ വിശിഷ്ടാതിഥികളായി സ്വീകരിച്ചു. നമ്മുടെ ചരിത്രനായകനോടു ചാമരാജേന്ദ്രഉഡയർ പ്രദർശിപ്പിച്ച ആദരാതി

ശയങ്ങൾ നിസ്തുല്യമായിരുന്നു. തുല്യനിലയിലുള്ള മഹാരാജാക്കന്മാരോടു പെരുമാറുന്ന വിധത്തിൽ അദ്ദേഹം അവരോടു പെരുമാറി. മനോഹരമായ ആരാമപ്രതീതി ഉളവാക്കുന്ന മൈസൂർ നഗരിയിൽ കൊട്ടാരത്തിനു സമീപത്തായി ഒരു രാജകീയ ഹർമ്മ്യം ആ അതിഥികളുടെ താമസത്തിനായി നൽകുകയും, അവരുടെ സുഖസൗകര്യങ്ങൾക്കു വേണ്ടുന്നതൊക്കെയും മുടക്കംകൂടാതെ കൊടുക്കുന്നതിനായി ഒരു ഉദ്യോഗസ്ഥൻ പ്രത്യേകമായി നിയോഗിക്കപ്പെടുകയും ചെയ്തു.

ഛായാചിത്രലേഖനത്തിൽ രവിവർമ്മ സമുന്നതന്മാരുടെ സമ്മതിനേടിയിട്ടുള്ളതറിവാൻ കഴിഞ്ഞിട്ടുള്ള സർ. ചാമരാജേന്ദ്രഉഡയരുടെ ആഗ്രഹം, തന്റേയും, രാജകുടുംബാംഗങ്ങളുടേയും ഛായകൾ എഴുതിക്കണമെന്നായിരുന്നു. അല്ലാതെ വിഷയ (Subject Pictures) ചിത്രങ്ങൾ എഴുതുന്നകാര്യം, കലയെ ബഹുമാനിക്കുന്ന ആളായിട്ടുകൂടി സർ. ചാമരാജേന്ദ്രഉഡയറിൽനിന്നും അപ്പോൾ വിനിർഗ്ഗളിച്ചില്ല. 'നവരാത്രിപ്രിയനായ മൈസൂർ മഹാരാജാവു' തന്നോടു പുരാണചിത്രങ്ങൾ എഴുതാൻ ആവശ്യപ്പെടുമെന്നു ചരിത്രനായകൻ പ്രതീക്ഷിച്ചിരുന്നു.

മൂന്നുമാസത്തോളം രവിവർമ്മ മൈസൂർ സംസ്ഥാനത്തിന്റെ അതിഥിയായി താമസിച്ച ആ സന്ദർഭത്തിൽ മഹാരാജാവിന്റേയും, അദ്ദേഹത്തിന്റെ സന്താനങ്ങളുടേയും ആകാരവലിപ്പത്തിലുള്ള ഛായകളായിരുന്നു എഴുതിയതു്. രവിവർമ്മയുടെ മാനസോല്ലാസത്തിനായി അക്കാലത്തു പാട്ടുകച്ചേരികളും, നൃത്തവും സർ. ചാമരാ

രജേന്ദ്രഉഡയർ തൻെറ കൊട്ടാരത്തിൽ അടിക്കടി നട ത്തിയിരുന്നു.

പ്രതിഫലം, സുവർണ്ണരജതനിർമ്മിതമായ സമ്മാ നങ്ങൾ ഇവ കൂടാതെ ഒരാനയെക്കൂടി സംഭാവനചെ യ്തിട്ടാണു്, നമ്മുടെ ചരിത്രനായകനോടു മൈസൂർ മഹാ രാജാവു യാത്രപറഞ്ഞതു്. ഒരു കൂട്ടം ആനയെ കൊട്ടാര മുററത്തു കൊണ്ടുവന്നു നിർത്തിയിട്ടു് ആ സാംസ്ഥാനിക ഗജങ്ങളിൽനിന്നും എത്ര എണ്ണം വേണമെങ്കിലും സ്വന്തമാക്കിക്കൊള്ളാം എന്നു് രവിവർമ്മയോടു മൈ സൂർ മഹാരാജാവു പറയുകയുണ്ടായി. പക്ഷേ ആ കരി നികരത്തിൽ നിന്നു് ഒരു കുട്ടി ആനയെ മാത്രമേ ആ കലാകാരൻ ഇഷ്ടപ്പെട്ടുള്ളു.

അദ്ധ്യായം 11.

മൈസൂരിൽനിന്നു മടങ്ങിവരുമ്പോഴുള്ള ആ തീവണ്ടിയാത്ര സുപ്രധാനമായ ഒന്നായി രുന്നു. കഥാപുരുഷൻ തൻെറ ജീവിതോദ്ദേശ്യത്തെപ്പററി സഹോദരൻ രാജരാജവർമ്മയോടു ആദ്യമായി സംസാരി ച്ചതു അപ്പോഴായിരുന്നു. * "കീർത്തിമാന്മാരായ കവിക ളേയും, ചിന്തകന്മാരേയും, സംഗീതകലാകോവിദന്മാ രേയും, ശില്പികളേയും ഇന്ത്യ ഉത്പ്പാദിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടെ ങ്കിലും യശസ്സ്വിയായ ഒരു ചിത്രകാരനെ അവൾ ജനി പ്പിച്ചിട്ടില്ലായിരുന്നു" എന്നു് തനിക്കു മുമ്പുള്ള ആ പര മാർത്ഥത്തെ, അടിസ്ഥാനമാക്കിയായിരുന്നു സംഭാഷണം.

* Rovi Varma the Indian Artist.

ആനന്ദാത്മകമായ മനുഷ്യാത്മാവിൽ സൗന്ദര്യബോധം വളൎത്തുന്ന ചിത്രകലയുടെ വളൎച്ചയ്ക്കുവേണ്ടി ഭാരതത്തിൽ ജീവിച്ച ഒരു ചിത്രകാരനെപ്പററിയും നമുക്കറിവില്ല- എങ്കിലും ചിത്രകല ഒരുകാലത്തു സംപുഷ്ടമായി വളൎന്നിരുന്നു എന്നതിനു പ്രത്യക്ഷമായ തെളിവുകൾ വേണ്ടുവോളം ഉണ്ടുതാനും.

ഒഴുകുന്ന മാലിനിയേയും തീരത്തുതങ്ങുന്ന ഹംസങ്ങളേയും, പുറകിൽ പുള്ളിമാൻകൂട്ടം മേയുന്ന ഹിമാലയതാഴ്‌വരയേയും, കവരത്തിൽ വൽക്കലം തൂക്കിയ മരത്തിൻകീഴിൽ കൃഷ്ണമൃഗത്തിൻെറ കൊമ്പിൻതുമ്പിൽ ഇടതുകണ്ണു ചൊറിയുന്ന മാൻപേടയേയും പശ്ചാത്തലമായി വിഭാവനംചെയ്തുകൊണ്ടു്, കെട്ടഴിഞ്ഞു പൂവുപൊഴിയുന്ന കുന്തളഭാരത്തോടും, നതാംസങ്ങളായ ബാഹുലതകളോടും നനവാൽ മിനുങ്ങുന്ന തളിരുകൾ നിറഞ്ഞ തേൈമാവിന്നരികിൽ കുറഞ്ഞൊന്നു ക്ഷീണിച്ച മട്ടിൽ, ദുഷ്യന്തൻ എഴുതിയ ശകുന്തളയുടെ ചിത്രം—കാളിദാസൻെറ ആ നാടകീയ കവിത—പുരാതനഭാരതീയചിത്രകലയുടെ ഒരു സജീവചിത്രണംതന്നെയാകുന്നു. ചിത്രലേഖനത്തിലെ സാങ്കേതികലക്ഷണങ്ങൾ തികഞ്ഞിട്ടുള്ള ആ ചിത്രം ലേഖകനെത്തന്നെ ആനന്ദഭരിതനാക്കുന്നു; നായികയുടെ സ്തനങ്ങൾ നിബിഡോന്നതങ്ങളായും, നാഭി കുഴിഞ്ഞതായും കാണപ്പെടുന്നു. ഛായത്തിൻെറ സ്നിഗ്ദ്ധതകൊണ്ടു കോമളത്വം അംഗങ്ങളിൽ വഴിഞ്ഞൊഴുകുന്നു. പ്രേക്ഷകൻെറ മുഖത്തുനോക്കി (നായകനും, ചിത്രകാരനുമായ ദുഷ്യന്തൻെറ) ചിത്രനായിക പുഞ്ചിരിച്ചുകൊണ്ടു എന്തോ പറവാൻ ഭാവിക്കുന്നതുപോലെയും തോന്നുന്നു. അതേ, അത്ര ഉൽകൃഷ്ടരീതി

യിൽ ഭാരതത്തിൽ ഒരു കാലത്തു തട്ടൽക്കരണചിത്രകല പ്രചാരത്തിലിരുന്നുവെന്നല്ലേ കാളിദാസൻ വെളിവാക്കുന്നതു്!

ജംഗമങ്ങളും സ്ഥാവരങ്ങളുമായ വസ്തുക്കളുടെ "സ്വഭാവസ്ഥടൽക്കരണ"മാണു് ചിത്രമെന്നും, ചിത്രത്തിനു രൂപഭേദം, പ്രമാണം (Proportion), ഭാവം, ലാവണ്യയോജനം, സാദൃശ്യം, വർണ്ണഭംഗി-ഇങ്ങനെ ആറു ഗുണങ്ങൾ ഉണ്ടായിരിക്കണമെന്നും, സംതൃപ്തി ഉളവാക്കുക എന്ന 'ശിൽ' ധാതുവിൽനിന്നു ഉളവായിട്ടുള്ള 'ശില്പം' (കല) പ്രകൃതിയുടെ അനുകരണമായിരിക്കണമെന്നും മററും അനുശാസിക്കുന്ന സുവ്യക്തമായ അനേകം രേഖകൾ ഭാരതത്തിലുണ്ടു്. പാശ്ചാത്യരിൽ നിന്നു സ്വീകരിച്ചിട്ടുള്ളതായി ഇപ്പോഴും നമ്മുടെ ചില കലാകാരന്മാർ വിശ്വസിക്കുന്ന ചിത്രലേഖനത്തിലെ വെളിച്ചവും, നിഴലും, (Light and shade) 'ഛായാഭേദം' എന്ന സംജ്ഞകൊണ്ടു് സഹസ്രാബ്ദങ്ങൾക്കു മുൻപു ഭാരതം അറിഞ്ഞിരുന്നു. തുണിയിൽ സ്നിഗ്ദ്ധതയുള്ള വർണ്ണങ്ങൾ കൊണ്ടെഴുതുന്ന എണ്ണച്ഛായയും, പടവും പുരാതന ഭാരതീയർക്കു സുപരിചിതങ്ങളായിരുന്നു. എന്നാൽ മററു രാജ്യങ്ങളിലെപ്പോലെ ആ കലയ്ക്കായി ജീവിച്ച കലാകാരന്മാരെപ്പററിയോ, കലയുടെ അനുക്രമമായ വളർച്ചയെപ്പററിയോ, ഒരിടത്തും സൂചനപോലുമില്ല. ഒരു ചിത്രകാരന്റെ നാമവും ചരിത്രം രേഖപ്പെടുത്തിയിട്ടില്ല. ചിത്രലേഖനം പ്രശംസനീയമായ ഒരു തൊഴിലായി അംഗീകരിക്കപ്പെടാത്തതുതന്നെയായിരിക്കാം കാരണം.

ആധുനികഭാരതത്തിനു് ചിത്രകാരന്മാരെ സൃഷ്ടിക്കണം; ചിത്രങ്ങൾകൊണ്ടു് ഏതുകാലത്തും ജനസമ്മതമായ

മദ്ധ്യത്തിൽ സൗന്ദര്യബോധം വളർത്തണം; അതിലേയ്ക്കായി മഹത്തായ ഒരു കലാഭവനം മാതൃഭൂവിൽ സ്ഥാപിതമാവണം; ഈ ജീവിതോദ്ദേശ്യം സഫലമാകുന്നതിനു് സർക്കാരിന്റെ ഗൗരവമേറിയശ്രമം അനുപേക്ഷണീയമാണെന്നും, നിർഭാഗ്യവശാൽ നാട്ടിലെ മഹാരാജാവിന്റെ നില പ്രതികൂലമായിപ്പോകയാലാണു് താൻ ഇതുവരെയും രാജസമക്ഷം തന്റെ അഭിലാഷം അവതരിപ്പിക്കാത്തതെന്നുമായിരുന്നു രവിവർമ്മ തീവണ്ടിയിലിരുന്നുകൊണ്ടു് നടത്തിയ സംഭാഷണത്തിൻെറ ചുരുക്കം. ലോകത്തിൻെറ പല ഭാഗത്തുനിന്നും പ്രസിദ്ധന്മാരായ ചിത്രകാരന്മാരുടെ ചിത്രങ്ങൾ വാങ്ങി തിരുവനന്തപുരം തലസ്ഥാനത്തു് ഒരു ചിത്രാലയം സ്ഥാപിക്കുന്നതാണു് ആ ഉദ്ദേശ്യത്തിൻെറ ആദ്യലക്ഷ്യം. പ്രസ്തുത ചിത്രാലയത്തെ പൂർണ്ണമായ ഒരു കലാഭവനമാക്കിത്തീർക്കുവാനും അവിടെനിന്നും കലാകാരന്മാരെ സൃഷ്ടിച്ചിറക്കുവാനുമുള്ള യത്നങ്ങൾക്കായി ജീവിതംമുഴുവൻ സമർപ്പിക്കുവാൻ താൻ സന്നദ്ധനാണെന്നും രവിവർമ്മ പറഞ്ഞു. "അതിനു സാധിക്കുന്നുവെങ്കിൽ ആവട്ടെ; അല്ലെങ്കിൽ സ്വന്തമായി കലയിൽ പ്രവർത്തിക്കാവുന്നിടത്തോളം പ്രവർത്തിക്കുകതന്നെ" എന്നു പറഞ്ഞു ആ സംഭാഷണം അവസാനിപ്പിച്ചതായി രേഖപ്പെടുത്തപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

തീവണ്ടിയാത്രകളിൽ കലാപരമായ ഗംഭീരചർച്ചകൾ സഹോദരന്മായി നടത്തിക്കൊണ്ടിരിക്കുമ്പോഴും, വണ്ടി നിൽക്കുന്ന പ്രധാന സ്റ്റേഷൻതോറുമിറങ്ങി ആശ്രിതന്മാരായ സഹഗാമികൾ ഇരിക്കുന്ന മുറികൾ തേടിപ്പിടിച്ചു് "എന്താണു ആവശ്യം?" എന്നു് ചോദിക്കുവാൻ ചരിത്രപുരുഷൻ മറന്നുപോകാറില്ലായിരുന്നു.

അവരവൎക്ക് ഇഷ്ടമുള്ള സാധനങ്ങൾ വാങ്ങിക്കൊള്ളുന്നതിന്നായി ഓരോ ചെറുതുക അനുചരരെ ഏല്പിക്കുവാൻ കാൎയ്യസ്ഥനോട് രവിവൎമ്മ ആ കുശലാന്വേഷണത്തിനിടയിൽ പറയുന്നതു സാധാരണമായിരുന്നു.

1885-ാം വർഷം ആഗസ്റ്റ്മാസത്തിൽ, അഞ്ചുകൊല്ലത്തെ ഭരണത്തിനുശേഷം വിശാഖംതിരുനാൾ മഹാരാജാവു മൃതിശൃംഖലാബദ്ധനായി. തുടൎന്നു ശ്രീമൂലം തിരുനാൾ സ്ഥാനാരോഹണംചെയ്തു. ആ കിരീടധാരണോത്സവത്തിന്ന് നമ്മുടെ കഥാനായകനേയും ക്ഷണിച്ചിരുന്നു. ആദ്യമായി ശ്രീമൂലം മഹാരാജാവിനെ സന്ദർശിച്ചദിവസം നമ്മുടെ കഥാനായകനോടു, പരമൎ പ്രാപിച്ച മഹാരാജാവിനെ ഉദ്ദേശിച്ചുകൊണ്ട് "അമ്മാവനോട്ട് തോന്നിയിരുന്ന വല്ലായ്മ നമ്മോടും ഉണ്ടോ" എന്നിപ്രകാരം ചോദിച്ചതായും, "ഒരു പ്രജയ്ക്കു രാജ്യത്തിൻെറ സൎവ്വാധിപതിയായ മഹാരാജാവിനോടു വല്ലായ്മതോന്നിയാൽ അതുകൊണ്ടു നടക്കുന്നതു എന്താണ്" എന്നു് അദ്ദേഹം മറുപടി നൽകിയതായും പറയപ്പെടുന്നു.

ശ്രീമൂലംതിരുനാൾ ഏതാണ്ട് ഒരു കലാരസികനായിരുന്നെങ്കിലും, ഒരു കലാപ്രോത്സാഹകനായിരുന്നില്ല. അദ്ദേഹത്തിൻെറ സിംഹാസനാരോഹണവർഷത്തിലായിരുന്നു ലണ്ടനിലും കൽക്കട്ടായിലും നടന്ന കലാപ്രദൎശനങ്ങളിൽനിന്നും ഓരോ കീൎത്തിമുദ്രയും പ്രശസ്തിപത്രവും രവിവൎമ്മ അയച്ചിരുന്ന ചിത്രങ്ങൾക്കു ലഭിക്കുകയുണ്ടായതു്. കഥാപുരുഷൻ വിശ്രുതകീൎത്തിമാനായി ഉയരുന്ന ആ വാൎത്തയറിഞ്ഞപ്പോൾ, പ്രശംസാപരമായി സംസാരിക്കുവാൻ പുതിയ മഹാരാജാവു മടി

കാണിച്ചില്ല. നയതന്ത്രപരമായ സംഭാഷണങ്ങൾ കൊണ്ടു് അദ്ദേഹം ആരേയും വശീകരിക്കാൻ നോക്കിയിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തോടു കഥാനായകൻ ചെയ്ത ഏകാപേക്ഷ തൻെറ ജീവിതോദ്ദേശ്യമായ ചിത്രാലയസ്ഥാപനത്തെപ്പററി ആയിരുന്നു. എന്നാൽ, അതു്, പൊതുജനാവിനെ ബാധിക്കുന്ന കാര്യമാകയാൽ, ഗവമ്മേണ്ടിനെയാണു് അറിയിക്കേണ്ടതെന്നായിരുന്നു മഹാരാജാവു നൽകിയ മറുപടി. അതു ശരിയായിരുന്നു. സചിവായത്തതിനായിരുന്നു അപ്പോൾ തിരുവിതാംകൂറിൽ പ്രാധാന്യം കല്പിക്കപ്പെട്ടിരുന്നതു്. അനന്തരം മഹത്തായ ആ അഭ്യത്ഥന, രാജനിർദ്ദേശാനുസരണം രവിവമ്മ സക്കാരിൽ സമർപ്പിച്ചു. എഴുത്തുകുത്തുകളാകുന്ന ശാശയനത്തിൽ വളരെക്കാലം കുസുമപേലവമായ ആ അഭ്യത്ഥനാശിശുവിനു പ്രകാശംകാണാതെ കിടക്കേണ്ടിവന്നുവെങ്കിൽ, കലയോടും സംസ്കാരത്തോടും അന്നത്തെ സക്കാരിനുണ്ടായിരുന്ന താല്പര്യം എത്രത്തോളമായിരുന്നുവെന്നു ഊഹിക്കാവുന്നതാണല്ലോ. അങ്ങിനെ സക്കാരിൻെറ കാരുണ്യധാര പൊഴിഞ്ഞു് കലാകല്പലത തഴച്ചു പൂത്തു കാണുമെന്നു് സ്വപ്നത്തിൽ മയങ്ങി ഒററദിവസംപോലും വെറുതെ ഇരിക്കുവാൻ രവിവമ്മ തയ്യാറില്ലായിരുന്നു.

അടുത്തവർഷം (1886), വീണ്ടും രവിവമ്മ മൈസൂർ മഹാരാജാവിന്റെ ആതിഥ്യത്തിനായി ക്ഷണിക്കപ്പെട്ടു. ക്ഷണനമനുസരിച്ചു് ഉടനേ കഥാനായകൻ മൈസൂറിലേയ്ക്കു പോകുകയുണ്ടായെങ്കിലും, ആ പ്രാവശ്യത്തെ താമസം ഒരു മാസത്തിൽ കൂടുതൽ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. അപ്പോഴും മൈസൂർ മഹാരാജാവു് രവിവമ്മയെ

മടക്കി അയച്ചതു വിലപിടിച്ച നിരവധി സമ്മാനങ്ങളോടുകൂടിയായിരുന്നു.

1887-ൽ നമ്മുടെ ചരിത്രനായകന്റെ വന്ദ്യമാതാവു ചരമം പ്രാപിച്ചു; ആ വർഷം മുഴുവനും രവിവർമ്മയ്ക്കു മാതൃദുഃഖാചരണവർഷമായിരുന്നു.

മാതൃദുഃഖാചരണകാലത്തു രവിവർമ്മ പ്രധാനമായി എഴുതിയതു് രണ്ടു വിദ്യാർത്ഥിമന്ദിരങ്ങളുടെ ആവശ്യത്തിനുള്ള രണ്ടു ഛായാചിത്രങ്ങളായിരുന്നു. ആ രണ്ടു ചിത്രങ്ങൾക്കും അദ്ദേഹം പ്രതിഫലം സ്വീകരിക്കയുണ്ടായില്ല. അതിൽ ഒന്നു് തന്റെ സുഹൃത്തും ആരാധകനുമായിരുന്ന ഡാക്ടർ ഫണ്ണൽ എന്ന പാശ്ചാത്യന്റേതും, മറെറാന്നു വിജയനഗരം രാജാവിന്റെ വക ഒരു വിദ്യാലയത്തിൽ പ്രധാനാദ്ധ്യാപകനായിരുന്ന ഒരു പൊതുജനസേവകന്റേതുമായിരുന്നു. ആ ഛായാചിത്രം പ്രസ്തുത വിദ്യാലയത്തിൽ അനാച്ഛാദനം ചെയ്യുന്നതിനായി പൊതുജനങ്ങൾ ഒരു മഹായോഗം വിളിച്ചുകൂട്ടി. അതിനെപ്പററി അവിടത്തെ നാട്ടുഭാഷാ (തെലുങ്കു്) പത്രങ്ങൾ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയിരുന്ന റിപ്പോർട്ടുകളിൽ ചിത്രകലാചാര്യനായ രവിവർമ്മ, ഇന്ത്യയിലെ പൊതുജനോപകാരികളേയും, വീരപുരുഷന്മാരേയും, തന്റെ ആലേഖ്യങ്ങൾവഴി നിത്യന്മാരാക്കിത്തീക്കുന്നതിൽനിന്നു് അദ്ദേഹം ഒരു നൂതനജീവിതം ഭാരതത്തിൽ സൃഷ്ടിക്കയാണെന്നു പ്രസ്താവിച്ചുകാണുന്നു.

1888 സെപ്റ്റംബർ മാസത്തിൽ വിജയനഗരത്തിൽനിന്നും രവിവർമ്മയ്ക്കയച്ച ഒരു കൃതജ്ഞതാപ്രകാശനത്തിന്റെ അവസാനഭാഗത്തു് ഇപ്രകാരം പ്രസ്താവിച്ചിരിക്കുന്നു.

"അങ്ങയുടെ ബുദ്ധിപ്രഭാവവും, ഔദാര്യവും വിജയനഗരത്തിലെ പൊതുജനങ്ങൾ എത്രമാത്രം അഭിനന്ദിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു ഇതോടൊന്നിച്ചയയ്ക്കുന്ന പത്രറിപ്പോർട്ടുകളിൽനിന്നും അവിടുത്തേയ്ക്കു മനസ്സിലാകുന്നതാണു്."

കഥാനായകൻെറ ജീവിതം ഒരു ഉന്നതതലത്തിലേയ്ക്കു കടക്കുന്നതു് ഇനിയാണു്. മാതൃവിയോഗദുഃഖാചരണകാലത്തു് അദ്ദേഹം സാധാരണഗതിയിൽനിന്നും വ്യത്യസ്തമായി ചിന്തയിൽ മുഴുകിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ചെറിയ കാര്യങ്ങൾ വല്ലതും ചെന്നു പറയുന്നവരോടു, "വലിയകാര്യങ്ങൾ വല്ലതും ഉണ്ടെങ്കിൽ പറയുക" എന്നു് അദ്ദേഹം പറയുമായിരുന്നു. സ്വരത്തിലോ ഭാവത്തിലോ, സംതൃപ്തിക്കുറവോ ദ്വേഷ്യമോ, തെല്ലും സ്ഫുരിപ്പിച്ചുകൊണ്ടല്ല, അങ്ങനെ പറയാറുള്ളതു്. അദ്ദേഹം "ഒരു വലിയ കാര്യ"ത്തെക്കുറിച്ചു ചിന്തിക്കയാണു്.........

സർ. ടി. മാധവറാവുവിൽനിന്നും ചിത്രങ്ങൾ അച്ചടിച്ചു വിതരണംചെയ്യുവാനായി അഭ്യർത്ഥിച്ചുകൊണ്ടുള്ള കത്തുകൾ വീണ്ടും കിട്ടിക്കൊണ്ടിരുന്നു. അപ്പോൾ ആ മഹാമകുടൻ ബറോഡാദ്സേവനത്തിൽനിന്നും പിരിഞ്ഞിരുന്നു. ചിത്രങ്ങൾ വിദേശത്തു അയച്ചു മുദ്രണംചെയ്യിക്കുന്നതിൽ തൽക്കാലം നഷ്ടം വരികയാണെങ്കിലും, അവയ്ക്കു പ്രചുരപ്രചാരം സിദ്ധിക്കുന്നതോടുകൂടി ആ നഷ്ടം പരിഹൃതമായിക്കൊള്ളുമെന്നും ചില സുഹൃത്തുക്കൾ ഉപദേശിക്കാറുണ്ടു്. എന്തു പ്രതിഫലവും നൽകി ചിത്രമെഴുതിക്കുവാൻ ചില മഹാരാജാക്കന്മാർ നോക്കിയിരിപ്പുണ്ടു്. പക്ഷേ, അവരുടെ ആഗ്രഹം അധികവും ഛായാപടങ്ങൾക്കുവേണ്ടി മാത്രമാണു്.

അതുകൊണ്ടു മാത്രം, കലയെ വളൎത്തുവാൻ സാധിക്കുന്നതല്ല; സാധാരണജനങ്ങൾക്ക് അവരുടെ പൊതുസ്വത്തായ സംസ്കാരത്തിന്റെ മംഗളപ്രകാശങ്ങൾ വിജ്ഞാനപ്രദങ്ങളായ ചിത്രങ്ങളായി ലഭിക്കുവാൻ ഒത്തുകൂടുന്നതല്ല. ഇന്ത്യയിൽ ഒരിടത്തും ചിത്രമുദ്രണാലയങ്ങൾ സ്ഥാപിക്കപ്പെട്ടിട്ടില്ല. എഴുതിയിട്ടുള്ളതും, മേൽ എഴുതുന്നതുമായ എല്ലാ ചിത്രങ്ങളും അച്ചടിച്ചു വിതരണം ചെയ്വാൻ ഒരുക്കമാണെന്നു കാണിച്ചുകൊണ്ട് ഒരു ജൎമ്മൻകമ്പനിയിൽനിന്നും എഴുതിവന്നിട്ടുണ്ട്. ചിത്രകാരന് പ്രതിഫലം കൊടുക്കുവാൻ തയ്യാറാണെന്നും അവർ അറിയിച്ചിട്ടുണ്ട്. വിദേശങ്ങളിൽ ചിത്രങ്ങൾ, മുദ്രണത്തിനു നൽകിയാൽ, മുദ്രണത്തിലെ പിശകുകൾ കണ്ടുപിടിച്ച് ഉടനുടൻ തിരുത്താവുന്നതല്ല. ചിത്രങ്ങൾ കലാഭിരുചി വളൎത്താൻ ഉതകുന്ന വിധത്തിൽ ആയിരിക്കുകയില്ല. അവ കച്ചവടത്തിനുമാത്രം ഉള്ളതാവും. മാത്രമല്ല, ഭാവിയിലും ആ വ്യവസായം നാട്ടിൽ അജ്ഞാതമായിത്തന്നെയിരിക്കും. ചിത്രമുദ്രണത്തിനുള്ള യന്ത്രസാമഗ്രികൾക്ക് ഉടനേ യൂറോപ്പിലേയ്ക്കു എഴുതാമെന്നുവച്ചാൽ അതിന് ആവശ്യമായിവരുന്ന പണം ഒന്നിച്ചു മുടക്കാനുമില്ല. പണം വരുന്നതു ധാരാളമായിട്ടാണ്; ചെലവും അതുപോലെതന്നെ. വിത്തേശന്മാർ നല്കാൻ തയ്യാറുണ്ടാവാം; പക്ഷേ ചോദിച്ചിട്ടില്ല; ചോദിക്കുന്നതുമല്ല. എന്നാൽ ജനസാമാന്യത്തിനുവേണ്ടി ചിത്രകല കൊണ്ടുള്ള സേവനം അനുഷ്ഠിക്കുന്നതെങ്ങനെ? ഇതൊക്കെയായിരുന്നു രവിവൎമ്മയുടെ ചിന്തകൾ. അദ്ദേഹം ലക്ഷ്യമാക്കുന്ന ആ "വലിയകാൎയ്യം" ഒരു ചിത്രമുദ്രണാലയസംസ്ഥാപനമാകുന്നു.

* * * *

1888-ലെ വേനൽക്കാലത്തു ബറോഡാഗയിക്കുവാർ ദക്ഷിണേന്ത്യയിലെ ഉന്നതതടസുഖവാസസ്ഥലമായ നീലഗിരിയിൽ കുറച്ചുകാലം വന്നു താമസിക്കുകയുണ്ടായി. നീലഗിരിയിൽനിന്നും തെക്കുപടിഞ്ഞാറു മാറി സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന ഭൂവിഭാഗമാണു്, കേരമരതകകമ്പളംകൊണ്ടു മൂടിയ കേരളം. മനോഹരമായ കേരളക്കരയുടെ മദ്ധ്യത്തൂടെ ഒരു യാത്രചെയ്തു് ആധുനിക ഇന്ത്യയിലെ കീർത്തിമാനായ ആ ചിത്രകാരനെ അദ്ദേഹത്തിൻെറ പുരാതനമായ കിളിമാനൂർ കുടുംബത്തിൽചെന്നു സന്ദർശിച്ചു, തൻെറ അവ്യാജമധുരമായ മൈത്രിയെ ഒന്നു പുതുക്കിയാൽ കൊള്ളാമെന്നു ഗയിക്കുവാർ മഹാരാജാവു ആശിച്ചു. പക്ഷേ അതിനു അധീശരുടെ അനുമതി ആവശ്യമാണു്; ആ അനുമതി വാങ്ങുക പ്രയാസവുമാണു്. അതിനാൽ കഥാനായകനെ അദ്ദേഹം നീലഗിരിയിലേയ്ക്കു ക്ഷണിക്കുന്നതിനു നിർബദ്ധനായി. ഒരു ക്ഷണനക്കത്തു് കിളിമാനൂർക്കയച്ചു. ക്ഷണം സ്വീകരിച്ചു രവിവർമ്മ നീലഗിരിയിലേയ്ക്കുപോയി.

അദ്ധ്യായം 12.

ബറോഡാഗയിക്കുവാർ, ശ്രമാവഹമായ ഒരു കൃത്യം നീലഗിരിയിൽവച്ചു രവിവർമ്മയെ ഏൽപ്പിച്ചിട്ടാണു മടങ്ങിപ്പോയതു്. രാമായണത്തിൽനിന്നും മഹാഭാരതത്തിൽനിന്നും യഥാക്രമം വാല്മീകിയുടെയും, വ്യാസൻെറയും, പതിനാലു ഭാവനകൾ തെരഞ്ഞെടുത്തു് എണ്ണച്ചായത്തിൽ പ്രതിഫലിപ്പിക്കുന്ന കലാ

മഹൽകൃത്യം നിർവ്വഹിക്കുവാനാണ് അദ്ദേഹം രവി വൎമ്മയോടു് ആവശ്യപ്പെട്ടതു്.

ആർഷസംസ്കാരത്തിന്റെ ആദർശധാമങ്ങളായ നായികാനായകന്മാരുടെ ജീവിതസംഭവധ്വനികളിൽ മാറ്റൊലിക്കൊള്ളുന്ന നാടകീയതയുടെ പശ്ചാത്തലത്തിൽ, സൗന്ദൎയ്യസാരസർവ്വസ്വങ്ങളും, ഭക്തിരസസംവൎദ്ധകങ്ങളും, കനകമയകാന്തി കല്ലോലവിലസിതങ്ങളും, ആയ ചിത്രങ്ങൾ—ഭാവങ്ങൾ—അഴകിന്റെ സംഗീതമായി എണ്ണച്ചായത്തിൽ അലിച്ചുചേൎക്കുന്ന ആ ജോലി ഇന്ത്യയിൽ, അതുവരെയും ആരും ചെയ്തിട്ടുള്ള ഒന്നല്ലായിരുന്നു. ക്രൂരനെ ദയാപരനാക്കിത്തീൎക്കുകയും, ദയാശാലിയെ ഭക്തോത്തംസനാക്കുകയും ഭീരുവിനെ കൎമ്മധീരനാക്കുകയും, കന്യകയെ അണിഞ്ഞൊരുങ്ങുവാൻ അഭ്യസിപ്പിക്കുകയും, വധുവിനെ വരബദ്ധമാനസയാക്കുകയും, കൎമ്മനിഷ്ഠനെ സ്വധൎമ്മാചരണത്തിനായി ജീവൻ ബലിഅൎപ്പിക്കുവാൻ ഉപദേശിക്കുകയും ചെയ്യുന്ന ഇതിഹാസങ്ങളിലെ ഉജ്ജ്വലരംഗങ്ങളുടെ പ്രകാശധോരണി ഛായത്തിലാക്കുവാനുള്ള ചുമതലയാണു ഒരു മഹാരാജാവിനാൽ രവിവൎമ്മയിൽ നിക്ഷിപ്തമായിരിക്കുന്നതു്. നോക്കി എഴുതുകയല്ല, ചിന്തിച്ചു ഭാവനയെ മാത്രം ആധാരമാക്കി ആലേഖനംചെയ്യേണ്ടവയാണു ചിത്രങ്ങൾ. അതേ; ഘനവും ഗൗരവവും, ചരിത്രവും ഉള്ള ഒരു കൃത്യം തന്നെയായിരുന്നു അതു്!

"ആ ജോലി കയ്യേറ്റെടുക്കുന്നതിനുമുൻപു, പഴയ ആലേഖ്യങ്ങളിൽനിന്നോ പ്രതിമകളിൽനിന്നോ പുരാതന ഇന്ത്യയിലെ ഹൈന്ദവരാജാക്കന്മാരുടെ രാജകീയവനിതകളുടേയും വേഷവിധാനങ്ങളെപ്പററി പഠിക്കു

വാൻ കഴിയുമെങ്കിൽ ആവട്ടെ എന്ന ഉദ്ദേശ്യത്തോടു കൂടി ഉത്തരേന്ത്യയിൽ ഒരു പര്യടനം നടത്തേണ്ടതു് ആവശ്യമാണെന്നു അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി; പക്ഷെ ആ പര്യടനംകൊണ്ടു അദ്ദേഹത്തിനു ഒന്നും പഠിക്കുവാൻ സാധിച്ചില്ല. നീണ്ടൊരു കാലഘട്ടം നിലനിന്നിരുന്ന മുഹമ്മദീയാധിശത്വം ഇന്ത്യയിൽ എന്താണോ പുരാതനവും, സ്വച്ഛവും ഹൈന്ദവുമായുണ്ടായിരുന്നതു് അവയുടെഎല്ലാം അടയാളങ്ങളെപ്പോലും രാജ്യമുഖത്തുനിന്നും തുടച്ചുമാററിയിരുന്നു. ഓരോ വർഗ്ഗത്തിനും, ഓരോ ജാതിക്കാക്കും ഇന്ത്യയിൽ അവരവരുടെ പ്രത്യേകതയെ കുറിക്കുന്ന. വിധം ഓരോ വസ്ത്രധാരണരീതിയും ആഭരണങ്ങളും ആയിരുന്നതുകൊണ്ടു് എല്ലാ വർഗ്ഗങ്ങളേയും തുല്യനിലയിൽ തൃപ്തിപ്പെടുത്തുന്നതായ ഒരു വേഷവിധാനം കണ്ടെത്തുക എന്നതു പ്രയാസമായിരുന്നു. ആ പര്യടനകാലത്തു് അദ്ദേഹം, മാൽവാ, രാജപുത്താനാ, ഡില്ലി, ആഗ്രാ, ലാഹോർ, ബനാറീസു, അലഹബാദു, കൽക്കട്ടാ എന്നിവിടങ്ങളും, മററു പല സ്ഥലങ്ങളും സന്ദർശിച്ചു."

പ്രസിദ്ധങ്ങളായ ആ പുരാണചിത്രങ്ങളുടെ ആലേഖനത്തിനുമുൻപു് ഒരു ഇന്ത്യൻ പര്യടനം വേണമെന്നു കഥാനായകൻ തീർച്ചപ്പെടുത്തിയതിൽനിന്നും, താൻ ഏററ ചരിത്രം സൃഷ്ടിക്കുന്ന ആ കൃത്യത്തിന്റെ ഗൗരവം, അദ്ദേഹം ശരിക്കു മനസ്സിലാക്കിയിട്ടുണ്ടെന്നു കാണാവുന്നതാണു്. അതിന്നു് ആ കലാകാരനു പ്രചോദനംനൽകുവാൻ സ്വകീയമായ പാണ്ഡിത്യവും അതിൽനിന്നുള്ള ആവേശവും അല്ലാതെ, മറ്റൊന്നുംതന്നെ ഇല്ല. ഒരു രാഷ്ട്രത്തിന്റെ ഏകീകരണത്തിനുള്ള വിത്തുകരം മുളപ്പിക്കുന്ന ചാലകശക്തികളും ചിത്രകലയിൽ ലയിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ദേശീയ

മായ ഒരു വസ്ത്രധാരണരീതി അതിൽ ഒട്ടും അപ്രധാനമായ കാര്യമല്ല. അന്നു് രവിവമ്മ, തന്റെ പുരാണനായികമാരെ ഉടുപ്പിച്ച 'സാരി' ഇന്നു് ഭാരതീയസ്ത്രീകളുടെ സർവസാധാരണമായ വേഷമായി തീർന്നിട്ടുണ്ടു്. ശുഭ്രമായ വേഷവിധാനത്തിനു പ്രസിദ്ധി ആർജ്ജിച്ചിരുന്ന കേരളീയസ്ത്രീലോകത്തിലെ യുവതലമുറക്കാർതന്നെ 'സാരിയെ' സാർവ്വത്രികമായി സ്വീകരിച്ചുകാണുന്നു. പൊതുവിൽ, ഭാരതീയവനിതകളുടെ വസ്ത്രധാരണത്തിൽ ഇങ്ങനെ അചിന്തിതമായ ഒരു ഏകീകരണം കാലാന്തരത്തിൽ വന്നുകൂടുമെന്നു്, തന്റെ നായികമാരെ സാരി അണിയിക്കുമ്പോൾ, നമ്മുടെ ചരിത്രനായകൻ ഊഹിച്ചിരുന്നുവോ എന്നു അറിഞ്ഞുകൂടാ.

ആ ഇന്ത്യൻ പര്യടനം കഴിഞ്ഞു കഥാപുരുഷൻ കിളിമാനൂർകൊട്ടാരത്തിലേയ്ക്കു മടങ്ങുമ്പോൾ പന്ത്രണ്ടോളം പുരാണചിത്രങ്ങളുടെ പൂർവ്വരൂപങ്ങൾ പെൻസിൽകൊണ്ടു് ആലേഖ്യക്കുറിപ്പിൽ കുറിച്ചുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. ഉറങ്ങാൻ കിടക്കുമ്പോഴും ചിത്രങ്ങളുടെ ഓർമ്മ അല്ലാതെ മറെറാന്നും അപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സിൽ ശേഷിക്കുമായിരുന്നില്ല. രവിവമ്മയുടെ ലോകം തികച്ചും ചിത്രങ്ങളുടെ ലോകമായി.

1896-ാംവർഷം അവസാനിക്കാറായപ്പോൾ ആ പതിന്നാലു ചിത്രങ്ങളുടെ ആലേഖനവും സമാപ്തിയിലെത്തി. അക്കാലത്തു് ആ ചിത്രങ്ങൾ കാണുന്നതിനായി കിളിമാനൂർകൊട്ടാരത്തിൽ ദൂരദിക്കുകളിൽനിന്നും ആളുകൾ നിത്യവും വന്നുകൊണ്ടിരുന്നു എന്നതും പ്രസ്താവയോഗ്യമാണു്.

ചിത്രങ്ങൾ തിരുവനന്തപുരത്തേയ്ക്കു കൊണ്ടുവരപ്പെട്ടു. ആ നേത്രനിർവ്വാണവസ്തുക്കൾ തിരുവിതാംകൂറിൽനിന്നു കൊണ്ടുപോകുന്നതിനുമുമ്പു്, അവയെ സംസ്ഥാനജനാവലിക്കു കാണുന്നതിനായി ഒരു പൊതുസ്ഥലത്തു പ്രദർശിപ്പിച്ചാൽ കൊള്ളാമെന്നു, കഥാനായകൻ മഹാരാജാവിനെ അറിയിച്ചു. ചിത്രങ്ങൾ എഴുതുന്ന ജോലി മാത്രമേ സാധാരണയായി ഏതു ദേശത്തേയും ചിത്രകാരന്മാർ ചെയ്യാറുള്ളൂ. എന്നാൽ രവിവർമ്മയാകട്ടെ, ചിത്രങ്ങൾ എഴുതിക്കഴിഞ്ഞാൽ അവ പൊതുജനദൃഷ്ടിയിൽപെടണമെന്നും, പ്രേക്ഷകർ കണ്ടിട്ടു് അഭിപ്രായം പറയണമെന്നും, അഭിലഷിക്കുന്നു; അതിലേയ്ക്കായി ചിത്രങ്ങളുടെ പ്രതികൃതികൾതന്നെ തയാറാക്കി ആവശ്യക്കാർക്കു കൊടുക്കാനും മടിക്കാറില്ല. ചിത്രകലയെ സ്നേഹിക്കുകയും, ചിത്രങ്ങളുടെ ഗുണദോഷങ്ങൾ പറയുകയും ചെയ്യുന്ന ഒരു ജനസമുദായം ഉണ്ടാകണമെന്ന മോഹം ഒന്നു മാത്രമാണു് അതിനു കാരണമെന്നു എടുത്തു പറയേണ്ടതില്ലല്ലോ. ലോകമുഖത്തു ഏതെങ്കിലും ഒരു കലാകാരൻ അത്തരത്തിൽ അത്ര തീവ്രമായ ഒരു ആഗ്രഹം പുലർത്തിയിരുന്നതായി ചരിത്രം രേഖപ്പെടുത്തിയിട്ടില്ല.

ബറോഡാ മഹാരാജാവിൻെറ പുതിയ കൊട്ടാരത്തെ അലങ്കരിക്കുവാൻ പോകുന്ന ആ ചിത്രങ്ങൾ തിരുവനന്തപുരം കാഴ്ചബംഗ്ലാവിൽ പൊതുജനങ്ങൾക്കു കാണുന്നതിനായി ഏതാനും ദിവസം പ്രദർശിപ്പിച്ചുകൊള്ളാൻ തിരുവിതാംകൂർ സർക്കാർ അനുമതി നൽകി. തലസ്ഥാനത്തെ ബ്രിട്ടീഷ് റസിഡണ്ടിൻെറ ആദ്ധ്യക്ഷത്തിൽ കൂടിയ ഒരു മഹായോഗത്തോടുകൂടി ചിത്രങ്ങൾ പ്രദർശിപ്പിക്കപ്പെട്ടു.

1891 നവംബർ മാസത്തിൽ രവിവർമ്മയും സഹോദരനും ചിത്രങ്ങളുമായി ബറോഡയിലേക്കുള്ള രണ്ടാമത്തെ യാത്ര ആരംഭിച്ചു. അവർ ബാംബെയിൽ എത്തിച്ചേർന്ന ഉടനെ ചരിത്രനായകൻെറ പ്രിയപത്നി അപ്രതീക്ഷിതമായി ചരമമടഞ്ഞിരിക്കുന്നു എന്ന ഒരു വാർത്ത ലഭിച്ചു. ആ ദുരന്തംനിമിത്തം പരിപാടികൾ എല്ലാം മാററിവച്ചിട്ട് രവിവർമ്മ ഒരു മാസക്കാലം ബാംബെയിൽതന്നെ താമസിച്ചു. അക്കാലത്ത് അദ്ദേഹത്തെ സന്ദർശിക്കാനായി ആഗമനം പ്രതീക്ഷിച്ചിരുന്ന അനേകം മിത്രങ്ങൾ ബറോഡായിൽനിന്നും ബാംബെയിലേക്ക ചെന്നിരുന്നു. ചിത്രങ്ങളുടെ കഥ നേരത്തെ ബറോഡാ നഗരത്തിലെ ജനങ്ങൾ അറിഞ്ഞിരുന്നു. അവക്ക് അതൊരു സംഭാഷണവിഷയമായി.

രവിവർമ്മയുടെ സമകാലീനനായ ശ്രീ. വി. നാഗമയ്യായുടെ 'തിരുവിതാംകൂർ സ്റ്റേററുമാനുവൽ' എന്ന ഗ്രന്ഥത്തിൽ ബറോഡയിലേയ്ക്കു എഴുതിയ ആ ചിത്രങ്ങളെ പരാമർശിച്ചുകൊണ്ടു ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു:

"1890-ലാണു് അദ്ദേഹം ബറോഡായ്ക്കുവേണ്ടി കൂടുതൽ ചിത്രങ്ങൾ എഴുതിയതു്. ഇന്ത്യൻ ഐതിഹാസികകാവ്യങ്ങളായ രാമായണത്തിലേയും, ഭാരതത്തിലേയും സുവിദിതരംഗങ്ങളെ പ്രതിനിധീകരിച്ചുകൊണ്ടുള്ള ചിത്രങ്ങൾ പതിന്നാലു എണ്ണം ഉണ്ടായിരുന്നു. അവ കലയുടെ ഉത്തുംഗമാതൃകകളായി അംഗീകരിക്കപ്പെട്ടു. ആ ചിത്രങ്ങളുടെ ആലേഖനത്തിൽ മി. രവിവർമ്മയെ അദ്ദേഹത്തിൻെറ സഹോദരനും, പൊതുജനങ്ങളുടെ അറിവിൽ പെട്ടിട്ടില്ലാത്ത ഒരു സഹോദരിയും സഹായിച്ചിട്ടുണ്ടു്.

അദ്ധ്യായം 13.

1891 ഡിസംബർമാസം ആദ്യവാരത്തിൽ കഥാനായകനും സഹോദരനും സംസ്ഥാനാതിഥികളായി ബറോഡായിൽ ഇറങ്ങി. രവിവർമ്മയുടെ ആഗമനം; അവിടത്തെ ജനങ്ങളുടെ ഇടയിൽ അത് ഒരു ആഹ്ലാദവാർത്തയായിരുന്നു. പുതുതായി പണിയിച്ച "ലക്ഷ്മീവിലാസം" കൊട്ടാരത്തിലെ കലാസമ്പത്തുകളായി തീരാൻപോകുന്ന ആ മഹച്ചിത്രങ്ങൾ ചിത്രകാരൻ കാണിച്ചിട്ടുള്ള കലാനൈപുണി അത്ഭുതകരമായിരിക്കുമെന്ന് ചിത്രങ്ങൾ കാണാതെതന്നെ നഗരജനങ്ങൾ വീഥികളിൽനിന്നു പ്രശംസിക്കുന്നതു കേൾക്കാമായിരുന്നു. അതു കഥാനായകനെ അത്ഭുതപ്പെടുത്തി. ജനങ്ങളിൽ ഒരു കലാസ്വാദനാഭിവാഞ്ഛ സർവത്ര അങ്കുരിച്ചിട്ടുള്ളതായി കാണപ്പെട്ടു. രാജാരവിവർമ്മ വരുന്നുണ്ടെന്നു കേട്ടാൽ സ്വർഗ്ഗീയമായ ചിത്രങ്ങളുടെ ആവിഷ്കരണവുമുണ്ടായിരിക്കും എന്ന് ജനങ്ങൾ വിശ്വസിച്ചിരുന്നു.

ബറോഡാ കൊട്ടാരത്തെ ഇന്ത്യയിലെ മറ്റേതൊരു മഹാരാജസദനത്തേക്കാളും കലാസമ്പൽസമൃദ്ധമാക്കാൻ പോകുന്ന രവിവർമ്മാചിത്രങ്ങൾ ആദ്യം അവിടത്തെ പ്രഭുക്കന്മാരേയും, ഉയർന്ന ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാരേയും, പ്രമാണികളേയും മാത്രമേ കാണാൻ അനുവദിച്ചിരുന്നുള്ളു. നവമായ ആലേഖ്യങ്ങൾ കണ്ടു ഗയിക്കുവാർ സീമാതീതമായി ആഹ്ലാദിച്ചു; അഭിമാനിച്ചു. എല്ലാവരാലും അവ അനർഘങ്ങളായി കീർത്തിക്കപ്പെട്ടു. കൊട്ടാരത്തിലെ അലങ്കാരഭിത്തികളിൽ വിരാജിക്കുവാൻ തുടങ്ങിയാൽ അവ ഒരു നോക്കു കാണ്മാൻ ദാഹിക്കുന്ന ജനലക്ഷ

ങ്ങൾക്ക് ദർശിക്കാൻ സാധിക്കുന്നതല്ല. ബഹുജനങ്ങൾ തന്റെ ചിത്രങ്ങൾ കണ്ടു ആഹ്ലാദിച്ചുവെങ്കിലേ ആ ചിത്രകാരനു തൃപ്തിയാവുകയുമുള്ളു. അതേ; രവിവർമ്മയുടെ ആ ഇംഗിതം ശരിയാണെന്നു ഗയിക്കുവാർ സമ്മതിച്ചു. അവ പൊതുജനങ്ങൾക്കു കാണുന്നതിന്നായി പ്രദർശിക്കപ്പെട്ടു. അതു് ഇന്ത്യ ആഘോഷിച്ച ആദ്യത്തെ ചിത്രപ്രദർശനോത്സവമായിരുന്നു.

"ബാംബെപ്രവിശ്യയുടെ നാനാഭാഗത്തുനിന്നും അസംഖ്യം ജനങ്ങൾ കൂട്ടംകൂട്ടമായി ചിത്രങ്ങൾ കാണുന്നതിന്നായി ബറോഡാനഗരിയിൽ തടിച്ചുകൂടി. ചിത്രങ്ങൾ മാദകമായ ഒരു ഇളക്കംതന്നെ കുറേക്കാലത്തേയ്ക്കു ഉളവാക്കി. എന്തെന്നാൽ, ഭാരതത്തിന്റെ ഇതിഹാസവിഷയങ്ങൾ എണ്ണച്ചായത്തിൽ അത്രയ്ക്കു പരമാർത്ഥമായും, സ്പർശകമായും ചിത്രണംചെയ്യപ്പെട്ടു കണ്ടതു് അന്നു് ആദ്യമായിരുന്നു. ഇന്ത്യ മുഴുവനും ആ ചിത്രങ്ങളിൽനിന്നും എടുത്ത 'ഫോട്ടോഗ്രാഫ'കളുടെ പരസഹസ്രം പ്രതികൾ വിററഴിഞ്ഞു."

ആ ചിത്രപ്രദർശനത്തെപ്പറ്റി ഗുജറാത്ത്, ബാംബെ എന്നീ പ്രദേശങ്ങളിലെ ചില വൃദ്ധന്മാർക്ക് പല കഥകളും ഇപ്പോഴും പറയുവാനുണ്ടു്. അന്നു് ബാംബെയിൽനിന്നും ബറോഡയിൽ എത്തിയിരുന്ന തീവണ്ടികൾ ഓരോന്നും മുമ്പു് ഒരിക്കലും ഉണ്ടായിട്ടില്ലാത്തത്ര യാത്രക്കാരെക്കൊണ്ടു നിബിഡമായിരുന്നു. നഗരങ്ങളിലെ തൊഴിൽശാലകളിൽ പ്രവർത്തിക്കുന്നവർ, നാട്ടിൻപുറങ്ങളിലെ കൃഷീവലന്മാർ, ഇടത്തരക്കാർ, പ്രഭുക്കന്മാർ, വ്യവസായികൾ, ഭടജനങ്ങൾ, എന്നുവേണ്ട സമുദായത്തിലെ എല്ലാ ശാഖകളിൽപെടുന്നവരും രവിവർമ്മ

ചിത്രങ്ങൾ കാണുന്നതിനായി ബറോഡയിൽ വന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. കഴുത, കുതിര, ഒട്ടകം എന്നീ ജന്തുക്കളുടെ പുറത്തു് ഒട്ടധികം ദൂരം യാത്രചെയ്തു് ഗ്രാമങ്ങളിൽനിന്നും വന്നിരുന്ന കൃഷീവലന്മാരുടെ ആഹ്ലാദം അവർണ്ണനീയമായിരുന്നു. ആ കർഷകജനത ചിത്രങ്ങൾ കണ്ടിട്ടു 'രവിവർമ്മാ കീജേ' എന്നു് വിജയാശംസകൾ മുഴക്കി.

ഈ സന്ദർഭത്തിൽ, സർ. ടി. മാധവറാവുകൂടി ബറോഡയിൽ ഉണ്ടായിരിക്കേണ്ടിയിരുന്നു! വിശാഖം തിരുമനസ്സിലെ ഭരണാരംഭത്തോടുകൂടി, രവിവർമ്മയുടെ ജീവിതം ഗതിമുട്ടിയ പ്രവാഹംപോലെ ആയിത്തീർന്നുപോയ ആ കാലഘട്ടത്തിൽ, 'സീതാഭൂപ്രവേശം' എന്ന ചിത്രംകൊണ്ടു ബറോഡയുമായി ബന്ധപ്പെടുത്തുകയും, പുനഃപ്രദർശനം മുഖാന്തിരം അവിചാരിതമായ പ്രസിദ്ധി ഉണ്ടാക്കുകയും ചെയ്ത ആ വൃദ്ധ രാജ്യതന്ത്രജ്ഞൻ മൃതിയടഞ്ഞിട്ടു് അന്നേയ്ക്കും എട്ടുമാസങ്ങൾ കഴിഞ്ഞിരുന്നു.

"ആ ചിത്രങ്ങൾക്കു ജനങ്ങളുടെ ഇടയിൽ നേടുവാൻ കഴിഞ്ഞ സമ്മതി, തന്റെ ആലേഖ്യങ്ങൾ ബഹുജനങ്ങൾക്കു ലഭിക്കത്തക്കവണ്ണം അവയെ മുദ്രണംചെയ്യുന്നതിനായി ഒരു 'ലിതോഗ്രാഫിക്കുപ്രസ്സ്' ബോംബെയിൽ സ്ഥാപിക്കുവാനുള്ള ഒരു തീരുമാനത്തിലേയ്ക്കു് അദ്ദേഹത്തെ നയിച്ചു. ആ മാർഗ്ഗേണ, തന്റെ നാട്ടുകാരിൽ ലളിതകലകളോടു് ഒരു പ്രേമം ജനിപ്പിക്കാമെന്നും, അവർക്കു സുപരിചിതമായിട്ടുള്ള മതേതിഹാസവിഷയങ്ങളിലൂടെ അവരുടെ ഹൃദയാന്തർഭാഗത്തു ലയിച്ചുകിടക്കുന്ന വിചാരങ്ങളേയും, വികാരങ്ങളേയും കുറെയൊക്കെ

ന്നട്ടിൽ ഉണത്താമെന്നുമല്ലാതെ മറെറാന്നും അദ്ദേഹം അന്നു കൊണ്ടു ആശിച്ചിട്ടില്ല.

തീവ്രമായ ജീവിതാഭിലാഷങ്ങൾ ഏറിയക്രമം നിർവ്വഹിക്കപ്പെടണമെന്നുള്ളതു നിയതിയുടെ ഒരു നിയമമാകുന്നു. യശസ്സിന്റെ കൊടുമുടിയിലേയ്ക്കു രവിവർമ്മയെ ഉയർത്തിയതു ബറോഡയ്ക്കായി എഴുതിയ പുരാണചിത്രങ്ങളാണു്. ആ ചിത്രങ്ങൾ കാണുന്നതിനു് ജനങ്ങൾ പ്രദർശിപ്പിച്ച ഉത്ക്കണ്ഠയും, ആഹ്ലാദവും കഥാനായകന്റെ മനോമണ്ഡലത്തിലെ സൗന്ദര്യപ്രകാശത്തിൽ നിന്നും ചിത്രമുദ്രണാലയം സ്ഥാപിക്കുന്ന സങ്കല്പത്തെ ശക്തിയായി ഉയർത്തിക്കൊണ്ടുവന്നു. ആ പതിന്നാലു ചിത്രങ്ങൾക്കുംകൂടെ പ്രതിഫലമായി അൻപതിനായിരം രൂപാ ബറോഡാഗയിക്കവാർ നല്കി. പക്ഷേ അത്രയും തുകകൊണ്ടു മുദ്രണാലയം ആരംഭിക്കുവാൻ മതിയാകുകയില്ലായിരുന്നു. അതിനാൽ ധനികനായ ഒരു വ്യവസായിയെക്കൂടെ പങ്കുകാരനായി ലഭിച്ചുവെങ്കിലേ ഉദ്ദിഷ്ടം സാധിക്കുകയുള്ളു എന്നു രവിവർമ്മ കണ്ടു. വാണിജ്യകേന്ദ്രമായ ബാംബെനഗരത്തിൽ ധനികന്മാരായ വ്യവസായികൾ ധാരാളമുണ്ടു്. അവരിൽ ഒരാളുമായി ആലോചിക്കുകതന്നെ എന്നു് അദ്ദേഹം തീർച്ചയാക്കി. 1892 ഫെബ്രുവരിമാസത്തിൽ, ആ സംസ്ഥാനത്തെ ജനാവലിയുടെ ഹൃദയംഗമമായ ആശിസ്സോടുകൂടി രവിവർമ്മ ബാംബെയിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു.

ബാംബെയിൽ, ദാദാഭായി നവറോജി, ജസ്റ്റീസ് റാനഡേ ആദിയായ പ്രധാനന്മാർ നമ്മുടെ കഥാനായകന്റെ മിത്രങ്ങളായിരുന്നു. ഒരു മാസക്കാലം ബാംബെയിൽ താമസിച്ചുകൊണ്ടു മിത്രങ്ങളുമായി ആലോചന

കം നടത്തി. ഉത്തമവിശ്വാസം ഉള്ള ഒരു പങ്കാളിയെ കൂടി ലഭിക്കുകയാണെങ്കിൽ ചിത്രമുദ്രണാലയം ആരംഭിക്കുവാൻ താൻ സന്നദ്ധനാണെന്നു രവിവൎമ്മ മിത്രങ്ങളോടു പറഞ്ഞു. പക്ഷെ ആദായത്തിന്റെ കാൎയ്യത്തെപറ്റി ഖണ്ഡിച്ചു ഒരു ഉറപ്പു നൽകുവാൻ നിവൃത്തി ഇല്ലാത്തതിനാൽ പല വ്യവസായികളും ആദ്യം പങ്കു ചേരാൻ സമ്മതം നൽകിയെങ്കിലും പിന്നീടു പിന്മാറുകയാണു് ഉണ്ടായതു്. ഒടുവിൽ, 'ഗോവൎദ്ധനദാസു ഖട്ടാവുമക്കൻജി' എന്ന ഒരു വ്യവസായപ്രമുഖൻ തന്റെ സംരംഭത്തോടു് അനുഭാവം ഉള്ളയാളാണെന്നും, അദ്ദേഹം വ്യവസായത്തിൽ പങ്കുചേരാൻ തയ്യാറാണെന്നും രവിവൎമ്മയ്ക്കു അറിവുകൊടുത്തു. തുടൎന്നു, കഥാനായകൻ മക്കൻജിയുമായി പരിചയപ്പെടുകയും, ചിത്രമുദ്രണാലയത്തിന്റെ വിവിധവശങ്ങളെപ്പറ്റി സംസാരിക്കുകയും ചെയ്തു. യന്ത്രസാമഗ്രികൾക്കും, ചിത്രമുദ്രണവിദഗ്ദ്ധന്മാൎക്കും ജൎമ്മനിയിലേയ്ക്കു എഴുതുകയും, പ്രസ്സും ചിത്രശാലയും സ്ഥാപിക്കുന്നതിനു വേണ്ട സ്ഥലവും കെട്ടിടങ്ങളും ബോംബെയിൽ നിൎണ്ണയപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്തു.

അനന്തരം രവിവൎമ്മ നാട്ടിലേയ്ക്കു മടങ്ങി. പ്രസ്സിനുള്ള സാമഗ്രികൾ വന്നുചേരുന്നതിനുള്ളിൽ, അടുത്തു നടക്കാൻപോകുന്ന ചിക്കാഗോ ലോകകലാപ്രദൎശനത്തിലേക്കു അയയ്ക്കുവാൻ ഏതാനും ചിത്രങ്ങൾ തയ്യാറാക്കുവാനുള്ള ആലോചനയോടുകൂടിയായിരുന്നു അപ്പോഴത്തെ മടക്കയാത്ര. ഭാരതീയ ജനസമുദായത്തിലെ ചില വൎഗ്ഗമാതൃകകളെ ചിത്രണംചെയ്തു് അമേരിക്ക (ചിക്കാഗോ) യിലേക്കു അയയ്ക്കുവാനാണു് അദ്ദേഹം തീരുമാനി

ച്ചതു്. മാതൃകകൾ മിക്കതും യാത്രാവസരങ്ങളിൽ കുറി
പ്പിൽ വരച്ചു കഴിഞ്ഞിരുന്നു.

കിളിമാനൂർക്കൊട്ടാരത്തിൽ അപ്പോൾ കഥാനായ
കൻെറ ചെലവിൽ ചില പുതിയ കെട്ടിടങ്ങളുടെ
പണി ആരംഭിച്ചിരിക്കുകയായിരുന്നു. പുതുതായി ഒരു
ചിത്രശാലയും അവിടെ പണിയുന്നുണ്ടായിരുന്നു. കൂടാതെ
ഭരദൈവതത്തിൻെറ ആലയമായ അയ്യപ്പൻകോവിൽ
ക്ഷേത്രത്തിൻെറ അററകുററപ്പണികൾ നടത്തുകയും,
ശ്രീകോവിലിൻെറ മുകളിൽ ചെമ്പുപൊതിയുകയും
ചെമ്പുകൊണ്ടുള്ള ധ്വജസ്തംഭം പ്രതിഷ്ഠിക്കുകയും മററും
ചെയ്യുതും, ക്ഷേത്രത്തിലേയ്ക്കായി മൈസൂറിൽനിന്നും
ലഭിച്ച ആനയെ ദാനംകൊടുത്തതും അപ്പോഴാണു്.
ചിലപ്പോൾ ആവശ്യത്തിൽ കവിഞ്ഞു കേവലം ആഡം
ബരമായ കാര്യങ്ങൾക്കും രവിവർമ്മ പണം ധാരാളം
ചെലവിട്ടിരുന്നു. ശ്രീ. സി. രാജരാജവർമ്മ തൻെറ ഒരു
ദിനക്കുറിപ്പിൽ രേഖപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നതു് "എൻെറ
ജ്യേഷ്ഠന്നു് ചിത്രങ്ങളിൽനിന്നും ലഭിച്ചിരുന്ന പണം
സൂക്ഷിച്ചു ചെലവിടാനറിയാമായിരുന്നുവെങ്കിൽ, അദ്ദേ
ഹം ഇന്ത്യയിലെ കുബേരന്മാരിൽ ഒരാളായിത്തീരുമായി
രുന്നു" എന്നാണു്.

യൂറോപ്പു്, അമേരിക്ക എന്നീ വിദേശരാജ്യങ്ങ
ളിൽനിന്നും ഫോട്ടോകൾ അയച്ചിട്ടു്, ഛായാചിത്ര
ങ്ങൾ എഴുതുവാൻ പലരും കഥാപുരുഷനോടു അപേ
ക്ഷിച്ചിരുന്നതായി ചില കത്തുകളിൽ നിന്നും മനസ്സി
ലാകുന്നു. ഹിന്ദുദേവതമാരുടെ ചിത്രങ്ങൾ എഴുതിക്കിട്ടു
ന്നതിനും രവിവർമ്മയോടു അപേക്ഷിച്ചിട്ടുള്ള വിദേശി

കളുടെ പേരുവിവരങ്ങളും കാണ്മാനുണ്ട്. അവരിൽ സുപ്രസിദ്ധ നടനായ എഡ്മണ്ടുറസ്സൽ (Edmund russell) എന്ന ന്യൂയാൎക്കനഗരത്തിലെ ഒരു കലാപ്രേമിയും ഉൾപ്പെടുന്നു. ബറോഡായിൽനിന്നും ബാംബെയിൽ വന്നു് പ്രസ്സിനുവേണ്ടിയുള്ള ശ്രമങ്ങളിൽ നിതാന്തോത്സുകനായി വ്യാപരിച്ചിരിക്കുമ്പോഴും രവിവൎമ്മയോടു ചിത്രങ്ങൾക്കായി അപേക്ഷിച്ചിട്ടുള്ളവർ ചുരുക്കമല്ലായിരുന്നു. അപ്പോഴത്തെ പോർട്ടുഗീസു ഇന്ത്യാ ഗവൺമെന്റർ ജനറൽ ഒരു ഛായാപടത്തിനായി ചിത്രകാരനെ നേരിട്ടു കണ്ടു അപേക്ഷിച്ചതും പ്രസ്താവ്യമാണു്.

ഒക്ടോബർ മാസത്തിൽ രവിവൎമ്മ വീണ്ടും ബാംബെയിലേയ്ക്കു തിരിച്ചു. അപ്പോൾ ചിക്കാഗോ പ്രദർശനത്തിനായി അയയ്ക്കുവാൻ അഞ്ചു ചിത്രങ്ങൾ എഴുതി പൂൎത്തിയാക്കിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു. പിന്നെയും അഞ്ചു ചിത്രങ്ങൾകൂടി എഴുതാൻ ശേഷിച്ചിരുന്നു. അവ 1893 ഏപ്രിലിനു മുമ്പു്; ബാംബെയിൽ താമസിച്ചുകൊണ്ടു എഴുതിത്തീൎത്തു. ആ ചിത്രങ്ങൾ അമേരിക്കയിലേയ്ക്കു അയയ്ക്കുന്നതിനുള്ള സൎവ്വചെലവും വഹിച്ചതു് ബറോഡാ മഹാരാജാവായിരുന്നു. ആ വിശിഷ്ട സഹോദരന്മാരെ അപ്പോഴും ബറോഡാ മഹാരാജാവു ക്ഷണിച്ചുവരുത്തി സൽക്കരിച്ചു. അവൎക്കുവേണ്ടി കൊട്ടാരത്തിൽ പാട്ടുകച്ചേരികൾ നടത്തി; ബഹുമാനിക്കാമെന്നതിന്റെ പരമാവധി ബഹുമാനിച്ചു.

അമേരിക്കൎക്ക് അപ്പോൾ കഥാപുരുഷനെക്കുറിച്ചു ലഘുവായ ഒരറിവുണ്ടാക്കിക്കൊടുക്കുന്നതിനായി "രവിവൎമ്മ—ഇന്ത്യയിലെ ഹിന്ദു ചിത്രകാരൻ" എന്ന ശീൎഷ

കത്തിൽ, ബാംബെയിലെ ഇന്ദു-പ്രകാശ് പ്രസ്സിൽ അച്ചടിച്ച ഒരു ലഘുലേഖ ചിക്കാഗോയിൽ വിതരണത്തിനായി അയച്ചിരുന്നു.

1893-ലെ ചിക്കാഗോ ലോകകലാപ്രദർശനത്തോടനുബന്ധിച്ചു നടന്ന, ലോകമതമഹാസമ്മേളനത്തിൽ ഭാരതത്തിൽനിന്നും ഹൈന്ദവമതത്തെ പ്രതിനിധീകരിച്ച സ്വാമി വിവേകാനന്ദൻെറ ഉജ്ജ്വലപ്രഭാഷണങ്ങൾ വിശ്വവിശ്രുതി നേടിയിട്ടുള്ള ഒന്നാണല്ലോ. രാജാ രവിവർമ്മയും, സ്വാമി വിവേകാനന്ദനും ആത്മമിത്രങ്ങളായിരുന്നു. ഒരാൾ ചായത്തുലികകൊണ്ടും, മറ്റേയാൾ മതപ്രഭാഷണങ്ങൾകൊണ്ടും ഭാരതത്തെ, ആധുനികലോകം അറിയുമാറാക്കി. അതേ, ഒരാൾ സൗന്ദര്യത്തിൻെറ സന്ദേശവാഹകൻ; ഇതരൻ മനുഷ്യസാഹോദര്യത്തിൻെറ ആത്മീയപ്രവാചകൻ; ആദ്യത്തെ ആൾ യശസ്സിൻെറ തൂവെള്ളിവെളിച്ചത്തിൽ പ്രകാശിക്കാൻ തുടങ്ങിയിട്ടുള്ള ഒരു ഭാരതീയകലാകാരൻ; ഇതരൻ ആഗോളകീർത്തിയുടെ കവാടം തുറക്കാൻ പോന്നിട്ടുള്ള ഒരു ഭാരതീയസന്യാസി.

ചിക്കാഗോ കലാപ്രദർശനത്തിൽ രവിവർമ്മ നേടിയ വിജയം ഇന്ത്യയുടെ ഒരു മഹാവിജയമായിരുന്നു. അമേരിക്കയിലെ പ്രമുഖപത്രങ്ങൾ എല്ലാംതന്നെ രവിവർമ്മയുടെ ആലേഖനചാതുരിയേയും, കല്പനാശക്തിയേയും സ്തുതിച്ചുകൊണ്ടു വലിയ ശീർഷകങ്ങളിൽ വാർത്തകളും, മുഖപ്രസംഗങ്ങളും പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയതായി ഇന്ത്യയിൽ അറിവു ലഭിച്ചു. ഇന്ത്യൻപത്രങ്ങളും ആ വിജയത്തിൽ ആമോദിച്ചുകൊണ്ടു ലേഖനങ്ങൾ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുകയുണ്ടായി. അക്കാലത്തു വാരികയായി നടന്നിരുന്ന

'മലയാളമനോരമ'യിൽ 'വിശേഷങ്ങൾ' എന്ന ശീഷ്മകത്തിലെ കുറിപ്പുകളുടെ കൂട്ടത്തിൽ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയ ഒരു വാൎത്ത ഉദ്ധരിക്കാം:

"ചിക്കാഗോ പ്രദൎശനത്തിൽ കിളിമാനൂർ ചിത്രമെഴുത്തു കോയിത്തമ്പുരാനവർകൾ അയച്ച ചിത്രത്തിനു ഒന്നാമത്തെ സമ്മാനം കിട്ടിയിരിക്കുന്നു എന്നുള്ള വൎത്തമാനം കേരളീയൎക്കു മാത്രമല്ല, ഇൻഡ്യാനിവാസികൾക്കു ആകപ്പാടെ അസാധാരണ സന്തോഷത്തിനു കാരണമാണല്ലോ."

ആ വിശ്വപ്രദൎശനത്തിന്റെ വകയായി രണ്ടു കീൎത്തിമുദ്രകളും, രണ്ടു പ്രശസ്തിപത്രങ്ങളും രവിവൎമ്മയ്ക്കു സമ്മാനിക്കണമെന്നു് അമേരിക്കൻ കാൺഗ്രസ്സു നിയമം മൂലം അധികാരപ്പെടുത്തിയ പ്രദൎശനകലാമൂല്യപരിശോധികന്മാർ തീരുമാനിച്ചു. ഏകദേശം 3 അടി നീളവും രണ്ടടി വീതിയും വലിപ്പമുള്ള ആ പ്രശസ്തിപത്രങ്ങളിലൊന്നിൽ ആ കലാമൂല്യപരിശോധകന്മാർ രേഖപ്പെടുത്തിയിട്ടുള്ളതു്. "ഇന്ത്യയിലെ പല പ്രവിശ്യകളിലേയും സാംസ്ഥാനികചിത്രകാരനായ രവിവൎമ്മയുടെ എണ്ണച്ഛായത്തിലുള്ള ഈ പത്തു ചിത്രങ്ങളും വൎഗ്ഗവിജ്ഞാനപരമായി വളരെ വിലപ്പെട്ടതാകുന്നു." എന്നീപ്രകാരമാകുന്ന ഓരോ വൎഗ്ഗത്തിന്റേയും, വേഷാഡംബരങ്ങളെ ചിത്രണംചെയ്യുന്നതിൽ അതിസൂക്ഷ്മമായി കലാകാരന്റെ തൂലിക പ്രവൎത്തിച്ചിരിക്കുന്നതിനെ കീൎത്തിക്കുന്നതാണു് പ്രശസ്തിപത്രികാവാചകത്തിലെ ശേഷംഭാഗം.

രണ്ടാമത്തെ പത്രികയിൽ രവിവൎമ്മാചിത്രകലയുടെ മൎമ്മത്തെ സ്പൎശിച്ചുകൊണ്ടു്, അവ രൂപത്തിലും

വണ്ണത്തിലും വേഷവിധാനചിത്രണത്തിലും പ്രകൃതിയോടു് എത്രയും യോജിച്ചതായിട്ടുണ്ടെന്നും, വൎത്തമാനകാലനടപ്പുകളേയും, സാമുദായികചിഹ്നങ്ങളേയും അവയിൽ സംരക്ഷിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു എന്നും രേഖപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു.

രവിവൎമ്മയുടെ തൂലികകൊണ്ടും, വിവേകാനന്ദന്റെ വചോവിലാസംകൊണ്ടും അമേരിക്കൻജനത ആദ്യമായി ഇന്ത്യയെ അടുത്തറിഞ്ഞ ആ വൎഷം ചരിത്രത്തിനു് ഒരു കാലവും വിസ്മരിക്കാനാവുന്നതല്ല.

അദ്ധ്യായം 14.

"* ഇന്ത്യൻജനത പുരാണചിത്രങ്ങൾക്കു് ഏതൊരു കലാകാരനോടാണോ കടപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആ പുരാണചിത്രങ്ങൾ ഇതാ രവിവൎമ്മാചിത്രമുദ്രണാലയത്തിൽനിന്നും ഓരോ ദിവസവും പുറത്തുവന്നുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. നാലു ജൎമ്മൻ വിദഗ്ദ്ധന്മാർ മുദ്രണാലയത്തിൽ പ്രവൎത്തിക്കുന്നുണ്ടു്. അവരെ കൂടാതെ, ഒരു വലിയ സംഘം നാട്ടുകാരായി ജോലിക്കാരും അവിടെ ജോലിചെയ്തുപോരുന്നു. ആവിയന്ത്രങ്ങൾ കൊണ്ടാണു് മുദ്രണാലയം പ്രവൎത്തിക്കുന്നതു്. ചിത്രങ്ങൾ വരയ്ക്കുന്നതു് മി. രവിവൎമ്മ തന്നെയാകുന്നു. പിന്നീടു് അവ കല്ലിലേയ്ക്കു പകൎത്തി അച്ചടിയുടെ വിവിധപരിവൃത്തിയിലേയ്ക്കു പോകുന്നു. മി. രവിവൎമ്മയിൽ കാണുന്ന ഗുണവിശേഷങ്ങൾ എല്ലാം അദ്ദേഹ

---

* ഒരു ലേഖനത്തിൽനിന്നു്

ത്തിൻെറ സഹോദരൻ മി. രാജരാജവൎമ്മയിലും സമ്മി ളിതമായിരിക്കുന്നു. സഹോദരങ്ങളോടുകൂടി പെരുമാറുന്നതിലും, ഒരുമിച്ചു പ്രവൎത്തിക്കുന്നതിലും അവർ പ്രദൎശിപ്പിക്കുന്ന ഹൃദയംഗമത്വം അവരുടെ കുടുംബമഹത്വത്തെ കുറിക്കുന്നതാകുന്നു."

1894-ാംവർഷത്തിലാണു് രവിവൎമ്മാചിത്രമുദ്രണാലയത്തിൽനിന്നു് ആദ്യമായി ചിത്രങ്ങൾ, ഇറങ്ങിത്തുടങ്ങിയതു്. 'ശകുന്തളാജനനം' എന്ന ചിത്രമായിരുന്നു മുദ്രണാലയത്തിൽ ജനിച്ച ആദ്യത്തെ ചിത്രം. അടുത്തതായി, സരസ്വതി, മഹാലക്ഷ്മി എന്നീ ചിത്രങ്ങൾ പുറത്തുവന്നു. അവയുടെ പ്രസിദ്ധി ആസേതുഹിമാചലം പരക്കുന്നതിനു വലിയ കാലതാമസം വേണ്ടിവന്നില്ല. ഭാരതവർഷത്തിലെ ഹൈന്ദവജനകോടികൾ അതൊരു അനുഗ്രഹമായി കരുതി, അവയെ പൂജാചിത്രങ്ങളായി സ്വീകരിച്ചു. ചിത്രങ്ങൾ വാങ്ങി സൂക്ഷിക്കുക എന്നതു ധനികന്മാൎക്കു മാത്രമേ സാധിക്കൂ എന്ന അവസ്ഥ നിശ്ശേഷം നീങ്ങി. ഏതു സാധാരണക്കാരനും രവിവൎമ്മാ ചിത്രങ്ങൾ വാങ്ങാൻ കഴിഞ്ഞു. സ്വതന്ത്രമായി, ലോകത്തിൻെറ നട്ടനായകമായി ഭാരതം പ്രശോഭിച്ചിരുന്ന പൌരാണികകാലങ്ങളിലേയ്ക്കു പ്രേക്ഷകൻെറ ചിന്തയെ തിരിച്ചുവിടുന്നവയായിരുന്നു ചിത്രങ്ങൾ ഓരോന്നും. മാസ്മരമായ പ്രാചീനഇന്ത്യയിലേയ്ക്കു പ്രേക്ഷകഹൃദയങ്ങൾ പോയി. ഇന്ത്യയെ ഉയൎത്തുന്നതിനു്, ഭാരതത്തിൻെറ പൂൎവ്വികമായ കലകൾക്കുള്ള കഴിവു, തങ്ങൾ നല്ലതുപോലെ മനസ്സിലാക്കിയിട്ടുണ്ടെന്നു ശ്രീ. സി. രാജരാജവൎമ്മ തൻെറ കുറിപ്പുകളിൽ ഒന്നിൽ എഴുതിയിട്ടുള്ളതു് അൎത്ഥവത്തായിത്തീൎന്നു.

ചിത്രങ്ങൾ രാജ്യത്തിൻെറ നാനാഭാഗത്തും വില്ക്കുന്നതിലേയ്ക്കായി പ്രവിശ്യകളിലും, സംസ്ഥാനങ്ങളിലും പ്രത്യേകം പ്രത്യേകം ഏജൻറന്മാർ നിയമിതരായി. പങ്കുകാരനായ ശ്രീ. ഗോവർദ്ധനദാസ്സ ഖട്ടോമക്കൻജി വ്യവസായത്തിൽനിന്നുള്ള ധനാഗമത്തേയും, രവിവർമ്മ ജനങ്ങളുടെ ഇടയിൽ ചിത്രങ്ങൾ ഉണ്ടാക്കുന്ന ഉണർവിനേയും ശ്രദ്ധിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ലാഭംമാത്രം അല്ലാതെ, കലകൊണ്ടുള്ള ദേശസേവനത്തിൽ ധനികനായ തൻെറ കൂട്ടുകാരൻ അശേഷം ശ്രദ്ധിക്കുന്ന ആളല്ല. എന്നു് നമ്മുടെ ചരിത്രനായകൻ അറിഞ്ഞിട്ടില്ലെങ്കിൽ, അതു അറിയുന്ന കാലം സമാഗതമാകുന്നതിനു്, വളരെ താമസം വേണ്ടിവരികയില്ല.

ബോംബെയിൽ, 'ഗിരിഗാം' എന്ന സ്ഥലത്തു അതിവിശാലമായ ഒരു സൗധം ആയിരുന്നു ചിത്രശാലയ്ക്കും, മുദ്രണാലയത്തിനുമായി തെരഞ്ഞെടുത്തിരുന്നതു്. രവിവർമ്മയുടേയും, സഹോദരൻേറയും താമസത്തിനായി ആ സൗധത്തിൻെറ ഒരു നില ഒഴിച്ചിട്ടിരുന്നു. ചിത്രശാലയിൽ ഇരുന്നു ചിത്രങ്ങൾ എഴുതുന്നതിനും പ്രൂഫുകൾ ഉടനുടൻ നോക്കി നിർദ്ദേശങ്ങൾ നൽകാനും അതായിരുന്നു സൗകര്യം. വിദഗ്ദ്ധന്മാരായി വരുത്തിയിട്ടുള്ള ജർമ്മൻകാരിൽ പ്രധാനികളായ സ്ലൈഷർ, ഗ്രഹാർട്ടു് എന്നീ രണ്ടുപേരുമായുള്ള നിരന്തരസമ്പർക്കത്തിൽനിന്നുമായിരുന്നു രവിവർമ്മയ്ക്കു ജർമ്മൻഭാഷ പഠിക്കുവാൻ സാധിച്ചതു്. ഗുജറാത്തിയും, മറാത്തിയും കഥാനായകനും സഹോദരനും നല്ലതുപോലെ വശമാക്കിയതും ബോംബെയിൽ താമസം തുടങ്ങിയതിനുശേഷമായിരുന്നു. ചിത്രരചനകൾക്കും, സായാഹ്നസവാരിക്കും മററും ബോംബെ

ചിത്രശാലാമന്ദിരമുററത്തുനിന്നും തിരിക്കുന്ന സാററിട്ട കുതിർവണ്ടിക്കുള്ളിൽ, രാജകീയപ്രൗഢിയിൽ കണ്ടിരുന്ന മലയാളികളായ ആ കലാകാരന്മാർ, ബാംബെ നഗരത്തിൽ ഏവരുടേയും ശ്രദ്ധയെ ആകർഷിച്ചിരുന്നു. അവർ ഏതു കേന്ദ്രത്തിലും ഒരുപോലെ ബഹുമാനിക്കപ്പെട്ടു. എന്നാൽ ദീപ്തിമത്തായ നയനങ്ങളും, പൗരുഷവും വിജ്ഞാനവും ദ്യോതിപ്പിക്കുന്ന നാസികയും, റോമൻചക്രവർത്തിമാരിൽ കണ്ടിരുന്ന പ്രഭാവവും രവിവർമ്മയിലാണു പ്രത്യേകം പ്രകാശിച്ചിരുന്നതു്. ജ്യേഷ്ഠനില്ലെങ്കിൽ, അനുജൻ ഏറെക്കുറെ ബലഹീനൻതന്നെയാണു്. ആ മഹനീയവ്യക്തിക്കു ജനങ്ങൾ കല്പിച്ചിരുന്ന ഔന്നത്യം അവർ അന്നത്തെ ഇന്ത്യയിലെ ഉന്നതന്മാരായ രാഷ്ട്രീയനേതാക്കന്മാർക്കു നൽകപ്പെട്ടിരുന്നതിലും വലുതായിരുന്നു. രവിവർമ്മയുമായി ഒന്നു നേരിട്ടു പരിചയപ്പെടുക എന്നതു് ഒരു വലിയ കാര്യമായി ഗണിച്ചിരുന്ന മുഖ്യന്മാർ പലരും അന്നു് ഇന്ത്യയിൽ എവിടേയും ഉണ്ടായിരുന്നു.

മുദ്രണാലയം സമാരംഭിച്ചതിനുശേഷം രവിവർമ്മ നാട്ടിലേയ്ക്കു വരുന്നതു അതതു മലയാളവർഷത്തിന്റെ അവസാനമാസത്തിലായിരുന്നു. കർക്കടകമാസത്തിൽ ശരീരരക്ഷയ്ക്കായി 'പിഴിച്ചിൽ' നടത്തുക പതിവുണ്ടു്. അതിനുശേഷം കന്നിമാസത്തിൽ നവരാത്രികാലത്തു് പതിവുള്ള സരസ്വതീഭജനം സ്വകുടുംബത്തിൽതന്നെ താമസിച്ചു നടത്തും. ഇതിനിടയിൽ, മുൻപു എഴുതിയിട്ടുള്ള പുരാണചിത്രങ്ങൾ മുദ്രണത്തിനായി അയച്ചുകൊടുക്കുകയോ, അല്ലെങ്കിൽ പുതിയ ചിത്രങ്ങൾ മുദ്രണാലയത്തിനുവേണ്ടി എഴുതുകയോ ആയിരുന്നു പതിവു്.

പുതിയ പുരാണചിത്രങ്ങൾക്കായി വീണ്ടും ഒരു ഭാരതപര്യടനംകൂടി നടത്തണമെന്ന തീരുമാനത്തോടു കൂടിയായിരുന്നു മുദ്രണാലയം പ്രവർത്തിച്ചുതുടങ്ങിയ 1894-ാംവർഷം, സെപ്ടംബർ മാസത്തിൽ കഥാപുരുഷൻ നാട്ടിലേയ്ക്കു വന്നതു്. ഒക്ടോബർ 9-ാംതീയതി തിരുവനന്തപുരത്തുനിന്നും, കലയ്ക്കുവേണ്ടി ഇന്ത്യയെ കണ്ടെത്തുവാനുള്ള രണ്ടാമത്തെ ആ യാത്ര ആരംഭിച്ചു. പ്രസ്തുത യാത്രയിൽ, അപ്പോൾ തിരുവിതാംകൂറിൽ രണ്ടാംമുറ രാജകുമാരനായിരുന്ന അശ്വതി തിരുനാൾ മാർത്താണ്ഡവർമ്മ യുവരാജാവുംകൂടെ ഉണ്ടായിരുന്നു.

ആ ഉത്തരഭാരതപര്യടനം അഞ്ചുമാസക്കാലം നീണ്ടുനിന്നു. ശ്രീ. സി. രാജരാജവർമ്മ ആ പര്യടനത്തെ ഇംഗ്ലീഷുഭാഷയിൽ 'Tour in upper India' എന്നപേരിൽ 141 പുറങ്ങൾ വരുന്ന ഒരു ഗ്രന്ഥത്തിനു വിഷയമാക്കിയിട്ടുണ്ടു്. ഒരു പക്ഷേ ഒരു മലയാളി എഴുതുന്ന ആദ്യത്തെ യാത്രാവിവരണഗ്രന്ഥം അതാവാം. അതിലെ ചില ഭാഗങ്ങൾ പ്രതിപാദനസൗകുമാര്യംകൊണ്ടു, കവിതപോലെ മനോഹരമായിട്ടുണ്ടു്. ആ പുസ്തകം അന്നു "സ്വകാര്യപ്രചരണത്തിനായിട്ടു മാത്രമാണു് മുദ്രണം ചെയ്തിട്ടുള്ളതു്" എന്നും കാണുന്നു.

ആ പര്യടനംകഴിഞ്ഞു രവിവർമ്മ ബോംബെയിലേയ്ക്കു മടങ്ങി. പുതിയ പുതിയ പുരാണചിത്രങ്ങൾ തുടരെ തുടരെ രവിവർമ്മാമുദ്രണാലയത്തിൽനിന്നു പുറത്തുവരാൻ തുടങ്ങി. 'ശ്രീരാമപട്ടാഭിഷേകം' എന്ന ചിത്രം ഹൈന്ദവലോകത്തിന്റെ ഒരത്യാവശ്യമായിരുന്നു. പട്ടാഭിഷേകവായനക്കാരുടെ പൂജാചിത്രമായി അതു് ഇൻഡ്യയിൽ സർവ്വത്ര പരന്നു. ഭാരതോൽപ്പത്തിക്കു ശേഷം

സാധാരണക്കാരിൽ ഈശ്വരവിശ്വാസവും, സൗന്ദര്യബോധവും വളർത്തുന്നതിനു രവിവർമ്മയുടെ ചിത്രങ്ങൾ പോലെ മറെറാന്നും ഉപകരിച്ചിട്ടില്ലെന്നു രാജ്യത്തിന്റെ ഒരററംമുതൽ മറേറ അററംവരെ ഘോഷിക്കപ്പെട്ടു. നിത്യയശസ്വികളായ ശ്രീബുദ്ധനേയോ, അശോകനേയോ, ശ്രീശങ്കരനേയോ പററി പോലും കേട്ടിട്ടില്ലാത്ത ഗ്രാമീണജനതയ്ക്കു സൽപ്രേരണകളുടെ കാന്തിപ്രകർഷമായി മൺപുരകളേയും, മണിഭവനങ്ങളേയും ഒരുപോലെ അലങ്കരിക്കുന്ന രവിവർമ്മാ ചിത്രങ്ങളെ നോക്കി നിന്നു സാന്മാർഗ്ഗികമായ എന്തെങ്കിലും ആശയങ്ങൾ സ്വായത്തം ഉൾക്കൊള്ളുവാൻ സാധിക്കുമാറായി. അങ്ങനെയുള്ള ആശയങ്ങൾ ആ മൂകവർഗ്ഗത്തിന്റെ മനസ്സിൽ ഉദിപ്പിക്കുന്ന സാഫല്യങ്ങൾ അവർക്ക് അതിനുമുമ്പിൽ ലഭിച്ചിരുന്നേ ഇല്ല.

ദക്ഷിണപൂർവേഷ്യയിലെ പല രാജ്യങ്ങളിലും, യൂറോപ്യൻ പ്രദേശങ്ങളിലും രവിവർമ്മാലിത്തോചിത്രങ്ങൾ എത്തിത്തുടങ്ങി. മറുനാട്ടുകളിൽ ആ പുരാണചിത്രങ്ങളെപ്പററി അറിവുണ്ടാകുന്നതിനായി, ചില ആലേഖ്യങ്ങളിലെ കഥാവസ്തുവിനെ, ആംഗലകവീശ്വരന്മാരുടെ ചില കവിതാഭാഗങ്ങൾക്കൂടി ഉദ്ധരിച്ചുകൊണ്ടുള്ള ഒരു ലഘുപത്രികയും പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയിരുന്നു. 'കാപ്പിരികൾ' എന്നു ഒരുകാലത്തു വിളിക്കപ്പെട്ടിരുന്ന ആഫ്രിക്കൻ സ്വദേശികളുടെ നാട്ടിലും രവിവർമ്മാചിത്രങ്ങൾ പ്രചരിച്ചു.

പുരാണകഥകളെ ആസ്പദമാക്കിയുള്ള രംഗങ്ങളുടെ ആലേഖനവും, അവയുടെ മുദ്രണവും മാത്രംകൊണ്ടു രവിവർമ്മ സംതൃപ്തനായില്ല; ഉർവശി, രംഭ, തിലോത്തമ,

ഉഷ എന്നീ പുരാണനായികമാരുടെ ചിത്രങ്ങൾകൊണ്ടും അദ്ദേഹം തൃപ്തി അടഞ്ഞില്ല; ശൂദ്രകൻ, കാളിദാസൻ, ഭവഭൂതി ആദിയായവരുടെ സങ്കല്പനായികമാരേയും മുദ്രണത്തിനായി അദ്ദേഹം ചിത്രീകരിക്കാൻ തുടങ്ങി. ആ ഛായത്തൂലിക അവിടേയും നിന്നില്ല. മറാത്താ, ഗുജറാത്താ, മലബാർ എന്നീ ദേശങ്ങളിലെ സൗന്ദര്യധാമങ്ങളുടെ വിവിധ മാതൃകകൾ, ദേശനേതാക്കന്മാരായ ബാലഗംഗാധരതിലകൻ, ജസ്റ്റിസ് റാനഡേ എന്നീ മഹത്തുക്കൾ, രജപുത്രവനിതകളുടെ സതീപ്രവേശനരംഗങ്ങൾ, ഹിമാചലപ്രദേശങ്ങൾ ഇങ്ങനെ ചിത്രങ്ങളെക്കൊണ്ടുള്ള ഒരു പ്രപഞ്ചം സൃഷ്ടിക്കുന്ന ജോലിയിൽ രവിവർമ്മ മൂന്നു വർഷത്തോളം നിരന്തരം ബാംബെ ചിത്രശാലയിൽ പ്രവർത്തിച്ചു. എന്നാൽ അന്ന് ആലേഖനംചെയ്ത എല്ലാ ചിത്രങ്ങളും മുദ്രണാലയംവഴി പ്രകാശിതങ്ങളായിട്ടുണ്ടെന്നു പറയാവതല്ല.

ഈ കാലഘട്ടങ്ങളിൽ യൂറോപ്പിലും, അമേരിക്കയിലും ചിത്രകലയിൽ ഉണ്ടാകുന്ന പുരോഗതികൾ യഥാകാലം അറിയുന്നതിനായി ചിത്രകലയെ സംബന്ധിക്കുന്ന പ്രസിദ്ധീകരണങ്ങൾ വരുത്തി വായിച്ചറിയുന്നതിനും, ഫ്രാങ്ക് ബ്രൂക്സ് എന്ന പാശ്ചാത്യ(ലണ്ടൻ)ചിത്രക്കാരനെക്കൊണ്ടു സഹോദരന് കലാപരിശീലനം നൽകുന്നതിനും, തന്റെ ചിത്രശാലയിൽ വയ്ക്കുന്നതിനായി ചിത്രങ്ങൾ എഴുതിക്കുന്നതിനും, അദ്ദേഹത്തിൽനിന്നും പാശ്ചാത്യചിത്രലേഖനത്തിലെ സാങ്കേതികതത്വങ്ങൾ മനസ്സിലാക്കുന്നതിനും കഥാനായകൻ ഉത്സാഹിച്ചിരുന്നു. ഇന്ത്യയിൽ വരുന്ന യൂറോപ്യൻ ചിത്രകാരന്മാർ രവിവർമ്മയെ ചെന്നു കാണുകയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ

അതിഥികളായി താമസിക്കുകയും, അവർ അദ്ദേഹത്തെ യൂറോപ്പിൽ ഒരു പര്യ്യടനംനടത്തി അവിടങ്ങളിലെ കലാഭവനങ്ങൾ സന്ദർശിക്കാൻ ക്ഷണിക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു. കഥാനായകനു് അതിനുമുമ്പുതന്നെ ഒരു യൂറോപ്യൻ പര്യ്യടനം നടത്തിയാൽകൊള്ളാമെന്നു് മോഹമുണ്ടായിരുന്നു. പക്ഷെ, യാഥാസ്ഥിതികനായിരുന്ന തിരുവിതാംകൂർ മഹാരാജാവിൽനിന്നും അനുമതി ലഭിക്കുന്ന കാര്യ്യം പ്രയാസമേറിയതാകയാലാണു് അതു വേണ്ടെന്നുവച്ചതു്. ബാംബെയിലും, ചിത്രകല അഭ്യസിക്കുന്നതിനായി ധാരാളം യുവാക്കന്മാർ രവിവർമ്മയെ സമീപിച്ചിരുന്നു. മറാത്താ സ്വദേശിയായ ശ്രീ. എം. വി. ധുരന്തർ എന്ന ചിത്രകാരൻ കഥാനായകനിൽനിന്നും ശിക്ഷണം ലഭിച്ചിട്ടുള്ളയാളാകുന്നു. പിൽക്കാലത്തു 'അജന്താ' ചിത്രങ്ങളെ സംബന്ധിച്ചു പ്രയോജനകരമായ ഒരു പ്രബന്ധം പ്രസിദ്ധീകരിച്ച, ദക്ഷിണമറാത്താസംസ്ഥാനങ്ങളിലൊന്നായ അവന്തിയിലെ ഭരണാധികാരിയായിരുന്ന "ബാലാസാഹിബ്" രവിവർമ്മയുടെ ശിഷ്യഗണങ്ങളിൽപെട്ട ഒരു കലാപ്രേമിയാകുന്നു. രവിവർമ്മയെ അമാനുഷനായി കരുതി പൂജാമുറിയിൽ ആ കലാഗുരുവിന്റെ ഒരു ചിത്രംവച്ചു ബാലാസാഹിബ്ബ് പൂജിച്ചുവന്നിരുന്നതും പ്രസ്താവ്യമാണു്. ബാംബെയിൽ ചിത്രശാല ആരംഭിച്ചതിനുശേഷമുള്ള കഥാനായകന്റെ ചരിത്രത്തെ അവലോകനംചെയ്തുകൊണ്ടു് ആത്മജീവിതചരിത്രത്തിൽ രേഖപ്പെടുത്തിയിട്ടുള്ളതു് ഇപ്രകാരമാകുന്നു:

"വിജയം പ്രതീക്ഷയെ അതിക്രമിക്കുന്ന ഒന്നായിരുന്നു. ഹിന്ദുസ്ഥാനിൽ കന്യാകുമാരിമുതൽ ഹിമാലയം

വരെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചിത്രങ്ങൾ ഇല്ലാത്തെയും, ആ മഹാന്റെ പേർ കേൾക്കാതെയും ഉള്ള സുകൃതിഭവനങ്ങൾ വളരെ കുറച്ചേ കാണുകയുള്ളൂ."

അദ്ധ്യായം 15.

മുദ്രണാലയം ഏതാണ്ടു നാലു കൊല്ലം പ്രവർത്തിച്ചു കഴിഞ്ഞപ്പോൾ, അവിചാരിതമായ ചില സംഭവങ്ങളാൽ രവിവർമ്മ അസ്വസ്ഥനായിത്തീന്നു. 1897-ൽ പൂനയിൽ പൊട്ടി പുറപ്പെട്ട പ്ലേഗു ബാംബെ നഗരത്തിലേക്കും വ്യാപിച്ചു. ദിനംപ്രതി നൂറുകണക്കിനു ആളുകൾ മരണമടയാൻതുടങ്ങി. മരണഭയം നഗരത്തെ വിഹ്വലമാക്കി. വ്യവസായസ്ഥാപനങ്ങളിൽ പ്രവർത്തിച്ചിരുന്നവർ കൂട്ടമായി ജോലി ഉപേക്ഷിച്ചു; നഗരം വിട്ടുതുടങ്ങി.

ഈ അവസ്ഥ ബാംബെയിൽ ജാതമാകുന്നതിനു മുൻപു രവിവർമ്മ കിളിമാനൂർക്കു മടങ്ങിയിരുന്നു. കുടുംബത്തിലെ ഭരണാധികാരിയായ മാതുലന്റെ മരണം സംഭവിക്കയാൽ, അദ്ദേഹത്തിനു വർഷാവസാനംവരെ ദീക്ഷ ധരിച്ചു കിളിമാനൂരിൽ താമസിക്കേണ്ടിവന്നു. ഈ കാലങ്ങളിൽ മുദ്രണാലയത്തിന്റെ മേൽനോട്ടം വഹിച്ചിരുന്നതു് പങ്കുകാരനായ ശ്രീ. ഗോവർദ്ധനദാസു ഖട്ടോമക്കൻജി ആയിരുന്നു. ബാംബെയിൽ പ്ലേഗു് ആരംഭിച്ച 1898-ാം വർഷം അവസാനത്തിലും അതിനടുത്ത വർഷം പകുതിവരേയും ചിത്രമുദ്രണാലയത്തിന്റെ പ്രവർത്തനം നാമമാത്രമായിരുന്നു.

മുദ്രണം ചെയ്തുകഴിഞ്ഞ ചിത്രങ്ങൾ പുറത്തു അയയ്ക്കാനും, പുറത്തുപോയിട്ടുള്ളവ വിററഴിഞ്ഞു കിട്ടുന്ന പണം യഥാസമയം ലഭിക്കാനും തടസ്സമായി. വിദേശീയന്മാൎക്കു നൽകേണ്ട ശമ്പളവും, ബത്തയും, സ്ഥാപനച്ചെലവിൽ മററിനങ്ങളും മുടങ്ങാതെ യഥാകാലം കൊടുത്തു തീൎക്കുകയുംവേണം. ഈ പതനത്തിൽ പങ്കുകാരനായ ഗോവൎദ്ധനദാസ് ഖട്ടോമക്കൻജി മുദ്രണാലയത്തിൽ താൻ മുടക്കിയിട്ടുള്ള തുക തിരിച്ചു തന്നു, ആദായമില്ലാത്ത തൊഴിലിൽനിന്നു തന്നെ വിരമിപ്പിക്കണമെന്നു ആവശ്യപ്പെടാൻ തുടങ്ങി. കച്ചവടക്കാരൻെറ സാക്ഷാത്വത്തിൽതന്നെ നമുക്കിവിടെ ആ വണിഗീശ്വരനെ കാണാൻ കഴിയുന്നു. ലാഭേച്ഛയും, സൌന്ദൎയ്യബോധവും ഇരുവശങ്ങളിലായി നിലകൊണ്ടു. അഭിപ്രായവ്യത്യാസങ്ങൾ വൎദ്ധിച്ചു. താൻ വളൎത്തിക്കൊണ്ടുവരുന്ന ഒരു മഹാസ്ഥാപനത്തിൻെറ നേൎക്കു രവിവൎമ്മയുടെ കണ്ണുകൾ പോയി. മാന്യതയുടെ മണിമകുടമായ രവിവൎമ്മ ആലോചനയിൽ മുങ്ങി.

ജനങ്ങൾക്കുവേണ്ടി സമാരംഭിച്ച ഒരു സ്ഥാപനത്തെ അടച്ചുപൂട്ടുക അതിൻെറ ജനയിതാവിനു വേദനാകരമാണല്ലൊ. ഗോവൎദ്ധനദാസു ഖട്ടോമക്കൻജിയുടെ ഓഹരി കൊടുത്തു തീൎക്കുവാൻതന്നെ രവിവൎമ്മ തീരുമാനിച്ചു. പക്ഷേ, പൊടുന്നനവേ ആ ബാദ്ധ്യത തീൎക്കാനായി ഡാക്ടർ സർ. ബാലചന്ദ്രകൃഷ്ണ തുടങ്ങിയ ചില മിത്രങ്ങളിൽനിന്നും കടംവാങ്ങേണ്ടതായിവന്നു. എങ്കിലും, ആ പങ്കാളിത്തം അപ്പോൾതന്നെ അവസാനിപ്പിക്കുവാൻ അദ്ദേഹത്തിനു സാധിച്ചു. അതിനെ തുടൎന്നു ബോംബെയ്ക്കും പൂനായ്ക്കും ഇടയിലുള്ള ലോനവള

(Lonavla) എന്ന സ്ഥലത്തിനടുത്തു കാർലിയിൽ, പുതുതായി ഒരു സ്ഥലം വാങ്ങി കെട്ടിടങ്ങൾ പണിച്ചു് അവിടേയ്ക്കു മുദ്രണാലയം മാററുകയുംചെയ്തു. 1899 മുതൽ ശ്രീ രാജരാജവർമ്മയുടെ പേരിൽ പുതിയ സ്ഥലത്തു മുദ്രണാലയം വീണ്ടും പ്രവർത്തിച്ചുതുടങ്ങി. അപ്പോഴും പ്ലേഗു അവസാനിച്ചിട്ടില്ലായിരുന്നു. ആ മഹാമാരി ജനങ്ങളെ കുടുക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നതിനു കണക്കില്ലായിരുന്നു. ആ ദുസ്ഥിതിയിൽ ദൂരദേശത്തുള്ള ജീവിതവും പ്രവർത്തനവും എപ്പോഴും നാട്ടിൽ ഉത്കണ്ഠയ്ക്കു വക നൽകിയിരുന്നു എന്നു പറയേണ്ടതില്ലല്ലോ.

രവിവർമ്മ, മുദ്രണാലയത്തെ സഹോദരന്റെപേരിൽ ആക്കിയതു തന്നിൽ ഒരു വ്യവസായ മനഃസ്ഥിതി വന്നുകൂടരുതു് എന്ന ഉദ്ദേശ്യത്തോടുകൂടിയാകുന്നു. വ്യവസായ സമൃദ്ധമായ ഒരു രാഷ്ട്രം ഉയർന്നുവെങ്കിലേ, കലയ്ക്കു അഭിവൃദ്ധി കൈവരു എന്ന അദ്ദേഹത്തിൻെറ വിശ്വാസത്തിനു അതു ബാധകമായിരുന്നില്ല.

പണം കൈകൊണ്ടു തൊടുകയില്ലെന്നു് ശഠിച്ചിരുന്ന കഥാനായകനോടു കാര്യസ്ഥൻ ശ്രീ. നാരായണയ്യർ പണം തീർന്നിരിക്കുന്നു എന്നു് അറിയിക്കുവാൻ ചെല്ലുമ്പോൾ രവിവർമ്മ പറയും:

"എൻെറ പണമെല്ലാം നിങ്ങളുടെ കയ്യിലല്ലേ? പണത്തിൻെറ കഥ പറഞ്ഞു എൻെറ ഉത്സാഹം നശിപ്പിക്കരുതു്. ഇല്ലെങ്കിൽ മിണ്ടാതിരിക്കണം. പോകണം" ജീവിതത്തിലെ ആ ഉത്സാഹം വലുതായ ഒരു വിജയ രഹസ്യമാകുന്നു.

വിശ്വസ്തനായ ആ കാര്യസ്ഥൻ പിൽക്കാലത്തു് ചിലപ്പോൾ ഇങ്ങനെ പറയുകയുണ്ടായി:—

"അദ്ദേഹത്തിന്റെ വക എത്ര ആയിരം രൂപയാണു് ഞാൻ വാങ്ങി ചെലവിട്ടിട്ടുള്ളതു്! കണക്കുകൾ കാണുകയല്ലാതെ പണം അദ്ദേഹം കൈകൊണ്ടു തൊട്ടിട്ടില്ല. ഇന്നാൾക്ക് ഇന്നതു കൊടുക്കണമെന്നു പറഞ്ഞാൽ അതുടനേ കൊടുത്തുകൊള്ളണം. തൽക്കാലം കൊടുക്കാനില്ലെന്നു പറയുമായി അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുക്കൽ ചെല്ലാൻ പാടില്ല."

കഥാനായകനോടൊരുമിച്ചു് ബാംബെ, ഉദയപ്പൂർ, മൈസൂർ എന്നിവിടങ്ങളിൽ സഞ്ചരിച്ചിട്ടുള്ള പുത്രൻ (ചിത്രമെഴുത്തു ശ്രീ. രാമവർമ്മ) പറയുന്നു: "അച്ഛൻ വളരെ ദാനശീലനാണു്. പല ആളുകൾക്കും തന്നാൽ കഴിയുന്ന സഹായങ്ങൾ ചെയ്തുകൊടുക്കാൻ വളരെ ഉത്സാഹം ഉള്ള ആളാണു്. ചില സമയങ്ങളിൽ കടംവാങ്ങിയും സഹായങ്ങൾ ചെയ്തിരുന്നതായി എനിക്കറിയാം.

കാർലിയിലേയ്ക്കു മുദ്രണാലയം മാററിയതിനു ശേഷം, മുദ്രണവിഷയകമായ ചുമതലകൾ ഫ്ലെഷർ എന്ന വിദഗ്ദ്ധന്റെ നേതൃത്വത്തിനു് പൂർണ്ണമായി വിട്ടുകൊടുത്തു. ഭരണകാര്യങ്ങൾക്കു സഹോദരൻ നിയുക്തനായി. കഥാപുരുഷൻ ചിത്രശാലയിൽ ഇരുന്നു ചിലപ്പോൾ മുദ്രണാലയത്തിനായും, ചിലപ്പോൾ അപേക്ഷകർക്കായും, ചിലപ്പോൾ പ്രദർശനങ്ങൾക്കു് അയയ്ക്കാനായും ചിത്രങ്ങൾ എഴുതും. രാജരാജവർമ്മയുടെ ചിത്രങ്ങൾക്കും പ്രദർശനങ്ങളിൽനിന്നു സമ്മാനങ്ങൾ ലഭിച്ചുതുടങ്ങി. പ്രകൃതിസൌന്ദര്യത്തെ തൂലികകൊണ്ടു പകർത്തുവാനുള്ള അദ്ദേഹത്തിന്റെ സാമർത്ഥ്യം സർവ്വവിദിതമായി. രാജരാജവർമ്മയുടെ കല്പനാശക്തിയെ സ്തുതിച്ചു

കൊണ്ടു് ഇതിനകം ചില ഇംഗ്ലീഷ് മാസികകളിൽ ലേഖനങ്ങളും വരികയുണ്ടായിട്ടുണ്ടു്. 1894-ൽ ബോംബെയിൽ നടന്ന കലാപ്രദൎശനത്തിൽ, രവിവൎമ്മ കഴിഞ്ഞാൽ ഭാരതീയ ചിത്രകാരന്മാരിൽ, രണ്ടാം സ്ഥാനം രാജരാജവൎമ്മയുടെ ആലേഖ്യത്തിനാണു് നൽകുകയുണ്ടായതു്.

'രവിവൎമ്മാ ലിതോഗ്രാഫ് ചിത്ര'ങ്ങൾ എങ്ങും പ്രചുരപ്രചാരമായതോടുകൂടി സാധാരണനിലയിലുള്ള ചിത്രകാരന്മാർ വരയ്ക്കുന്ന ചിത്രങ്ങൾ കയ്ക്കൊള്ളുവാൻ ആളില്ലെന്നുവന്നു. രവിവൎമ്മയുടേതല്ലെങ്കിൽ ചിത്രങ്ങളിലേയ്ക്കു നോക്കുവാൻപോലും ജനങ്ങൾ ഇഷ്ടപ്പെടുകയില്ല എന്നായി. ചിത്രം എന്നു കേൾക്കുമ്പോൾ രവിവൎമ്മയുടെ നാമവും ബഹുജനങ്ങളുടെ സ്മരണയിൽ ഉദിക്കും. അതിനാൽ ചിത്രങ്ങളുടെ താഴെ 'രവിവൎമ്മ' എന്നു വ്യാജമായി അവർ രേഖപ്പെടുത്തി വില്ക്കുവാൻ ശ്രമിച്ചുതുടങ്ങി. അതൊരു പ്രസ്ഥാനംതന്നെ ആയി. കലാപരമായ അധഃപതനത്തിലേയ്ക്കു വീണ്ടും ഇന്ത്യയെ തള്ളിനീക്കുന്ന ഒരു സംരംഭം ആയിരുന്നു അതു്. ഈ വസ്തുത നമ്മുടെ കഥാനായകൻെറ കണ്ണുകളെ തുറപ്പിച്ചു. തൻെറ ഉയൎച്ചനിമിത്തം, മററു ചിത്രകാരന്മാൎക്കു് പ്രോത്സാഹനമില്ലെന്നുവരുന്നതു അദ്ദേഹം ഒട്ടും സഹിക്കുന്ന ആളല്ലായിരുന്നു. പ്രദൎശനങ്ങളിൽ തൻെറ ചിത്രങ്ങൾ ഒന്നാംസമ്മാനത്തിനു അൎഹമായിത്തീരുകയാൽ, ഇതരചിത്രകാരന്മാൎക്കു മുന്നോട്ടു വരാൻ സാധിക്കുന്നില്ലെന്നുള്ളതും ആ കലാചാൎയ്യൻെറ പരിഗണനയ്ക്കു വിഷയമായി. അതിനാൽ മേലിൽ കാൎയ്യമായിട്ടല്ലാതെ സമ്മാനത്തിനായി യാതൊരു പ്രദൎശനത്തിനും

താൻ ചിത്രങ്ങൾ അയയ്ക്കുന്നതല്ലെന്നു കഥാനായകൻ 1091-ൽ, പത്രങ്ങളിൽ പരസ്യംചെയ്തു.

ലിതോഗ്രാഫ് പ്രസ്സിൽനിന്നിറങ്ങുന്ന ചിത്രങ്ങൾ എത്ര സൂക്ഷിച്ചു മുദ്രണംചെയ്താലും, കൈകൊണ്ടു വരച്ചതുപോലെ സുകുമാരതരമായി പ്രകാശിതമാവുകയില്ല. ആ ചിത്രങ്ങളും വച്ചുകൊണ്ടു ഒരു ചിത്രകാരന്റെ കലാവഗാഹത്തെപ്പററി ചിന്തിക്കുന്നതിനും സാധിക്കുകയില്ല. രവിവർമ്മയുടെ മേൽനോട്ടത്തിൽ ആദ്യകാലത്തു് മുദ്രണംചെയ്തിട്ടുള്ള ചിത്രങ്ങൾ ഏതാണ്ടു് ആലേഖനംചെയ്തതുപോലെതന്നെ മനോഹരങ്ങളായിരുന്നു. എങ്കിലും തന്റെ അഭാവത്തിൽ മുദ്രണത്തിൽ വൈശദ്യം ലോപിച്ച ചിത്രങ്ങൾ ഇറങ്ങിത്തുടങ്ങുമെന്നും, ആ മാതൃകകൾ അംഗീകരിക്കുകയാണെങ്കിൽ ജനങ്ങൾ യഥാർത്ഥ ചിത്രകലയുടെ സങ്കല്പത്തിൽനിന്നും അകന്നുപോകുമെന്നും, അതുകൊണ്ടു് ഒരു കലാഭവനം ഉടലെടുക്കേണ്ടതു് എത്രയും ആവശ്യകമാണെന്നും രവിവർമ്മ ദീർഘദർശനം ചെയ്യാതിരുന്നില്ല. തിരുവിതാംകൂർ ഗവൺമെണ്ടിനെക്കൊണ്ടു ചിത്രാലയം ആരംഭിക്കുന്നതിനുള്ള എഴുത്തുകുത്തുകൾ, ശക്തിയായി വീണ്ടും നടത്തിയതിന്റെ ഫലമായി ഏതാനും ചിത്രങ്ങൾ എഴുതാൻ അനുവദിക്കുക എന്ന ഒരു സംഭവം ഇതിനകം ഉണ്ടായിട്ടുണ്ടു്............

1900-മാണ്ടു പാരീസ്സിൽ നടന്ന കലാപ്രദർശനത്തിൽ രവിവർമ്മ അയച്ചിരുന്ന ചിത്രങ്ങൾ യൂറോപ്പിന്റെ മുഴുവൻ അത്ഭുതത്തിനു വിഷയമായിത്തീർന്നതും, അമേരിക്ക നൽകിയതുപോലെ കീർത്തിമുദ്രകളും, പ്രശ

സ്തുതിപത്രങ്ങളും സമ്മാനങ്ങളും ചിത്രകാരനു അവിടെ നിന്നും ലഭിച്ചതും ഈ ഘട്ടത്തിലെ പ്രാധാന്യം അർഹിക്കുന്ന സംഭവങ്ങളാകുന്നു.

അദ്ധ്യായം 16.

1897-ൽ തിരുവിതാംകൂർ ഗവൎമ്മെണ്ടു ആണ്ടിൽ രണ്ടു ചിത്രം വീതം സംസ്ഥാനത്തിനു വേണ്ടി എഴുതുവാൻ രവിവൎമ്മയോടാവശ്യപ്പെട്ടു. അങ്ങനെ ഏതാനും ചിത്രങ്ങൾ തയാറായതിനുശേഷം, ചിത്രാലയത്തിന്റെ കാൎയ്യം പൎയ്യാലോചിക്കുന്നതാണെന്നു ഗവൎമ്മെണ്ടു ഒരു ഉറപ്പും നൽകി. 'വിരാടസദസ്സ്' 'ശകുന്തള'യുടെ പ്രേമവീക്ഷണം (ദർഭമുന കാലിൽ തറച്ചു എന്ന നാട്യത്തിൽ) 'ദ്രൗപദിയും സിംഹികയും' 'ഹംസവും ദമയന്തിയും' 'രുക്മാംഗദനും മോഹിനിയും' ഇങ്ങനെ * അഞ്ചു ചിത്രങ്ങൾ ആലേഖനം ചെയ്തു. അവയ്ക്കു് ഓരോന്നിനും 3,000 രൂപാവീതം പ്രതിഫലവും നൽകപ്പെട്ടു. എന്നിട്ടും ചിത്രാലയസ്ഥാപനം സംബന്ധിച്ചുള്ള നടപടികൾ ആരംഭിക്കുന്നതിനു ഗവണ്മെണ്ടു് യാതൊരു ശ്രദ്ധയും കാണിക്കുകയുണ്ടായില്ല. പ്രതിഫലംകൊണ്ടു തൃപ്തിപ്പെ

---

* പ്രസ്തുത അഞ്ചു ചിത്രങ്ങളും തിരുവനന്തപുരം ശ്രീചിത്രാലയത്തെ അലങ്കരിക്കുന്നു.

തിരുവനന്തപുരത്തു് ഇന്നു കാണുന്ന ശ്രീചിത്രാലയം, രാജാ രവിവൎമ്മയുടെ കീൎത്തിയിൽ അഭിമാനംകൊള്ളുന്ന അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദൌഹിത്രീപുത്രനായ ശ്രീചിത്തിരതിരുനാൾ മഹാരാജാവിന്റെ ഉത്സാഹത്തിൽ രൂപം പ്രാപിച്ചിട്ടുള്ളതാകുന്നു.

ഹംസദമയന്തി

ട്ടാനുള്ള ഉദ്ദേശത്തിലല്ലായിരുന്ന ആ വ്യവസായത്തിൽ ചിത്രകാരൻ ഏർപ്പെട്ടതു്. തന്റെ നിരന്തരമായ ഉപദ്രവത്തിൽനിന്നും രക്ഷപ്പെടുവാനായി ഗവൺമെണ്ടു കണ്ടെത്തിയ ഒരു മാർഗ്ഗമാണു് തന്നെക്കൊണ്ടു കുറേ ചിത്രങ്ങൾ എഴുതിച്ചു് പ്രതിഫലം നൽകുന്നതു് എന്നു് രവിവർമ്മയ്ക്കു ബോദ്ധ്യമായി.

ചിത്രാലയം ആരംഭിക്കുവാൻ ഭാവമില്ലെങ്കിൽ എത്ര വൻപിച്ച തുക തരികയാണെങ്കിലും മേലിൽ ഒരൊററ ചിത്രംപോലും തിരുവിതാംകൂറിനുവേണ്ടി താൻ എഴുതുകയില്ലെന്നു കഥാപുരുഷൻ ഗവർമ്മെണ്ടിനെ അറിയിച്ചു.

തിരുവിതാംകൂറിനായി രവിവർമ്മ എഴുതിയ ആ ചിത്രങ്ങളാണെങ്കിൽ കലയുടെ വിസ്മയവസ്തുക്കളായിട്ടായിരുന്നു നിരൂപകന്മാർ പരിഗണിക്കുകയുണ്ടായതു്. സത്യത്തിന്റേയും സൗന്ദര്യത്തിന്റേയും മോഹനകിരണങ്ങളിൽനിന്നുള്ള പ്രകാശം 'ഹംസവും ദമയന്തിയും' എന്ന ചിത്രത്തിൽ കാണാൻ കഴിയുന്നുണ്ടെന്നു്, കലാരാധകന്മാരായ ചിന്തകന്മാർ, ആ ചിത്രം ആദ്യമായി മദ്രാസ്സിൽ പ്രദർശിപ്പിച്ചപ്പോൾ, അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. പ്രകൃതി, അവളുടെ കൃത്യങ്ങളിൽ പരിസ്ഫുരിക്കുന്ന അസാമാന്യം കലാകാരൻ കലാശില്പത്തിൽ പ്രദർശിപ്പിക്കുമ്പോഴാണു് കല സമ്പൂർണ്ണമാകുന്നതെന്ന തത്വത്തിനു് ഒരു ഉദാഹരണമായി രവിവർമ്മയുടെ 'ഹംസദമയന്തി' വർണ്ണിക്കപ്പെട്ടു. ആ ചിത്രത്തെ അടിസ്ഥാനമാക്കി ശ്രീ. സി. രാമാനുജാചാര്യ എന്ന ഭാവനാസമ്പന്നനായ ഒരു കലാനിരൂപകൻ 'ഹംസദമയന്തി' എന്ന പേരിൽ (ഇംഗ്ലീഷിൽ) സമുജ്ജ്വലമായ ഒരു ഗ്രന്ഥം

തന്നെ നിർമ്മിച്ചിട്ടുണ്ട്. മഹത്തായ ഒരു കലാശില്പത്തിൽ രാഷ്ട്രത്തിൻെറ ചൈതന്യം തുടിക്കുകാണണമെന്ന വിവക്ഷയിൽ നിർമ്മിച്ചിട്ടുള്ള ആ ചിത്രത്തെ, ചായത്തിലെ സംഗീതാത്മകമായ ഒരു സ്വാതന്ത്ര്യകാവ്യമായി കലാചിന്തകന്മാർ പ്രകീർത്തിക്കുന്നു.

1900 നവംബർമാസത്തിൽ പുതിയ ഇന്ത്യാ വൈസ്രോയി കഴ്സൻപ്രഭു തിരുവിതാംകൂർ സന്ദർശിച്ച അവസരത്തിൽ സാംസ്ഥാനികചിത്രകാരനായ നമ്മുടെ കഥാനായകൻ തിരുവനന്തപുരം തലസ്ഥാനനഗരിയിൽ എത്തിച്ചേരുകയും, ശ്രീമൂലംതിരുനാൾ മഹാരാജാവിൻെറ നിർദ്ദേശപ്രകാരം ശീഘ്രഗതിയിൽ ചില ചിത്രങ്ങൾ പ്രഭുവിനു കാണുന്നതിനായി എഴുതുകയുമുണ്ടായി. ഒരു ചിത്രകാരൻെറ പേർ എടുത്തു പറയുവാൻ ഇല്ലാതിരുന്ന ഇന്ത്യയ്ക്കു ലഭിച്ച ആ ലോകമഹാചിത്രകാരൻെറ ആ ചിത്രങ്ങൾ കഴ്സൻപ്രഭുവിനു ശ്രീമൂലംതിരുനാൾ കാണിച്ചുകൊടുത്തപ്പോൾ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞതു്, "തദ്ദേശീയചിത്രലേഖനരീതിയിൽ ഇത്രയും ആഢംബരമായ ചിത്രങ്ങൾ എഴുതുവാൻ ഇന്ത്യയിലെന്നല്ല പൗരസ്ത്യരാജ്യങ്ങളിൽ രവിവർമ്മ മാത്രമേ ഉള്ളു എന്നു് മുമ്പുതന്നെ കേട്ടിട്ടുണ്ടു്" എന്നായിരുന്നു. ശ്രീമൂലംതിരുനാൾമഹാരാജാവു് കഴ്സൻപ്രഭുവിനു ചിത്രകാരനെ പരിചയപ്പെടുത്തിക്കൊടുത്തു. പ്രഭുഅവർകൾ രവിവർമ്മയെ പരിചയപ്പെടുവാൻ സാധിച്ചതിൽ അത്യന്തം ആമോദിച്ചു. അന്നുമുതൽ അവർ ആത്മമിത്രങ്ങളായി.

1901-ാം വർഷം ആയിട്ടും ബാംബെയിലെ പ്ലേഗു അവസാനിച്ചിരുന്നില്ല. ആ മഹാമാരിയെ കണ്ട

ക്കാക്കാതെ നമ്മുടെ കലാസഹോദരന്മാർ ചിത്രശാലയിലെ പ്രവൎത്തനം തുടൎന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. ഈയവസരങ്ങളിൽ അവർ കാർലിയിലും ബാംബെയിലുമായി മാറി മാറി താമസിച്ചു. ബാംബെവസതി കൂടെക്കൂടെ ആ പൽശങ്ക കുറഞ്ഞ പുതിയ പുതിയ കെട്ടിടങ്ങളിലേയ്ക്കു മാററിക്കൊണ്ടിരുന്നു. മുദ്രണാലയം ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടു നാട്ടിലേയ്ക്കു മടങ്ങുവാനുള്ള ബന്ധുക്കളുടെ അഭ്യൎത്ഥനകം പ്രതിദിനമെന്നോണം വന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. സമാപനം വേറെ ആരെ ഏൽപ്പിച്ചാൽ അഭംഗുരം നടന്നുപോകുമെന്നു തലേവൎഷംതന്നെ കഥാപുരുഷൻ സഹോദരനുമായി ആലോചിക്കാതിരുന്നില്ല. അതിന്റെ കാരണം പ്രമേഹരോഗലക്ഷണങ്ങൾ അല്പാല്പം രവിവൎമ്മയിൽ കണ്ടുതുടങ്ങിയതിൻെറ ഫലമായി വിശ്രമം ആവശ്യമാണെന്നു ഡാക്ടറന്മാർ അദ്ദേഹത്തെ ഉപദേശിച്ചതായിരുന്നു. ആ രോഗത്തിന്ന് ചില ചെറിയ ചികിത്സകം ചെയ്തിരുന്നു എങ്കിലും, ജീവിതത്തിൽ ചൈതന്യം അവശേഷിക്കുമ്പോൾ പ്രവൃത്തിയിൽനിന്നു വിരമിച്ചുകൊണ്ടുള്ള ഒരു വിശ്രമജീവിതത്തിന്ന് അദ്ദേഹം സന്നദ്ധനല്ലായിരുന്നു. 1899-ൽ, പിതാവായ, എഴുമാവിൽ ഭട്ടതിരിപ്പാടിൻെറ ചരമംപ്രമാണിച്ചു കഥാപുരുഷൻ കിളിമാനൂർ കൊട്ടാരത്തിൽ വന്നു താമസിക്കുമ്പോൾ, കേരളത്തിലെ അഷ്ടവൈദ്യപ്രധാനികളിൽ ചിലരെ വരുത്തി ഒരു ചികിത്സയും പത്ഥ്യവും നിശ്ചയിക്കുകയുണ്ടായി. ദൂരദേശങ്ങളിലെ താമസം, ഭേഷജവിധികൾ യഥാവിധി അനുഷ്ഠിക്കുവാൻ യോജിച്ചതല്ലായിരുന്നു. ഒരിക്കലും ആ കൎമ്മധീരൻ രോഗത്തെ അത്രയ്ക്കു വകവെച്ചിരുന്നതുമില്ല എന്നുതന്നെ പറയാം.

ലോകത്തിലെ മററേതൊരു ജനതയെക്കാളും, സംസ്കൃതഭാഷയോടു താല്പര്യമുള്ള വിദേശീയർ ജർമ്മൻകാരായിരുന്നുവല്ലോ. മുദ്രണവിദഗ്ധനും, കലാകാരനും ആയ 'സ്സെലൂഷർ' എന്ന ജർമ്മൻകാരൻെറ ലഘുവായ സംസ്കൃതപാണ്ഡിത്യത്തെ നമ്മുടെ ചരിത്രനായകൻ അതിയായി മാനിച്ചിരുന്നു. പൊതുവിൽ ജർമ്മൻജനതയുടെ സംസ്കൃതപ്രേമത്തെപ്പററിയും, ജർമ്മനിയുടെ മഹാകവിയായ ഗഥേ അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളത്തിന്റെ മേന്മയെ ലോകഹൃദയത്തിൽ പതിയത്തക്കവണ്ണം സ്തുതിച്ചിട്ടുള്ളതിനെപ്പററിയും മററും രവിവർമ്മ സ്സെലൂഷറോടു സംസാരിച്ചിരുന്നു. മുദ്രണാലയത്തിന്റെ ഭാവിപ്രവർത്തനകാര്യം പര്യാലോചനാവിഷയമായപ്പോൾ സ്സെലൂഷർ, ഏതു വ്യവസ്ഥയിൽ വേണമെങ്കിലും താൻ അതു് ഏറെറടുത്തു നടത്താൻ തയ്യാറാണെന്നു് ഒരവസരത്തിൽ രവിവർമ്മയോടു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. തുക കുറച്ചാണെങ്കിലും അതു വാങ്ങിക്കൊണ്ടു് സ്സെലൂഷർക്കു സ്ഥാപനം വിട്ടുകൊടുക്കുന്നതുപോലെ ഇഷ്ടം, മററാരെയും കലാപ്രേമിയല്ലാത്ത ഒരുവനു് ഏല്പിക്കുന്നതിലുമില്ലതന്നെ. ചിത്രങ്ങളുടെ മുദ്രണം സ്സെലൂഷർ ആണെങ്കിൽ വെറും കച്ചവടത്തിനായി, താഴ്ത്തിക്കളയുകയില്ല എന്നു് അവർ വിശ്വസിച്ചു. 1901 ആയപ്പോൾ അതേസംബന്ധിച്ച ആലോചനകൾ സമാരംഭിച്ചു.

(സ്ഥലവും, കെട്ടിടങ്ങളും കൂടാതെ പരിഷ്കൃതരീതിയിലുള്ള ഒരു യൂറോപ്യൻ ചിത്രമുദ്രണാലയത്തിനു തുല്യമായ സാധനസാമഗ്രികൾ അടങ്ങിയ പ്രസ്സും വിവിധപരിണാമത്തിലുള്ള എൺപത്തൊൻപതിൽ പരം ചിത്രങ്ങളുടെ പ്രകാശനവുമാണു് രവിവർമ്മ ഉടമ

സ്ഥാവരക്കാലത്തോടെ സ്സ്ലെഷറെ ഏല്പിക്കുവാൻ ആലോചിച്ചതു്. സ്ഥാപനത്തിനു ഉടനേ മുഴുവൻ വിലയും കൊടുക്കുവാൻ സ്സ്ലെഷർ അപ്രാപ്തനായിരുന്നു. അതിനാൽ ആലോചനകൾ സമാപിക്കുവാൻ കുറച്ചുകൂടി സമയം വേണ്ടിവന്നു. എല്ലാറ്റിനുമായി 25,000 രൂപാ തവണകളിലായി കൊടുത്തുതീർത്താൽ മതിയെന്ന ഒരു കരാർ 1901 ജനുവരി 21-ാംനു ഉണ്ടാക്കി. അതോടുകൂടി രവിവർമ്മാമുദ്രണാലയം സ്ഥിരമായി സ്സ്ലെഷർക്കു വിട്ടുകൊടുക്കുകയും ചെയ്തു.

മുദ്രണാലയം സമാരംഭിച്ചതിൽ പിന്നീടു്, മിത്രങ്ങളായ മഹാരാജാക്കന്മാരുടെ ക്ഷണങ്ങൾ സ്വീകരിക്കുവാൻ മിക്കപ്പോഴും രവിവർമ്മ അപ്രാപ്തനായിരുന്നു. ഭാരമേറിയ ആ ചുമതല വിട്ടതിനുശേഷം കഥാനായകൻ ആദ്യമായി സ്വീകരിച്ചതു മേവാർമഹാരാജാവായ മഹാറാണാ ഫതേസിംഗ് സാഹിബ്ബിൻെറ ക്ഷണമായിരുന്നു. രജപുത്രവീരപുരുഷന്മാരിൽ അഗ്രേസരനും, മഹാനായ അക്ബർചക്രവർത്തിയുടെ സമകാലീനനും ആയ മഹാറാണ പ്രതാപസിംഗിൻേറയും, അദ്ദേഹത്തിൻെറ അനന്തരഗാമികളായ മററു മൂന്നു മഹാറാണമാരുടേയും ഛായകൾ, അവരുടെ പഴയ ആലേഖ്യങ്ങൾ നോക്കി എണ്ണച്ചായത്തിൽ പകർത്തി എഴുതുന്നതിനായി അന്നു രവിവർമ്മ മേവാർ സംസ്ഥാനത്തിൻെറ അതിഥിയായി ക്ഷണിക്കപ്പെട്ടതു്. ഇന്ത്യയിൽ, ആ ചരിത്രപുരുഷന്മാരുടെ ചിത്രങ്ങൾ നോക്കി എഴുതുവാൻ പ്രഗത്ഭനായ ഒരു ചിത്രകാരനുണ്ടെങ്കിൽ അതു രാജാ രവിവർമ്മ മാത്രമാണെന്നു മേവാർ മഹാറാണാ വിശ്വസിച്ചിരുന്നു. മഹാറാണാ ഫതേസിംഗ് സാഹിബ്ബ്, കുശാഗ്രബുദ്ധിയും, പരമ്പരയാ പരിചയിച്ച ദേശീയാചാരങ്ങളെ പാശ്ചാത്യ

സമ്പ്രദായങ്ങൾക്ക് അടിയറവച്ചുകൊടുത്തിട്ടില്ലാത്ത ഒരു തനി ഭാരതീയനും ആണെന്നു ശ്രീ. സി. രാജരാജവർമ്മ തന്റെ ദിനക്കുറിപ്പിൽ എഴുതിയിരിക്കുന്നു.

1901 മാർച്ച് പതിനാറാംതിയതി രവിവർമ്മ, സഹോദരനോടുകൂടി ബാംബേയിൽനിന്നും മേവാർ സംസ്ഥാനത്തിന്റെ തലസ്ഥാനമായ ഉദയപ്പൂരിൽ എത്തിച്ചേർന്നു. ചിത്രമെഴുത്തു പരിശീലിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ഇളയപുത്രൻ രാമവർമ്മയും ആ യാത്രയിൽ പിതാവിനെ അനുഗമിച്ചു. അവർക്ക് ഉദയപ്പൂർ തലസ്ഥാനം നൽകിയ ആതിഥ്യത്തെപ്പററി പറയുന്നതു, "മുന്തിരി തുടങ്ങിയ പഴവർഗ്ഗങ്ങൾ, നറുനെയ്യു നിറച്ച കുംഭങ്ങൾ, ശീതളപാനീയങ്ങൾ, ഗോതമ്പ്, പഞ്ചസാര എന്നീ സാധനങ്ങൾ താമസത്തിനായി നൽകപ്പെട്ട മന്ദിരത്തിലെ കലവറമുറിയിൽ ആവശ്യത്തിൽ എത്രയോ അധികം കൊണ്ടുനിറച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു" എന്നാണ്. ചരിത്രപ്രധാനമായ കോട്ടകളും, മനോഹരങ്ങളായ കൊട്ടാരങ്ങളും, ഹൃദ്യങ്ങളായ ഉദ്യാനങ്ങളും, ഉല്ലാസപ്രദമായ തടാകങ്ങളും ആ തലസ്ഥാനനഗരിയുടെ രാമണീയകചിഹ്നങ്ങളായിരുന്നു.

ഉദയപ്പൂർ നഗരിയേയും, തടാകത്തേയും ചിത്രണം ചെയ്യുന്നതിനായി കഥാപുരുഷനും സഹോദരനും ഒരു വിനോദം എന്ന നിലയിൽ അപരാഹ്നമാകുമ്പോഴേയ്ക്കും വാസസ്ഥലത്തുനിന്നും തിരിക്കുമായിരുന്നു. ഒരു ചെറുനൗകയിൽ കയറി തടാകത്തിൽ സഞ്ചരിച്ചിട്ടു, മറുകരയിലുള്ള "ജയനിവാസ്" എന്ന (മാർബിൾക്കല്ലുകൊണ്ടു പണിതിട്ടുള്ള) കുളിർകുടീരത്തിന്റെ മുൻഭാഗത്തു വർണ്ണശബളമായ സായാഹ്നസൂര്യകിരണങ്ങൾ അല

ട്ടന്ന തളത്തിൽ അവർ ഉപവിഷ്ടരാവും. ഹൃദയമോഹനമായ ഉദയപ്പൂർകാഴ്ചകളെ അവിടെ ഇരുന്നുകൊണ്ട് അവർ ചായത്തിൽ പകർത്തുവാൻ ശ്രമിച്ചിരുന്നു.

മാർച്ച് 17-ാംനു-മുതൽ ഉദയപ്പൂരിലേയ്ക്കുള്ള ആ ചിത്രങ്ങൾ എഴുതിത്തുടങ്ങി. നോക്കി എഴുതാൻ ലഭിച്ച ചെറിയ ചിത്രങ്ങളെപ്പററി രാജരാജവർമ്മ എഴുതിയിരിക്കുന്നതു്, അവയിൽ സ്വാഭാവികത തീരെയും കണ്ടിരുന്നില്ലാ എന്നാകുന്നു. റാണാപ്രതാപസിംഗ്, റാണാ അമർസിംഗ്, റാണാരാജസിംഗ് റാണാജയസിംഗ് എന്നീ നാലു രജപുത്രനായകന്മാരുടെ ചിത്രങ്ങളായിരുന്നു അവയ്ക്ക് പകർത്തി എഴുതേണ്ടിയിരുന്നതു്.

ആ ജോലി ചെയ്തുതീർന്നപ്പോൾ, മഹാറാണയുടെ ഒരു ഛായാചിത്രംകൂടി എഴുതുവാൻ തന്നെ അനുവദിക്കണമെന്നു് രവിവർമ്മ അഭ്യർത്ഥിച്ചു. അതിനു താൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നില്ലെന്നായിരുന്നു മഹാറാണ അല്പം നിരാദരയോടുകൂടി ആദ്യം പ്രസ്താവിച്ചതു്. കഥാനായകൻ ഉദയപ്പൂരിലേയ്ക്കു തിരിക്കുന്നതിനുമുമ്പു് മഹാറാണ തന്റെ ഒരു ചെറിയ 'ഫോട്ടോഗ്രാഫ്' ബാംബേയിലേയ്ക്കു് അയച്ചിരുന്നു. അതു നോക്കി ഒരു ചെറിയ ചിത്രം വരയ്ക്കുന്നതിനും ആവശ്യപ്പെട്ടിരുന്നു. അപ്രകാരം ഒരു ഛായ വരച്ചു രവിവർമ്മ ഉദയപ്പൂരിലേയ്ക്കു അയയ്ക്കുകയും ഉണ്ടായി. മഹാറാണയുടെ ശരിയായ ഛായ 'ഫോട്ടോഗ്രാഫി'ൽനിന്നും ഗ്രഹിക്കുവാൻ വിഷമമായിരുന്നതിനാൽ ആ കുറവു് ആ ചിത്രത്തിലും കാണ്മാനുണ്ടായിരുന്നു. അതു് അദ്ദേഹത്തെ നിരാശനാക്കിയെന്നു പറയേണ്ടതില്ലല്ലോ.

ആ വൈക്ലവ്യം മനസ്സിലാക്കിക്കൊണ്ടു രവിവൎമ്മ മഹാറാണയോടു പറഞ്ഞു:

"മഹാറാണ ദയവുണ്ടായി എനിക്കു മൂന്നു മണി ക്കൂർ സമയം തരിക. അവിടത്തെ ഒരു ഛായ ഞാൻ അങ്ങയെ നോക്കി എഴുതുന്നുണ്ട്."

ഛായാഗ്രാഫിയുടെ അപൂർണ്ണതയെ തെളിയിച്ചു കൊടുക്കാൻ രവിവൎമ്മ തീരുമാനിച്ചു. ഓരോ മണിക്കൂർ വീതം മൂന്നുദിവസം കൊട്ടാരത്തിൽ ചെന്നിരുന്നു നോക്കി എഴുതിക്കൊള്ളുവാൻ അനുവാദവും നൽകപ്പെട്ടു. ആ മൂന്നുദിവസത്തെ മൂന്നു മണിക്കൂറുകൾകൊണ്ടു മഹാറാണ യുടെ മുഖത്തെ രവിവൎമ്മ അവസ്ഥപോലെ ചായത്തിൽ വരച്ചു കാണിച്ചപ്പോൾ, ആ രജപുത്രഭരണാധികാരിക്കു ണ്ടായ വിസ്മയം പറയാവതല്ലായിരുന്നു. രവിവൎമ്മയുടെ ചായത്തുലിക, ഛായാഗ്രാഫിയുടെ അപൎയ്യാപ്തതയെ വിളംബരം ചെയ്യുന്നതാണെന്നു പ്രൗഢനായ മഹാറാണ സ്തോഭപുരസ്സരം വീണ്ടും വീണ്ടും ഉത്ഘോഷിച്ചതായി പ്രസ്താവിക്കപ്പെടുന്നു.

പകൎത്തി എഴുതിയ ചിത്രങ്ങൾക്കു ഓരോന്നിനും 1000 രൂപാ വീതവും, പുതുതായി ആലേഖനം ചെയ്യ പ്പെട്ട ഛായാചിത്രത്തിന് 1500 രൂപയും നൽകിയ തിനുപുറമേ, നടുവിൽ മരതകങ്ങളും, അതിനുചുറവും വൈരക്കല്ലുകളും പതിച്ച പതക്കത്തോടുകൂടിയ ഒരു മുത്തുമാലയും, ബഹുമതിസൂചകമായ ഒരു ജോഡി സ്വ ൎണ്ണപട്ടാംബരകവചങ്ങളും, തലക്കെട്ടും, പാദുകങ്ങളും ഉദയപ്പൂർ (മേവാർ)സംസ്ഥാനാധിപൻ ആ ചിത്രകാര ന് സമ്മാനിച്ചു. ജ്യേഷ്ഠന് നൽകിയതുപോലെയുള്ള

ഓരോ ജോടി ബഹുമതിവേഷം രാജരാജവമ്മയ്ക്കും നൽകപ്പെട്ടു. ചരിത്രപുരുഷന്റെ പുത്രൻ രാമവമ്മയ്ക്കും ബഹുമതി കവചങ്ങൾ സന്തോഷപുരസ്സരം സമ്മാനിക്കപ്പെട്ടു. അങ്ങനെ ജൂലൈ ആദ്യദിവസം, ഗംഭീരമായ സൽക്കാരങ്ങൾക്കുശേഷം മേവാർ സംസ്ഥാനം നമ്മുടെ ചരിത്രനായകനേയും സഹഗാമികളേയും ബാംബെയിലേയ്ക്കു യാത്രയാക്കി.

അദ്ധ്യായം 17.

ബാംബെയിൽനിന്നും കിളിമാനൂരിൽ എത്തിച്ചേൎന്ന രവിവമ്മ, ആയുർവേദവൈദ്യന്മാരെക്കൊണ്ടു ശരീര രക്ഷയ്ക്കായുള്ള ചികിത്സകൾ ചെയ്യിച്ചു. ചികിത്സമൂലം മൂത്രത്തിൽ കണ്ടിരുന്ന പഞ്ചസാരയുടെ അംശം കാൎയ്യമായി കുറഞ്ഞു. ആരോഗ്യം അഭിവൃദ്ധിപ്പെട്ടു. എങ്കിലും, ദൂരയാത്രകൾ കഴിയുന്നിടത്തോളം കുറയ്ക്കണമെന്നു വൈദ്യന്മാർ അദ്ദേഹത്തെ ഉപദേശിച്ചു.

ആയിടയിൽ, ഹൈദ്രാബാദ് സംസ്ഥാനത്തെ രാജാദീനദയാൽ എന്ന പ്രഭുവിൽനിന്നും ഒരു ക്ഷണം കഥാനായകനു ലഭിച്ചു. ചിത്രകലയെ സംബന്ധിച്ച അറിവു വർദ്ധിപ്പിക്കുവാൻ ആജന്മതല്പരരായ ആ സഹോദരന്മാരുടെ സതതരമായ ശ്രദ്ധയെ ആകർഷിക്കുന്നതായിരുന്നു രാജാദീനദയാലിന്റെ ക്ഷണം. നൈസാമിന്റെ കൊട്ടാരത്തിൽ പേർസ്യൻ, മുഗൾ, രജപുത്ത്, ബീജപ്പൂർ, മഹാരാഷ്ട്ര എന്നീ ചിത്രലേഖനരീതികളെ

കാട്ടുന്ന പഴയ ചിത്രങ്ങൾ ഉണ്ടെന്നും, അവ കാണുന്നതിനും, ഹൈദ്രാബാദ് ഭരണാധിനായകനുമായി പരിചയപ്പെടുന്നതിനും അവസരം ഉണ്ടാക്കുന്നതാണെന്നും ക്ഷണക്കത്തിൽ പ്രസ്താവിച്ചിരുന്നു. ഡിസംബർമാസം (1901) ഇരുപത്തിഏഴാം തീയതി പുലർച്ചയ്ക്കു, കിളിമാനൂരിൽനിന്നും രവിവർമ്മയും സഹോദരനും ഹൈദ്രാബാദിലേയ്ക്കുള്ള ആ യാത്ര തിരിച്ചു.

രാജാ ദീനദയാൽ എന്ന പ്രഭുവിൻെറ ആതിഥ്യത്തിൽ ചരിത്രനായകനും സഹോദരനും രണ്ടുമാസത്തോളം ഹൈദ്രാബാദിൽ താമസിച്ചു. രണ്ടുപേരും അപ്പോഴും ഒരു ദിവസവും ചിത്രങ്ങൾ വരയ്ക്കുന്നതിൽ നിന്നും വിരമിച്ചിരുന്നില്ല. ഇക്കാലമായപ്പോൾ ജ്യേഷ്ഠനെപ്പോലെതന്നെ അനുജനും എത്ര വരച്ചാലും മതിവരികയില്ല എന്നായിട്ടുണ്ട്. അടുത്തവർഷം മദ്രാസ്സിൽ പ്രദർശിപ്പിച്ച "സേവനത്തിൽനിന്നു വിരമിച്ച ഭടൻ" എന്ന വിഖ്യാതചിത്രം കഥാനായകൻ, ആ അവസരത്തിൽ ആലേഖനംചെയ്തതായിരുന്നു.

തിരുവനന്തപുരം ശ്രീചിത്രാലയത്തിൽ പ്രദർശിപ്പിച്ചിട്ടുള്ള "ഹൈദ്രാബാദിലെ ഹുസൈൻ സാഗർ തടാകം" ആ സന്ദർശനകാലത്തു് ശ്രീ. രാജരാജവർമ്മ എഴുതിയിട്ടുള്ളതാകുന്നു. ആതിഥേയനായ രാജാ ദീനദയാൽ കഥാപുരുഷനെക്കൊണ്ടു നൈസാമിന്റെ ഒരു എണ്ണച്ഛായാചിത്രം ആലേഖനം ചെയ്യിച്ചു. ഒരു ചെറിയ 'ഫോട്ടോഗ്രാഫിനെ' ആശ്രയിച്ചിട്ടായിരുന്നു ആ ഛായ വരയ്ക്കേണ്ടിവന്നതു്. അങ്ങനെ രണ്ടുമാസത്തോളം രവിവർമ്മയും, സഹോദരനും ഹൈദ്രാബാദിൽ താമസിച്ചു എങ്കിലും, ആ രാജ്യത്തെ ഭരണാധിപനായ

ഗുണസാമിനെ സന്ദർശിക്കാൻ അവക്ക് അനുവാദം ലഭിക്കുകയുണ്ടായില്ല.

ഹൈദ്രാബാദിൽനിന്നും നിരാശാവശഗനായി കിളിമാനൂരിൽ എത്തിച്ചേർന്ന രവിവർമ്മയ്ക്കു വിശ്രമമില്ലാതെ തൂലികയെ പ്രവർത്തിപ്പിക്കുവാനായി, ചിത്രങ്ങൾക്കായുള്ള അപേക്ഷകൾ ധാരാളം വന്നുകിടപ്പുണ്ടായിരുന്നു. തൻെറ അഭാവത്തിൽ വന്നിട്ടുള്ള കത്തുകളും, വിദേശങ്ങളിൽനിന്നു അയച്ചിട്ടുള്ള കലാപ്രസിദ്ധീകരണങ്ങളും, പുസ്തകങ്ങളും ഒന്നു നോക്കുന്നതിനുതന്നെയും കുറേ അധികം സമയം വ്യയംചെയ്യാതെ സാധിക്കുമായിരുന്നില്ല. "സാദൃശ്യം ദൃശ്യതേ യസ്മിൻ ദർപ്പണേ പ്രതിബിംബവത്" എന്ന ഭാരതത്തിൻെറ മൗലികമായ ആലേഖ്യശാസ്ത്രനിയമം വിസ്മരിക്കാത്ത ആ ചിത്രകലാകാരനു്, പ്രസ്തുത നിയമം അനുസരിക്കുന്ന പാശ്ചാത്യ ചിത്രകാരന്മാരുടെ ചിത്രങ്ങൾ കാണാനും, അതേപ്പററിയുള്ള അഭിപ്രായങ്ങൾ വായിച്ചറിയാനും "സ്വഭാവതദ്വദ്കരണ"മാണു് ചിത്രമെന്ന തൻെറ ബോധത്തിൽ നിർവൃതികൊണ്ടു് ആലേഖനകൃത്യങ്ങളിൽ മുഴുകുവാനുമായുള്ള ജീവിതദിനങ്ങളിൽ ഒന്നു് പ്രയോജനരഹിതമായി ചെലവിടേണ്ടിവന്നുപോയാൽ ഉണ്ടാകുന്ന ഇച്ഛാഭംഗം ചെറുതല്ലായിരുന്നു. ഇവിടെ മററൊരു കാര്യംകൂടി പ്രസ്താവ്യമാണു്. പാശ്ചാത്യ ചിത്രകാരന്മാരുടെ ചിത്രങ്ങൾ കാണാനും, അവയിലെ സാങ്കേതികതത്വങ്ങൾ ശ്രദ്ധിക്കാനും അദ്ദേഹം പ്രദർശിപ്പിച്ചിരുന്ന ഔത്സുക്യം ബങ്കാളിൽ ഒരുസംഘം പുതിയ കലാപ്രേമികൾ ഉണ്ടാകാനും, അവക്ക് രവിവർമ്മാചിത്രകല ഭാരതീയമല്ലെന്നു് അടിസ്ഥാനരഹിതമായ ഒരു ആരോപണം

ഉന്നയിക്കുവാനും ഇടയാക്കിയിട്ടുണ്ട്. എന്നാൽ, ചിത്രകലയുടെ അടിസ്ഥാനതത്വമെന്തെന്നു നിർവ്വചിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ഭാരതീയസാഹിത്യവുമായി പരിചയിച്ചിട്ടുള്ള മഹാനും, രവിവർമ്മയെ തുടർന്നു കലാന്തരിക്ഷത്തിൽ ഉദിച്ചുയൎന്ന മഹാചിത്രകാരനുമായ ബങ്കാളിലെ ഡാക്ടർ അവനീന്ദ്രനാഥടാഗോർ തുടങ്ങിയവർ ആരുംതന്നെ അങ്ങനെ നിരൎത്ഥകമായ ഒരു ആരോപണം കൊണ്ടുവരുന്നതിനു ഉദ്യമിച്ചിട്ടില്ല എന്നതും വിസ്മരിക്കാവുന്നതല്ല.

1902-ൽ എട്ടു മാസക്കാലം രവിവർമ്മ തിരുവിതാംകൂറിൽനിന്നും പുറത്തു പോയതില്ല. ഒക്ടോബറിൽ അവസാനമായി മുദ്രണാലയസന്ദൎശനത്തിനായി പോവുകയും, ബോംബെയിൽനിന്നും മദ്രാസ്സിലേയ്ക്കു മടങ്ങി അടുത്ത ഫെബ്രുവരിവരെ അവിടെ താമസിച്ചു ഏതാനും ചിത്രങ്ങൾ എഴുതുകയും ചെയ്തു. ഭാവനാസമ്പന്നന്മാരായ യുവചിത്രകാരന്മാരെ പ്രോത്സാഹിപ്പിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി, സമ്മാനത്തിനായി തന്റെ ചിത്രങ്ങൾ മേലിൽ ഒരിടത്തും പ്രദൎശിപ്പിക്കുന്നതല്ലെന്നു പത്രങ്ങളിൽ പരസ്യംചെയ്തുകഴിഞ്ഞിട്ടും ഇന്ത്യയിൽ എവിടെ എങ്കിലും രവിവർമ്മയുടെ ചിത്രങ്ങൾ കൂടാതെ ഒരു കലാപ്രദൎശനം നടത്തുകയാണെങ്കിൽ അതു ഒരു 'പ്രദൎശന'മാണെന്നു സമ്മതിക്കുവാൻപോലും, ജനസാമാന്യം തയ്യാറായില്ലായിരുന്നു. പ്രദൎശനങ്ങൾക്കു അദ്ദേഹം ചിത്രങ്ങൾ അയച്ചിട്ടില്ലാത്തപ്പോൾ "വിശ്വവിഖ്യാതമായിട്ടുള്ള അങ്ങയുടെ ചിത്രങ്ങൾ ഇല്ലെങ്കിൽ ഒരു കലാപ്രദൎശനവും പൂൎണ്ണമല്ല" എന്നിപ്രകാരമുള്ള കമ്പിസന്ദേശങ്ങൾ, മൈസൂർ, മദ്രാസ്സ് എന്നിവിടങ്ങളിൽനിന്നു ചില പ്രദൎശനവേളകളിൽ ലഭിച്ചിട്ടുള്ളതായി കാണുന്നു.

അപ്പോഴം, ചിത്രങ്ങൾകൊണ്ടു കലാപ്രദർശനങ്ങളെ ധന്യമാക്കുന്നതിൽ കഥാപുരുഷൻ ഉൽസുകനായിരുന്നു.

1903-ൽ മദ്രാസിൽ നടന്ന 20-ാമത്തെ ലളിതകലാപ്രദർശനത്തെക്കുറിച്ചുള്ള പത്രറിപ്പോർട്ടി (Madras Mail) ൽ നിന്നും ഏതാനും ഭാഗം ചുവടേ ഉദ്ധരിക്കുന്നു.

"മദ്രാസ്സ ലളിതകലാസംഘത്തിൻെറ ഇരുപതാമത്തെ പ്രദർശനം ശനിയാഴ്ച ഉച്ചതിരിഞ്ഞു ഗവർണ്ണർ പ്രഭു ഉൽഘാടനംചെയ്തിരിക്കുന്നു. പൊതുവിലുള്ള വിതാനങ്ങൾ എല്ലാം മിക്കവാറും മുൻകൊല്ലങ്ങളിലേതുപോലെതന്നെ. എന്നാൽ വ്യവസായവിഭാഗത്തിലേയ്ക്കു ഒരു തിരനോട്ടം നടത്തിയാൽ സംഖ്യയിലും, മേന്മയിലും ലഘുവായ സാധനങ്ങളെ പ്രദർശിപ്പിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളു എന്നാണു കാണുന്നതു്. മുൻകൊല്ലങ്ങളിലെ പ്രദർശനങ്ങളുമായി തട്ടിച്ചുനോക്കുമ്പോൾ അഭിപ്രായങ്ങൾ വ്യത്യസ്തങ്ങളായിരിക്കാം; അത്രമാത്രം ആകർഷകങ്ങളായിട്ടുള്ള പ്രദർശനവസ്തുക്കൾ ഇത്തവണ കുറവാണെങ്കിലും, സാമാന്യമായി മുൻകൊല്ലങ്ങളിലേതുപോലെയായിട്ടുണ്ടെന്നു പറയാം.

"കലാഭംഗികുറഞ്ഞ വസ്തുക്കൾ ഇത്തവണ മുൻകാലങ്ങളെ അപേക്ഷിച്ചു് കുറവുതന്നെ. പ്രശംസനീയമായ പലതുമുണ്ടു്. ആദ്യമായി ഇതു ഒരു ഛായാചിത്രപ്രദർശനവത്സരമാണെന്നു പറയാം. അവയിൽ ശ്ലാഘനീയതയും പ്രാധാന്യതയും അർഹിക്കുന്നതു വർമ്മാ സഹോ (രവിവർമ്മയും രാജരാജവർമ്മയും) ദരന്മാരുടേയും, ബാംബെ ആർട്ടിസ്റ്റായ എം. പിത്തവാലായുടേയും ചിത്രങ്ങ

ളാകുന്നു. പ്രദർശനവിവരണപ്പട്ടികയിൽ പല പുതിയ പേരുകളും ചേർത്തുകാണുന്നു. അവരിൽ ചില കലാകാരന്മാർ യശസ്വികളായിത്തീർന്നിട്ടുള്ളതിനാൽ നാം അവരുടെ നാമങ്ങൾ കേൾക്കാതെയല്ല. എന്നാൽ അവരുടെ ചിത്രങ്ങൾ മുമ്പു മദ്രാസ്സിൽ പ്രദർശിപ്പിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതല്ല...............വളരെ അധികം ചിത്രങ്ങൾ സമ്മാനമത്സരത്തിനായി അയച്ചിട്ടുള്ളതല്ലെന്നുള്ള വസ്തുതയും പരിഗണനാർഹമാണു്.........രവിവർമ്മ വരച്ചിട്ടുള്ള സർ. ജാർജ്ജമൂർ, സർ. സുബ്രഹ്മണ്യഅയ്യർ, സർ. വി. ഭാഷ്യം അയ്യങ്കാർ എന്നിവരുടെ ഛായാചിത്രങ്ങൾ സമാകർഷകമായിട്ടുണ്ടു്.

"ആ ചിത്രകാരന്റെ എല്ലാ ചിത്രങ്ങളിലും വച്ചു് (No. 85) "സേവനത്തിൽനിന്നും വിരമിച്ച ഭടൻ" അതുല്യമായ ഒരു ആലേഖ്യം തന്നെയാകുന്നു. ആനന്ദാത്മകമായ ആ കലാശില്പത്തിൽ ഭാവവും, സ്വാഭാവികതയും അത്ര്യധികം സമുജ്ജ്വലമായിട്ടുണ്ടു്. അത്രത്തോളം നല്ല മറ്റൊരു ആലേഖ്യം രവിവർമ്മയുടെ ചിത്രങ്ങളിൽ ഞങ്ങൾ കണ്ടിട്ടില്ല. ആ ചിത്രം യഥാർത്ഥമായ സ്തുതിപ്രവർഷത്തെ അർഹിക്കുകതന്നെ ചെയ്യുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മററു ചിത്രങ്ങളിൽ "മലബാറിന്റെ മനോഹരിയായ പുത്രി" "മാരകമാല്യം" "ദേവാലയത്തിലെ കല്പടികൾ" എന്നിവ ആലേഖനം ചെയ്തിട്ടുള്ളതു കലാകാരന്റെ സ്വതഃസിദ്ധമായ (ഹൈന്ദവ) രീതിയിലാകയാൽ അതു് ഒരു വിഭാഗം ജനങ്ങളെമാത്രം കൂടുതൽ ആകർഷിക്കുന്നതാകുന്നു. ഏതായാലും, ഒരു കലാശില്പം എന്നനിലയിൽ ഉന്നതമായ വിജയം വരിച്ചിരിക്കുന്ന "സേവനത്തിൽനിന്നു വിരമിച്ച ഭടനോടു്" അവയെ താരത

ത്ത്യപ്പെടുത്തുവാൻ നിവൃത്തിയില്ല. രമ്യരംഗചിത്രീകരണത്തിൽ മി. രാജരാജവമ്മ വളരെ പുരോഗമിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ "ഹൈദ്രാബാദിലെ ഹുസൈൻസാഗർ തടാകം" സമത്ഥിക്കുന്നു. ശൈത്യകാലത്തെ അപരാഹ്നസൂൎയ്യകിരണങ്ങൾ തട്ടിത്തിളങ്ങി കാണുന്ന ആ ചിത്രത്തിനു ഒരു രജതകീൎത്തിമുദ്ര ലഭിച്ചിരിക്കുന്നു."

അപ്പോൾ രവിവമ്മയുടെ സന്തതസഹചാരിയായ രാജരാജവമ്മ ആ പ്രദശനത്തിനുശേഷമുണ്ടായ സംഭവങ്ങളെക്കുറിച്ചു തന്റെ ദിനക്കുറിപ്പിൽ എഴുതിയിരിക്കുന്നു.

"അതിനുശേഷം ഉണ്ടായ സംഭവങ്ങളിൽ പ്രാധാന്യം അർഹിക്കുന്നതു് വിജ്ഞനും, സമുദായമദ്ധ്യത്തിൽ ആദരണീയനുമായിരുന്ന ഞങ്ങളുടെ കുടുംബത്തിലെ കാരണവൻ രാജരാജവമ്മ കൊച്ചുകോയിത്തമ്പുരാന്റെ നിൎയ്യാണമായിരുന്നു. ഞങ്ങളുടെ കുടുംബത്തെ സംബന്ധിച്ചു് അതു് എത്രയും നിർഭാഗ്യകരമായ ഒരു സംഭവമായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിനുശേഷം കിളിമാനൂർ കുടുംബത്തിലെ കാരണവസ്ഥാനം മഹാകലാകാരനായ എന്റെ സഹോദരൻ രവിവമ്മയ്ക്കു വഹിക്കേണ്ടിവന്നു. ആ ഉന്നതി യാത്രാകുതുകിയായ അദ്ദേഹത്തിനു ഹിതകരമായ ഒന്നല്ല. ഇക്കാലങ്ങളിൽ ദക്ഷിണ വെല്ലൂരിലെ സെമിന്ദാരുടേയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ പിതാവിന്റേയും ഇന്ത്യാ ചക്രവത്തിനിയുടേയും ചക്രവത്തിയുടേയും, രാജമന്തിരിയിലെ ബഹു: എൻ. സുബ്ബറാവു പന്തലുവിന്റേയും അധ്യാകാരത്തിലുള്ള ഛായാ ചിത്രങ്ങളാണു് ഞങ്ങൾക്കു പ്രധാനമായി ആലേഖനം ചെയ്യുവാനുണ്ടായിരുന്നതു്.

"ഒക്ടോബറിൽ ഒരിക്കൽക്കൂടി ഞങ്ങൾ ബാംബെയിലേയ്ക്കു പോയി. 'രവിവർമ്മാ ഫൈൻആർട്ട്സ് പ്രസ്സ്' ഇപ്പോൾ പ്രവർത്തിച്ചുപോരുന്ന കാർലിൽ എന്ന സ്ഥലത്തു ഞങ്ങൾ മൂന്നോ നാലോ ദിവസം താമസിച്ചു. പ്രസ്സിൻെറ അവകാശം വിട്ടുകൊടുത്തതിൻപ്രകാരം വരേണ്ട 25,000 രൂപായിൽ, ഒരു ഭാഗമേ തന്നിരുന്നുള്ളു. ശേഷം സംഖ്യതരാതെ മി. സ്ലൈഷർ ഒരു നാട്യത്തിൽ കഴിയുകയായിരുന്നു. ഞങ്ങൾ സ്ലൈഷരുമായി സംസാരിച്ചു. എല്ലാം ഇടപാടും ഒക്ടോബർ അവസാനത്തോടുകൂടി തീർത്തുകൊള്ളാമെന്നു സ്ലൈഷർ സമ്മതിച്ചു. അതിനുശേഷം ഞങ്ങൾ ബാംബയിലേയ്ക്കു പോയി ഗാംദേവിറോഡിൽ ഒരു കെട്ടിടം വാടകയ്ക്കെടുത്തു താമസിച്ചു. നവംബർ പത്താം തീയതിക്കു മുൻപു ഞങ്ങൾ പല വീട്ടുവീഴ്ചകളും ചെയ്തുകൊടുത്തിട്ട്, സ്ലൈഷരുമായിട്ടുള്ള ഇടപാടുകൾ ഒതുക്കിത്തീർത്തു."

സാമ്രാജ്യഗവർണ്മെൻറിൽ നിന്നും 1904-നവവർഷാരംഭത്തിൽ നമ്മുടെ കഥാനായകനു 'കേസരിഹിൻദ്' എന്ന ബഹുമതിമുദ്ര നൽകിയതിനെപ്പറ്റി ശ്രീ. രാജരാജവർമ്മ ഇങ്ങനെ എഴുതിയിരിക്കുന്നു:

"എൻെറ ജ്യേഷ്ഠനിൽ അർപ്പിതമായിരിക്കുന്ന ബഹുമതി അഭിലഷിക്കാതെ വന്നെത്തിയതാകുന്നു. ഞങ്ങൾ ഇതേക്കുറിച്ചു ആരോടെങ്കിലും സംസാരിക്കുകയോ, ശ്രമം ചെയ്യുകയോ ചെയ്തിട്ടില്ല............ഇന്ത്യയുടെ ചരിത്രത്തിൽ ഒരു ചിത്രകലാകാരനെ ബഹുമാനിക്കുന്നതു, ഇതാദ്യമായിട്ടാണു്. ഇതുവരേയും ബഹുമതികൾ നൽകിപ്പോന്നിരുന്നതു് ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാർക്കും, വർത്തകർക്കും ഉദാരമായി ധർമ്മവിഷയങ്ങൾക്കു ചെലവിടുന്ന

ധനികന്മാക്കുമായിരുന്നു. ഇന്ത്യയിൽ ചിത്രകലയെ പുരോഗമിപ്പിക്കുന്നതിൽ ഈ ബഹുമതി ഒരിക്കലും പരാജയപ്പെടുന്നതല്ലായിരിക്കും. ഇതു ഞങ്ങൾക്കു (കിളിമാന്നൂർ കുടുംബാംഗങ്ങൾക്കു്) ചെറുതായുള്ള സംതൃപ്തിയെഅല്ല പ്രദാനംചെയ്യുന്നതു്. ഭാരതത്തിലെ ആദ്യത്തെ ലോകചരിത്രകാരനായ അദ്ദേഹത്തിനു തന്റെ കലയോടുള്ള ഭക്തിയും പ്രേമവും ഭരണകൂടം അംഗീകരിച്ചതിൽ ആ മഹാ ചിത്രകാരന്റെ സന്തതസഹചാരിയും, സഹപ്രവത്തകനും, സഹായിയുമായ എനിക്കു് അദ്ദേഹം എന്റെ ഭ്രാതാവും, കിളിമാന്നൂർ കുടുംബത്തിലെ പ്രധാനിയുമാണെന്നോക്കുമ്പോൾ അമിതമായി ആഹ്ലാദിക്കുവാനുണ്ടു്. എന്റെ ജ്യേഷ്ഠന്റെ ജീവിതത്തിലെ സുസ്മരണീയവർഷമായി എപ്പോഴും ഈ നവവത്സരത്തെ ഞങ്ങൾ അനുസ്മരിക്കുന്നതായിരിക്കും."

അദ്ധ്യായം 18.

ഇന്ത്യാസാമ്രാജ്യഭരണകൂടം രാജാരവിവർമ്മയ്ക്കു നൽകിയ ബഹുമതി ഭാരതജനസമുദായം അദ്ദേഹത്തിൽ അർപ്പിച്ചിട്ടുള്ള ഉത്തുംഗമായ ആദരവുമായി താരതമ്യപ്പെടുത്തുമ്പോൾ എത്രയോ തുച്ഛമായിരുന്നു. എങ്കിലും, ആ ബഹുമതിലബ്ധി അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജന്മഭൂവായ തിരുവിതാംകൂറിലെ ഉന്നതന്മാരിൽ ചിലരുടെ ഇടയിൽ അടക്കുവാനാവാത്ത അസൂയയെയാണു ജനിപ്പിച്ചതു്.

തന്റെ കുടുംബത്തിൽപ്പെട്ട അംഗങ്ങൾതന്നെ ആ മഹാപുരുഷന്റെ മഹത്വത്തിന്റെയും, യശസ്സിന്റെയും

നേരേ കണ്ണുപൂട്ടിക്കൊണ്ടു പെരുമാറിയിട്ടുണ്ടു്. അതാണു് എത്രയും ആശ്ചര്യമായിട്ടുള്ളതു്.

'കുടുംബദ്രോഹി' എന്നു അഭിസംബോധനംചെയ്തുകൊണ്ടു ഇതരനാമത്തിലും, കയ്പടയിലും കഥാപുരുഷനു് കള്ളക്കത്തെഴുതാൻ മടിക്കാത്ത ഇംഗ്ലീഷുവിദ്യാഭ്യാസംചെയ്ത ചില യുവാക്കന്മാരും അക്കാലത്തു കിളിമാന്നൂർ കൊട്ടാരത്തിൽ ഉണ്ടായിരുന്നു.

സ്വാതന്ത്ര്യം, സ്വാശ്രയജീവിതത്തിന്റെ ഉത്തമമാതൃകയും, വിശ്വവിഖ്യാതനുമായ ആ സൗന്ദര്യബോധോത്തേജകന്റെ മണ്ഡലം ഏതാണെന്നു് ചിന്തിക്കുവാനുള്ള ആലോചനാശക്തി അവൎക്കു് അശേഷവും ഇല്ലായിരുന്നു. എങ്കിലും, "സംപൂജ്യനായ കലാകാരൻ" "ഭാരതീയകലയുടെ പിതാവു്" എന്നിങ്ങനെ അഭിസംബോധനം ചെയ്തുകൊണ്ടുള്ള രാജ്യതന്ത്രജ്ഞന്മാരുടേയും, മഹാരാജാക്കന്മാരുടേയും, പൊതുജനനേതാക്കന്മാരുടേയും, കലാപ്രേമികളുടേയുംമററും കത്തുകൾ പ്രതിദിനമെന്നോണം തപാലിൽ വന്നുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതും, 'റട്ടർ' (Reuter) മുതലായ ലോകവാൎത്താവിതരണപ്രതിനിധികൾ അഭിമുഖസംഭാഷണങ്ങൾക്കായി വരുന്നതും, വിശ്രുതന്മാരും ബഹുമാന്യന്മാരുമായുള്ളവർ ദൂരദേശങ്ങളിൽനിന്നും ആതിഥ്യത്തിനായി കിളിമാന്നൂർകൊട്ടാരത്തിൽ സമാഗതരാകുന്നതും ഒക്കെ അവർ, കാണാതെയല്ല. കുടുംബം പൂൎവ്വാധികം ഐശ്വൎയ്യസമ്പൂൎണ്ണമായിത്തീൎന്നതും, കുലയശസ്സു വൎദ്ധമാനമായിത്തീൎന്നതും ആ "കുടുംബദ്രോഹി" യുടെ തൂലികകൊണ്ടാണെന്നുള്ള വസ്തുതയെ അവർ കേവലം ഉദാസീനമായി വീക്ഷിച്ചു. സ്ഥാനവലിപ്പമാണു് മഹത്വകാരണമെന്നു വിശ്വസിച്ചുപോന്നിരുന്ന

അന്നത്തെ സമുദായത്തിന്റെ ഉപരിതലത്തിൽ സഞ്ചരിച്ചിരുന്നവർക്കും, ആ ഉപരിതലവിഹാരത്തെ ശ്രേയസ്കരമായി കരുതി ആരാധിച്ചിരുന്നവർക്കും, അനുകരിക്കാൻ വയ്യാത്ത ഒരു ആദർശമായിരുന്നു രാജാ രവിവർമ്മ.

അക്കാലത്തു മദ്രാസുനഗരിയിലെ കലാലയങ്ങളിൽ അധ്യയനംചെയ്തിരുന്ന യുവവിദ്യാർത്ഥികൾ, രവിവർമ്മ മദ്രാസ്സിൽ ചെന്നുകഴിഞ്ഞാൽ എത്രകാലം താമസം ഉണ്ടെന്നും, ഏതെങ്കിലും പൊതുസ്ഥലങ്ങളിൽ അദ്ദേഹം പ്രത്യക്ഷപ്പെടുമോ എന്നും, സന്ദർശിക്കുവാൻ സാധിക്കുമോ എന്നും മററും, രാജരാജവർമ്മയോടു കത്തുകൾ മൂലം അന്വേഷിച്ചിരുന്നു. വിദ്യാർത്ഥികളോടു പൊതുവിൽ സ്വാശ്രയജീവിതത്തിന്റെയും, വ്യവസായത്തിന്റെയും മഹിമകളെക്കുറിച്ച് അദ്ദേഹം സംസാരിച്ചിരുന്നു; കലാവാസനയുള്ളവരോട്, സൗന്ദര്യബോധം നൽകുന്ന ആന്തരികമായ മാർദ്ദവത്തെ അദ്ദേഹം ചൂണ്ടിക്കാട്ടിയിരുന്നു. ജനങ്ങളിൽ വ്യാപകമായി സൗന്ദര്യാത്മകമായ വിചാരങ്ങൾ ഉണർന്നാൽ, പരമ്പരാഗതമായ സമരാവേശം മാനവസമുദായം ക്രമേണ വിസ്മരിച്ചു പോകുമെന്നു ചരിത്രപുരുഷൻ ഒരിക്കൽ പ്രസ്താവിക്കുകയുണ്ടായിട്ടുണ്ട്. ബുദ്ധികൊണ്ടോ, മനസ്സുകൊണ്ടോ ജോലിചെയ്യാൻ പ്രാപ്തിയുള്ളവർ ഏവരും അവശ്യം ജോലിചെയ്യണമെന്നും, വ്യവസായയോൽബുദ്ധരല്ലാത്ത ഒരു ജനതയുടെ ഇടയിൽ കലയ്ക്കു വളരുവാൻതക്കവണ്ണം പ്രോത്സാഹനം ലഭിക്കുകയില്ലെന്നും ഉള്ള അഭിപ്രായം അദ്ദേഹം പലപ്പോഴും പ്രകടമാക്കിയിട്ടുണ്ട്. നാഗർകോവിലിൽ സമാരംഭിച്ച "ശ്രീമൂലം രാമവർമ്മ സാങ്കേതികവിദ്യാലയം" ഉത്ഘാടനംചെയ്യുന്നതിന്ന് കല്പ

കാരനായ രവിവർമ്മയെ ക്ഷണിക്കുവാൻ തത്പ്രവർത്തകർ തീരുമാനിച്ചതിൽനിന്നും, സാങ്കേതികജ്ഞാനവും, വ്യവസായോന്നതിയും കൈവരണമെന്നുള്ള അദ്ദേഹത്തിന്റെ അഭിപ്രായം മററുള്ളവർക്കു മാതൃകാപരമായിരുന്നു എന്നു കാണാം. ആ സാങ്കേതികവിദ്യാലയം ഉത്ഘാടനംചെയ്യുമ്പോൾ ചെയ്ത പ്രസംഗ (തമിഴ്) ത്തിൽ കഥാനായകൻ, രാജ്യത്തിന്റെ ഭാവിക്ഷേമം സാങ്കേതികവിജ്ഞാനത്തിലും വ്യവസായീകരണത്തിലുമാണു് നിലനിൽക്കുന്നതെന്നു് എടുത്തുപറയുകയല്ല, ദീർഘദർശനംചെയ്യുകതന്നെ ഉണ്ടായി.

1904 ഫെബ്രുവരിമാസത്തിൽ മദ്രാസുനഗരത്തിൽ നടന്ന കലാപ്രദർശനത്തേയും, രവിവർമ്മയും സഹോദരനും അവരുടെ ചിത്രങ്ങൾകൊണ്ടു ധന്യമാക്കി. അവർ നേരിട്ടു ചിത്രങ്ങൾ പ്രദർശനത്തിനു നൽകിയ അവസാനത്തെ കലാപ്രദർശനം അതായിരുന്നു.

ഫെബ്രു.വരി രണ്ടാംതീയതി കാലത്തു അവർ പ്രദർശനസ്ഥലത്തെ ഒരുക്കങ്ങൾ കാണുന്നതിനായിപ്പോയി. രാജരാജവർമ്മ ഇപ്രകാരം ദിനക്കുറിപ്പിൽ എഴുതിയിരിക്കുന്നു:

"ഇന്നു കാലത്തു്, ഞങ്ങളുടെ ചിത്രങ്ങൾ പ്രദർശിപ്പിക്കുവാൻ പോകുന്ന സെനററുഹാളിലേയ്ക്കു പോവുകയുണ്ടായി." "ഒരു പാർസിമാന്യൻ" "വിദൂരപൂർവ്വദേശത്തെ സങ്കടാവസ്ഥ" (ഒരു ബാലൻ ഏററവും ഒടുവിലത്തെ വാർത്തകൾ അവന്റെ മിത്രത്തെ വായിച്ചു കേൾപ്പിക്കുന്നു) "താമരപ്പൂവിലെ അപ്സരസ്സ്" ഇങ്ങനെ മൂന്നു ചിത്രങ്ങൾ ജ്യേഷ്ഠൻ എഴുതിയതു പ്രദർശിപ്പിക്കുന്നുണ്ടു്. ഞാൻ എഴുതിയ "മദ്ധ്യാഹ്നവിശ്രമം", (മദ്ധ്യാഹ്ന

ക്ഷണാനന്തരം ഒന്നു വിശ്രമിക്കുന്നതിന്നായി ഉറക്കറയിൽ വീണിരിക്കുന്ന ഒരു മലയാളവനിത അടുത്തു വീശിക്കൊണ്ടു നിൽക്കുന്ന പരിചാരികയോടു സംസാരിക്കുന്നു. പരിചാരിക സംഭാഷണംകേൾക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും, വെയിലിന്റെ ചൂടുകൊണ്ടു ഉറങ്ങിപ്പോകുന്നു) "ട്രിപ്പിക്കയിന്നിലെ ക്ഷേത്രം" "പ്രഭാതപ്രാൎത്ഥന" എന്നീ ചിത്രങ്ങളാണ്, എന്റേതായി പ്രദൎശിപ്പിക്കുവാൻ പോകുന്നതു്."

രവിവൎമ്മ അപ്പോൾ എഴുതിക്കൊണ്ടിരുന്ന ഗവൎണ്ണർ ആംപ്ഥിൽപ്രഭുവിന്റെ പത്നിയുടെ ഛായാപടവും, ആ പ്രദൎശനത്തിന് അയച്ചിരുന്നു. പ്രദൎശനം ഉത്ഘാടനം ചെയ്ത ദിവസത്തെ ദിനക്കുറിപ്പിൽ രാജരാജവൎമ്മ എഴുതിയിരിക്കുന്നു:—

"ഇന്നു പുലൎച്ചയ്ക്കു, പ്രദൎശനത്തിനയച്ചിട്ടുള്ള ആംപ്ഥിൽ പ്രഭ്വിയുടെ ഛായാചിത്രത്തെ ഒന്നുകൂടി തൂലികകൊണ്ടു സ്പൎശിക്കുന്നതിന്നായി ഞങ്ങൾ സെനററാളിലേയ്ക്കുപോയി. വൈകുന്നേരം നാലുമണിക്കു പ്രദൎശനം ഉത്ഘാടനം ചെയ്യപ്പെട്ടു. എന്റെ മദ്ധ്യാഹ്നവിശ്രമ"ത്തിന് ഒന്നാംസമ്മാനമായ കീൎത്തിമുദ്രയും, "ട്രിപ്പിക്കയിന്നിലെ ക്ഷേത്രം" "പ്രഭാതപ്രാൎത്ഥന" എന്നീചിത്രങ്ങൾക്കു ഓരോ'ബ്രോൺസുമെഡ'ലും ലഭിക്കുകയുണ്ടായി. ഇത്തവണ ചിത്രങ്ങൾ വയ്ക്കുന്നതിനു ചെയ്തിട്ടുള്ള ഏൎപ്പാടുകളും, പ്രദൎശിപ്പിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ചിത്രങ്ങളും തൃപ്തികരമാണു്. എന്റെ ജ്യേഷ്ഠന്റെ പുത്രൻ രാമവൎമ്മയുടെ ചിത്രത്തെ അത്യധികം പ്രശംസിച്ചുകൊണ്ടുള്ള ഒരു പത്രിക എനിക്കു ലഭിച്ചു. ജ്യേഷ്ഠന്റെ ചിക്കു സമ്മാനമായ ഇരുപത്തഞ്ചുരൂപ സി. ആർ. നാരാ

യണസ്വാമിനായിഡുവിൻെറ ചിത്രത്തിനു കിട്ടി. അതിനേക്കാളും നന്നായിട്ടുള്ള ചിത്രം രാമവർമ്മയുടേതായിരുന്നു. ആ സമ്മാനത്തുക രാമവർമ്മയ്ക്കു കൊടുക്കേണ്ടതായിരുന്നു. മിസ്സിസ് ആട്കിൻസ്സിന്റെ ജലച്ഛായത്തിലുള്ള രമ്യരംഗചിത്രങ്ങൾക്കു മൂന്നു സമ്മാനങ്ങൾ ലഭിച്ചു. അവയിൽ ചിലതു മനോഹരമായിട്ടുണ്ടു്......"

ആ പ്രദർശനത്തെക്കുറിച്ചു്, 'ഹിന്ദു' പത്രാധിപരായിരുന്ന ശ്രീ. സി. കരുണാകരമേനവൻ ആവശ്യപ്പെട്ടതനുസരിച്ചു് രാജരാജവർമ്മ നിരൂപണപരമായ ഒരു ലേഖനം എഴുതുകയുണ്ടായി. പ്രസ്തുത ലേഖനം, മുഖപ്രസംഗമായി ഹിന്ദുവിൽ പ്രസിദ്ധീകരിച്ചു. അതേപ്പറ്റി ലേഖനകർത്താവായ രാജരാജവർമ്മ പറയുന്നു: "പ്രദർശനത്തെപ്പററിയുള്ള എൻെറ ലേഖനം ഹിന്ദുവിൽ മുഖപ്രസംഗമാക്കിയിരിക്കുന്നതു കണ്ടു. ആ മുഖപ്രസംഗം വായിച്ചവർ പറയുന്നതു്, അതിൽ പ്രദർശനവസ്തുക്കളെപ്പററി യോഗ്യവും നിഷ്പക്ഷവും ആയ രീതിയിൽ വിമർശിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നാണു്. 'മദ്രാസ്മെയി'ലിൽ പ്രസിദ്ധീകരിച്ചിരുന്ന ലേഖനം മോശപ്പെട്ട രീതിയിലുള്ളതാകുന്നു. അതിൽ നിഷ്പക്ഷത പരിപാലിച്ചു കാണുന്നില്ല; ചിലരെ വാനോളം സ്തുതിക്കുന്നു; മററു ചിലരെ ആക്ഷേപിച്ചു തരംതാഴ്ത്തുന്നു. ആ ലേഖനത്തിൻെറ കർത്താവു് യൂറോപ്യനായ മി. ക്ലിഫോർഡ് ആണെന്നുതോന്നുന്നു. ആ ലേഖകൻ മററു ചിലരുടെ അഭിപ്രായങ്ങളെ പ്രതിദ്ധ്വനിപ്പിക്കുകയാണു് ചെയ്യുന്നതെങ്കിലും താൻ വലിയ ഒരു നിരൂപകനാണെന്നു നടിക്കുന്നുണ്ടു്...."

പ്രദർശനം കഴിഞ്ഞതോടുകൂടി, രവിവർമ്മയും സഹോദരനും തിരുവിതാംകൂറിലേയ്ക്കു മടങ്ങുവാൻ

തീരുമാനിച്ചു. ചരിത്രപുരുഷൻെറ ആരോഗ്യം വീണ്ടും ക്ഷയിച്ചുതുടങ്ങിയിരുന്നു. മദ്രാസ്സിലെ സമൎത്ഥന്മാരായ ഡാക്ടറന്മാരെക്കൊണ്ടു പരിശോധിപ്പിക്കുകയും, ചികിത്സിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തുവെങ്കിലും, അതുകൊണ്ടു വലിയ ഫലം ഒന്നും ഉണ്ടായിട്ടില്ല. ഫെബ്രുവരി 28-ാംനു വൈകുന്നേരം അവർ മദ്രാസ്സിൽനിന്നു തിരിച്ചു പുലൎച്ചയ്ക്കു മായവരത്തു എത്തിച്ചേൎന്നു. അവിടെ കളക്ടർ ശ്രീ രവിവൎമ്മയുടെ ആതിഥ്യത്തിൽ മൂന്നു ദിവസം താമസിച്ചു. കഥാപുരുഷൻ ആ ദിവസങ്ങളിൽ പെട്ടെന്നുണ്ടായ പനിനിമിത്തം തീരെയും അസ്വാസ്ഥനായിരുന്നു. മാൎച്ചുമാസം മൂന്നാംതീയതി പുലൎന്നപ്പോഴേക്കു, തൻെറ ഇളയ സഹോദരൻ ശ്രീ. ഗോദവൎമ്മ ചരമമടഞ്ഞിരിക്കുന്നതായി പ്രസ്താവിക്കുന്ന ഒരു കമ്പിസന്ദേശം ചരിത്രനായകനു് ലഭിച്ചു. അവർ അന്നു വൈകുന്നേരം നേരെ ചെങ്കോട്ടയിലെത്തുന്ന തീവണ്ടി കയറി. ദുഃഖപൂരിതമായ ചിന്തകളെക്കൊണ്ടു രണ്ടുപേരും വഴിയിലൊരിടത്തും ലഘുഭക്ഷണംപോലും കഴിക്കുകയുണ്ടായില്ല. അന്നു് തിരുവിതാംകൂറിലേയ്ക്കു (കൊല്ലത്തേയ്ക്കു)ള്ള തീവണ്ടിപ്പാതയുടെ പണി നടന്നുകൊണ്ടിരിക്കുകയായിരുന്നു. നാലാംതീയതി ഉച്ചയോടുകൂടി ചെങ്കോട്ടയിൽ എത്തിയ അവർ അവിടെനിന്നും കാളവണ്ടിവഴി ഉടനേ കിളിമാനൂരിലേയ്ക്കു തിരിച്ചു.

അദ്ധ്യായം 19.

സഹോദരൻ. ഗോദവമ്മയുടെ ശ്രാദ്ധാദികർമ്മങ്ങൾ കഴിഞ്ഞ ഉടനേ രവിവമ്മ കിളിമാനൂരിൽനിന്നും തിരുവനന്തപുരത്തേയ്ക്കു പോയി. മൂടൽമഞ്ഞ് ആ അവസ്ഥയിലും അദ്ദേഹത്തിന് പ്രിയതരമായിരുന്നു. എന്നാൽ ലോകപ്രസിദ്ധനായ ആ മഹനീയ വ്യക്തിക്ക്, തിരുവനന്തപുരത്തു വരുമ്പോൾ താമസിക്കുന്നതിനായി കൃഷ്ണവിലാസം കൊട്ടാരം (ശ്രീപാദം കൊട്ടാരത്തിന്റെ ഒരു ഭാഗം) മഹാരാജാവിന്റെ നിർദ്ദേശമനുസരിച്ച് എപ്പോഴും ഒഴിച്ചിടുക പതിവായിരുന്നു. ആ പ്രാവശ്യവും ചരിത്രപുരുഷൻ ആ കൊട്ടാരത്തിൽതന്നെ താമസമാക്കി.

ശ്രീമൂലംതിരുനാൾ മഹാരാജാവിനേയും, മാവേലിക്കരനിന്നും തിരുവിതാംകൂർ രാജകുടുംബത്തിലേയ്ക്കു ദത്തെടുത്തിട്ടുള്ള തന്റെ രണ്ടു ചെറു * ദൗഹിത്രികളേയും അദ്ദേഹം ചെന്നു കണ്ടു. വിവാഹിതകളും പുത്രവതികളുമായിത്തീന്നിരുന്ന തന്റെ പുത്രിമാക്കാകട്ടെ ഒരു വിദേശിയെപ്പോലെ വന്നുപോകാറുള്ള പിതാവിന്റെ ദശ്നനം അപൂവ്വമായ ഒരു ഉത്സവംതന്നെയായിരുന്നു..............................അദ്ദേഹം ശ്രീപത്മനാഭസ്വാമിക്ഷേത്രത്തിൽ ദശ്നനം കഴിച്ചു, ശീവേലി തൊഴുതു. മിത്രങ്ങളായ റസിഡണ്ടുമക്കൻസി സായിപ്പ്, ദിവാൻ വി. പി. മാധവറാവു, ഹൈക്കോടതിജഡ്ജി

---

* 1. റീജൻറായി തിരുവിതാംകൂർരാജ്യം ഭരിച്ചിരുന്ന മഹാറാണി സേതു ലക്ഷ്മീബായി.

2. മഹാറാണി സേതു പാർവതീബായി (ശ്രീ ചിത്തിരതിരുനാൾ മഹാരാജാവിന്റെ മാതാവ്.)

ശ്രീ. എ. ഗോവിന്ദപ്പിള്ള, ദിവാൻ പദത്തിൽനിന്നും വിരമിച്ച ശ്രീ. ശങ്കരസുബ്ബയ്യർ, ദിവാൻപേഷ്ക്കാർ ശ്രീ. നാഗമയ്യ, ഡാക്ടർ പുന്നൻ എം. ഡി; എന്നിവരുമായി സംഭാഷണങ്ങൾ നടത്തി. ആ മിത്രങ്ങളിൽ ചിലർ നൽകിയ സൽക്കാരങ്ങൾ സ്വീകരിച്ചു; അവരിൽ ചിലർ തങ്ങളുടെ ഛായാചിത്രങ്ങൾ എഴുതണമെന്നു അപേക്ഷിച്ചു; അത്ര അനുജനോടായിരുന്നു; പ്രസിദ്ധനായ ജ്യേഷ്ഠനോട്ട ചിത്രത്തിനുവേണ്ടി അഭ്യത്ഥിക്കുവാൻ, ആ അപേക്ഷകക്ക് സങ്കോചം തോന്നിയിരിക്കാം. സക്കാരുദ്യോഗങ്ങളിൽ ഇരിക്കുന്നവരും, ഉദ്യോഗങ്ങളിൽനിന്നു വിരമിച്ചവരുമായ ആ മിത്രങ്ങൾക്കു, സക്കാരുദ്യോഗത്തെ വലിച്ചെറിഞ്ഞിട്ടു തന്നോടുകൂടി പോന്നാൽ സുഖമായി ജീവിക്കാൻ മാർഗ്ഗം കാണിച്ചുതരാമെന്നു ഉറപ്പുനൽകി, ഡാക്ടർ പി. എം. മത്തായി എം. ഡി-യെ ബാംബെയിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോയി, മാന്യമായ രീതിയിൽ സ്വതന്ത്രജീവിതത്തിനും ആതുരസേവനത്തിനും, ആ ഭിഷഗ്വരന് മാർഗ്ഗം കാട്ടിക്കൊടുത്ത ആളാണ് രവിവർമ്മ എന്നു് അറിയാമായിരുന്നു.

ഉദ്യോഗപ്പെരുമയും, കൊട്ടാരത്തിലെ സേവാപ്പത്തിയുംകൊണ്ടു സന്തുഷ്ടി അടഞ്ഞിരുന്ന അന്നത്തെ തിരുവനന്തപുരം സമുദായത്തിൽ, രവിവർമ്മ ഒരു അതനമനുഷ്യനായിരുന്നു. അത്രത്തോളം ലോകവ്യാപകമായ യശസ്സ് ആർജ്ജിക്കുവാൻ സാധിച്ചിട്ടുള്ള വേറൊരു വ്യക്തിയെപ്പററി അനന്തശയനനഗരത്തിൻേറയോ, തിരുവിതാംകൂർരാജ്യത്തിൻേറയോ ചരിത്രത്തിൽ അറിയപ്പെട്ടിരുന്നില്ല. ആ വിശ്വവിശ്രുതൻെറ വീക്ഷണ

ഗതികളും അഭിപ്രായങ്ങളും, പെരുമാററവും തിരുവന്ത പുരത്തെ പൗരാവലിക്കു വിസ്മയാവഹമായിരുന്നു.

പ്രഭുകുടുംബങ്ങളിൽനിന്നും പൊതുവിദ്യാലയങ്ങളിൽ പഠിക്കുവാൻ പോകുന്നവക്കു ക്ലാസ്സുമുറികളിൽ, മററു വിദ്യാത്ഥികളുമായി സമ്പക്കം ഉണ്ടാകാതെയിരിപ്പാനായി പ്രത്യേകം ഇരിപ്പടങ്ങൾ നൽകിപ്പോന്നിരുന്ന കാലമായിരുന്നു അന്നു്. "വലിയവർ" അതൊരു ബഹുമതിയായും ഗണിച്ചിരുന്നു.

അപ്പോൾ കഥാനായകന്റെ ഭാഗിനേയനായ ശ്രീ. കെ. ആർ. രവിവർമ്മയും, കുടുംബാംഗങ്ങളായ മററു രണ്ടു മൂന്നു യുവാക്കന്മാരും തിരുവനന്തപുരം കോട്ടയ്ക്കകത്തുള്ള 'ഫോർട്ടു് ഇംഗ്ലീഷു ഹൈസ്കൂ'ളിൽ പഠിക്കുകയായിരുന്നു. അവക്കു് അദ്ധ്യാപകന്റെ സമീപത്തു് അഭിജാതകുലജാതന്മാക്കു മാത്രമായുള്ള ഇരിപ്പടങ്ങൾ നൽകപ്പെട്ടിരുന്നു. ഈ വസ്തുത അറിയാമായിരുന്ന ചരിത്രനായകൻ ഒരു ദിവസം മൂടത്തുമഠത്തിൽ ചെന്നപ്പോൾ, അവിടെ താമസിച്ചു പഠിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന തന്റെ ഭാഗിനേയനേയും, മററു യുവാക്കന്മാരേയും വിളിച്ചു് ഇപ്രകാരം പറയുകയുണ്ടായി:

"മേലിൽ അദ്ധ്യാപകന്മാരുടെ അടുക്കൽ നൽകിയിട്ടുള്ള കസേരകൾ വേണ്ടെന്നുവച്ചിട്ടു നിങ്ങൾ മററു വിദ്യാത്ഥികളുടെ കൂട്ടത്തിൽ ചെന്നിരുന്നു പഠിക്കണം. വിദ്യാലയത്തിൽ പഠിക്കാൻ വരുന്നവരെ വിദ്യാത്ഥികളായിട്ടു മാത്രമേ ഗണിക്കാവൂ. ജാതിയും കുലമഹിമയും വിദ്യാലയത്തിലില്ല. പള്ളിക്കൂടത്തിൽ പോയിവന്നാൽ വീണ്ടും കുളിച്ചിട്ടേ ഭക്ഷണംകഴിക്കാവൂ എന്ന ഏപ്പാടു നിമിത്തം നിങ്ങൾ ഉച്ചയ്ക്കു് ഉണ്ണാതെ ഇരിക്കുന്നതും

നീത്തലാക്കണം. ചോറു് അവിടെവച്ചുണ്ണുന്നതു് ഒരു കുറവല്ല."

പൊതുവിദ്യാലയങ്ങളിൽ പഠിക്കുന്ന രാജകുടുംബാംഗങ്ങളായ ആ യുവാക്കന്മാർ അടുത്ത ദിവസംമുതൽ ആ നിർദ്ദേശമനുസരിച്ചു് വിദ്യാത്ഥിസാമാന്യത്തോടൊപ്പം ഇരുന്നു പഠിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. പക്ഷേ, കഥാപുരുഷന്റെ ആ നിർദ്ദേശം നഗരത്തിലെ സ്ഥാനികളായ ചില "വലിയ ആളുക"ളേയും, വിദ്യാലയത്തിൽ പ്രത്യേക ഇരിപ്പിടങ്ങൾക്കു് അവകാശികളായി കഴിഞ്ഞിട്ടുള്ളവരുടെ. സന്താനങ്ങളേയും പ്രക്ഷുബ്ധരാക്കിത്തീക്കാതിരുന്നില്ല.

ഒരിക്കൽ ബാലനായ ഭാഗിനേയൻ (ശ്രീ. കെ. ആർ. രവിവമ്മ) ഭൃത്യൻെറ ഉപദേശം നിഷേധിച്ചു സംസാരിച്ചു എന്നറിഞ്ഞപ്പോൾ ആ ഭൃത്യൻെറ മുൻപിൽചെന്നു പരസ്യമായി മാപ്പുചോദിക്കുവാനായിരുന്നു ചരിത്രപുരുഷൻ വിധിക്കുകയുണ്ടായതു്. അറിവില്ലാത്തവരും, ഗതി ഇല്ലാത്തവരും എന്ന നിലയിൽ അദ്ദേഹം ഒരിക്കലും ഏററവും താണ ഭൃത്യനോടുപോലും ,പെരുമാറിയിരുന്നില്ലെന്നു മാത്രമല്ല, സഹജമായ സ്നേഹവാത്സല്യങ്ങൾ അവരുടെ നേക്കും കാട്ടിപ്പോന്നിരുന്നു. ആരേയും അദ്ദേഹം ബഹുമാനിച്ചിരുന്നു. ആശ്രിതന്മാരോടും ഭൃത്യന്മാരോടും മിത്രങ്ങളോടെന്നപോലെ സംസാരിക്കുകയും, അവർ പറയുന്നതിൽ അടങ്ങിയിട്ടുള്ള സാരാംശത്തെ സ്വീകരിക്കുകയും ചെയ്തുപോന്നിരുന്നു.

ഒരു ദിവസം, ഭാഗിനേയനും, കുടുംബാംഗങ്ങളും വിദ്യാത്ഥികളുമായ മററു രണ്ടുമൂന്നുപേരുമായി പ്രഭാതത്തിൽ ശ്രീപാദത്തു കൊട്ടാരവളപ്പിലുള്ള കുളത്തിൽ

കളിച്ചുകൊണ്ടു നിൽക്കുമ്പോൾ സംപൂജ്യനായ ഒരു ബന്ധു കരയിലൂടെ വരുന്നതു അവരുടെ ദൃഷ്ടിയിൽപെട്ടു. ആ സ്നാനക്രീഡാനിരതന്മാർ ഉടനെ പക്വവയസ്കനും പണ്ഡിതനുമായ ആ ബന്ധു കുളത്തിൻകരയിൽ എത്തുന്നതിനു മുൻപിൽ, തല തുവർത്തി എന്ന ഭാവം വരുത്തിക്കൊണ്ടു കരയിലേക്കു ചെന്നു തൊഴുതുനിന്നു. അദ്ദേഹം പിന്നീട് കഥാപുരുഷനെ കണ്ടപ്പോൾ, ആ കുമാരന്മാരിൽനിന്നും തനിക്കു ലഭിച്ച ബഹുമാനത്തെപ്പററിയും സന്ദർഭവശാൽ പറയുകയുണ്ടായി. സന്തുഷ്ടനായ രവിവർമ്മ അടുത്ത ദിവസം, അവരോട് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:

"കൊള്ളാം. നിങ്ങൾ ബഹുമാനിക്കേണ്ടവരെ ബഹുമാനിക്കാൻ ശീലിച്ചുവല്ലോ. ആരെയും നിന്ദിക്കരുതു്. നിങ്ങൾക്കു മഹാന്മാരാകണമെങ്കിൽ, ആദ്യമേ നിങ്ങൾ മഹത്തുക്കളെ ബഹുമാനിക്കാൻ പഠിക്കണം. അന്യരെ ബഹുമാനിക്കുവാൻ ഭാവമില്ലാത്തവർക്കു, ബഹുമാനം അവകാശപ്പെടുവാനും അർഹതയില്ല. അതോർമ്മയിൽ വച്ചുകൊള്ളുക."

ഒരിക്കൽ പാചകക്കാരനായ ഒരു ബ്രാഹ്മണൻ മഹാനസകൃത്യങ്ങളിൽ കാണിക്കുന്ന ഉദാസീനതകണ്ടിട്ടു, കോപത്തോടുകൂടി രവിവർമ്മ പറഞ്ഞു: "ഹേ നിങ്ങൾക്കു ഏതുകാര്യത്തിലാണ് സ്ഥിരത ഉള്ളതു്?"

ചിന്തോദ്ദീപകമായ ഒരു മറുപടികൊണ്ടുമാത്രമേ യജമാനന്റെ കോപം തണുപ്പിക്കുവാൻ സാധിക്കൂ എന്നു ധരിച്ചിട്ടുള്ള ആ പാചകക്കാരന്റെ വിനയാന്വിതമായ പ്രത്യുക്തി ഇങ്ങനെ ആയിരുന്നു:

"സ്വാമീ! ഈ ലോകത്തു് എന്തിനാണ് സ്ഥിരതയുള്ളതു്? അതു് ഒന്നു കല്പിച്ചു ആലോചിച്ചുനോക്കണം."

അതേ; ആ വാക്കുകൾ രവിവർമ്മ ശ്രവിക്കാത്ത താമസം, കോപം അടങ്ങി ചിന്തയുടെ നിലയില്ലാത്ത കയത്തിൽ അദ്ദേഹം മുങ്ങിത്താണു. ഒരു സത്യാന്വേഷകന്റെ അന്വേഷണം തന്നെ അദ്ദേഹം അന്തരാ നടത്തി. കലാബോധത്തിന്റെ മാർദ്ദവവും, അനുഭവങ്ങളുടെ ബഹുലതയും, ഉണ്ടാക്കിയിട്ടുള്ള മാനസികമായ വളർച്ചയുടെ പാരമ്യത്തിലായിരുന്നു അപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തെ കണ്ടെത്തു്.

അസൂയാകലുഷിതമായ ഹൃദയത്തിൽനിന്നുയരുന്ന ആരോപണങ്ങൾ യശസ്സുകായത്തെ സ്പർശിക്കുന്നതല്ലല്ലോ. അകാരണമായി കാര്യങ്ങളെ തടസ്സപ്പെടുത്തുവാൻ വരുന്നവർ ആരായാലും, അവരോടേററു വിജയിക്കുന്നതിനു തന്റെ എല്ലാ കഴിവുകളും അദ്ദേഹം വിനിയോഗിച്ചിരുന്നു. മഹാരാജാവിന്റെ കൊട്ടാരത്തോടും, അവിടത്തെ ബന്ധുക്കളോടും വിധേയത്വമില്ലെങ്കിൽ രാജവാഴ്ചക്കാലത്തു് എവിടേയും ഒരു പ്രജയ്ക്കു സ്വൈരമായി കഴിച്ചുകൂട്ടാവതല്ലായിരുന്നു. വിശാഖംതിരുനാൾ മഹാരാജാവു് അതു് പരീക്ഷിച്ചുനോക്കുകയും ചെയ്തുവല്ലോ. എന്നിട്ടു്, ആ മഹാരാജാവിന്റെ പ്രതിക്രിയാഹസ്തങ്ങൾക്കപ്പുറം ഉയരുവാൻ കലാദേവിയുടെ ആ നിത്യോപാസകനു് സാധിച്ചു. ദൗഹിത്രികളെ റാണിമാരായി ദത്തെടുക്കുന്നതിനുള്ള ആലോചന വന്നപ്പോൾ, അതിനെ അഹിതകരമായി അന്നത്തെ യുവരാജാവായ ചതയംതിരുനാൾ എതിർക്കുകയായി. താൻ സമ്മതിക്കുന്നിടത്തോളം ദത്തെടുക്കാവൂ എന്നു യുവരാജാവു് നിർബന്ധം പിടിച്ചു. ആ എതിരിടലിനെ നേടുന്നതിനായി ചരിത്രനായകൻ, റസിഡൻറു മക്കൻസിസായ്പിനേയും,

വെസ്രായി കഴ്സൻപ്രഭുവിനേയും നേരിൽ ചെന്നു കണ്ടു പറഞ്ഞു, കാൎയ്യം നേടുന്നതുവരെ അതിലേയ്ക്കായി നിരന്തരം പ്രവൎത്തിച്ചതിൽനിന്നും, യൗവ്വനകാലത്തെ വിജയത്തിനായുള്ള വൈരാഗ്യബുദ്ധി അപ്പോഴും അദ്ദേഹത്തിൽ ഒട്ടുമേ മങ്ങിയിട്ടില്ലെന്നു് അറിയുന്നവരും അന്നു തിരുവനന്തപുരത്തുണ്ടായിരുന്നു. ഇന്ത്യാഭരണകൂടത്തിന്മേൽ അത്രയും സ്വാധീനശക്തി അന്നു് തിരുവിതാംകൂരിൽ പിറന്നവരിൽ രവിവൎമ്മയ്ക്കു് അല്ലാതെ മറ്റൊരാൾക്കും ഇല്ലായിരുന്നു.

ചരിത്രപുരുഷൻ, തിരുവനന്തപുരത്തു വന്നിട്ടുണ്ടെന്നറിവു ലഭിക്കുകയാണെങ്കിൽ, അനന്തശയനതീൎത്ഥാടനത്തിനായി വരുന്ന ഉത്തരേന്ത്യാക്കാർ, ശ്രീപത്മനാഭസ്വാമിക്ഷേത്രത്തിൽ ദൎശനം കഴിച്ചാൽ അടുത്തതായി സന്ദൎശിക്കുന്നതു അവരുടെ ചിത്രകാരൻ താമസിക്കുന്ന ശ്രീപാദം കൊട്ടാരമായിരുന്നു. ഇദംപ്രഥമമായി അവരുടെ ഭവനങ്ങളെ പുരാണചിത്രങ്ങൾകൊണ്ടു നിറയ്ക്കുകയും, ചിത്രങ്ങളിൽനിന്നു് പുരാണങ്ങളിലെ മഹത്തായ പാഠങ്ങൾ പഠിക്കുമാറാക്കുകയും, സരസ്വതിയേയും, മഹാലക്ഷ്മിയേയും കൊണ്ടു് ഗൃഹംതോറും പൂജാമുറികൾ സൃഷ്ടിപ്പിക്കുകയും ചെയ്ത രാജാരവിവൎമ്മയെ അഭിമുഖമായി കാണാൻ തരപ്പെടുകയാണെങ്കിൽ, "ജയ് രവിവൎമ്മ മഹാരാജ്" എന്ന ആശംസയോടുകൂടി അവർ പ്രദൎശിപ്പിച്ചിരുന്ന ആദരാതിശയങ്ങൾ അവൎണ്ണനീയമായിരുന്നു. അപ്രകാരം വന്നിട്ടുള്ള സന്ദർശകരിൽ പല നിലയിലുള്ളവരും ഉണ്ടായിരുന്നു.

ഒരു ദിവസം രവിവൎമ്മ ഒരു ചിത്രനായികയെ അണിയിക്കുന്ന സാരിയിലെ കസവിനു തൂലികകൊണ്ടു

തിളക്കം വരുത്തിക്കൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ അഹമ്മദ്ബാദുകാരായ ഒരു സ്ത്രീയും, പുരുഷനും (ഭാര്യാഭർത്താക്കന്മാർ) അദ്ദേഹത്തെ കാണാൻ ആഗ്രഹിച്ചു ശ്രീപാദംകൊട്ടാരത്തിനു മുൻപിൽ വന്നു. ദ്വാരസ്ഥന്മാർ അവർക്ക് അകത്തു കടക്കുവാൻ അനുവാദം നൽകി.

ആ ദമ്പതികൾ ചിത്രകാരൻ ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്ന ആലേഖനകൃത്യത്തിൽ ദത്തദൃഷ്ടികളായി അവിടെ നിന്നു. വാർദ്ധക്യത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ കണ്ടുതുടങ്ങിയിട്ടും, യുവാവിന്റെ ഉന്മേഷത്തോടുകൂടി എഴുതുകയും ഇടയ്ക്കിടെ അല്പം പുറകോട്ടു മാറിനിന്ന്, വികസിതനേത്രങ്ങൾകൊണ്ട് ആലേഖ്യത്തെ വീക്ഷിക്കുകയും, അല്പം അകലെയായി മററൊരു ചിത്രം ആലേഖനം ചെയ്യുന്നതിൽ മുഴുകിയിരിക്കുന്ന സഹോദരനോട് ചിലതു പറയുകയും ചെയ്യുന്ന രവിവർമ്മയുടെ ആ താൽക്കാലിക ചിത്രശാലാന്തരീക്ഷം അവിടെ കടന്നിരുന്ന ദമ്പതികളിൽ ആത്യന്തം സൌന്ദര്യാത്മകമായ ഒരു മാററം വരുത്തി.........

ക്ഷേത്രദർശനത്തിന്റെ പേരിൽ അവർ ഇന്ത്യയിലെങ്ങും അലഞ്ഞുനടക്കുകയായിരുന്നു. മൂന്നുകൊല്ലം മുൻപ് അവരുടെ വിവാഹം കഴിഞ്ഞു. വിവാഹത്തിനുശേഷം ഒരുമാസക്കാലമാണ് അവർ അഹമ്മദാബാദിൽ താമസിച്ചിട്ടുള്ളത്. തിരുവനന്തപുരത്തേയ്ക്കു വരുന്ന വഴിയിൽ തീർത്ഥാടനത്തിനു വന്ന ഒരു ഉത്തരേന്ത്യൻ കുടുംബം രവിവർമ്മയെ കാണ്മാനായി പോയിവരുന്നതു് അവർ കാണുകയുണ്ടായി.

യാചകരായ ആ ദമ്പതികൾ അർത്ഥിക്കാൻവന്നതു ധനം ആയിരുന്നു. പക്ഷെ രവിവർമ്മയുടെ സന്നിധാന

ത്തിലേയ്ക്കു ചെന്നപ്പോൾ, യുവതിയായ ആ സ്ത്രീക്ക് ഒരു കസവുതുപ്പട്ടാവു ചോദിക്കുവാനാണ് ആഗ്രഹം ഉണ്ടായതു്. എഴുതിക്കൊണ്ടിരുന്ന ആലേഖ്യത്തിൽ അവർ ഒട്ടുനേരം നോക്കിനിന്നിരുന്നു. അത്രേയുണ്ടായുള്ളൂ. ഒരു കസവുവസ്ത്രം കിട്ടിയില്ലെങ്കിൽ, അടുത്തതു ചെയ്യേണ്ടതെന്താണെന്ന് അവർക്കു തീർമാനം അറിഞ്ഞുകൂടായിരുന്നു; ഒരു സൌന്ദര്യപ്രഭ രണ്ടുപേരുടെ നേത്രങ്ങളേയും, ഹൃദയങ്ങളേയും ആകർഷിച്ചടക്കി. പണംകൊടുത്താൽ അവർക്ക് വേണ്ടെന്നായി: പ്രാർത്ഥനാനുസരണം, രവിവർമ്മയുടെ കൈകളിൽനിന്നും, ഓരോ കസവുവസ്ത്രം അവർക്ക് ലഭിച്ചു.

ഏപ്രിൽമാസം 10-ാംനു രാജരാജവർമ്മയുടെ നാല്പത്തിനാലാമത്തെ ജന്മദിനം ആയിരുന്നു. അദ്ദേഹം തന്നെ എഴുതിയിരിക്കുന്നു: "ഇതു എന്റെ ജന്മദിനമാകുന്നു. ഇന്നു എന്റെ നാല്പത്തിനാലാമത്തെ വയസ്സു പൂർത്തിയാകുന്നു. എനിക്കും, ബന്ധുക്കളിൽ ചിലർക്കും, ചില മിത്രങ്ങൾക്കും, ആശ്രിതന്മാർക്കും ഇന്ന് ഒരു സദ്യയുണ്ടായിരുന്നു.........വൈകുന്നേരം ഒരു നല്ലമഴപെയ്തു."

ജ്യേഷ്ഠന്റെ ശിക്ഷണത്തിൽ ചിത്രമെഴുത്തു പഠിച്ചു ശ്രീ: രാജരാജവർമ്മ പ്രശസ്തനായ ഒരു ചിത്രകാരനായി തീർന്നിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തെപ്പോലെ മറ്റൊരു ശിഷ്യൻ കഥാപുരുഷനില്ലതന്നെ. ആ വർഷം മാർച്ചുമുതൽ ജൂൺ വരെയുള്ള കാലത്തിനുള്ളിൽ, ആകാരവലിപ്പത്തിലുള്ളതും, അർദ്ധാകാരവലിപ്പത്തിലുള്ളതുമായ നാലു എണ്ണച്ഛായാചിത്രങ്ങൾ അപേക്ഷകർക്കായി അദ്ദേഹം തനിയേ എഴുതിത്തീർത്തു. മാത്രമല്ല, കൽക്കട്ടായിൽ ആരംഭിച്ചു

വിക്ടോറിയസ്മാരക സൌധത്തിനു സംഭാവനയായി നൽകാൻ അപ്പോൾ ചരിത്രനായകൻ എഴുതാനാരംഭിച്ച രാജാ സർ. ടി. മാധവറാവുവിൻെറ പൂർണ്ണാകാരവലിപ്പത്തിലുള്ള എണ്ണച്ഛായാചിത്രത്തിൻെറ ആലേഖനത്തിൽ സഹായിക്കുകയും, മറെറാരു ചിത്രം പകർത്തി എഴുതുകയും ചെയ്യുകയുണ്ടായി. ജ്യേഷ്ഠനു വരുന്ന കത്തുകൾക്കെല്ലാം മറുപടി തയ്യാറാക്കുകയും, "Indian Ladies Magazine" എന്ന പ്രസിദ്ധീകരണത്തിനു ലേഖനങ്ങൾ എഴുതുകയും, രാജരാജവർമ്മയുടെ ഒഴിച്ചുകൂടാൻവയ്യാത്ത ജോലികളിൽ ഉൾപ്പെട്ടവയായിരുന്നു. ജോലി എത്രയുണ്ടായാലും, ഭാരതീയവും പാശ്ചാത്യവുമായ സംഗീതോപകരണങ്ങൾ ഉപയോഗിച്ചു പാടി ആനന്ദിക്കുന്നതിനും, കൃത്യമായ പുസ്തകങ്ങൾ വായിക്കുന്നതിനും അദ്ദേഹം സമയം കണ്ടിരുന്നു. ഒരു ചിത്രകാരൻ, സാഹിത്യകാരൻ, കലാനിരൂപകൻ, ഗായകൻ എന്നീ നിലകളിൽ ഉയർന്നുവരുന്ന സഹോദരൻ ജ്യേഷ്ഠൻെറ ഹൃദയത്തിൽ ആഹ്ലാദത്തിൻെറ പൊൽത്തിരമാലകൾ ഉയർത്തിക്കൊണ്ടിരുന്നു. വിവിധഭാഷകളിലുള്ള പാട്ടു പാടി ആനന്ദിച്ചിരുന്ന ആ സഹോദരനെപ്പററി ശ്രീമതി മംഗളാബായിത്തമ്പുരാട്ടി പറയുന്നു:

"ഹാർമ്മോണിയം ഞാൻ ആദ്യമായിക്കണ്ടതു എൻെറ ചെറിയ ജ്യേഷ്ഠൻ കൊണ്ടുവന്നപ്പോഴായിരുന്നു. അതു ജ്യേഷ്ഠൻ എനിക്കുതന്നു. വീണയും, തംബുരുവും, ഫിഡിലും എന്നുവേണ്ട, ചെറിയജ്യേഷ്ഠൻ കൊണ്ടുവരാത്ത സംഗീതോപകരണങ്ങൾ ഇല്ലായിരുന്നു. ചിത്രം എഴുത്തിൽനിന്നു വിരമിച്ചു വലിയ ജ്യേഷ്ഠൻ സ്നാനത്തിനായി പോകുന്ന സമയങ്ങളിൽ, എൻെറ

ചെറിയ ജ്യേഷ്ഠൻ പാടി ആനന്ദിക്കുവാൻ നോക്കും. ഒടുവിലായപ്പോൾ വലിയ ജ്യേഷ്ഠന് ചെറുതായി കൈ വിറച്ചുതുടങ്ങി. അപ്പോൾ ചെറിയ ജ്യേഷ്ഠന് ജോലി കൂടുതൽ ചെയ്യേണ്ടിവന്നു."

ചരിത്രനായകൻെറ 56-ാമതു ജന്മദിനം * ആ മേയ്മാസം 10-ാംനു- ആയിരുന്നു. ജന്മദിനാഘോഷത്തിനായി അവർ മേയ് 7-ാംനു- തിരുവനന്തപുരത്തുനിന്നും കിളിമാനൂരിലേയ്ക്കു പോയി.

അദ്ധ്യായം ൨൦.

മൈസൂർ സംസ്ഥാനത്തേയ്ക്കു ക്ഷണിച്ചുകൊണ്ടു രാജാ രവിവൎമ്മയ്ക്കു് 1904-ാം വൎഷം പിറന്നതിനുശേഷം മൂന്നു കത്തുകൾ ലഭിച്ചിരുന്നു. ഓരോ കത്തും എപ്പോൾ മൈസൂറിലേയ്ക്കു പുറപ്പെടുവാൻ സൌകൎയ്യപ്പെടുമെന്നു ചോദിച്ചുകൊണ്ടുള്ളതായിരുന്നു. വിക്ടോറിയാ സ്മാരകസൌധത്തിലേയ്ക്കു, സർ. ടി. മാധവരാവുവിൻെറ ചിത്രം സമ്പാദിക്കുന്നതിനായി പ്രസ്തുതസ്മാരകത്തിന്റെ ചുമതല വഹിച്ചിരുന്ന കഴ്സൺ പ്രഭുവുമായി എഴുത്തുകുത്തുകൾ നടത്തിക്കൊണ്ടിരിക്കുമ്പോഴും, പിന്നീടു മഹാനായ ആ അത്യുദയകാംക്ഷിയുടെ ചിത്രം പൂൎത്തിയാക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുമ്പോഴും ആയിരുന്നു, മൈസൂറിൻെറ അതിഥിയാകുവാൻ ക്ഷണിക്കുന്ന കത്തുകൾ ലഭിക്കുകയുണ്ടായതു്. തൻെറ ഉന്നതിക്കായി നിൎവ്യാജം ആഗ്രഹിച്ചിരുന്ന മിത്രങ്ങളുടെ സ്മരണയ്ക്കു

---

* മലയാളപഞ്ചാംഗം അനുസരിച്ചു്.

വേണ്ടി ആത്മപ്രേരിതമായി ചെയ്യുന്ന കൃത്യങ്ങളുടെ മാധുര്യം ഒന്നു വേറെതന്നെ. എന്തായാലും, ആ എഴുപതാ‍ായ എഴുതി കൽക്കട്ടായിലേയ്ക്കു് അയയ്ക്കുന്നതുവരേയും യാത്രകളെപ്പററിയോ, സ്വീകരണങ്ങളെക്കുറിച്ചോ ആലോചിക്കുവാൻ കൃതജ്ഞതാനിർഭരമായ അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഹൃദയം സ്വതന്ത്രമായിരുന്നില്ല. തിരുവനന്തപുരം തലസ്ഥാനനഗരിയിൽ സർ. ടി. മാധവറാവുവിൻെറ പ്രതിമ സ്ഥാപിക്കുമ്പോൾ അതിനെ മാതൃകായോഗ്യമായ ഒരു സ്മാരകം ആക്കുവാൻ ഇത്താലിയൻ ശില്പികൾക്കു ഉപദേശം നൽകുന്നതിൽ ചരിത്രപുരുഷൻ കാണിച്ചിരുന്ന ശ്രദ്ധയും എത്രയും ഉചപന്നമായിരുന്നു. ഭാരതത്തിൽ അത്രയും സജീവമായ ഒരു പ്രതിമ മറെറവിടെയെങ്കിലും ഉണ്ടോ എന്നു സംശയമാകുന്നു.

ജൂലൈമാസം രണ്ടാംതീയതി രവിവർമ്മയും, സഹോദരനും, തിരുവനന്തപുരത്തുവന്നു മഹാരാജാവിനേയും രാഹിത്രികളേയും സന്ദർശിച്ചിട്ടു് അന്നു വൈകുന്നേരം തന്നെ മൈസൂറിലേക്കുള്ള യാത്ര പുറപ്പെട്ടു. കൽപ്പാലക്കടവിൽനിന്നും എറണാകുളംവരെ അവർ ഒരു പ്രത്യേകബോട്ടിൽ യാത്രചെയ്തു. ആ യാത്രയിൽ, കായംകുളം കായലിൽവച്ചു് രാത്രിസമയത്തുണ്ടായ ഒരു ചുഴലിക്കാററു ഭയജനകമായിരുന്നു. ബോട്ടിനുള്ളിൽ ജലം അടിച്ചുകയറി കിടക്കകൾ നനഞ്ഞുകുതിന്നു. അപ്പോൾ ശക്തിയേറിയ മറെറാരു വായുപ്രഹരം, ആ യാനപാത്രത്തെ കരയ്ക്കു സമീപം അടിച്ചുനീക്കിക്കൊണ്ടുപോയി.

ജൂലൈ അഞ്ചാംതീയതി കൊച്ചിയിൽനിന്നു വണ്ടികയറി, ഏഴാംതീയതി, നേരംവെളുക്കുമ്പോൾ

അവർ ബാംഗ്ളൂർ തീവണ്ടിസ്റ്റേഷനിൽ ചെന്നിറങ്ങി. മൈസൂർ കൊട്ടാരത്തിൽനിന്നും അയച്ചിരുന്ന ഒരു ഉദ്യോഗസ്ഥൻ അവിടെ കാത്തുനിന്നിരുന്നു. ആ കലാസഹോദരന്മാരെ അദ്ദേഹം സ്വീകരിച്ചു, ബാങ്ക്ളൂർ കൊട്ടാരത്തിനടുത്തുള്ള ഒരു സൗധത്തിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോയി. അതിഥികൾ അവിടെ രണ്ടുദിവസം താമസിച്ചു, ആരാമങ്ങൾകൊണ്ടു മനോഹരമായിട്ടുള്ള ആ പട്ടണം മുഴുവനും ചുററിക്കണ്ടു സംസ്ഥാനം വകയായുള്ള രണ്ടു കുതിരപൂട്ടിയ ഒരു വണ്ടി, അതിഥികൾ പറയുന്നിടത്തു അവരെ കൊണ്ടുപോകുവാനായി എപ്പോഴും തയ്യാറായി സൗധമുററത്തു നിന്നിരുന്നു. ബാങ്ക്ളൂർകൊട്ടാരത്തിലെ ഉദ്യാനഭംഗിയെപ്പറ്റി രാജരാജവർമ്മ അന്നത്തെ ദിനക്കുറിപ്പിൽ ഒരിടത്തു പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതു് "ഇത്രയധികം യൂറോപ്യൻപുഷ്പങ്ങൾകൊണ്ടു സമൃദ്ധമായിട്ടുള്ള ഒരു ആരാമം ഇന്ത്യയിലൊരിടത്തും ഞാൻ കണ്ടില്ല" എന്നാണു്. അപ്പോൾ ബാങ്ക്ളൂരിൽ കാലാവസ്ഥ "സുഖശീതളവും ആനന്ദപ്രദവും ആയിരുന്നു."

അന്നേയ്ക്കും, ഇരുപത്തൊകൊല്ലങ്ങൾക്കു മുൻപാണു് രവിവർമ്മയും സഹോദരനും മൈസൂർ സന്ദർശിച്ചിട്ടുള്ളതു്. അതിനുശേഷം ആ രാജ്യത്തു പല മാററങ്ങളും വന്നുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. ജൂലൈ 9-ാംനു ബാങ്ക്ളൂരിൽനിന്നും അവർ മൈസൂർനഗരിയിലേയ്ക്കു വണ്ടികയറി. മൈസൂർനഗരിയിൽ അതിഥികളെ സ്വീകരിക്കുവാനായി രാജോചിതമായ ഏർപ്പാടുകൾ എല്ലാം ചെയ്തിരുന്നു. അവർക്കു താമസിക്കുവാനായി മൈസൂറിലെ മന്ത്രിപ്രവരന്മാരിൽ ഒരാളായിരുന്ന സർ. ശേഷാദ്രിഅയ്യർ പണിയിച്ചിരുന്ന ശുഭ്രമായ ഒരു ഇരുനിലഹർമ്മ്യം നൽകു

പ്പെട്ടു. അതിഥികൾക്കു ആ ഭവനത്തിൽ ആവശ്യമായുള്ളതു് എല്ലാം നൽകുവാനും, ക്ഷേമം അന്വേഷിക്കുവാനും കൊട്ടാരത്തിൽനിന്നും ഒരു ഉദ്യോഗസ്ഥൻ നിയുക്തനായി.

അവർ ജൂലൈ പത്താംതീയതി കാലത്തു പത്തരമണിക്കു മഹാരാജാവിനെ സന്ദർശിച്ചു. അദ്ദേഹം ഒരു കലാരസികനായിരുന്നു. ഇരുപതു വയസ്സുമാത്രം പ്രായമായിരുന്ന മഹാരാജാ കൃഷ്ണരാജഉഡയർ, മുൻപു സ്വപിതാവിനാൽ സ്വീകരിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ആ കലാകാരന്മാരെ, അത്യാമോദപൂർവ്വം സൽക്കരിച്ചു. അന്നു പതിനഞ്ചുമിനിട്ടുനേരം അവർ സംഭാഷണം ചെയ്തു. അടുത്ത ദിവസം വീണ്ടും അവർ സമ്മേളിച്ചു. അപ്പോഴായിരുന്നു മഹാരാജാവിന്റെ ആഗ്രഹം രവിവർമ്മയെ അറിയിച്ചതു്. പണി നടന്നുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന "ജഗന്മോഹൻ" എന്ന കൊട്ടാരത്തിന്റെ ശില്പവിതാനങ്ങൾ പരിശോധിക്കണമെന്നും, ചിത്ര * വിതാനത്തിനായി ഉദ്ദേശിച്ചിട്ടുള്ള ഭാഗം എങ്ങനെ തീർക്കണമെന്നു നിർദ്ദേശിക്കണമെന്നും കൃഷ്ണരാജഉഡയർ, രവിവർമ്മയോടു ആവശ്യപ്പെട്ടു. ആ സംഭാഷണം നടന്നതു് അവർ മുൻപു വരച്ചിട്ടുള്ള ചില ചിത്രങ്ങൾകൊണ്ടു അലംകൃതമായ ഒരു തളത്തിൽവച്ചായിരുന്നു.

താമസംവിനാ രവിവർമ്മ പണിനടന്നുകൊണ്ടിരുന്ന കൊട്ടാരത്തിലേയ്ക്കു പോവുകയും, അലങ്കാരമുറികളിൽ വർണ്ണങ്ങൾ ഉപയോഗിച്ചു ചെയ്യേണ്ടുന്നതായ ഒരു

* "ജഗന്മോഹൻ" കൊട്ടാരത്തെ അലങ്കരിക്കാനായി ഒൻപതു പുരാണചിത്രങ്ങൾ എഴുതുന്നതിനുള്ള ചുമതല രവിവർമ്മ മൈസൂറിലേയ്ക്കു ചെല്ലുന്നതിനുമുൻപു അദ്ദേഹം ഏററുകഴിഞ്ഞിരുന്നു.

വിധാനപദ്ധതി തയ്യാറാക്കി സംസ്ഥാന ചീഫ് ഇൻജി നീയർക്ക് നൽകുകയും ചെയ്തു. ഇൻജിനീയറന്മാർ പ്രശംസയോടുകൂടി ആ പദ്ധതി അംഗീകരിച്ചു. മഹാരാജാവും, ചീഫ് എൻജിനീയരും, രവിവർമ്മയും കൂടിയിരുന്ന് അതേപ്പറ്റി ആയവസരത്തിൽ ചർച്ചകൾ നടത്തുകയും ചെയ്തിട്ടുണ്ട്.

രാജാരവിവർമ്മ ഒരു ശില്പികൂടിയായിരുന്നുവെന്നു പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. അതും വാസനാസിദ്ധമായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മാതുലൻ രാജരാജവർമ്മ ദന്തത്തിൽ രൂപങ്ങൾ കൊത്തുന്നതിലും, ലോഹങ്ങൾകൊണ്ടു വിഗ്രഹങ്ങൾ വാർക്കുന്നതിലും അതിസമർത്ഥനായിരുന്നു. മാതുലൻ രാജരാജവർമ്മ കൊത്തിയിട്ടുള്ള ശ്രീകൃഷ്ണൻ, ഐരാവതത്തിൻപുറത്തിരിക്കുന്ന ദേവേന്ദ്രൻ, ഗണപതി എന്നീ ദന്തവിഗ്രഹങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശില്പകൗശലത്തിനു മാതൃകകളായി കിളിമാനൂർകൊട്ടാരത്തിൽ സൂക്ഷിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്.

മൈസൂർമഹാരാജാവ് അടുത്തതായി രവിവർമ്മയോടു അപേക്ഷിച്ചതു്, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആകാരവലിപ്പത്തിലുള്ള ഒരു എണ്ണച്ഛായാചിത്രം എഴുതുവാനായിരുന്നു. കഥാപുരുഷൻ സസന്തോഷം സമ്മതിച്ച് ജൂലൈ 26-ാംനു ചിത്രം എഴുതാനാരംഭിച്ചു. സെപ്റ്റംബർ 22-ാംനു ആയപ്പോൾ രണ്ടുപേരുമായി അതു് പൂർത്തിയാക്കി. അതിൽ ആ രണ്ടു കലാസഹോദരന്മാരുടെയും പേരുകൾ എഴുതി. ഛായാചിത്രലേഖനത്തിൽ വളരെനേരം ഒരേകണ്ണാക്കിനു ശ്രദ്ധയെ കേന്ദ്രീകരിച്ചു ചെയ്യേണ്ടുന്ന ആഭരണാദികളിലെ ചെറുമുത്തുകളും മറവും ചിത്രീകരിക്കുവാൻ മുൻകാലങ്ങളിലെപ്പോലെ രവിവർമ്മയുടെ പ്രായം അനുകൂലിക്കുന്നതായിരുന്നില്ല.

മൈസൂറിലെ ദിനങ്ങൾ, ആ കലാകാരന്മാരുടെ ജീവിതത്തിലെ അതുല്യമായ ആനന്ദോത്സവദിനങ്ങൾ ആയിരുന്നു. മഹാരാജാവിന്റെ മാതാവു് പ്രഭാതംതോറും കൊടുത്തയയ്ക്കുന്ന ഓരോ തട്ടം മധുരഫലങ്ങൾ അവർ പ്രിയപ്പെട്ട രാജകീയാതിഥികളാണെന്നു നിത്യവും അനുസ്മരിപ്പിച്ചിരുന്നു. സംഗീതക്കച്ചേരികൾകൊണ്ടു അവർ അവിടെ ആനന്ദിച്ചതിനു് അവസാനമില്ലതന്നെ. മഹാരാജാവിനെ നോക്കി എഴുതുന്നതിനായി അവർ ഉച്ചകഴിയുമ്പോൾ കൊട്ടാരത്തിലേയ്ക്കു പോകും. അവർ എഴുതുമ്പോൾ, ഗായകന്മാർ സംഗീതമാലപിച്ചിരുന്നു. "ഞങ്ങളുടെ ആത്മാവു സംഗീതത്തിൽ ലയിച്ചുകിട്ടുന്ന സുഖത്തോടുകൂടിയാണു് ഞങ്ങൾ ഈ എണ്ണച്ഛായ എഴുതുന്നതു്". എന്നു രാജരാജവർമ്മ എഴുതീട്ടുണ്ടു്. കലാകാരന്മാർ പ്രവൃത്തിനിരതന്മാരാവുമ്പോൾ നിർവൃതികരങ്ങളായ പരിതഃസ്ഥിതികൾ അവർക്കു് കൂടുതൽ ഉത്തേജനപരമായി തീരുന്നു. രാത്രിയിൽ വീണ്ടും കൊട്ടാരത്തിൽ സംഗീതകച്ചേരികൾ ഉണ്ടായിരിക്കും; അല്ലെങ്കിൽ നാടകം ആയിരിക്കും. ആ സദസ്സുകളിൽ മഹാരാജാവിന്റെ തൊട്ടടുത്തു് ഇരിക്കുന്നവർ സംസ്ഥാനാതിഥികളായ ചിത്രകലാകാരന്മാരാണു്. കൊട്ടാരത്തിൽനിന്നും സംരക്ഷിച്ചുപോരുന്നവരായ അനവധി സംഗീതജ്ഞന്മാർ അന്നു് അവിടെ ഉണ്ടായിരുന്നു.

നാടകാഭിനയവും കൊട്ടാരത്തിൽ തുടരെ നടന്നിരുന്നു. ചിലപ്പോൾ മഹാരാജാവുതന്നെ നാടകപരിപാടി തയ്യാറാക്കി അതിഥികൾക്ക കൊടുത്തയയ്ക്കും. ഇംഗ്ലീഷു നാടകങ്ങളും കൊട്ടാരത്തിൽ അഭിനയിച്ചിരുന്നു. യൂറോ

ച്ച്യൻ രീതിയിലുള്ള പാട്ടുകച്ചേരികളും നടത്തിപ്പോന്നിരുന്നു.

അതിഥികൾ, സംസ്ഥാനത്തിലെ ചരിത്രപ്രധാനമായ ഏതു സ്ഥലം സന്ദർശിക്കണമെന്നു് ആവശ്യപ്പെട്ടുവോ, അവിടം കാണിച്ചുകൊടുക്കണമെന്നു് കൊട്ടാരത്തിൽ നിന്നും ആജ്ഞകൾ നൽകപ്പെട്ടിരുന്നു. ടിപ്പുവിൻെറ തലസ്ഥാനമായിരുന്ന ശ്രീരംഗപട്ടണം കാണുന്നതിനായി പോയതേപ്പററി രാജരാജവർമ്മ വിവരിക്കുന്നു:

"ഞങ്ങൾ ടിപ്പുവിൻെറ ശവകുടീരം സന്ദർശിച്ചു സ്തബ്ധരായി നിന്നു. ടിപ്പു ഭരിച്ചിരുന്ന കാലങ്ങളിൽ മൈസൂറിലെ ഹിന്ദുക്കളെ കേവലം അടിമകളാക്കിയിട്ടിരുന്നു. അവിടത്തെ വൃദ്ധനായ ഒരു മുസ്ലീം ഉദ്യോഗസ്ഥൻ ഞങ്ങളോടു പറഞ്ഞതു് ടിപ്പുവിൻെറ ശവകുടീരം സൂക്ഷിക്കുന്ന വകയ്ക്കു മൈസൂർഗവർമ്മെണ്ടു പ്രതിമാസം തൊള്ളായിരം രൂപാ ചെലവിട്ടുപോരുന്നു എന്നാണു്"...

വൈകുന്നേരമാവുമ്പോൾ കഥാപുരുഷൻ സഹോദരനമൊത്തു് നടക്കാൻ പോകും. കുയിലുകളുടെ ഗാനങ്ങൾ ആ കാലങ്ങളിൽ ചാമുണ്ഡീകുന്നിലേയ്ക്കുള്ള വഴിയിൽ സുലഭമായി കേട്ടിരുന്നു. അതിനാൽ അവരുടെ സായാഹ്നത്തിലുള്ള നടത്ത അധികവും ആ പ്രദേശത്തേയ്ക്കായിരുന്നു.

ഒരു ദിവസം ഒരു കൃഷകയുവതി, ചാമുണ്ഡീകുന്നിനരികിലുള്ള തടാകത്തിൽ വന്നു കുടത്തിൽ ജലംമുക്കി തലയിൽ വച്ചുകൊണ്ടു പോകുന്നതു രാജരാജവർമ്മയുടെ കലാദൃഷ്ടികളെ ആകർഷിച്ചു. അടുത്തദിവസം (ഒക്ടോബർ പതിനൊന്നു്) പ്രഭാതത്തിൽ ആ കാഴ്ചയെ ശാശ്വതമാക്കിത്തീർക്കണമെന്നു് തീരുമാനിച്ചുകൊണ്ടു

"കുളത്തിൻകരയിൽ" എന്ന തന്റെ പ്രസിദ്ധമായ ചിത്രം എഴുതിത്തുടങ്ങി. കൊട്ടാരത്തിൽ മറെറാരു ഛായാചിത്രംകൂടി എഴുതിത്തീൎക്കുവാനുണ്ടായിരുന്നു. സഹോദരനോടൊത്തു കൊട്ടാരത്തിൽ പോയി ആ ജോലിയും അദ്ദേഹം ചെയ്തിരുന്നു.

ഇതിനിടയിൽ ആത്മജ്ഞാനതല്പരനായ രാജാരവിവൎമ്മ മൈസൂറിലെ ശൃംഗേരിമഠത്തിൽ ഒന്നു പോകുന്നതിനു ഒരു പരിപാടി നിശ്ചയിച്ചു. രേവാമഹാരാജാവിന്റെ ക്ഷണമനുസരിച്ചു ആ രാജ്യവുംകൂടി സന്ദൎശിച്ചിട്ടു നാട്ടിലേയ്ക്കു മടങ്ങാമെന്നും, തന്റെ ഷഷ്ട്യബ്ദപൂൎത്തി കഴിഞ്ഞാൽ പിന്നെ ചിത്രമെഴുതുകയോ, ദൂരയാത്രകൾ ചെയ്യുകയോ ചെയ്യുകയില്ലെന്നും മററും കഥാപുരുഷൻ സഹോദരനോടു പറഞ്ഞു. ബാംബെയിൽ ചെന്നിട്ടു്, അവിടെനിന്നും ബറോഡായിലേയ്ക്കും, അനന്തരം രേവായിലേയ്ക്കും പോകുവാനുള്ള പരിപാടി പ്രകാരം ഭൃത്യന്മാരെയും, മററു സഹഗാമികളേയും നേരത്തെ ബാംബെയിലേയ്ക്കു അയച്ചു.

പക്ഷെ വിധി മറെറാന്നു നിശ്ചയിച്ചു. രാജരാജവൎമ്മയ്ക്കു പെട്ടെന്നു സുഖമില്ലാതായി. അപ്പോൾ കൊട്ടാരത്തിലെ ആലേഖനജോലി തീൎക്കുന്നതിനു ജ്യേഷ്ഠൻ മാത്രമായി. അതു് യുവരാജാവിന്റെ എണ്ണഛായ ആയിരുന്നു. അതും പൂൎത്തിയാകാറായി. നാട്ടിൽചെന്നിട്ടു എഴുതുന്നതിനുള്ള ചിത്രങ്ങളുടെ വിഷയങ്ങളും അവസാനമായി നിൎണ്ണയിച്ചുകഴിഞ്ഞു. ജഗന്മോഹൻ കൊട്ടാരത്തിന്റെ പണി മുഴമിക്കുമ്പോഴേയ്ക്കും, ചിത്രങ്ങൾ ലഭിക്കണമെന്നായിരുന്നു മഹാരാജാവിന്റെ മോഹം.

നവംബർമാസം പിറന്നതിനുശേഷമാണു് രാജരാജവൎമ്മയ്ക്കും ശരീരാസ്വാസ്ഥ്യം ആരംഭിച്ചതു്. ചികി

-ന്ദസിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന വിശ്വസ്തനായഡാക്ടർ അപ്പയ്യായും അവിചാരിതമായി സ്ഥലംമാററത്തിനുള്ള ഉത്തരവും ലഭിച്ചു. എഴുതുവാൻ ശക്തിയില്ലാതെയാവുന്നതിൻെറ തലയ്ക്കുതലേദിവസം, അകാലത്തു ലോകത്തോട് യാത്ര പറയാൻപോകുന്ന രാജരാജവമ്മ ദിനക്കുറിപ്പിൽ എഴുതി: "അന്യഥാ ചിന്തിതം കാര്യം ദൈവമന്യത്ര ചിന്തയേൽ." അതിനടുത്ത ദിവസം (നവംബർ 7) ഇപ്രകാരം കുറിച്ചുവച്ചു: "എനിക്ക് ഇന്നു സുഖമുണ്ട്; പക്ഷേ ഞാൻ അശക്തനാണ്. ഉച്ചയ്ക്കുശേഷം ജ്യേഷ്ഠൻ കൊട്ടാരത്തിൽ തീർക്കേണ്ട ജോലിക്കായി പോയി. എനിക്കുകൂടി പോകാൻ സാധിച്ചില്ല. ഞാൻ വീട്ടിൽ തന്നെയിരുന്നു."

"മൈസൂർവനിത വെള്ളംകോരുന്ന, "കുളത്തിൻ കരയിൽ" എന്ന എൻെറ ചിത്രം (48"×28" ഇഞ്ചു) എഴുതിപൂർത്തിയാക്കി, അടുത്തവർഷം മദ്രാസ്സിൽ നടക്കുന്ന ലളിതകലാപ്രദർശനത്തിൽ പ്രദർശിപ്പിക്കുന്നതായി അയച്ചുകഴിഞ്ഞു."

നവംബർ 9-ാംനു കൊട്ടാരത്തിലെ ജോലിതീൎന്നു. ചിത്രകാരന്മാർ രണ്ടുപേരുമായി മഹാരാജാവിനെ സന്ദർശിച്ചു വിടചോദിക്കുവാൻ പോയി. അന്നു രാജരാജവമ്മ സുഖവാനായി കാണപ്പെട്ടു. "ഓരോ അംഗുലീയവും, ഓരോ സുവർണ്ണ സാൽവയും, ഓരോ സുവർണ്ണ തലപ്പാവും, ഖുതാനും സുവർണ്ണശൃംഖലങ്ങളും, മഹാരാജാവ് ഞങ്ങൾക്കു സമ്മാനമായി നൽകി."

"ഞങ്ങൾ വസതിയിൽ മടങ്ങി എത്തിയപ്പോൾ എൻെറ അസുഖം വീണ്ടുമാരംഭിച്ചു. എനിക്കു പനി ആവത്തിച്ചു. 11-ാംനു മടങ്ങിപ്പോകണമെന്നു തീരു-

മാനം മാററിവയ്ക്കേണ്ടതായിത്തന്നെവന്നു. ഞങ്ങളുടെ യാത്ര മാററിവച്ചിരിക്കുന്നതായി കമ്പിസന്ദേശങ്ങൾ അയച്ചു. എൻെറ ആരോഗ്യം അനുവദിക്കുമെങ്കിൽ ഞങ്ങൾ ഞായറാഴ്ച മടങ്ങിപ്പോകണമെന്നാണിരിക്കുന്നതു്." ദീർഘകാലമായുള്ള ആ ദിനക്കുറിപ്പെഴുത്തു അതോടെ അവസാനിച്ചു.

കലയുടെ കല്യാണമണ്ഡപമായ "കുളത്തിൻകരയിൽ" എന്ന ചിത്രം വരച്ചു തൂലിക താഴെ ഇട്ട ആ ചിത്രകാരൻെറ പിന്നീടത്തെ ജീവിതം രോഗാവസ്ഥയിലുള്ള ക്ലേശത്തിൻെറ വിവരണമാകുന്നു.

മൈസൂർ സംസ്ഥാനിക ഭിഷഗ്വരൻ രാജരാജവർമ്മയെ പരിശോധിക്കുന്നതിനായി അയയ്ക്കപ്പെട്ടു. ഒരാഴ്ച കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ചികിത്സയ്ക്കായി അദ്ദേഹത്തെ മൈസൂറിൽനിന്നും ബാങ്ക്ളൂരിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോയി.

ചിററപ്പ(ചെറിയച്ഛൻ)ൻെറ രോഗാവസ്ഥയിൽ, അടുത്തുകൂടി ഉണ്ടായിരിക്കുന്നതിനായി, മദ്രാസ്സിൽ പഠിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന കഥാപുരുഷൻെറ ഇളയപുത്രൻ ശ്രീ. രാമവർമ്മ ബാങ്ക്ളൂരിൽ എത്തി. പിന്നീടത്തെ കഥ ശ്രീ. രാമവർമ്മതന്നെ വിവരിക്കുന്നു:

"ചിററപ്പനു് സുഖക്കേടാണെന്നും, അതിനാൽ പരീക്ഷ കഴിഞ്ഞാൽ ഞാൻ നാട്ടിലേയ്ക്കു മടങ്ങിക്കൊള്ളണമെന്നും മൈസൂറിൽനിന്നും എനിക്കു് ഒരു കമ്പി കിട്ടി. പരീക്ഷ കഴിഞ്ഞു നാട്ടിലേയ്ക്കു മടങ്ങുന്നതിനുപകരം ഞാൻ മൈസൂറിലേയ്ക്കു തിരിച്ചു. പിറ്റേദിവസം പകലെ മൂന്നുമണിക്കു് അവിടെ എത്തി, ചിററപ്പനെ കണ്ടു. പനി തീരെ വിട്ടുന്നില്ല. 'ക്ലോസററിൽ' പോയ

ള്പ്പോൾ ഇടത്തുകാൽ താഴെ ഊന്നാതെ ഞൊണ്ടിപ്പോകുന്നതു കണ്ടു.

"പനി വിടാത്തതും ഞൊണ്ടുന്നതും തമ്മിൽ എന്തോ ബന്ധമുണ്ടെന്ന് എനിക്കു തോന്നി. ഡാക്ടർ എപ്പോൾ വരുമെന്നു ചോദിച്ചപ്പോൾ ചിററപ്പൻ പറഞ്ഞു: "അഞ്ചുമണിക്കു വരും;" എന്താണ് അങ്ങനെ ചോദിക്കാൻ കാരണമെന്ന് അദ്ദേഹം എന്നോടു ചോദിച്ചു. അഞ്ചുമണിക്കു ഡാക്ടരുടെ വണ്ടി വരുന്നതു കേട്ടപ്പോൾ അദ്ദേഹം വരുന്നു എന്നു ചിററപ്പൻ തന്നെ പറഞ്ഞു. ഉടനേ ഞാൻ താഴത്തേയ്ക്കു പോയി അദ്ദേഹത്തെ കണ്ടു. ഞാൻ ഇന്ന ആളാണെന്നു മനസ്സിലാക്കിയതിനുശേഷം, അദ്ദേഹത്തോടു രോഗിയുടെ ബന്ധു എന്ന നിലയിൽ ഞാൻ പറയുന്നതിനെ തെററിദ്ധരിക്കരുതെന്നും, എന്തെങ്കിലും കാര്യമുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നപക്ഷം അതിനെ സ്വീകരിക്കുകയും, അല്ലാത്തപക്ഷം അറിവു കുറവുകൊണ്ടു പറയുന്നതായി വിചാരിച്ചു ക്ഷമിക്കുകയും ചെയ്യണമെന്ന് മുഖവുരയായി പറഞ്ഞു. അതിനുശേഷം രോഗിയുടെ ഇടത്തുകാൽ ഞൊണ്ടുന്നതിനെപ്പററി സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിയോ എന്നും, പനി വിടാത്തതിൻെറ കാരണം എന്താണെന്നു തോന്നുന്നു എന്നും ഞാൻ ചോദിച്ചു.

"അതിനു ഡാക്ടരുടെ മറുപടി ഇങ്ങനെ ആയിരുന്നു: 'സ്വല്പമൊരു വേദന ഉണ്ടെന്നു ഒരു ദിവസം പറഞ്ഞു. അതിന്നു മരുന്നുംകൊടുത്തു. പിന്നീട് ആ വേദനയെപ്പററി പറഞ്ഞിട്ടില്ല. ഇപ്പോൾ വേദന ഉണ്ടോ എന്നു ഉടനേ നോക്കാം.'—ഞങ്ങൾ രണ്ടുപേരും രോഗിയുടെ അടുക്കലേയ്ക്കു പോയി. അദ്ദേഹം പരിശോ

ധിച്ചു. ഉടൻ ഡിസ്ട്രിക്ട് സർജൻ ഡാക്ടർ അച്യുതറാവു അടുത്തു താമസമുണ്ട്; അദ്ദേഹത്തെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരണമെന്നു് പറഞ്ഞു. ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ വിളിച്ചുകൊണ്ടു വന്നു. അദ്ദേഹം പരിശോധിച്ചു. എനിക്കു അത്രം തൃപ്തിയാകാത്തതുകൊണ്ടു് ഉടനേ മദ്രാസ്സിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോകണമെന്നു് അപ്പനോടു പറഞ്ഞു. പിറേറദിവസം ബാംഗ്ളൂരിൽനിന്നും മദ്രാസ്സിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു. അതുവരെ ചികിത്സിച്ചിരുന്നവരിൽനിന്നും ഒരു വിവരണം കൂടി എഴുതിവാങ്ങിയിരുന്നു. മദ്രാസ്സിൽ എത്തിയ ഉടനേ അപ്പനേയും, രോഗിയേയും, ശ്രീ. ബാലയ്യാനായിഡുവിന്റെ പൂനമല്ലിറോഡിലുള്ള വീട്ടിലേയ്ക്കു അയച്ചു. ഞാൻ ആശുപത്രിയിൽ കയറി അവിടത്തെ വിദഗ്ദ്ധനായ ഡാക്ടർ ആരാണെന്നു് അന്വേഷിച്ചു. ഡാക്ടർ നിബ് ളക്ക് ആണെന്നു അറിഞ്ഞു. അദ്ദേഹത്തെ കൂട്ടി വീട്ടിലേയ്ക്കു വന്നു.........

"രണ്ടുദിവസം നോക്കീട്ടും പനി കുറയായ്കകാരണം നടത്തിയ രക്തപരിശോധനയിൽനിന്നും ശരീരത്തിൽ പഴുപ്പു വ്യാപിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു ഡാക്ടർക്കു ബോദ്ധ്യമായി. ശസ്ത്രക്രിയ ഒഴിച്ചുകൂടാൻ വയ്യാത്തതായി. അന്നുതന്നെ ശസ്ത്രക്രിയയ്ക്കു വേണ്ടതെല്ലാം ഒരുക്കി. പിറേറദിവസം രാവിലെ വയററിന്റെ അടിയിൽ ഇടത്തുവശം ഡാക്ടർ ഒന്നു കീറി. വീണ്ടും അതിനടിയിൽ ഒന്നുകൂടി കീറിയപ്പോൾ അതിദുർഗ്ഗന്ധമുള്ള പഴുപ്പു ഒരു കൈവണ്ണത്തിൽ പുറത്തുവന്നു. ഡാക്ടർ തുന്നിക്കെട്ടിശസ്ത്രക്രിയ അവസാനിപ്പിച്ചു. ഒരു പ്രാർത്ഥനയ്ക്കുശേഷം ചെയ്യാവുന്നതൊക്കെ അദ്ദേഹം ചെയ്തു. ഉച്ചയ്ക്കു രണ്ടുമണിവരെ

കനുമുണ്ടായിട്ടില്ലെങ്കിൽ, വിവരം അറിയിക്കണമെന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു ഡാക്ടർ പോയി. അരമണിക്കൂർ കഴിഞ്ഞു ഓർമ്മവന്നു...............എന്നെ അടുത്തു വിളിച്ചു * ഭാര്യയ്ക്കു ഒന്നും കൊടുത്തിട്ടില്ലല്ലോ എന്നൊരു ദുഃഖമേ ഉള്ളു എന്നു പറഞ്ഞു. അതൊക്കെ സുഖമായിട്ടു, കൊടുത്തുകൊള്ളാമെന്നു പറഞ്ഞു ഞാൻ സമാധാനപ്പിച്ചു. പിന്നീട് അരമണിക്കൂർകൂടിപോയി. ചിററപ്പൻെറ അടുത്തിരുന്ന മറെറാരു ഡാക്ടർ എന്നെ വിളിച്ചു എന്തെങ്കിലും പറയണമെങ്കിൽ പറയാം, അധികം താമസിയാതെ ജീവൻ പോകും എന്നു പറഞ്ഞു. ഒന്നും പറയേണ്ടതില്ല, സുഖമായി മരിക്കട്ടെ എന്നായിരുന്നു എൻെറ മറുപടി. അടുത്ത പത്തുമിനിററിനുള്ളിൽ പ്രാണൻ പുറത്തുപോയി. ശവദാഹം മദ്രാസ്സിൽ വച്ചുതന്നെ കഴിഞ്ഞു. അച്ഛനെ ആദ്യന്തം ചിന്താമഗ്നനായി കണ്ടിരുന്നു. അന്നു് 1905-ാംവർഷം പുലർന്നു ജനുവരി നാലു് ആയിരുന്നു. ഞങ്ങൾ അന്നു രാത്രിയിൽ തന്നെ നാട്ടിലേയ്ക്കു തിരിച്ചു. സുഖക്കേടു കുടലിലെ പഴുവായിരുന്നു എന്നു ശസ്ത്രക്രിയയിൽനിന്നും മനസ്സിലായി."

മദ്രാസ്സിൽ അടുത്തു നടക്കുവാൻപോകുന്ന ലളിതകലാപ്രദർശനത്തിൽ രാജരാജവർമ്മ വരച്ച മൈസൂർ ഗ്രാമീണവനിതയുടെ വെള്ളംകോരൽ (കുളത്തിൻകര

---

* സാഹിത്യകുശലൻ സി. വി. രാമൻപിള്ള തൻെറ പത്നിയുടെ മരണത്തിൻശേഷം പരിഗ്രഹിച്ച ശ്രീമതി ജാനകീഅമ്മയായിരുന്നു ശ്രീ. സി. രാജരാജവർമ്മയുടെ ഭാര്യ. അവർ സി. വി. രാമൻപിള്ള അവർകളുടെ പത്നീസഹോദരിയും, ശ്രീ. രാജരാജവർമ്മയുടെ വിദ്യാർത്ഥിയുമാണെന്നുള്ള വസ്തുത സ്മർത്തവ്യമാണു്.

യിൽ) പ്രദർശിപ്പിക്കപ്പെടും. പ്രേക്ഷകർ അതു കണ്ടു രോമഹർഷം പൊഴിക്കും. അവർ ആ ചിത്രകാരനെ ഒന്നുകൂടി കാണാൻ കൊതിക്കും. പക്ഷേ, അവരുടെ മുമ്പിൽ കാണുന്ന കലാശില്പത്തിലൂടെ, അതെഴുതിയ കലാകാരനെ കാണുകയല്ലാതെ ഗത്യന്തരമില്ല.

അദ്ധ്യായം 21.

കാലകല്ലോലിനി പിന്നെയും പ്രവഹിക്കുന്നു; ഒരിക്കലും തന്നെ വേർപിരിഞ്ഞിട്ടില്ലാത്ത പ്രിയസഹോദരൻെറ വേർപാട് ശാശ്വതമായി തീർന്നതിനുശേഷം മാസം മൂന്നു കഴിഞ്ഞു.

മൈസൂർ മഹാരാജാവിനു എഴുതിക്കൊടുക്കാമെന്നേററിട്ടുള്ള ചിത്രങ്ങളുടെ ഭാവനകൾ രവിവർമ്മയുടെ മനസ്സിൽ വളർന്നുതുടങ്ങി. ബറോഡായിലേയ്ക്കു പുരാണചിത്രങ്ങൾ എഴുതിയ കാലത്തെപ്പോലെതന്നെ ചരിത്രപുരുഷൻ പുരാണകാവ്യങ്ങൾ വായിക്കുന്നതിലും, അവ വ്യാഖ്യാനിച്ചു കേൾക്കുന്നതിലും ഉത്സുകനായി. ഉത്സാഹത്തിന് ഒരിക്കലും കുറവു കാണുകയുണ്ടായില്ല. സഹോദരൻെറ സ്ഥാനത്തു കാര്യദർശിയുടെ ചുമതല വഹിക്കുവാൻ ഇളയപുത്രൻ രാമവർമ്മ നിയോഗിതനായി. മൂത്തപുത്രൻ കേരളവർമ്മയെക്കൊണ്ടു രവിവർമ്മയ്ക്കു് ഒരു പ്രകാരേണയും ആശ്വസിക്കുവാൻ വഴിയുണ്ടായിരുന്നില്ല.

രവിവർമ്മയുടെ 1905–ലെ ജന്മദിനം, നൂററിരുന്നൂ അംഗങ്ങളോളം ഉള്ള കിളിമാനൂർ കുടുംബത്തിലെ വലിയതമ്പുരാൻ എന്ന നിലയിൽ ആചരിക്കപ്പെട്ടു.

വരുന്നവർക്കെല്ലാം സദ്യ നൽകുക എന്നതും രാമായണവായനയും അല്ലാതെ, ആ ജന്മദിനത്തിൽ മററു വിശേഷങ്ങൾക്കൊന്നിനും അദ്ദേഹം അനുവദിച്ചില്ല.

തൻെറ ഷഷ്ട്യബ്ദപൂർത്തിക്കു മൂന്നുവർഷംകൂടി കഴിഞ്ഞാൽ മതിയെന്നും, അതിനുശേഷം താൻ മുനിവൃത്തി സ്വീകരിക്കുവാൻ പോകുകയാണെന്നും ആ ജന്മദിനത്തിൽ അദ്ദേഹം അന്തേവാസികളോടു പറയുകയുണ്ടായി. അറുപതു വയസ്സു തികഞ്ഞാലുടൻ പ്രത്യേകമായി ഒരു ആശ്രമം നിർമ്മിച്ചു തന്റെ താമസം അവിടെ ആക്കുന്നതാണെന്നും അനുസ്മരിപ്പിച്ചു. അടുത്ത വർഷത്തിൽ, ആശ്രമം നിർമ്മിക്കുവാനായി അദ്ദേഹം തെങ്കാശിതാലൂക്കിൽ കുററാലത്തിനടുത്തു എലഞ്ചിഗ്രാമത്തിൽ കുറേ ഭൂമി വിലയ്ക്കു വാങ്ങുകയും ചെയ്തു........ഭാരതം കവിയുന്ന തൻെറ കീർത്തിയുടെ വിസ്തൃതിയെപ്പററി ആരെങ്കിലും സൂചിപ്പിക്കുമ്പോൾ, താൻ ജനിക്കുന്നതിനും ആയിരത്തിൽപരം സംവത്സരങ്ങൾക്കു മുൻപു ഹിമാലയംവരെ കാൽനടയായി പലകുറി സഞ്ചരിച്ചു്, പ്രഭാഷണങ്ങളും യുക്തിവാദങ്ങളുംകൊണ്ടു് 32 വയസ്സു വരെ മാത്രമുണ്ടായിരുന്ന ജീവിതത്തിനുള്ളിൽ ബുദ്ധമതത്തിൻെറ പിടിയിൽ നിന്നു ഭാരതത്തെ വീണ്ടെടുത്ത ശ്രീശങ്കരന്റെ സേവനങ്ങളെ ചൂണ്ടിക്കാട്ടിയിട്ടു്, അതേ മലയാളക്കരയിൽ ജനിച്ച തൻെറ സേവനങ്ങളേയും യശസ്സിനേയുംപററി പ്രശംസിക്കുവാൻ വളരെ ഒന്നുമില്ലെന്നു അദ്ദേഹം പറയുമായിരുന്നു. (ശ്രീശങ്കരനെ ഒരു മാതൃകാപുരുഷനായി അദ്ദേഹം ആരാധിച്ചിരുന്നു.)

വിനീതനായ രാജാ രവിവർമ്മ താൻ ഒരു ലോകയശസ്വിയാണെന്നു് ഒരിക്കലും ഭാവിച്ചിരുന്നില്ല.

ആരാദ്ധ്യമായ പുരുഷഗുണങ്ങളുടെ മൂർത്തീകരണമായിട്ടാണ് അദ്ദേഹത്തെപ്പററി സമകാലീനന്മാരായ പലരും രേഖപ്പെടുത്തിയിട്ടുള്ളത്. സുവർണ്ണത്തിനു സുഗന്ധം എന്നപോലെ ഔന്നത്യത്തിനു വിഭൂഷണമായി അദ്ദേഹത്തിൽ വിനയം സർവ്വത്ര കണ്ടിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനുഷ്യത്വത്തെ ആദ്യവും, കലയെ രണ്ടാമതായിട്ടും മാത്രമേ അദ്ദേഹത്തെ അടുത്തറിഞ്ഞ ചില മഹാന്മാർക്ക് ആദരിക്കുവാൻ സാധിച്ചിട്ടുള്ളൂ. പരിശുദ്ധി അദ്ദേഹത്തിൻെറ വാക്കുകൾക്കു ദീർഘദർശനശക്തി നൽകിയിരുന്നു:

ഒരിക്കൽ, (ബാംബെയിൽനിന്നും രവിവർമ്മ കാര്യവശാൽ കൽക്കട്ടായിലേയ്ക്കു പോയിരുന്നപ്പോൾ, പ്രസിദ്ധമായ ടാക്കൂർകുടുംബം അദ്ദേഹത്തിനു ഒരു സ്വീകരണം നൽകുകയുണ്ടായി. അന്ന് ആ മഹനീയ കുടുംബത്തിൽ യുവാവായ ഒരു ചിത്രകലാവിദ്യാർത്ഥി ചിത്രമെഴുത്തിലെ ആദ്യപാഠങ്ങൾ അഭ്യസിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുകയായിരുന്നു. കഥാപുരുഷൻെറ പരിശോധനയ്ക്കായി ആ വിദ്യാർത്ഥി വരച്ച ഏതാനും ചിത്രങ്ങൾ സമർപ്പിക്കപ്പെട്ടു. തൻെറ മുമ്പിൽ നിരത്തിയ ആ ചിത്രങ്ങൾ സൂസൂക്ഷ്മം പരിശോധിച്ചിട്ട് രാജാരവിവർമ്മ അന്ന് ഇപ്രകാരം ദീർഘദർശനം ചെയ്തു.

"ഈ യുവചിത്രകാരന്റെ ആലേഖ്യങ്ങളിൽ ഭാവിമഹത്വത്തിൻെറ ലക്ഷണങ്ങൾ ഞാൻ കാണുന്നു."

അതെത്ര ശരിയായ ഒരു ദീർഘദർശനമായിരുന്നു! യുവാവായ ആ കലാപരിശീലകനാണ് പിന്നീടു ഇന്ത്യയുടെ മഹാചിത്രകാരനായി ലോകം അറിഞ്ഞ ഡാക്ടർ അബനീന്ദ്രനാഥടാഗോർ. കുടുംബത്തിൽവന്നു തനിക്കു

പരിചയപ്പെട്ടുവാൻ സാധിച്ച—തന്റെ ആദ്യകാലചി ത്രങ്ങൾ കണ്ടിട്ട് മഹത്വമുള്ള ഭാവിക്കർഹനാവും എന്ന് ദീർഘദർശനംചെയ്ത—രാജാ രവിവർമ്മയെക്കുറിച്ചു പിൽക്കാലത്ത് ഒരു സുസ്മരണീയ സന്ദർഭത്തിൽ അദ്ദേഹം രാഷ്ട്രത്തോട് ഇപ്രകാരം പ്രഖ്യാപിക്കുകയുണ്ടായി:

"..........ഞാൻ ചിത്രമെഴുത്തു പരിശീലിക്കുന്ന കാലങ്ങളിൽ രാജാരവിവർമ്മയുടെ നാമം ഇന്ത്യയുടെ എല്ലാ ഭാഗത്തും സുവിദിതമായിതീർന്നിരുന്നു.......... ഇക്കാലത്ത് അദ്ദേഹത്തെപ്പോലെയുള്ള മനുഷ്യരെ, അദ്ദേഹത്തെപ്പോലെയുള്ള കലാകാരന്മാരെ, അദ്ദേഹത്തെപ്പോലെ ഭാരതഭൂമിയെ സ്നേഹിക്കുന്നവരെ കണ്ടുമുട്ടുക അപൂർവമായിതീർന്നിരിക്കുന്നു എന്നതാണ് എന്റെ ഏക ദുഃഖകാരണം."

* * * * *

ഏപ്രിൽമാസം പിറന്നതുമുതൽ രവിവർമ്മ മൈസൂറിലേയ്ക്കുള്ള ചിത്രങ്ങളുടെ ആലേഖനത്തിൽ മുഴുകിക്കണ്ടു. ആ ജന്മസഹായി ആയി വർത്തിച്ചിരുന്ന സഹോദരന്റെ നഷ്ടമോ, ക്ഷീണം ഭവിച്ചുതുടങ്ങിയ ശരീരാവസ്ഥയോ, കൈവിരലുകൾ ബാധിച്ചിട്ടുള്ള വിറയലോ അദ്ദേഹം അപ്പോൾ അറിഞ്ഞില്ല. കുളിക്കും ഭക്ഷണത്തിനും മാത്രം ചിത്രശാലയിൽനിന്നു പോകും. പിന്നെ നേരം വൈകുന്നതുവരേയും തൂലികയോടുകൂടിയല്ലാതെ അദ്ദേഹത്തെ കാണുക സാധാരണമല്ല.

ചില ദിവസം വൈകുന്നേരം കൊട്ടാരത്തിന്റെ മുൻഭാഗത്ത് ഇറങ്ങി, നിറഞ്ഞ നെൽപാടങ്ങൾ നോക്കി നിൽക്കുകയോ, സായാഹ്നധ്യാനത്തിനു സമയം ആകുന്നതുവരെ, കുറച്ചുദൂരം കൈയ്യിൽ ഒരു വെള്ളിവടിയുമേന്തി

നടന്നിട്ടു മടങ്ങിവരികയോ ചെയ്യും. ചിലപ്പോൾ കുന്നിൻപുറങ്ങളുടെ താഴ്വരയിൽനിന്നു സൂര്യാസ്തമയം കണ്ടു രസിച്ചുനിൽക്കും. അനുഗമിക്കുന്ന ആശ്രിതന്മാൎക്കു ചില ദിവസം ധ്യാനത്തിന്റെ കാൎയ്യം ഓൎമ്മപ്പെടുത്തി, ആ നോക്കിനിൽപിൽനിന്നു വിരമിപ്പിക്കേണ്ടതായും വന്നിട്ടുണ്ടു്.........തലമുടിയും താടിയും സാമാന്യം നരച്ചുകഴിഞ്ഞു. ക്ഷൌരക്കഷണ്ടിയും ബാധിച്ചു. സ്വതേ തന്നെ പൊങ്ങി വളഞ്ഞിരുന്ന നാസിക ഒന്നുകൂടി വളഞ്ഞു, രന്ധ്രങ്ങൾ വികസിച്ചു. നയനങ്ങൾ ചെറുതെങ്കിലും അതുകൾക്കു ഓജസ്സുകൂടി. ദന്തങ്ങൾ പൊഴിഞ്ഞിട്ടില്ലെങ്കിലും അധരോഷ്ഠങ്ങൾ അല്പം ഉള്ളിലേയ്ക്കു അമൎന്നു കവിൾത്തടങ്ങളിൽ ചുളുക്കുവീണതുകാരണം താടിഎല്ലുകൾ തെല്ലു വികസിച്ചു. നാട്ടിൽ വരുമ്പോൾ സാധാരണയായി മേൽമീശ എടുത്തുകളയുന്നതിനാൽ, പൌരുഷോജ്വലമായ ആ മുഖശ്രീയിൽ ഗണ്ഡസ്ഥലങ്ങൾ ശോഷിക്കുവാൻ തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നതു് ഇപ്പോൾ, വ്യക്തമായി കാണാറായിട്ടുണ്ടു്. എന്നാൽ ഹൃദയത്തിലെ ലാളിത്യവും, ഈശ്വരപ്രേമവും, നയനങ്ങളിലും ആനനത്തിലും പൂൎവ്വാധികം തെളിഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. എന്നാൽ ശരീരം ശോഷിച്ചിട്ടുണ്ടു്. വെള്ളനേൎയ്യതു ഉടുത്തു്, മററൊരു ഒററ നേൎയ്യതുകവണി പുതച്ചു്, വെള്ളിവടിയുമായി സായംകാലങ്ങളിൽ കിളിമാനൂർകൊട്ടാരത്തിനു പുറത്തിറങ്ങുന്ന ആ മഹനീയവ്യക്തി പ്രകൃതിയെ നോക്കി ആനന്ദിക്കുകയും, പ്രപഞ്ചത്തോടു നിശബ്ദഭാഷയിൽ സംസാരിക്കുകയും ചെയ്തുകൊണ്ടു ഒരു നിലയിൽ അങ്ങനെ വളരെനേരം നിന്നുപോവുന്നു............

സെപ്ടംബർമാസം ആയപ്പോൾ ആ ഒൻപതു ചിത്രങ്ങളുടേയും ആലേഖനവും അവസാനിച്ചു. ആകെക്കൂടി നാലുമാസമേ അതിനു രവിവൎമ്മയ്ക്കു വേണ്ടിവന്നുള്ളു. എന്നാൽ ചില ചിത്രങ്ങൾക്ക് അവസാനരൂപം കൊടുക്കുവാനുള്ള ജോലി കുറച്ചൊക്കെ ശേഷിച്ചിരുന്നു. അതു മൈസൂരിൽചെന്നു താമസിച്ചുകൊണ്ടു് പൂൎത്തിയാക്കുന്നതിനായി മാററിവച്ചു.

അവസാനത്തെ ആ ഒൻപതു പുരാണചിത്രങ്ങളിൽ ചിലതു ചിത്രകാരന്റെ യശസ്സു ലോകാവസാനംവരെ നിലനിൎത്തുവാൻ പോരുന്നതാണു്. ശ്രീകൃഷ്ണൻ ദൗത്യവുമായി ദുര്യോധനസദസ്സിലേയ്ക്കു പ്രവേശിക്കുന്ന രംഗം, ശ്രീരാമൻ സേതുബന്ധനത്തിനായി വരുണന്റെ നേൎക്കു ചെന്തീപ്പൊരി ചിതറുന്ന വീക്ഷണത്തോടുകൂടി വില്കുലയ്ക്കുന്ന രംഗം, നിഷധത്തിലേയ്ക്കു വിദൎഭത്തിൽനിന്നു പ്രതി ദൗത്യമായി ഉയൎന്നു പറക്കുന്ന ഹംസത്തെ നോക്കി, ദമയന്തി തന്റെ പ്രേമകഥാകുസുമത്തിലെ ഇതളുകളായ ബാഷ്പകണങ്ങൾ ചൊരിയുന്ന രംഗം, ഇവയൊക്കെ രവിവൎമ്മ ചിത്രണംചെയ്തിട്ടുള്ളതു് ചിത്രകലയുടെ മുഖ്യതത്വമായ സ്വഭാവതദ്വത്കരണത്തിനു ചകാമതിയായ ഒരു ചിത്രകലാചാൎയ്യൻ നൽകുന്ന അമൂല്യസംഭാവനകളായിട്ടാകുന്നു.

സെപ്ടംബർ 5-ാംനു രവിവൎമ്മ ചിത്രങ്ങളുമായി മൈസൂറിലേയ്ക്കു പോയി. കാൎയ്യദൎശിയായി ഇളയപുത്രൻ രാമവൎമ്മ പിതാവിനെ അനുഗമിച്ചു. ആ പ്രാവശ്യം മൈസൂർ കൊട്ടാരം കഥാപുരുഷനു് നൽകിയ ആതിഥ്യം മുൻവൎഷത്തേക്കാളും ആഡംബരപൂൎണ്ണമായിരുന്നു. താമ-

ത്തിന്ന സാംസ്ഥാനികാതിഥിമന്ദിരം നൽകപ്പെട്ടു. മഹാരാജാവിനെ സന്ദർശിച്ച ആദ്യദിവസം തന്റെ സംസ്ഥാനത്തുവെച്ചു രോഗാക്രാന്തനായി മടങ്ങിയ രാജരാജവർമ്മയുടെ നിര്യാണത്തെ പരാമർശിച്ചു സംസാരിച്ചപ്പോൾ ആ അതിഥേയന്റെ കണ്ണുകൾ അശ്രുപൂർണ്ണങ്ങളായിപ്പോയി. രവിവർമ്മയിൽ ഒരു വർഷത്തിനുള്ളിൽ ശ്രദ്ധേയമായ ഒരു മാററവും വന്നിരുന്നു. അപ്പോൾ അദ്ദേഹം കുറച്ചേ സംസാരിച്ചിരുന്നുള്ളു. കഥാപുരുഷനിൽ കണ്ട മാററം സഹോദരമൃതിയുടെ പ്രത്യാഖ്യാതമായിരുന്നു. പക്ഷേ ഒരിക്കൽപോലും അദ്ദേഹത്തെ അശ്രുപൂർണ്ണമായ നേത്രങ്ങളോടുകൂടി കണ്ടതായി ആർക്കും പറയാൻ കഴിയുന്നില്ല. സഹോദരന്റെ മരണത്തെപ്പററി കേട്ടു കണ്ണുനീരിൽ കുളിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന തന്റെ സഹോദരി മംഗളാബായിത്തമ്പുരാട്ടിയോടു കഥാപുരുഷൻ ആയവസരത്തിൽ പറഞ്ഞതു് "ഒന്നുകൊണ്ടും അധൈര്യപ്പെടരുതു്" എന്നായിരുന്നു. "എന്തു് ധൈര്യമോ ഏതോ? അകത്തെ ബലംതന്നെയാണു് ആ ധൈര്യത്തിന്നു് കാരണം" എന്നിങ്ങനെയാണു് ഇപ്പോൾ തപശ്ചര്യയിൽ കഴിയുന്ന വൃദ്ധയായ ആ കലാവിദുഷി പറഞ്ഞതു്. ആ ധൈര്യം അധൃഷ്യമായിരുന്നു. പ്രായം ചെല്ലുന്തോറും മനശ്ശക്തി അഭേദ്യമായി വളർന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. അക്കാലത്തൊരുദിവസം, രാത്രി പത്തുമണിക്കു എല്ലാവരും ഉറക്കമായതിനുശേഷം കിളിമാനൂർ ചിത്രശാലയുടെ മുൻപിലേക്കു വന്നു കയറിയ തന്റെ വകയായ വലിയ ബാലകൃഷ്ണൻ എന്ന ആനയെക്കണ്ടു് മററുള്ളവർ ഭയഭ്രാന്തരായി രക്ഷാസ്ഥാനം അന്വേഷിക്കു

മ്പോൾ രവിവർമ്മ അതിനെ തട്ടിത്തടവി, കൈവായിൽനിന്നും മധുരപദാർത്ഥങ്ങൾ കൊണ്ടുവരുവിച്ചുകൊടുത്തു്, ആനക്കാർ * വന്നു ബന്ധിക്കുന്നതുവരെ നിവൃത്തിയിരുന്നതു സ്മരണീയമാകുന്നു.

ചിത്രങ്ങളിൽ ശേഷിച്ചിരുന്ന ജോലി തീർക്കുന്നതിനായി രണ്ടുമാസം വേണ്ടിവന്നു. ജഗന്മോഹൻ കൊട്ടാരത്തിലേയ്ക്കു പോയി, തന്റെ നിർദ്ദേശപ്രകാരം പണിത അലങ്കാരമുറികൾ പരിശോധിച്ചതിനുശേഷം രവിവർമ്മ ആ ആലേഖ്യകൃത്യം പൂർത്തിയാക്കുവാൻ തുടങ്ങി. ഇപ്പോൾ മൈസൂർ സംസ്ഥാനത്തിന്റെ കലാസമ്പത്തായിതീർന്നിരിക്കുന്ന ആ ചിത്രങ്ങൾ ആദ്യമായി പ്രദർശിപ്പിച്ചപ്പോൾ ആ സംസ്ഥാനം മുഴുവനും ആഹ്ലാദംകൊണ്ടിളകിമറിഞ്ഞു എന്നുതന്നെ പറയാം.

അടുത്തുതന്നെ ജാർജ്ജുകുമാരൻ (ഇന്ത്യാചക്രവർത്തി ജാർജ്ജ അഞ്ചാമൻ) മദ്രാസിൽ വന്നപ്പോൾ രാജാരവിവർമ്മയെ കാണണമെന്നാഗ്രഹിക്കുകയും, ഗവർണ്ണർ ആംപ്റ്റിൽപ്രഭുവിന്റെ ക്ഷണപ്രകാരം അദ്ദേഹം മദ്രാസിലേയ്ക്കു പോവുകയും ചെയ്തു. അനന്തരം അദ്ദേഹം മൈസൂറിലേയ്ക്കു മടങ്ങി. മൈസൂറിൽ മടങ്ങിവന്നപ്പോൾ, ജാർജ്ജുരാജകുമാരൻ മൈസൂർ സന്ദർശിക്കുന്നുണ്ടെന്നും, അതിനാൽ ആയവസരത്തിൽ കഥാപുരുഷൻകൂടി തലസ്ഥാനത്തുണ്ടായിരിക്കുന്നതു് തനിക്കു അഭിമാനകരമാണെന്നും മഹാരാജാവു് കഥാപുരുഷനെ അറിയിച്ചു. അന്നു മോട്ടാർകാറുകൾ ഇന്ത്യയിൽ അപൂർവ്വമായിട്ടേ വന്നിട്ടുണ്ടായിരുന്നുള്ളു. ഇംഗ്ലീഷുരാജകുമാ

---

* രാജാരവിവർമ്മയ്ക്കു സ്വന്തമായി മൂന്നു ആനകൾ ഉണ്ടായിരുന്നു.

ന്റെ വ്യാംവു പ്രമാണിച്ച്, ഏതാനും മോട്ടാർവാഹന
ങ്ങൾ ആദ്യമായി മൈസൂർ മഹാരാജാവു വരുത്തി.
അതിൽ ഒരു വാഹനം രവിവർമ്മയ്ക്കു സഞ്ചരിക്കുവാനായി
നൽകപ്പെട്ടു. ഇംഗ്ലീഷുരാജകുമാരൻ, കാട്ടാനകളെ കാണു
ന്നതിനും, വേട്ടയാടുന്നതിനുമായി മൈസൂർവനങ്ങളി
ലേക്കു പോകുമ്പോൾ, വനാന്തർഭാഗത്തുനിന്നും ആനകളെ
വിരട്ടിക്കൊണ്ടുവരുന്ന 'കേഡ' (Kehedda operation)
രംഗങ്ങൾ കഥാപുരുഷനെക്കൊണ്ടു ചിത്രീകരിപ്പിക്കു
വാൻ മഹാരാജാവു ആഗ്രഹിച്ചു. ജാർജ്ജുരാജകുമാരൻ
മൈസൂർസംസ്ഥാനത്തേയ്ക്കു വരുന്നതിനും രണ്ടാഴ്ചയ്ക്കു
മുൻപു പുത്രൻ രാമവർമ്മയ്ക്കു ഭയങ്കരമായ മസൂരിരോഗം
പിടിപെട്ടു. രക്ഷപ്പെടുക സംശയം എന്ന നിലയിൽ
ആയി. തലേവർഷം സഹോദരനെ നഷ്ടപ്പെട്ട കഥാപുരു
ഷന്റെ ഹൃദയം ചുട്ടുനീറുകയായി. എന്നാൽ ഖേദം
ഒന്നും പുറത്തുകാട്ടിയില്ല. സംസ്ഥാനത്തു ലഭിക്കാവുന്ന
തിൽ ഒന്നാംതരം ഭിഷഗ്വരന്മാരെക്കൊണ്ടു ചികിത്സി
പ്പിച്ചുവെങ്കിലും, ആപൽശങ്ക നീങ്ങാൻ ഏറെ ദിവസ
ങ്ങൾ പോകേണ്ടിവന്നു. പുത്രന്റെ അപകടകരമായ
ആ രോഗാവസ്ഥയിലും അച്ഛൻ അല്പനേരമെങ്കിലും
ചിത്രം എഴുത്തിനായി വിനിയോഗിക്കാത്ത ദിവസ
ങ്ങൾ ഇല്ലായിരുന്നു. ഗവർണ്ണർ ആംപ്തിൽ പ്രഭുവിന്റെ
ഛായാചിത്രം (മെസാണിക് ഡ്രസ്സിൽ) വരച്ചു തീർത്തു്
അപ്പോഴായിരുന്നു. ആ മനഃസ്സാന്നിദ്ധ്യം എങ്ങനെ
ലഭിച്ചു എന്നു പറയാൻ യാതൊരു നിർവ്വാഹവുമില്ല!
ഇംഗ്ലീഷുരാജകുമാരനോടൊത്തു ചരിത്രപുരുഷൻ മൈസൂർ
വനങ്ങളിലേയ്ക്കു പോവുമ്പോൾ രാമവർമ്മ രക്ഷപ്പെട്ടു

മെന്നനിലയിൽ എത്തിയിരുന്നതേയുള്ളൂ * യശസ്സിന്റെ പരമകാഷ്ഠയിലെത്തിയിരുന്ന ചരിത്രനായകൻ സ്വർണ്ണരത്നഖചിതങ്ങളായ ഒട്ടനേകം സമ്മാനങ്ങളോടുകൂടിയാണു് തന്റെ ജീവിതനാടകത്തിന്റെ അവസാനരംഗം അഭിനയിപ്പാനായി (1906 ഫെബ്രുവരി) തിരുവിതാംകൂറിലേയ്ക്കു മടങ്ങിയതു്.........

കളിച്ചുപുളച്ചാർത്തു്, കാണുന്ന കാണുന്ന രൂപങ്ങൾ ചുവരുതോറും വരച്ചു നടന്നിരുന്ന ആ ബാല്യകാലത്തെ ഉത്സാഹം ഇനിയും രവിവർമ്മയിൽനിന്നും അസ്തമിച്ചിട്ടില്ല. ഈശ്വരധ്യാനവേളകളിൽ നിർവ്വാണം അടഞ്ഞ ഒരു യതീശ്വരനെപ്പോലെ അദ്ദേഹത്തെ കാണാറുണ്ടെങ്കിലും, ഭാരതീയസാഹിത്യത്തിലേയ്ക്കു ഭാവനയെ വ്യാപിപ്പിച്ചു, താൻ ചിത്രണംചെയ്യാതെ വിട്ട എത്ര നാടകീയരംഗങ്ങൾ ഇനിയും ശേഷിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു് അറിയാൻ അദ്ദേഹം കുതുകിയാണു്. അതിലേയ്ക്കായി മഹാകാവ്യങ്ങൾ, നാടകങ്ങൾ, ഗദ്യപ്രബന്ധങ്ങൾ ഇവ വായിച്ചു കേൾപ്പിക്കുവാൻ ശാസ്ത്രീമാർക്കു് അപ്പോഴും അദ്ദേഹം ജോലി നൽകിയിരുന്നു...................

1906 മേമാസം ആറാം തീയതി, തന്റെ ദത്തെടുക്കപ്പെട്ട ദൗഹിത്രികളിൽ, മൂത്തറാണി സേതുലക്ഷ്മീബായിയുടെ പള്ളിക്കെട്ടു നടത്തുന്നതിനു നിശ്ചയിക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. ആ മംഗളകർമ്മത്തിൽ സംബന്ധിക്കുന്നതിനായി കിളിമാനൂരിൽനിന്നും രവിവർമ്മ ശ്രീപാദം കൊട്ടാര

---

* രവിവർമ്മ എഴുതിയിട്ടുള്ളതും പൂർത്തിയാകാത്തതുമായ Mysore Keheda operation ചിത്രങ്ങൾ തിരുവനന്തപുരം ശ്രീചിത്രാലയത്തിൽ കാണാവുന്നതാണു്.

ത്തിൽമ... താമസമായി. ആ ദൗഹിത്രിയുടെ രാജകീയ പരിണ...യാത്സവകാലത്തു് എല്ലാ രംഗങ്ങളിലും ആല്യ വസ്ത്രക്കാരനായി കണ്ടിരുന്നതു് രവിവമ്മയെ ആയി രുന്നു. അപ്പോൾ മൂന്നു മാസത്തോളം അദ്ദേഹം തിരുവ നന്തപുരത്തു താമസിച്ചതിനുശേഷം വീണ്ടും കിളിമാനൂ രിലേക്കു പോയി.

ചിത്രക്കുറിപ്പിൽ കുറിച്ചു വച്ചിട്ടുള്ള മൈസൂറിലെ രംഗങ്ങൾ, എണ്ണച്ചായത്തിൽ എഴുതുകയായി രുന്നു, തിരുവനന്തപുരത്തുനിന്നും മടങ്ങി ചെന്ന ഉടനേ അദ്ദേഹം ചെയ്തിരുന്നതു്. പിന്നെയും, പുതിയ ചിത്ര ങ്ങൾ എഴുതുന്നതിനായി കാദംബരിയിൽനിന്നും ചില രംഗങ്ങൾ കുറിപ്പുപുസ്തകത്തിൽ വിഭാവനായടയാളങ്ങൾ കൊടുത്തുവച്ചു; ഒരു ചിത്രം എഴുതാനും തുടങ്ങി. ഇട യിൽ, ആശ്രമം നിമ്മിക്കാനായി കുററാലത്തു വാങ്ങിയ സ്ഥലത്തുപോയി താമസിക്കുക കാരണം, അതു വിഭാ വന ചെയ്തിരുന്നവണ്ണം പൂത്തിയാക്കുവാൻ സൗകര്യം കിട്ടിയിരുന്നില്ല.

ആഗസ്റ്റ് മാസത്തിൽ ശരീരരക്ഷയ്ക്കു പതിവുള്ള പിഴിച്ചിൽ ആരംഭിച്ചു. ആയിടയിൽ മൂത്രത്തിൽ പഞ്ച സാരയുടെ അംശം വീണ്ടും കൂടുതലായി കണ്ടിരുന്നു. പ്രമേഹ(diabetes) രോഗലക്ഷണമായ ദാഹവും ക്ഷീണ വും ദിനന്തോറും വദ്ധിച്ചു. ഭക്ഷണം വേണ്ടെന്നായി.

ആയുവേദചികിത്സയിലെ 'തക്രധാര'കൊണ്ടു പ്രമേ ഹരോഗം എളുപ്പം ഭേദപ്പെടുത്തുവാൻ സാധിക്കുമെന്നു് ഒരു ഭിഷഗ്വരൻ അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. സെപ്റ്റംബർമാസ ത്തിൽ ആ ചികിത്സ തുടങ്ങി. ആരംഭത്തിൽ രോഗം കുറയുന്നതുപോലെ തോന്നി. ചികിത്സ നടന്നുകൊണ്ടി

ക്കുന്ന ഘട്ടങ്ങളിലും ശയ്യവിട്ടെഴുന്നേററ് ര[illegible]മ്പോൾ കാദംബരി വീണവായിക്കുന്ന ആ രംഗം എഴുതി തീക്കാൻ അദ്ദേഹം ഉദ്യമിച്ചിരുന്നു. സെപ്റ്റംബർ ഇരു പത്താംതീയതി ആയപ്പോൾ, ഒരു പനി തുടങ്ങി. അടുത്തദിവസം ഇടത്തേതോളിൽ ഭുജാസ്ഥികളുടെ ഇട യിലായി ഒരു ചെറിയ ഞൊണ്ണൽ പൊങ്ങിക്കണ്ടു. അതു് ഒരാഴ്ചകൊണ്ടു ഒരു ചെറുഗോളാകൃതിയെ പ്രാപിച്ചു. ഓരോ ദിവസവും ചരിത്രപുരുഷൻ മരണ വേദനതന്നെ അനുഭവിച്ചു........ശ്രീമൂലംതിരുനാൾ മഹാരാജാവു, കൊട്ടാരത്തിൽനിന്നും പ്രത്യേകം ഒരു ഡാക്ടറെ, രവിവർമ്മയെ ചികിത്സിക്കുവാനായി അയ ച്ചിരുന്നു.

'രാജാരവിവർമ്മ ദീനശയ്യയിൽ' എന്നു് ഇന്ത്യയി ലും വിദേശങ്ങളിലും ഉള്ള പത്രങ്ങളിൽ വാർത്തകൾ പരന്നു. അതേ തുടർന്നു് കത്തുകളും, കമ്പിസന്ദേശങ്ങളും, കിളിമാനൂരിൽ വന്നതിനു് അവസാനമില്ലായിരുന്നു. ബോംബെയിൽനിന്നും അനവധി മിത്രങ്ങൾ കിളിമാ നൂർ എത്തിച്ചേർന്നു. ഡാക്ടർ സർ. ബാലചന്ദ്രകൃഷ്ണ, ഡാക്ടർ പി. എം. മത്തായി എന്നീ മിത്രങ്ങൾ രവിവ ർമ്മയെ ചികിത്സിക്കുവാനായി എത്തി. കേരളത്തിലെ അഷ്ടവൈദ്യന്മാരിൽ ഒരാളായ ചിരട്ടമൺവിഷ്ണുമൂസ്സതും തിരുവിതാംകൂർ മഹാരാജാവിന്റെ കൊട്ടാരത്തിൽ നിന്നും വീണ്ടും നിയോഗിക്കപ്പെട്ട വാസുദേവൻ ഉണ്ണി മുതലായ അഷ്ടാംഗഹൃദയ ചികിത്സകന്മാരും, കിളിമാ നൂർ കൊട്ടാരത്തിൽ വന്നു താമസമായി. മരുന്നുകളിൽ ചേർക്കേണ്ടതിനു ആവശ്യമായ കസ്തൂരി, ഗോരോചന മുതലായ അപൂർവ്വസാധനങ്ങൾ ഹിമാലയാന്തർഭാഗത്തു

സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന "ബദരീനാഥ"ത്തുനിന്നും അവിടത്തെ "റാവൽ സാഹിബ്" സൌജന്യമായിട്ടയച്ചുകൊടുത്തു. ഭിഷഗ്വരന്മാർ ആ കലാസാർവ്വഭൗമൻെറ മന്ദിരത്തിൽ രോഗവിവരം അറിയാൻ വന്നു പോകുന്നവക്ക് കയ്യും കണക്കമില്ലെന്നായി.

ശസ്ത്രക്രിയ നടന്നു ആറേഴുദിവസം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ബാംബെയിൽനിന്നും വന്നു അതിഥികളായി താമസിക്കുന്ന ഡാക്ടർ പി. എം. മത്തായി, ശ്രീറാം കേശവ ജോഷി എന്നിവരോടു രവിവർമ്മ പറഞ്ഞു:

"ഇനി സാരമില്ല, ഈ വ്രണം കരിയാനേ ഉള്ളൂ"

എന്നാൽ ആ രോഗം, രോഗിയെ നിഹനിക്കുമെന്നു് ഭിഷഗ്വരന്മാക്ക് അറിയാമായിരുന്നു.

സുഖംതോന്നിയ ഒരുദിവസം, തൻെറ തൂലിക എടുത്തു പൂർത്തിയാകാത്ത കാദംബരിയുടെ ചിത്രത്തിൽ കുറേഭാഗം വീണ്ടും എഴുതുന്നതിനു അദ്ദേഹം ഉത്സാഹം പ്രകടിപ്പിച്ചു. ആ വാസനയേയും, ആ ഭാവനയേയും ആ ഔത്സുക്യത്തേയും യാതൊന്നിനും നിയന്ത്രിക്കാവതല്ലായിരുന്നു. ജീവനോടൊത്തു ലഭിച്ചിട്ടുള്ളതു ജീവൻ നഷ്ടപ്പെടുമ്പോഴേ നശിക്കുകയുള്ളൂ. അന്നു് കാണാൻ വന്നിരുന്ന സഹോദരി മംഗളാബായിത്തമ്പുരാട്ടിയോടു് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: "അധൈര്യപ്പെടരുതു്. എനിക്കൊന്നുമില്ല." ആ സമയം അദ്ദേഹം എഴുതുകയായിരുന്നു. വീണ്ടും കുറച്ചുനേരംകൂടി എഴുതാൻ ശ്രമിച്ചിട്ടു് ശയ്യയിൽ വീണു. പിന്നെ തൂലിക എടുക്കാൻ രവിവർമ്മയ്ക്കു കഴിവില്ലാതായി. ആ ചിത്രം പൂർത്തിയാക്കിയതുമില്ല.

ഒക്ടോബർ(1906)രണ്ടാംതീയതി പുലന്നു. റെട്ടർ, ടൈംസ് ആഫ് ഇന്ത്യാ, ഹിന്ദു, ഇന്ത്യൻ പേട്രിയേററ

എന്നീ ഇംഗ്ലീഷു പത്രങ്ങളുടെ പ്രതിനിധി...ളും മലയാളമനോരമ എന്ന നാട്ടുഭാഷാ പത്രത്തിന്റെ പ്രതിനിധിയും കിളിമാനൂരിൽ താമസിച്ച് രോഗവൃത്താന്തം അന്നന്ന് കമ്പിസന്ദേശങ്ങൾമൂലം അറിയിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു.

ആ മഹാപുരുഷന്റെ അവസാനരംഗത്തെപ്പററി അദ്ദേഹത്തിന്റെ അന്ത്യകർമ്മങ്ങൾ നടത്തിയ ചിത്രമെഴുത്തു ശ്രീ. കെ. ആർ. രവിവർമ്മ വിവരിക്കുന്നു:

"അമ്മാവന്ന് സുഖക്കേട്ട് അത്യന്തമാണെന്നു കിളിമാനൂരിൽനിന്നും തിരുവനന്തപുരത്തു വന്നവർ എന്നെ അറിയിച്ചു. ഞാൻ വിദ്യാലയത്തിൽ നിന്നും അവധി ചോദിച്ചുകൊണ്ടു (ഒക്ടോബർ ഒന്ന്) വള്ളക്കടവിൽചെന്ന് ഒരു വഞ്ചിപിടിച്ച് അന്ന് രാത്രിതന്നെ ആററിങ്ങലിലേയ്ക്കു തിരിച്ചു. പിറേറന്നു പുലന്നു ഒരു പതിനൊന്നരമണി ആയപ്പോൾ കിളിമാനൂരിൽ എത്തി. അമ്മാവൻ കിടന്നിരുന്നതു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചിത്രശാലയിൽതന്നെ ആയിരുന്നു. അവിടെ ഞാൻ മുൻപു കണ്ടിട്ടില്ലാത്തവരും ബാംബെയിൽനിന്നുംമററും വന്നിരുന്നവരുമായ അമ്മാവന്റെ മിത്രങ്ങൾ കുറേപേർ ഉണ്ടായിരുന്നു. പത്രപ്രതിനിധികളേയും കണ്ടിരുന്നു. ഡാക്ടറന്മാരും വൈദ്യന്മാരും അങ്ങനെ അനവധി ആളുകൾ അവിടെ കൂടിയിരുന്നു. ഡാക്ടർ പി. എം. മത്തായി അമ്മാവന്റെ നാഡി പിടിച്ചുകൊണ്ടു കിടക്കയിൽ ഇരുന്നിരുന്നു. ഞാൻ ചെന്നപ്പോൾ അമ്മാവൻ ബാംബെയിൽനിന്നും വന്ന ശ്രീറാം കേശവജോഷിയോടു ഹിന്ദുസ്ഥാനിയിൽ സംസാരിച്ചുകൊണ്ടു കിടക്കുകയായിരുന്നു. അന്ന് അവിടെ ഉണ്ടായിരുന്ന വൈദ്യന്മ

തിൽ ... ട്ടമൺ വിഷ്ണുമൂസ്സതിൻെറ വൈദ്യജ്ഞാന
ത്തിൽ ഞാൻ ഇപ്പോഴും അത്ഭുതപ്പെടുന്നു. അദ്ദേഹം
എന്നെ വിളിച്ചു എളുപ്പം കുളികഴിഞ്ഞുവരുവാൻ ആവ
ശ്യപ്പെട്ടു. ഞാൻ ഉടനേപോയി സ്നാനം നടത്തി അവി
ടെ എത്തി. എനിക്കു ഒന്നും മനസ്സിലായില്ല; ശബ്ദാ
ദിയോടുകൂടി, സുഖക്കേടു ഒരാഴ്ചയ്ക്കുള്ളിൽ ഭേദമാകുമെ
ന്നും, പിന്നെ ആരോഗ്യം വീണ്ടെടുക്കുന്നതിന് രണ്ടാഴ്ച
വിശ്രമം മാത്രമേ വേണ്ടിവരികയുള്ളു വെന്നും, അതു
കഴിഞ്ഞാൽ ബാംബെയിൽചെന്ന് അവിടെ പുതു
തായി ശ്രീറാം കേശവജോഷി സ്ഥാപിക്കാൻപോകുന്ന
ചിത്രമുദ്രണാലയം ഉത്ഘാടനം ചെയ്യാമെന്നും സംഭാഷ
ണം ചെയ്തുകൊണ്ടു കിടക്കുന്ന അമ്മാവൻ അപ്പോൾ
മരിച്ചുപോകുമെന്നു എങ്ങനെ വിശ്വസിക്കാനാണ്!
ഞാൻ കുളികഴിഞ്ഞു വന്നപ്പോൾ അമ്മാവൻെറ മരണ
ത്തിനുമുൻപിൽ ചെയ്യേണ്ടു ദാനങ്ങൾക്ക് എല്ലാം
അവിടെ ഒരുക്കിവച്ചിരുന്നു. അതു വിഷ്ണുമൂസ്സതിൻെറ
നിർദ്ദേശപ്രകാരമായിരുന്നു. അമ്മാവൻ ഉടനേ മരിക്കു
മെന്ന് അദ്ദേഹത്തിനു അത്ര നിശ്ചയമായിരുന്നു. ചരമ
ത്തിനു പൂർവ്വമുള്ള ആ ദാനം അമ്മാവൻ കാണത്തക്ക
വണ്ണം കൊടുക്കുകയാണെങ്കിൽ മരണത്തെപ്പററി ഒരു
ശങ്കപോലും ഇല്ലാത്ത അമ്മാവൻെറ ഹൃദയത്തെ അതു
വേദനപ്പെടുത്തുമല്ലോ എന്ന ഒരു സന്ദേഹം വിദഗ്ദ്ധഭി
ഷഗ്ശ്രേഷ്ഠനായ ശ്രീ വിഷ്ണുമൂസ്സതിനു ഉണ്ടായിരുന്നു.
അമ്മാവൻ ഒരുവശത്തേയ്ക്കു തിരിഞ്ഞായിരുന്നു കിടന്നി
രുന്നതു്. എന്നോടു പുതിയതായി വെട്ടിച്ച കുളത്തിൽ
തന്നെയാണോ കുളിച്ചതെന്നു അമ്മാവൻ ചോദിച്ചു.
അതേ എന്നു ഞാൻ മറുപടി പറഞ്ഞു. സുഖക്കേടു

മാറിയാലുടൻ കളപ്പുർകരം, കടവുകരം എല്ലാ ...ീക്കണ മെന്നും മററുമുള്ള മോഹങ്ങരം പറയുന്നതു കേ..പ്പോരം സംഭവിക്കാൻപോകുന്ന അത്യാഹിതത്തെപ്പററി അദ്ദേ ഹത്തിനു ലേശവും ശങ്കയുണ്ടായിരുന്നില്ലെന്നു എനിക്കു തോന്നി. അമ്മാവൻ ആ കുളം കഴിപ്പിച്ചു എങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിനു ഒരു തവണപോലും അതിൽ കുളിക്കാൻ സാധിച്ചില്ല. അമ്മാവൻ കാണാതെ ശ്രീ. വിഷ്ണുമൂസ്സതു് എന്നെക്കൊണ്ടു ദാനക്രിയകരം അനുഷ്ഠി പ്പിച്ചു. അപ്പോരം മണി ഒന്നര കഴിഞ്ഞിരുന്നു. അതി ഥികളെക്കൊണ്ടു കൊട്ടാരം അന്നു് ഒരു അഗ്രശാല യാണോ എന്നു് തോന്നിച്ചിരുന്നു. ഗോതമ്പു ഉണ്ണുന്ന വർ, ചോറു ഉണ്ണുന്നവർ, ചപ്പാത്തി തിന്നുന്നവർ ഇങ്ങനെ പലതരക്കാരായിരുന്നു. അപ്പോരം എല്ലാ വരും മദ്ധ്യാഹ്നാഹാരം കഴിച്ചുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. ഞാനും ഊണുകഴിച്ചു എന്ന ക്രിയ നടത്തി വേഗം മടങ്ങി വന്നു് അമ്മാവൻെറ അരികിൽ നിന്നു. ഓരോ ദേശത്തു നിന്നും വന്നിട്ടുള്ള മിത്രങ്ങളോടു് ഓരോ ഭാഷയിൽ അദ്ദേഹം സംസാരിക്കുകയായിരുന്നു. അഞ്ചു ഭാരതീയ ഭാഷകരം അമ്മാവൻ അപ്പോരം സംസാരിച്ചിരുന്നു......

"ഞാൻ അരികിൽതന്നെ നിന്നിരുന്നു. മണി രണ്ടായി. എൻെറ കൈത്തലത്തിൽ അമ്മാവൻ ഒന്നു കടന്നു പിടിച്ചു. പിടി നല്ലവണ്ണം അമർത്തി............ പിന്നീടു ഞാൻ കേട്ടതു് "എടുക്കു" "എടുക്കു" എന്ന വിഷ്ണുമൂസ്സതിൻെറ ആജ്ഞയായിരുന്നു. അപ്പോരം ഊഞ്ഞാൻ ഒരു പ്രാവശ്യം പുറത്തു ഗമിച്ചുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. കൈയ്യിൽ എടുത്തപ്പോരം രണ്ടാമത്തെ ഊഞ്ഞാനും

പോയി[illegible]ഭയിൽ കിടത്തി, മൂന്നാമത്തെ ഉച്ഛ്വാസം അവസാനിച്ചു. ആ ജീവിതം മൂകമായി. നമ്പൂതിരി ബ്രാഹ്മണർ "ചെവിയിലോത്തു്" എന്ന വേദമന്ത്രോച്ചാരണം നടത്തി ശീലയും പട്ടുംകൊണ്ടു ശവശരീരം മൂടി. അന്ത്യകർമ്മങ്ങൾ നടന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഗുരുവിന്റേയും, മാതാവിന്റേയും ചുടലകൾക്ക സമീപത്താറടിമണ്ണിൽ ആ യശോധനന്റെ മൃതദേഹം സംസ്കരിക്കപ്പെട്ടു................"

അന്നു വൈകുന്നേരംതന്നെ ബാംബെയിൽ പ്രസിദ്ധീകരിച്ച പത്രങ്ങളിൽ ആ മഹച്ചരമവാർത്ത കാണുകയുണ്ടായി. അന്നത്തെ "ടൈംസ് ആഫ് ഇന്ത്യ"യുടെ സായാഹ്നപതിപ്പു പുറത്തുവന്നതു പരേതന്റെ ചിത്രത്തോടും, ജീവിതചരിത്രത്തോടുംകൂടി ആയിരുന്നു. ഭാരതത്തിന്റെ ഏററവും തെക്കെഅററത്തു സംഭവിച്ച ആ അത്യാഹിതവാർത്ത അത്രയ്ക്കു പ്രാധാന്യം ഉള്ളതായിരുന്നു. കൽക്കട്ട, മദ്രാസ്സ്, ലക്ക്നൗ, ലാഹോർ,-കറാച്ചി എന്നീ എല്ലാ നഗരങ്ങളിൽ നിന്നുമുള്ള അടുത്ത പ്രഭാതത്തിലെ പത്രങ്ങൾ, ആ സൗന്ദര്യസന്ദേശവാഹകന്റെ ചരമത്തിൽ അനുശോചിച്ചുകൊണ്ടുള്ള ലേഖനങ്ങളോടുകൂടിയതായിരുന്നു. യൂറോപ്പിലും അമേരിക്കയിലും, എന്നുവേണ്ട ലോകമാസകലമുള്ള പത്രങ്ങൾ അഖില ലോകപ്രശസ്തനായ രാജാരവിവർമ്മയുടെ ചരമവാർത്തയ്ക്കു പ്രാധാന്യം നൽകി പ്രസിദ്ധീകരിച്ചു. കിളിമാനൂർ കൊട്ടാരത്തിലേയ്ക്കുവന്ന അനുശോചന സന്ദേശങ്ങളുടേയും, അനുശോചനപ്രമേയങ്ങളുടേയും സംഖ്യ എത്രയെന്നു പറയാൻ പ്രയാസമാണു്. പരേതന്റെ ചിത്ര

ങ്ങളോ, സ്വഭാവമഹാത്മ്യമോ ഏതാണു് ...യ്ക്കു് ആകർഷകമെന്നു സംശയമായിരിക്കുന്നു എന്നു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഒരു ആത്മമിത്രം അയച്ച ഒരു അനുശോചനപത്രത്തിൽ സൂചിപ്പിച്ചിരുന്നതു് ഇവിടെ പ്രത്യേകം പ്രസ്താവ്യമാണു്.

ലണ്ടൻ പത്രങ്ങളിൽ ആ മഹത്തായ വാർത്ത വായിച്ചപ്പോൾ, കഥാപുരുഷന്റെ പുത്രൻ ചിത്രമെഴുത്തു ശ്രീ. രാമവർമ്മയ്ക്കു ആംഗ്ലിൽപ്രഭു എഴുതിയ ഒരു അനുശോചനകത്തിൽനിന്നും ഏതാനുംവരികൾ ഉദ്ധരിക്കാം.

"...............ക്ഷമ, കാരുണ്യം, മര്യാദ എന്നീ ഗുണങ്ങൾ കൂടുതലായി സ്ഫുരിക്കുന്ന ഒരു സ്വഭാവം നിങ്ങളുടെ അച്ഛനിൽ കണ്ടതുപോലെ മററാരാളിലും എനിക്കു് ഇതുവരെയും കാണാൻ കഴിഞ്ഞിട്ടില്ല..........ഇന്ത്യാനിവാസികളായ സകല ജനങ്ങളുടേയും വാത്സല്യത്തിനു പാത്രീഭവിച്ച നിങ്ങളുടെ അച്ഛന്റെ ചിത്രങ്ങൾക്കു ജനങ്ങളുടെ മനസ്സിനെ സദ്വിഷയങ്ങളിൽ പ്രവർത്തിപ്പിക്കുന്നതിനുള്ള ശക്തി അപാരമാകുന്നു. ആ ചിത്രങ്ങൾ ലളിതകലകളിൽ ജനങ്ങൾക്കു ആസക്തി വർദ്ധിപ്പിച്ചു എന്നു മാത്രമല്ല, മതവിഷയകമായ സ്മരണയെ ദൃഢീകരിക്കുവാൻകൂടി ഹേതുവായിട്ടുണ്ടെന്നു നിസ്സംശയം പറയാവുന്നതാണു്. ഈ ലോകത്തിൽ എനിക്കു് അദ്ദേഹത്തെ ഇനി ഒരിക്കലും കാണാൻ സാധിക്കുകയില്ലല്ലോ എന്നു വിചാരിക്കുമ്പോൾ എന്റെ ഹൃദയം ദുഃഖപരവശമായിതീർന്നുപോകുന്നു..............."

ഏതൊരു കലയ്ക്കുവേണ്ടി മഹാനായ ആ ചിത്രകാരൻ തന്റെ ജീവിതം സമർപ്പിച്ചുവോ, ആനന്ദദായക-

മായ ... ഭൂമുഖത്തിൽ അവശേഷിക്കുന്നേടത്തോളം കാലം ... ദ്ദേഹത്തിന്റെ നാമം കീർത്തിക്കപ്പെട്ടുകൊണ്ടേ യിരിക്കുമെന്നുള്ളതു തീർച്ചയാണു്. മഹത്തുക്കൾ ജീവിതശേഷവും ജീവിക്കുന്നു; മാർഗ്ഗദർശനം നൽകുന്നു; അവരുടെ യശസ്സു ഭാവിതലമുറകളുടെ മാർഗ്ഗദീപമായി പരിലസിക്കുന്നു. അതിൽ കവിഞ്ഞു് ഒരു ജീവിതത്തിനു് എന്തു മൂല്യമാണു് ലഭിക്കുവാനുള്ളതു്?

ശുഭം.

Printed at the Kamalalaya Printing Works, Trivandrum.

ശുദ്ധിപത്രം.

പുറം	വരി	അബദ്ധം.	സുബദ്ധം
7	4	പി. നാരായണപിള്ള	സി. നാരായണപിള്ള
45	20	ആരംഭിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും	തെളിയാൻ ആരംഭിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും
49	8	അത്തവരേയും	അത്രവരേയും
,,	12	മടങ്ങാത്തവണ്ണം	മങ്ങാത്തവണ്ണം
71	2[illegible]	ശക്യമല്ല	ശക്യമല്ല"
75	12	…കണ്ഠിതരായും	…കണ്ഠിതരായും
,,	19	പുസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ	പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ
77	18	ആ മഹാനഭാവൻ	"ആ മഹാനുഭാവൻ
,,	24	രാജാരവിവൎമ്മയുടെ (Foot note)	രാജരാജവൎമ്മയുടെ
90	26	ഹൈന്ദവരാജാക്കന്മാരുടെ	ഹൈന്ദവരാജാക്കന്മാരുടേയും
95	7	ആ മഹച്ചിത്രങ്ങൾ	ആ മഹച്ചിത്രങ്ങളുടെ
104	16	നാട്ടുകാരായി	നാട്ടുകാരായ
126	1	വൈക്ലവ്യം	വൈക്ലബ്യം
161	11	സംസ്ഥാനിക	സാംസ്ഥാനിക
168	16	ആ ജന്മസഹായി	ആജന്മസഹായി
,,	18	കൈവിരലുകൾ	കൈവിരലുകൾക്ക

very valuable Aent

KOTTAYAM PUBLIC LIBRARY
KOTTAYAM.

Cl. No. 1708 *Acc. No.* 12536

This book should be returned on or before the date last stamped below.

4 JAN 1967	17 JUL 1986	
4 JAN 1967	28 JUL 1993	
22 MAR 1967		
26 FEB 1970		
17 AUG 1979	19 MAR 1995	
17 FEB 1980	28 SEP 1995	
2 SEP 1981	7 JUN 1996	
1 NOV 1982	12 NOV 2008	
28 NOV 1983		
13 JAN 1987		

12536

1408

[illegible]കുഞ്ഞൻ നായർ. മന്ന്

രണ്ടാരവിവവ്